

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lyngby-Bogen 2018

Lyngby-Bogen 2018

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

2018

LYNGBY-BOGEN 2018

Lyngby-Bogen 2018 er redigeret af tidligere stadsarkivar Jeppe Tønsberg og tidligere skoleleder Jørgen Reedtz, og udgivet af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

Papiret er 150 g Profisilk

Sat og trykt hos Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing

i 1600 eksemplarer

Ekspedition: Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Lyngby Hovedgade 2,

2800 Kongens Lyngby, telefon 4588 4383,

e-mail: stadsarkivet@ltk.dk

ISBN 978-87-87298-50-6

ISSN 0107-7848

Omslaget viser jazztrioen Sophisticated Ladies ved en koncert i Templet i Lyngby den 14. marts 2018, jf. side 13. På omslagets bagside ses Marie Louise Schmidt ved klaveret. På forsiden ses Helle Marstrand (bas) og Benita Haastrup (trommer). (Rolf Aagaard-Svendsen foto).

Indholdsfortegnelse

<i>Rolf Aagaard-Svendsen</i> Lyngby-Taarbæk Jazzklub.....	5
<i>Joi Bay</i> At blive pigtrådsmusiker i Virum	23
Minder om pigtrådsorkestret The Go-Getters fra Lyngby 1961 til 1965. <i>Af Per Holmstrøm m.fl.</i>	55
<i>Jørgen Reedtz</i> Pigtrådsgrupper i Lyngby-Taarbæk i 60'erne	63
Templet 1992-2002. Et levende musikmiljø i Lyngby. <i>Af Michael Basland m.fl.</i>	66
<i>Peter Hvidtfeldt</i> Hjortholm - en ø med en borg og en mansione	87
<i>Ole Vind</i> Grundtvigs Højskole i Lyngby	115
<i>Jeppe Tønsberg</i> Stadsbiblioteket i Lyngby og dets forgængere	141
<i>Jørn Godrum Bech</i> Stadsbibliotekets første tid 1968-1973.....	167
Navneregister	196

Da Miles Davis indspillede Aura med Radioens Big Band fik han øje på Marilyn Mazur og inviterede hende med i sit orkester. Det siger man jo ikke nej til. Her er hun med sin egen gruppe i Templet den 5. oktober 2016.

Benita Haastrup udstråler altid dynamik og glæde ved musikken. Hun har modtaget Ben Webster Prisen, og ud over at være en fast del af Sophisticated Ladies har hun også sine egne grupper. Her er hun en del af Post Modern Jazz Quartet den 8. oktober 2014.

Rolf Aagaard-Svendsen Lyngby-Taarbæk Jazzklub

Forhistorien

Lyngby-Taarbæk Jazzklub afholdt sin stiftende generalforsamling den 20. november 2000. Et 18-års jubilæum er normalt ikke noget man fejrer, men da dette års Lyngbybog for en stor del handler om Templet og den rytmiske musik, er det selvfølgelig også passende at omtale jazzen. At en jazzklub i Lyngby har kunnet eksistere i 18 år, er egentlig også bemærkelsesværdigt, for der har også tidligere eksisteret jazzklubber i Lyngby-Taarbæk, men dem har denne artikels forfatter desværre ikke det store kendskab til.

I starten af Templets historie var der af og til jazz på programmet. F.eks. kunne man den 27.12.1992 læse i Det Grønne Område, at der på "lange lørdage" ville være jazz i Templet kl. 12-15, så man kunne få en afveksling i en travl indkøbstur ved at nyde noget god jazz. Den 2.1.1993 spillede Søren Sørensens Swing Cats, og der var gratis adgang.

Dengang som nu var Templet primært et rockspillested for de helt unge, så på et tidspunkt valgte man at skille jazzen ud og stifte Lyngby Jazzklub med Niels Friis-Hansen som formand. Klubben eksisterede dog kun 2-3 år. De fik tildelt lørdag eller søndag middag, og derfor kaldte de det for frokostjazz. Det var imidlertid vanskeligt at få nok publikum på søndagene, så det gav underskud på trods af offentlig støtte. Da de søgte, men ikke fik mere økonomisk støtte, valgte formand og kasserer at udtræde af bestyrelsen. Et par, noget yngre, ildsjæle forsøgte at fortsætte, men måtte give op, da kassen blev helt tom.

I de efterfølgende år blev der med mellemrum arrangeret jazzkoncerter i Templet, men noget egentligt jazzmiljø var der ikke. Dog havde Pierre Dørge og hans

New Jungle Orchestra deres øvelokaler i Templet, da de i perioden 1993-96 var statsensemble.

En dag i år 2000 talte Bent Haastrup og Jørgen B. Schmidt om den manglende jazztilstedeværelse i kommunen. Bent Haastrup er jazzmusiker (trompet og trombone) og er bl.a. kendt fra det legendariske Raageleje Jazz og Louisiana Jazzband. Desuden har han været gymnasielærer og været særdeles aktiv inden for det organisatoriske og pædagogiske arbejde med jazzen i Danmark. Han har været leder af Brandbjergstævnerne og var en af fadderne til Det Rytmiske Konservatorium og dets første prorektor. Jørgen B. Schmidt er landinspektør, tidligere medlem af kommunalbestyrelsen i Lyngby-Taarbæk og meget kulturelt orienteret. Ud over at de begge boede i kommunen (Virum og Taarbæk), havde de det til fælles, at de hver havde en datter, der var en del af The Sophisticated Ladies – Benita Haastrup på trommer og Marie-Louise Schmidt på piano. Det siges at samtalen kom i gang, fordi Marie-Louise Schmidt havde beklaget sig til sin far over, at jazzen var negligeret i kommunen. Musikskolen havde symfoniorkester, harmoniorkester og brass band, der var Elverhøjkorset, der var en klassisk musikforening, der var Templet med rockmusik, men der var ikke noget for jazzen.

Bent Haastrup og Jørgen B. Schmidt tog handsken op og holdt møder med bl.a. biblioteks- og kulturchef Birgit Sørensen, fritidschef Inger Christensen, Lyngby-Taarbæk Musikskoles leder, Kjeld Johansen, og chefredaktør ved Det Grønne Område, Michael Bast. De var alle meget positive over for tanken om at oprette en jazzklub og agerede som fødselshjælpere. Birgit Sørensen foreslog Templet som klubbens primære tilholdssted, idet hverdagsaftenerne sjældent blev brugt af stedets primære brugere. Dernæst tog de kontakt til en række jazzinteresserede mennesker i kommunen for at spørge, om de ville være med på idéen. Der blev lavet

forslag til vedtægter med formålsparagraf og den 10/11 2001 blev følgende pressemeddelelse udsendt:

"Ny jazzklub i Lyngby

En initiativgruppe bestående af Jørgen B. Schmidt (land-inspektør), Bent Haastrup (musiker), Jørgen Bennetzen (musikbibliotekar), Rolf Aagaard-Svendsen (kommunalbestyrelsen), Peter Bæk (souschef musikskolen) samt Keld Johansen (musikskoleleder) har på et møde besluttet at etablere en jazzklub i Lyngby.

Baggrunden er at styrke og udvikle jazzmiljøet i Lyngby som i mange år har haft trange kår. Gruppen forestiller sig Templet og det nye Kulturhus som mulige spillesteder. Der er indkaldt til stiftende generalforsamling mandag d. 20. november kl. 15 i Templet.

Alle interesserede er velkomne."

På den stiftende generalforsamling blev følgende valgt til bestyrelsen: Bent Haastrup (formand), Kåre Elers (næstformand), Peter Nørrelund (kasserer), Jørgen B Schmidt (sekretær), Rolf Aagaard-Svendsen, Peter Bæk og Winnie Arleth. Jørgen Bennetzen og Ole Staal blev valgt som suppleanter. Jørgen Kjærulff blev revisor og Jørgen Eiding suppleant.

Den nye bestyrelse gik derpå i gang med at definere den musikalske profil, henvende sig til potentielle medlemmer og søge økonomisk støtte. Først søgte man støtte hos Lyngby-Taarbæk Kommune, og da de bevilgede i alt 35.000 kr. til projektet, var der grundlag for at kunne gå videre – dels med at arrangere de første koncerter for foråret 2001, dels med at søge yderligere støtte. Det lykkedes også at opnå støtte fra Københavns Amt og Statens Musikoråd.

En grafisk designer udarbejdede et logo og et grafisk layout til programmerne og hjalp i de første par år med programopsætningen. Den grafiske linie, der blev lagt den gang, har vist sig meget holdbar, så den er stadig

i brug i 2018. En jazzklub skal også have en e-mailadresse og en hjemmeside, og her meldte Torben Kock Østerby sig. Han var webmaster de første år og på et tidspunkt også medlem af bestyrelsen.

Den første koncert var med Jan Kaspersens Quintet. Billedet af Jan Kaspersen er dog fra et genbesøg den 23. april 2014.

De første koncerter

Klubben startede forsigtigt med at arrangere to koncerter i første halvdel af 2001 – begge i Templet. Der blev trykt en fin A5 folder med omtale af koncerterne, indkaldelse til ekstraordinær generalforsamling før den første koncert, indmeldelsesblanket og oplysning om det nye initiativ. I folderen stod der bl.a.:

LYNGBY-TAARBÆK JAZZKLUB har som formål at præsentere det bedste af dansk jazz i en form og med en variation som gerne skulle give jazzelskere i alle aldre lyst til at besøge klubben. Med de to første arrangementer er der lagt op til klubstemning à la Jazzhouse, når vi d. 28. februar og d. 5. april lukker dørene op for de to stjernebesætninger.

De to stjernebesætninger var henholdsvis Jan Kaspersens Kvintet og Finn Zieglers Kvartet, og interes-

sen var overvældende. Så det var en stolt formand, der kunne fortælle, at der til den første koncert var 95 og til den anden 130 tilhørere. Han kunne også fortælle at klubben var medarrangør af to koncerter under den kommende Kultur- og festuge 10/6-17/6, nemlig Niels Jørgen Steens A-team med Bobo Moreno i parken ved Brede Museum og Pierre Dørges Trio på Stadsbiblioteket, samt at klubben medvirkede ved Kulturhusets åbning 16/8-19/8 med en koncert med Cecilie Nordby med trio den 17/8. Efteråret 2001 bød på fem koncerter, og med udgangen af 2018 har Lyngby-Taarbæk Jazzklub i alt gennemført 234 koncerter.

Finn Ziegler fyldte Templet til bristepunktet ved klubbens anden koncert. I baggrunden Jesper Lundgaard på bas.

Klubbens profil

Fra starten var det vigtigt for stifterne at definere en musikalsk profil for klubben. I klubbens formålspargraf står der: *Foreningens formål er at fremme kendskabet til og interessen for jazzmusikken som kunstart samt skabe et samlingssted for jazzinteresserede. Dette sker ved at tage initiativ til og afholdelse af koncerter samt andre jazzrelaterede arrangementer.*

”Mosek æ’ Mosek” siger en af Storm P’s figurer i historien, I Tonernes Verden. Det er der imidlertid mange meninger om. Der er mange slags musik – jazz er en af dem, og inden for jazz er der mange stilarter. Diskussionerne var mange, om hvordan vægtningen skulle være, når repertoireet skulle tilrettelægges. Der var enighed om at Lyngby-Taarbæk Jazzklub skulle lægge sig på et højt kvalitetsniveau. Derfor skulle man præsentere professionelle musikere og ikke amatører, og derfor stod der i klubbens program: *Målet er at præsentere det bedste af dansk jazz i en form og med en variation som gerne skulle give jazzelskere i alle aldre lyst til at besøge klubben.*

I tidens løb er der mange amerikanske jazzmusikere, der er kommet til Danmark. Bob Rockwell underviste på jazz-sommerstævnerne på Brandbjerg Højskole i 1980 og 81, og i 1983 flyttede han til Danmark, hvor han siden har været en fast bestanddel af den danske jazzscene og selvfølgelig også af jazzklubbens program bl.a. til åbningskoncerten. Her er han den 26. april 2017 som en del af en Ben Webster Prize Winner Quintet.

Danmark har været begavet med en lang række verdensklasse bas-sister. En af dem var Hugo Rasmussen, som ses her ved en koncert i Templet den 25. februar 2010. Vi havde også hyret ham til at spille med sine All Starz i december 2015, men han døde desværre kort forinden. Det blev i stedet til en mindekoncert, hvor Daniel Franck ikke alene havde overtaget hans plads men også spillede på Hugos bas.

Med hensyn til stilarter var diskussionerne større, men man enedes i første omgang om, at de første 10 koncerter skulle fordeles med syv mainstream/moderne jazz og tre nyere jazz. Der er en lang række jazzklubber, der

primært tager sig af de tidligere stilarter, så derfor giver det god mening, at klubben valgte at fokusere på den "nyere" jazz. Det skal dog ikke være nogen hemmelighed, at noget af det helt nye jazz ikke tiltrækker det store publikum, men i tidens løb er der fundet en balance, så der selv ved de smalle koncerter ikke spillers for tomme stole.

I starten forsøgte vi os med et par jazzband balls op til jul med stort orkester, spisning og dans i Kuhlau salen i Kulturhuset. Det var for så vidt en succes, men mulighederne for servering og udskænkning i Kulturhuset var besværlige og et kæmpe arbejde, og da arrangementerne tilmed gav underskud, gik vi bort fra det igen. De spillesteder, der er tilbage efter Kulturhusets lukning, er desuden heller ikke egnede til sådanne arrangementer.

Når vi i 2018 skal beskrive Lyngby-Taarbæk Jazzklubs profil, er det med ord som nedenstående:

- Lyngby-Taarbæk Jazzklub forsøger at præsentere de fleste genrer inden for jazzen fra 1940'erne og frem til i dag. Det kan også være "gammel" jazz i moderne fortolkninger.
- Vi ønsker at præsentere såvel veletablerede musikere som nye talenter, både kvindelige og mandlige musikere. Vi vil gerne præsentere musik med en kant, så tilhørerne går hjem med en god musikalsk oplevelse, og vi vil gerne præsentere musikere i nye konstellationer.
- Vi vil gerne være kendt for, at man har fået en god musikalsk oplevelse, når man har været til et arrangement i klubben, uanset om man har haft kendskab musikken eller musikerne på forhånd eller ej.
- Lyngby-Taarbæk Jazzklub forsøger at skabe en god jazzklub atmosfære til sine arrangementer, hvor musikken er i centrum. Det er lyttejazz og ikke værtshusjazz.

Der er ikke så mange mandlige jazzsangere, men fra den yngre generation har Mads Mathias haft succes med at kaste sig ud i sangen. Det viste han bl.a. den 15. januar 2014 i Templet.

Mathias Heise er virtuos på mundharmonika og modtog Ben Webster Prisen i 2017 som bare 24-årig – den hidtil yngste prismodtager. Han har besøgt jazzklubben et par gange bl.a. den 14. september 2016 med sin gruppe Mathias Heise Quadrillion.

Spillestederne: - Templet

De fleste koncerter finder sted i Templet og nogle enkelte på Stadsbiblioteket. Fra starten var der fokus på Templet og Kulturhuset som koncertsteder, men Kulturhuset er som bekendt nedlagt, så Templet er blevet omdrejningspunktet, hvor de fleste af vores koncerter afholdes. Bygningen ejes af Lyngby-Taarbæk Kommune og drives af Foreningen Rytmetemplet. Der er en ansat leder, og det drives ellers af frivillige, fortrinsvis unge mennesker. Vi benytter lokalerne vederlagsfrit. Opstilling og afrydning ved koncerterne laver vi i samarbejde med de frivillige. Entreprindtægterne går til Lyngby-Taarbæk Jazzklub, mens indtægterne i baren, der passes af de frivillige, går til Templet. Der er en scene samt professionelt lyd- og lysanlæg.

Til de fleste af vores koncerter sidder publikum ved caféborde og lytter til musikken. Når Templet bruges til rockkoncerter, er der ikke borde og stole, og så må der være 160 personer i lokalet. Med siddende tilhørere er kapaciteten 56 eller 71 afhængig af stoleopstillingen, som er godkendt af brandtilsynet. Det betyder, at vi kan tilpasse stole- og bordopsætningen efter hvor mange, der på forhånd har købt billetter, så der stadig ser fyldt ud, hvis der en sjælden gang ikke skulle være så mange tilhørere. Der er dog nogle udfordringer med placering af mixerpulten, når der fuldt hus, fordi den begrænser udsynet for nogen af dem, der sidder bagerst.

Den begrænsede kapacitet betyder, at der jævnligt må meldes udsolgt på forhånd. Det er naturligvis godt at have succes, men det ville selvfølgelig være bedre, hvis flere kunne få glæde af musikken. Scenestørrelsen giver også restriktioner. Det er enkelte gange lykkedes at klemme ni musikere ind på scenen (Pierre Dørges New Jungle Orchestra), men bigbandmusik er ikke mulig i Templet.

Templets image af at være et ungdomssted har for-

skellig effekt på den mere modne del af jazzklubbens publikum. Nogen synes, det er spændende at komme et sted, hvor deres børn plejede at komme, mens andre føler, at det er lidt for primitivt og ukomfortabelt og derfor kun kommer nogle enkelte gange.

Af de mulige spillesteder i kommunen er Templet dog det sted med de bedste tekniske faciliteter og den bedste mulighed for at skabe en jazzklubatmosfære.

Klaver og stole i Templet

Til rockkoncerter bruges der sjældent klaver, så sådan et var der ikke i Templet. Derfor blev der lejet et klaver til de første koncerter. Det er imidlertid en kostbar affære at skulle leje klaver til hver eneste koncert, og foreningen gik straks i gang med at søge fonde om midler til et klaver af god kvalitet. Det lykkedes imidlertid ikke i første omgang, og så fik man lov til at låne et

Der var fuldt hus i Templet både på scenen og i salen, da Pierre Dørges New Jungle Orchestra gæstede Lyngby-Taarbæk Jazzklub den 15. marts 2017. Men flere end ni musikere er der heller ikke plads til på scenen.

aflagt klaver af kommunen, som blev anvendt de næste 10 år. Efterhånden syntes såvel musikerne som klaverstemmeren, at det havde kendt bedre dage, og i 2010 lykkedes det at få en donation på 20.000 kr. fra Danske Bank i Lyngbys Fond. Suppleret med egne opsparede midler kunne klubben derefter anskaffe et Yamaha U1 klaver som både er robust og har en god klang. Klaveret står til daglig aflåst og overdækket bagerst på scenen og anvendes kun af andre efter aftale med jazzklubben. På koncertdagene bliver det om formiddagen kørt frem på scenen og stemt, så det altid lever op den standard en god pianist og publikum fortjener.

Til rockkoncerterne bruges der som sagt heller ikke stole, så det første sæt stole blev anskaffet af jazzklubben, og de er så senere blevet suppleret op af Templet.

Lyngby Kulturhus

Større arrangementer f.eks. bigband koncerter og de føromtalte juleballer har været afholdt i Lyngby Kulturhus i Kuhlau Salen og Christian Winther Salen. Kulturhuset er beklageligvis blevet nedlagt, så bigband koncerter vil nok ikke fremover komme på repertoire af økonomiske og pladsmæssige årsager.

Da Lyngby Kulturhus eksisterede, var det muligt at arrangere koncerter med større orkestre. Her er det Niels Jørgen Steens Monday Night Big Band, der spiller den 9. december 2010.

Stadsbiblioteket

I stedet for Kulturhuset har Lyngby-Taarbæk Jazzklub nu i en årrække samarbejdet med biblioteket om afholdelse af tre til fire koncerter årligt på Stadsbiblioteket i Lyngby i Paul Fenneberg Salen og på "Flyglet".

Fordelene ved stadsbiblioteket er at kapaciteten i bibliotekssalen er 120 tilhørere, og det har vi nogle gange brug for, og pianisterne er naturligvis glade for at spille på et Steinway flygel. Til gængæld er det sværere at skabe den rigtige jazzklubstemning, og lys- og lydssystemet er bedre i Templet. Biblioteket har dog for nylig fået forbedret lyset, idet de har arvet noget fra Kulturhuset. Musikerne er dog glade for at komme begge steder.

Andre spillesteder

Ud over ovennævnte steder har der været afholdt kon-

certer i Forpagteriet (Virumhallen), Brede Museum, Lyngby Kunstforening, Kirsten Marie Hjemmet, Christians kirken, Taarbæk Kulturcenter, Baadfarten, Sophienholm og i Lyngby Centrum i forbindelse med Liv i Lyngby.

Musikerne

Ud over at formidle jazzmusik til byens borgere har jazzklubben også den væsentlige mission at skabe mulighed for musikerne til at fremføre deres musik. Det er de færreste jazzmusikere, der kan leve alene af at spille. Det må ofte supplere med undervisning enten privat eller i musikskoler eller et helt andet job, der ikke har noget med musik at gøre.

Med 234 koncerter er det efterhånden ret så mange musikere, der har spillet i Lyngby-Taarbæk Jazzklub både de kendte og de mindre kendte, de unge og de

Der bliver altid udsolgt, når der er jazz for børn og deres voksne på Stadsbiblioteket lørdag før vinterferien. Her er det Univers på Vers, der optræder den 11. februar 2017.

Der kan også spilles jazz i Baadfarten på Lyngby Sø. Her er Mads Hyhne (basun), Per Møllehøj (guitar), Mads Søndergaard (harmonika) og Kira Martini (vokal) den 17. august 2013. (Foto: Per Fog).

gamle, mænd og kvinder, danske og enkelte udenlandske. Jazzklubben har en liste over samtlige koncerter og de musikere, der har optrådt, men det vil være uden for denne artikels rammer at bringe den. Et udpluk af dem kan ses på billederne.

På trods af at man ikke kan tilbyde de store honorarer, vil de gode musikere gerne spille i Lyngby-Taarbæk Jazzklub. For en hel koncertaften kan klubben tilbyde musikerne et honorar på lidt over Dansk Musikerforbunds minimumstarif for rytmisk musik, jazz/folk/rock, som i 2018 er på kr. 2.047,50. Dertil et nystemt klaver, et måltid mad og drikkevarer samt en god atmosfære med et engageret og lydhørt publikum.

Det er nok til at musikerne gerne vil komme igen, hvad enten det er de helt unge eller de garvede, der har spillet sammen med de store verdensstjerner. Der kommer langt flere forespørgsler om engagementer,

Sophisticated Ladies er som nævnt en del af Lyngby-Taarbæk Jazzklubs DNA. Marie Louise Schmidt (piano), Helle Marstrand (bas) og Benita Hastrup (trommer) har holdt sammen i over 30 år og var på besøg i Templet den 14. marts 2018.

end klubben har mulighed for at gennemføre. Så når repertoire skal fastlægges, bliver der taget udgangspunkt i en lang emneliste bestående af henvendelser til klubben samt emner, som bestyrelsesmedlemmerne har hørt ved koncerter andre steder f.eks. til Copenhagens Jazzfestival.

Kvindelige musikere

Drengene spiller og pigerne synger. Sådan er det inden for rytmisk musik og også jazz. Det at være jazz-instrumentalmusiker er selv i 2018 et udpræget mandefag, mens jazz-sanger er et udpræget kvindefag. Der er heldigvis lysende undtagelser i begge kategorier. Organisationen JazzDanmark forsøger at promovere jazz over for piger bl.a. ved at arrangere specielle jazzstævner for piger. Lyngby-Taarbæk Jazzklub har også taget sig på at præsentere mange af de fremragende kvindelige musikere. Marilyn Mazur, The Sophisticated Ladies, altoxofonisten Christina von Bülow, tenorsaxofonisterne Christina Dahl og Katrine Suwalski, pianisten Makiko Hirabayashi m.fl. har gæstet klubben flere gange. Den seneste kvindelige stjerne på jazzhimlen er pianisten Kathrine Windfeld, som har gæstet klubben med sin sekstet og som kommer i 2019 med sit big band. Der er også mange fremragende kvindelige sangere, og klubben præsenterer en til to af dem i hver sæson.

Traditioner

Når man er fyldt 18 år, er man stadig teenager, men man er også blevet myndig og lidt voksen, så der er i tidens løb også formet nogle mønstre, vaner og traditioner baseret på den livserfaring, man har fået.

Vi skal mindst afholde 10 koncerter i løbet af et år, og med den økonomi, der er til rådighed, balancerer det med 13 koncerter om året fordelt med seks om efteråret og syv om foråret.

Christina Dahl spiller med en intensitet og en nerve, så man føler at hele sjælen kommer ud af tenorsaxofonen. Hun spiller ofte med Sophisticated Ladies, men har også sin egen kvartet. Her er hun på besøg i klubben den 23. oktober 2013 med Sophisticated Ladies Super Sekstet.

Efterårssæsonen starter i første halvdel af september og slutter i første halvdel af december. Vi gik hurtigt bort fra at arrangere julebal, men lidt jul, skal det jo

være, så til koncerten i december byder klubben på gløgg og æbleskiver. I pausen til decemberkoncerten udloddes der numre af Jazz Special og cd'er, som er blevet doneret af Jazz Special og af nogle af de musikere, der har været på besøg i klubben. Nogle år har der også været andre præmier.

Forårssæsonen starter medio januar og slutter ultimo april. Klubben medvirker i Vinterjazz festivalen i februar med tre koncerter.

Publikum

Publikum til koncerterne fordeles sig ca. med 1/3 medlemmer og 2/3 gæster. Der er en stabil kerne på ca. 20 personer, der kommer til de fleste koncerter, og de øvrige kommer afhængig af hvem der spiller. I 2017 var der i alt 929 tilhørere til de 13 koncerter, hvilket er et gennemsnit på 71,5 per koncert.

Koncertgængerne kommer mest fra nærområdet. Dvs. Lyngby-Taarbæk, Gentofte, Gladsaxe og Rudersdal, men der har også været folk, der er kommet langvejs fra.

Publikumsparakset

Som det tidligere er nævnt, er det et mål at tiltrække jazzelskere i alle aldre; men mens det vrirler med unge talentfulde jazzmusikere - bl.a. dem der hvert år udklækkes fra Rytmaskonservatorium, er jazzpublikummet i høj grad i 60+ segmentet (lige som mange andre kulturforbrugere). Derfor forsøger vi at få flere unge til vores koncerter, dels ved et tilbud om halv pris for unge under 25, dels ved at gå dialog med de lokale gymnasier og uddannelsessteder for at få udbredt kendskabet blandt de unge og evt. afholde arrangementer på uddannelsesstederne. Vi har desuden været i dialog med Lyngby-Taarbæk Musikskole om at arrangere master class eller workshop med nogle af

musikskolens elever, forud for nogle af vores koncerter med en eller flere af musikerne. Musikskolen er interesseret, men af praktiske årsager, er det endnu ikke lykkedes at få det gennemført.

Indra Rios-Moore har en formidabel stemme. Hun er amerikaner, men er dansk gift. Derfor er vi så heldige med mellemrum at kunne få besøg af hende. Her er hun med sit band i Templet den 23. november 2016.

Birgitte Soojin er fra Norge af koreansk afstamning, kom til København for at læse teologi og blev jazzsanger. Det er hun rigtig god til, som hun viste ved en koncert på Stadsbiblioteket den 7. februar 2018.

Samarbejdspartnerne

Lyngby-Taarbæk Jazzklub har heldigvis mange gode samarbejdspartnere. Først og fremmest dem der giver den økonomiske støtte, der gør det muligt at gennemføre koncerterne. Det er *Lyngby-Taarbæk Kommune*, med hvem vi har en kontrakt, og *Statens Kunstfond*.

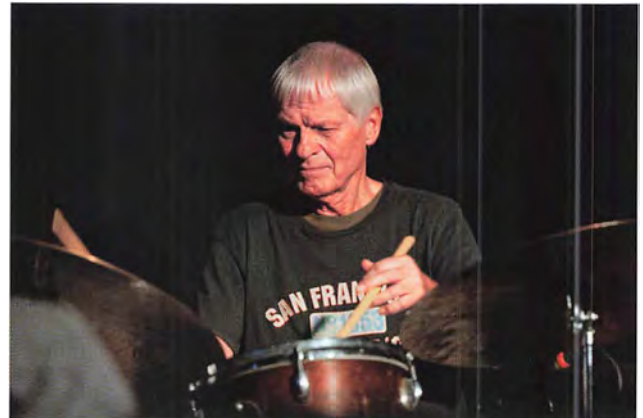
Når man taler om de store danske bassister er Jesper Lundgaard ikke til at komme uden om. Han har gæstet klubben ved adskillige lejligheder bl.a. den 10. september 2015

Dernæst er det dem, der er med i det praktiske arbejde med koncerterne. Det er først og fremmest *Templet*, hvor vi afholder de fleste af vores koncerter. Vi har et rigtig godt samarbejde med Templets ledelse og de frivillige, som passer baren og hjælper med opsætning og afrydning. Nogle af de frivillige beder specielt om at få en vagt, når Lyngby-Taarbæk Jazzklub har koncert, og det er meget tilfredsstillende.

Vi har også et fortrinligt samarbejde med *Stadsbiblioteket*, med hvem vi traditionen tro samarbejder om to koncerter i forbindelse med Vinterjazz samt en eller to mere i løbet af sæsonen.

Vi deltager i *Vinterjazz*-festivalen med tre koncerter, hvoraf den ene er en børnejazzkoncert. Deltagelsen her er med til at markedsføre klubben.

Lige fra klubbens start har der været et godt samarbejde med Det Grønne Område, som har støttet op om klubbens arbejde med formentaler af vores koncerter

Alex Riel var en del af den legendariske hustrio i Jazzhus Montmartre med Kenny Drew og Niels Henning Ørsted Pedersen. Han er stadig going strong og fejrer i 2019 sit 60-års musikerjubilæum. Her danner han det rytmiske fundament i Mette Juul Kvintet ved en koncert i Templet den 2. oktober 2013.

og i perioder også efteromtaler. I starten ydede chefredaktør Michael Bast en stor indsats for klubben, men der er også et godt samarbejde med den nuværende redaktion, Lars Schmidt og kulturjournalist Pernille Borenhoff. Vi havde i nogle år stor glæde af at koncerterne også blev anmeldt i DGO, hvilket Carl Otto Dethlefsen stod for, men desværre døde han pludseligt i 2017, så vi har måttet undvære de gode anmeldelser siden da.

PR og presse

Omtalen i DGO er meget vigtig, men vi forsøger også at udbrede kendskabet til klubben via vores sæsonprogram, sæsonplakat, hjemmeside, Facebookgruppe, Kultunaut, annonce i Jazz Special, udsendelse af elektroniske nyhedsbreve, deltagelse i Vinterjazz festivalen og tilstedeværelse på Live Jazz Danmark portalen. Der har med mellemrum også været omtale af klubbens koncerter i de store aviser, og der har været bragt spillestedsprofiler af klubben i bl.a. Jazz Special.

Koncerterne på Stadsbiblioteket bliver markedsført på bibliotekets hjemmeside og Facebookside, og de får lavet nogle meget flotte plakater på kommunens trykkeri.

Økonomien

Selv om Lyngby-Taarbæk Jazzklub drives udelukkende ved frivillig arbejdskraft, ville den ikke kunne eksistere uden offentlig støtte. Ud over musikere, lydteknikere og klaverstemmer er der ingen, der får honorar. Økonomien hænger sådan sammen, at den offentlige støtte dækker musikernes honorarer, mens alt det andet dækkes af medlemskontingenter og entreindtægter. Alt det andet er: lydteknikere, KODA-afgifter, klaverstemning & -vedligeholdelse, programmer, plakater, annoncer, porto, kontorhold, kontingenter, bankgebyrer og indkøb til arrangementer.

Lyngby-Taarbæk Jazzklub modtager honorarstøtte i

henhold til lov om *Statens Kunstfonds* virksomhed. Der ansøges for et år ad gangen med ansøgningsfrist 1/10. Statens Kunstfonds Projektstøtteudvalg for Musik bedømmer ansøgningen og afgør tilskuddets størrelse.

Der er følgende særlige betingelser for tilskuddet:

- at der afholdes mindst 10 koncerter årligt fordelt på mindst 6 måneder
- at der er offentlig adgang til koncerterne
- at der tages entré
- at der ydes professionel tarifmæssig honorering til samtlige medvirkende musikere ved de koncerter, der er ansøgt tilskud til (tariffen er 2.002,50 kr. i 2.- kvartal 2017) og at dette efterfølgende på forlangende kan dokumenteres over for udvalget
- at minimum 50 % af den samlede honorarstøtte ydes via kommunal (inkl. evt. kulturregional) medfinansiering
- at der senest den 1. april indsendes en afrapportering af honorarstøtten.

Vi har de senere år fået 60 såkaldte klip. Et klip svarer til en halv minimumstarif, så vi har modtaget 60.000 kr. i årlig støtte. Vi betragter det som et kvalitetsstempel, at Statens Kunstfond nu i 18 år har bedømt foreningens indsats til at være støtteværdig.

Kontrakt med Lyngby-Taarbæk Kommune

Forudsætningen for honorarstøtten er at kommunen støtter med mindst det samme beløb, og det gør Lyngby-Taarbæk Kommune heldigvis. Fra 2004 har der i lighed med andre frivillige kulturaktører i kommunen været indgået treårige gensidigt forpligtende kontrakter. De treårige kontrakter er en stor fordel for de frivillige kulturaktører, idet det giver en sikkerhedshorisont for planlægning af aktiviteter og indgåelse af aftaler. For kommunen er fordelene, at man ikke løbende skal tage stilling til mindre ansøgninger om

støtte, og ikke mindst at man sikrer et udbud af kulturelle tilbud til borgerne, drevet frivilligt af borgerne selv, og som kommunen ikke selv ville kunne tilbyde til de samme omkostninger.

Andre tilskud og anerkendelser

Fra klubbens start var det intentionen, at den nødven-

dige økonomiske støtte ikke udelukkende skulle komme fra det offentlige. Derfor blev der i de første år lagt rigtig mange kræfter i at forsøge at skaffe sponsorater fra virksomheder i området. Det viste sig imidlertid at være umuligt. Der var ingen virksomheder, der kunne se en idé i at blive profileret via en jazzklub, eller at bruge et sponsorat eller et firmamedlemskab som et

Når man beder en vinder af Ben Webster Prisen om at samle et band af fire tidligere prisvindere, kommer der som regel forrygende jazz ud af det. Det gjorde der også i 2016, da vi havde spurgt Uffe Steen (guitar) om at samle et orkester. Han samlede Morten Lund (trommer), Christina Dahl (tenorsax), Lennart Ginman (bas) og Jacob Christoffersen (piano). Carl Otto Dethlefsen gav koncerten fem store stjerner i sin anmeldelse i DGO.

personalegode. Der er dog i tidens løb modtaget støtte fra en række fonde til specielle koncerter og som tidligere nævnt til anskaffelse af et klaver. Det drejer sig og følgende: Dansk Jazzforbund, Johannes Fogs Fond,

Bikuben i Lyngbys/Danske Bank i Lyngbys Fond, Norddea Fonden og Ben Webster Fonden. Desuden har jazzklubben uopfordret modtaget anerkendelse for sin indsats ved to lejligheder.

Jesper Thilo er tenorsaxofonens grand old man og om nogen Ben Websters arvtager i Danmark. Han var naturligt også den første, der modtog Ben Webster Prisen. Han har gæstet klubben ved adskillige lejligheder senest den 14. december 2016 som et led i hans 75-års fødselsdags turné.

Jan Harbeck er den seneste i rækken af jazzmusikere, der har modtaget Ben Webster Prisen (2018). Her er han fanget i Templet den 20. september 2017 med sit Live Jive Jungle orkester

Sørens Penge var en musikpris stiftet til minde om jazzviolinisten Søren Christensen. Prisen var tiltænkt unge jazzmusikere, der havde vist særligt engagement. I 2002 var Sørens Penge imidlertid ved at være brugt op, så priskomiteen besluttede at give de resterende midler ca. 10.000 kr. til Lyngby-Taarbæk Jazzklub for det særlige engagement den nye jazzklub havde vist. De blev overrakt ved klubbens koncert med Jesper Thilos Kvintet med Ann Farholt den 2. februar 2002.

Den anden musikpris Lyngby-Taarbæk Jazzklub modtog blev overrakt den 30. april 2007 i Lyngby Kulturhus. Karla & Jørgen Storchs Optimistfond havde besluttet at uddele to portioner à 50.000 kr. Den ene

Jørgen Storch og jazzklubbens formand Bent Haastrup gav et nummer i Kulturhuset den 30. april 2007 da Lyngby-Taarbæk Jazzklub fik overrakt 50.000 kr. fra Karla og Jørgen Storchs Optimistfond. (Foto: Farrok).

gik til Lyngby-Taarbæk Brass Band og den anden til Lyngby-Taarbæk Jazzklub. Formanden, Bent Haastrup, kvitterede ved at give et nummer på trompet akkompagneret af Jørgen Storch på flygel. Efterfølgende blev Karla & Jørgen Storch udnævnt til æresmedlemmer, og de yndede begge at komme til koncerterne i Templet.

Bestyrelsen

Lyngby-Taarbæk Jazzklub drives udelukkende ved frivillig ulønnet arbejdskraft af en række engagerede ildsjæle i bestyrelsen. Bestyrelsen er på syv personer samt en suppleant. Suppleanten har altid deltaget i arbejdet på lige fod med de øvrige bestyrelsesmedlemmer. Efter 18 år har der været tre formænd, Bent Haastrup 2000-2008, Per Fog 2003-2014 og Rolf Aagaard-Svendsen fra 2014. 23 personer har været bestyrelsesmedlemmer, Bent Haastrup 2000-2016, Kåre Elers 2000-2002, Peter Nørrelund 2000-2015, Jørgen B Schmidt 2000-2017, Rolf Aagaard-Svendsen, 2000-, Peter Bæk 2000-2003, Winnie Arleth 2000-2008, Jørgen Bennetzen 2000-2003, Ole Staal 2000-2008, Torben Kock Østerby 2002-2004, Claus Alsted 2002-2008, Per Fog 2003-2014, Jørgen Eiding 2004-2009, Randi Carlsen 2008-2011, Inge Wahl 2008-2013, Roy Westerdale 2011-, Kasper Roland Hansen 2012-14, Ole Koefoed Steen 2013-, Niels Borum 2015-, Steen Rasmussen 2015-, Morten Bergulf 2015-, Ida Aagaard-Svendsen 2015-, Bo Neergaard Jacobsen 2017-. Så i 2018 er der stadig en af de oprindelige initiativtagere med i bestyrelsen.

Årets gang

Enhver, der har været med i ledelsen af en forening, ved hvor stort et arbejde, der skal gøres for at få det hele til at fungere. Det er imidlertid ikke alle der er klar over det, så derfor kan det være på sin plads, at illustrere det ved Lyngby-Taarbæk Jazzklubs årshjul.

Lyngby-Taarbæk Jazzklub

Lyngby-Taarbæk Jazzklub - Årshjul 2018	Dato
Udsendelse af program til medlemmer	8/1
Distribution af plakater og programmer	10/1
Årsregnskab til revisor	1/3
Fastlæggelse af efterårsprogram	15/3
Aftaler med Templet og Stadsbiblioteket	15/3
Lave kontrakter med musikerne	1/4
Afregning og beretning til Kulturstyrelsen	1/4
Indkaldelse til generalforsamling	5/4
Fornylse af kontrakt med Lyngby-Taarbæk Kommune	1/6
Efterårsprogram til trykker	29/6
Klaverstemmer efterår	1/7
Program på place2book, Kultunaut, Live Jazz-Danmark, All that Jazz, Hjemmeside	1/8

Udsendelse af program til medlemmer	8/8
Distribution af plakater og programmer	20/8
Ansøgning til Kulturstyrelsen	1/10
Fastlæggelse af forårsprogram	15/10
Aftaler med Templet og Stadsbiblioteket	15/10
Lave kontrakter med musikerne	15/10
Vinterjazztilmelding	15/10
Klaverstemmer forår	1/12
Vinterjazzindtastning til koncertoversigten i program	15/12
Forårsprogram til trykker	15/12
Program på place2book, Kultunaut, Live Jazz-Danmark, All that Jazz, Hjemmeside	27/12

En hyppig gæst i klubben har været guitaristen Jacob Fischer. Han spillede bl.a. i en årrække sammen med Svend Asmussen. Her er han på Stadsbiblioteket den 21. oktober 2015 med Mads Tolling Quartet i en Tribute to Svend Asmussen koncert. Det er trommeslageren Snorre Kirk, der ses i baggrunden.

Tempelrødderne hed bandet den 10. september 2015. Tangoorkestret skulle have spillet, men meldte fra i sidste øjeblik pga. sygdom. Trompetisten Peter Marott blev kontaktet og spurgt om han kunne komme med Six City Stompers. Det kunne han næsten, men da der var et par stand in med kaldte de sig i dagens anledning for Tempelrødderne.

Dertil kommer procedurene ved hver koncert:

Før koncert:

- Koncertomtale til DGO torsdag kl. 12 to uger før koncert
- Oprette begivenhed på Facebook
- Sende teknisk rider til Templet/biblioteket/lydmand
- Nyheds-mail til medlemmer
- Billetsalgsoversigt

Til koncert:

- Mad til musikerne
- Sætte stole og borde op
- Liste over forsalsbilletter
- Byttepenge
- Indgangskontrol
- Velkomst
- Betaling til musikerne og lydmand
- Afrydning

Efter koncert

- Billeder på hjemmeside
- Billeder på Facebook
- Indberetning til SKAT
- Evt. anmeldelse på Facebook
- Afregning med Templet/biblioteket

Endelig er der de daglige aktiviteter med betaling af regninger, afregning med KODA, bogføring, kommunikation med musikere, besvarelse af forespørgsler, medlemsadministration, vedligeholdelse af hjemmeside og Facebookgruppe, deltagelse i eksterne møder, afholdelse af bestyrelsesmøder med dertil hørende indkaldelser og referater med meget mere.

Hvad er det så, der gør, at nogen mennesker påtager sig alle de opgaver uden at få en krone for det? Det er fællesskab om en interesse, selv at få og at give andre en musikalsk oplevelse, komme tæt på musikerne, få ting til at lykkes, have et hyggeligt og godt samarbejde i bestyrelsen. Når både musikere og publikum efterfølgende siger tak for en god koncert, så er det hele slid-det værd.

Det frivillige arbejde er et kæmpe aktiv for et lokalsamfund, hvad enten det drejer sig om socialt arbejde, idræt, spejder, kultur, politik eller noget helt sjette. Det drives af menneskers interesser og reflekterer dermed i højere grad borgernes ønsker, end de offentlige professionelle institutioner nødvendigvis gør. Det er i høj grad her livet leves i fritiden. Derfor skal det frivillige arbejde plejes og værdsættes.

Der sker noget særligt, når danske og brasilianske musikere mødes. Der er fuldt hus hver gang pianisten Jesper Hedegaard kommer med sit brasilianske band, og det var der også den 26. september 2018, da RioJAZZ4 havde release koncert på deres andet album. De består af Christine von Bülow (fløjte og altsax), Morten Ankarfeldt (bas) og de to brasilianere Cassius Theperson (trommer) og Caio Marcio dos Santos (guitar).

Alle fotos: Rolf Aagaard-Svendsen (dog ikke side 13 øverst og 20).

Joi Bay At blive pigtrådsmusiker i Virum

Pigtrådsorkesteret¹ *Woodpeckers* blev dannet i 1963 af skolekammerater fra Kongevejens Skole i Virum.² *Woodpeckers* var opkaldt efter et instrumentalnummer, hvor guitarstemmen lød som en hakkende spætte, som bandet spillede.³ *Woodpeckers* eksisterende frem til 1967 og oplevede i det sidste års tid succes i

Virum, til københavns- og danmarksmesterskaberne i pigtrådsmusik og som live-band i ungdomsklubber, til skoleballer, på kroer, forsamlingshuse og til havnefester i Nordsjælland. Inden da var gået en årelang periode, hvor bandets medlemmer lærte sig de mangeartede færdigheder, der var nødvendige for at blive pigtråds-musikere. Artiklen fokuserer på, hvordan det i Virum i starten af 1960'erne var muligt for 13-15 årige drenge at tilegne sig disse færdigheder.⁴

Københavns- og danmarksmesterskabet i pigtrådsmusik 1965 blev afholdt i Hit House på Frederiksberg. Fra venstre Joi Bay, Phillip Steptoe, Peter Sander, Mogens Sand og Jan Lauest. Ukendt fotograf.

At blive pigtrådsmusiker i Virum

De færdigheder, der skulle læres, var for det første at spille et relevant instrument, og for det andet at spille sammen. Men begge færdigheder forudsatte, at man også lærte sig at aflytte originalnumre, at man lærte sig tekniske færdigheder til at håndtere de elektrisk forstærkede instrumenter, at man tilegnede sig rollen som musiker, at man adapterede pigtrådsmusikkens stil,

samt at man etablerede de økonomiske forudsætninger for at kunne investere i instrumenter og forstærkere, og at man kunne administrere økonomien i et band. I tilbageblik var det en ganske omfattende læringsplan for 13-15 årige drenge, men når læringsformen var 'learning by doing', så oplevedes det ikke overvældende.

Denne artikel er inspireret af forskning, udført af den

Tre røde elguitarer købt brugt hos Aagaard Antik på Lyngby Hovedgade. Fra venstre Jan Lauest, Peter Sander, Joi Bay. 1963. Foto: Axel Bay.

amerikanske sociolog H. Stith Bennett, der observerede og interviewede ambitiøse amatørrockmusikere i begyndelsen af 1970'erne. Hans arbejde resulterede i bogen *On becoming a rock musician*. Den blev en sociologisk og etnografisk klassiker, og bogen er blevet genudgivet i 2017.⁵ Bennett observerede og analyserede hvilke kvalifikationer en rockmusiker skulle have, og hvordan man på daværende tidspunkt erhvervede sig disse kvalifikationer, og hvad der skulle til for at andre – bookere, impresarioer, publikum – ville tage rockmusikere alvorligt. Hans bog beskriver i detaljer, hvordan uskoledede drenge blev til skoledede musikere, hvordan bands blev dannet, hvordan bands promoverede sig selv, og den analyserer interaktionen mellem musikere og musikbranchen. Hans resultater viser, at man blev rockmusiker ved selvlæring og kammeratformidlet læring – 'learning by doing'.

Artiklen handler om en periode i dansk rockmusik – pigtrådsmusikken – som ligger 10 år tidligere end Bennetts feltarbejde, og artiklen er ikke baseret på feltarbejde, men derimod på erindringer fra datidige amatørmusikere i Virum. Disse erindringer er i 2016-18 fortalt til artiklens forfatter, og de kan findes på Stadsarkivet i Lyngby-Tårnbæk.

Pigtrådens særlige fascination og muligheder

Mange unge i Virum havde i begyndelsen af 1960'ernes højkonjunktur adgang til de rekvisitter, der hørte til livet som teenager: de fik pladespillere eller båndoptagere i konfirmationsgave, de fik lommepenge til at købe single- og LP-plader, og der var i familierne ofte også penge til at erhverve det tøj, som blev markedsført til teenagere. I Virum og Lyngby var der rige muligheder for at købe sig til de nødvendige rekvisitter – plader, tøj, knallerter, biografture, live musik mv. Og der var på landsplan opstået særlige ungdomsme-

dier, der formidlede viden om produkter til teenagere, bladene *Tempo* og *Vi Unge*⁶, og i januar 1963 åbnede en ny musikradiokanal – Danmarks Radios Program 3 – som gav mulighed for at følge med i popmusikkens udvikling.

Blandt disse unge var nogle, som ikke nøjedes med at *forbruge* teenagekulturens varer, men som også ville være *producenter* – som musikere, som promotere, som roadies, som lydteknikere og de andre sideerhverv, der var nødvendige for at producere pigtrådsmusik. Det var et led i en større bølge af interesse for at spille pigtrådsmusik. Over hele landet blev der oprettet i hundredvis – nogle nævner flere tusinde – pigtrådsorkestre, som alle ville spille, producere, promovere og arrangere pigtrådsmusik.⁷

De mange nye pigtrådsorkestre var altså ikke noget, der var særligt for Virum eller for forstæderne til København. Det skete over hele landet. Hvis man kort skal pege på nogle forklaringer på denne massive interesse for at frembringe elektrisk forstærket musik, så er de vigtigste formodentlig følgende:

- Teenagere som aldersgruppe og som en særlig gruppe af forbrugere var i løbet af 1950'erne blevet veldefineret og havde udviklet kulturelle identiteter – ungdomskulturer – som på visse områder var i opposition til ældre befolkningsgruppers forventninger og normer. Til identiteten som teenager hørte interesse for en musik, der var markant anderledes end tidligere generationers musik.
- Kendskabet til udenlandsk musik var blevet udbredt i kraft af, at flere og flere teenagere fik deres eget afspilningsudstyr – rejsegrammofoner og spolebåndoptagere – og af, at musikken blev formidlet i først Radio Luxemburg og Radio Mercur og siden af Danmarks Radios P3.
- Pigtrådsmusikken var relativ tilgængelig musikalsk

betragtet – den var tilstrækkelig simpel til, at det var realistisk for teenagere at kunne lære sig selv at frembringe denne form for musik med en vis form for overbevisning.

- Det nødvendige udstyr til at frembringe pigtråds-musik – elguitarer og forstærkere – var blevet økonomisk tilgængeligt for unge, efter at europæiske instrumentfabrikker i især Tyskland og England omkring 1960 begyndte at producere billige kopier af amerikanske elguitarer og forstærkere.⁸

Den elektrisk forstærkede blokuitar – kaldet en blokuitar, fordi den ikke var hul som en akustisk guitar – havde en ganske særlig betydning, der ikke kan overvurderes som motivation for, at drenge stræbte efter at blive pigtrådsmusikere. Til forskel fra forstærkede akustiske guitarer, som var velkendte i jazz- og populærmusik, og som oftest havde en blød lyd, så var den elektriske blokuitar helt anderledes rå og voldsom i sin lyd. Nye, kraftigere forstærkere kunne producere lydstyrker og forvrængning, som hidtil havde været ukendte, og elguitarernes stålstreng og pickupper kunne udtrykke en aggressivitet, maskulinitet og seksualitet, som virkede voldsomt tiltrækkende på store drenge,⁹ og som virkede voldsomt provokerende på den ældre generation og især på musikpædagoger og musikere.¹⁰

Jeg husker endnu tydeligt en sangtime på Kongevejens Skole – måske i 5. eller 6. klasse – hvor musiklæreren medbragte en spolebåndoptager på et rullebord og afspillede et lydbånd fra Undervisningsministeriets Båndcentral. Det var jazzbassisten og musikpædagogen Erik Moseholm¹¹ – den senere rektor for Rytmisk Musikkonservatorium – der gennemheglede rockmusik generelt og et nummer med Bill Haley i særdeleshed. Ved at tælle takter i Bill

Haley-nummeret kunne Erik Moseholm vise, at der i en rundgang manglede en hel takt – i stedet for 12 var der kun 11. Det var beviset på, hvor lavt det musikalske niveau var i rockmusikken! Jeg var ligeglad. (Joi Bays erindringer)

Oprindeligt var begrebet 'pigtrådsmusik' et skældsord opfundet af voksne kritikere af denne form for rockmusik, men de unge vendte betydningen om, og gjorde pigtråd til noget attraktivt og positivt. Flere af erindringerne fremhæver de træk ved pigtrådsmusikken, som gjorde den attraktiv og værd at efterligne som musiker.

Hvis jeg skal nævne en enkelt plade, der i starten var min inspirationskilde, må det være LP'en *Cliff* fra 1959.¹² Det var en liveindspilning med Cliff Richard og *The Drifters* (som senere skiftede navn til *The Shadows*), og den indeholdt coverversioner af amerikansk populærmusik: blues; klassisk rock'n roll; ballader og up-tempo country-rock. Suppleret med originale numre skrevet af britiske musikere fra *The Drifters*: Hank B. Marvin, Jet Harris, Ian Samwell. Den var utrolig fascinerende – en rå lyd, et højt tempo, en bassolo, forvrængede guitar-riffs og ikke mindst piger blandt publikum, der skreg og hvinede. En plade, der lå milevidt fra den vellyd, som *The Shadows* senere blev kendt for og den mainstream pop, som Cliff senere repræsenterede. For mig indeholdt denne plade alt det, der gjorde pigtrådsmusik attraktivt: energien, råheden og publikums reaktioner. (Joi Bays erindringer)

I andre tilfælde var det live-oplevelser, der var motivationen til at blive pigtrådsmusiker:

Jeg var på ferie på Bornholm med min familie, og der var nogen, som tog mig ud for at se *The Vanguards*.¹³ Det var øens orkester. Hold kæft mand, det var

smart-guys. Og de spillede alle de der numre, som jeg godt kunne lide at høre på. Det var efter den oplevelse, jeg begyndte at spille rock. Ellers havde jeg spillet traditionel jazz.¹⁴ (Phillip Steptoes erindringer)

Musikalske forudsætninger

Musikalske forudsætninger eller musikalitet var ikke en forudsætning for at blive pigtrådsmusiker. Man kunne helt på bar bund beslutte, at man ville være pigtrådsmusiker og på den måde blive den første i sin familie, der lærte at spille et instrument, og helt uden at man havde prøvet det tidligere. At påbegynde udviklingen som pigtrådsmusiker forudsatte i første omgang kun interessen, viljen og midler til at investere i et instrument og en forstærker. Resten måtte komme senere. Men i *Woodpeckers* var der faktisk flere, som tidligere havde spillet et instrument. Og som i større eller mindre grad kunne profitere af de tidligere erfaringer. Men erfaringer med klassisk musikundervisning var af begrænset værdi, når man ville spille pigtrådsmusik.

Jeg kommer fra en familie med klaver, og min farmor underviste i klaver. Det blev derfor forventet, at jeg og min bror 'gik til klaver' – dvs. tog individuel klaverundervisning hos en spillelærerinde, der kom hjem til os en gang om ugen. Det var klassisk musik, jeg skulle lære: noder, skalaer, koordination af venstre- og højrehånden, klassiske klaverstykker simplificerede og tilpassede til børn, så de kunne spilles fra bladet. Når min farmor besøgte os, skulle vi spille for hende og vise, hvad vi havde lært. Sanglæreren på Kongevejens Skole – Hr. Hindsgaul – fik mig med i skolens kor, men da jeg blev udpeget til at skulle synge solo, mistede jeg interessen, og kastede mig i stedet over basspillet. Min tidligere klaverundervisning viste sig næsten ubrugelig. Jeg kunne læse noder, men der var ingen noder at læse, og selv om

jeg kunne overføre basale færdigheder omkring toner, intervaller, tre- og firklinge m.v., var det som at starte forfra. (Joi Bays erindringer)

Derimod var erfaringer med jazzmusik mere anvendelige.

Der var altid nogen i min familie, der spillede (...). Dengang havde vi en kælder, der var indrettet til musik. Der var et klaver, hvor man kunne gå hen og ikke genere andre med det. Min far spillede kornet og min lillebror forsøgte at spille trækbasun. Min halvbror spillede klaver, og min anden halvbror spillede trompet, min fætter spillede guitar. Så der var altså rige muligheder, og jeg beundrede min halvbror og hans klaver. Og lærte rigtig meget af ham. Det var New Orleans jazz (...). Jeg har prøvet at gå til klaverspil, men jeg døde af at skulle spille skalaer, og venstre hånd var jeg ret ligeglad med – så det blev 'klodser'-akkorder, becifringer. Jeg har optrådt til en skolekoncert på Kongevejens Skole sammen med den senere bassist i pigtrådsorkesteret *Mean Beats*, Allan Vain, som også gik på skolen. Han spillede guitar og jeg spillede klaver (...). Vi spillede et par numre. Et af dem havde jeg komponeret, og så var der også et jazz-nummer. Der var mange, der syntes, at det var jo sgu flot. Ikke fordi det var særlig godt, det vi lavede, men det trak nogle kegler, at der var elever, der turde sådan noget. (Phillips Steptoes erindringer)

Som det fremgår af ovenstående erindringer fra begyndelsen af 1960'erne, spillede Kongevejens Skole en vis rolle som baggrund for interessen for at spille et instrument eller synge. Skolen havde en ambitiøs og engageret sanglærer – Leif Hindsgaul¹⁵ – som stod for at implementere nye pædagogiske undervisningsformer i skolens musikundervisning, og han bidrog kraftigt til at

ældre faget 'sang' til 'musik'. Skolen havde to skoleorkestre – et mandolinorkester og et blokfløjteorkester – og også et kor. Senere fik Kongevejens Skole et nyindrettet musiklokale, som blev udstyret med et helt sæt Orff-instrumenter,¹⁶ og Leif Hindsgaul begyndte tidligt at praktisere den særlige Orff-pædagogik – opkaldt efter en tysk musikpædagog. Denne undervisning i de yngste klasser var rytmisk baseret med sammenspil,

sang, bevægelse, dans, klap og simple melodier. Som erstatning for den tidligere musikundervisning baseret på nodelære og klassisk musik var Orff-pædagogikken en musikpædagogik, der lagde sig betydelig tættere på rytmisk musik – dog uden direkte at give undervisning i jazz eller rock.¹⁷

Lyngby-Taarbæk Kommune var en foregangskommune med hensyn til klassisk musikpædagogik – eller

The Woodpeckers spillede til skolebal på Kongevejens Skole i 1965. Fra venstre Joi Bay, Mogens Sand, Henning Bentsen, Peter Sander og Jan Lauest. Læg mærke til udsmykningen - dannebrog og bøgegrene. Foto: Axel Bay.

'musikopdragelse', som det blev kaldt dengang. I 1960 ansatte kommunen – som den første i landet – en musikbibliotekar til indkøb af plader, noder og musiklitteratur, og i 1963 åbnede musikbiblioteket. Men allerede i 1950 var der på folkeskoler i kommunen startet frivillig instrumentundervisning uden for skoletid, og i begyndelsen af 1960'erne indførte kommunen en ambitiøs musikpædagogisk plan, der omfattede både den obligatoriske og den frivillige musikundervisning i skolerne. Det var en plan, der skulle flytte fokus fra den traditionelle sangundervisning i folkeskolen til en bredere musikundervisning, og som samtidig skulle motivere elever til at lære at spille et instrument.¹⁸ Her valgte man at satse på undervisning i strengeinstrumenter – især mandoliner¹⁹, som blev anset som et nyttigt begynderinstrument, fordi mandoliner kun har fire strenge, 'halsen' har samme mål som en violin og har bånd, således at der ikke er problemer med intonationen. Tanken var, at de elever, der lærte at spille mandolin, senere let kunne skifte til violin, når de havde udviklet deres fingermotorik. Men disse kommunale initiativer var alene rettet imod undervisningen i klassisk musik – jazz og rock fik først plads i den kommunale musikundervisning langt senere.

Ud over violin underviste Leif Hindsgaul også i guitar – som fritidsundervisning. Til forskel fra violin og klaverundervisningen var guitarundervisningen ikke entydigt orienteret imod klassisk musik. Og den var derfor betydelig mere velegnet til kommende pigtrådsmusikere.

Det startede med, at jeg fik en spansk guitar. Jeg kan ikke huske af hvem, formodentlig af mine forældre. Jeg har været ca. 10 år gammel. Jeg sad mest og klemte for mig selv, men fik også guitarundervisning på Kongevejens Skole. (Peter Sanders erindringer)

Valg og køb af instrumenter

Jeg har som barn haft mange drømme om at spille forskellige instrumenter. Det hele startede med en blokfløjte, som jeg købte i Milow Radio på Geels Plads. Men da jeg begyndte at blæse i den, gik det hurtigt galt, fordi det er et meget følsomt instrument. Det var ikke lige mit temperament. Jeg gav den jo gas – ikke? – og så går den i overtoner. Det endte med trommer, som bedre passer til mit temperament. (Mogens Sands erindringer)

Instrumenteringen i *Woodpeckers* gav sig selv – eller rettere – blev givet af *The Shadows*. Når *The Shadows* havde leadguitar, rytmeguitar, bas og trommer, så måtte et kopiband have en identisk besætning. Keyboard, blæsere eller slagtilbehør var slet ikke til diskussion – disse instrumenter blev først acceptable langt senere, efter at pigtrådsmusikken havde ændret sig til beatmusik.

Der var dengang et udtalt men tydeligt hierarki mellem instrumenterne – eller i fald guitarerne – og de musikere, der bemandede instrumenterne. Højest status havde sangeren og leadguitaristen. De var i front visuelt og lydligt, og leadguitaristen havde mulighed for at brillere i soli, riffs og fill-ins. Det var også leadguitaren, der altid var mixet højt – ham kunne man altid høre. Rytmeguitarer rangerede lavere end leadguitaren men højere end bassen. Muligvis fordi en guitar har seks strenge, mens en bas kun har fire, og 13-årige kan – fejlagtigt – tro, at det er lettere at spille bas end rytmeguitar. Dels pga. de kun fire strenge, dels fordi en bas kun spillede en tone ad gangen – til forskel fra rytmeguitarens mange strenge, der blev slået an på én gang. En anden grund til bassens lave status var formodentlig, at bassen ofte var mixet lavt i lydbilledet. Men kunne fornemme bassen, men ofte ikke høre, hvad den spillede. En tredje forklaring var, at de basgange, man faktisk

kunne høre, som regel var simple rytmiske gentagelser (fx den såkaldte skomagerbas) eller melodiske gentagelser i et mønster, der blev gentaget igen og igen i fx boogie-woogie og blues.

Jeg var sidstevælger med hensyn til instrument. Rollerne som leadguitarist og rytmeguitarist var taget af kammerater med større ego og indflydelse i gruppen. Tilbage var kun bassen. Jeg kunne dog trøste mig med, at Jet Harris, som spillede bas i *The Drifters* og senere *The Shadows*, var ganske sej at se på og et attraktivt forbillede. Han var leder af bandet, og hans basspil på pladerne var mixet, så han tydeligt kunne høres – hvilket var usædvanligt dengang. Han var ikke en undseelig og usynlig basspiller. (Joi Bays erindringer)

I andre tilfælde måtte instrumenter helt opgives, fordi de ikke hørte til i et pigtrådsorkester:

Jeg spillede både klaver og trompet, Men klaveret var rigtig dumt at slæbe rundt på. Og trompet var uhørt i et pigtrådsorkester. Men det gik hurtigt op for mig, at der manglede en, der gad synge, så gjorde jeg. Og det, at synge tekster på engelsk, havde jeg ikke svært ved, for vi er af engelsk afstamning. (Phillip Steptoets erindringer)

Originaler og kopier

Woodpeckers var et kopiband, der imiterede kendte bands æstetik – musikalsk, tøjmæssigt, med attituder og adfærd på og uden for scenen. I starten var det *The Shadows*, der blev kopieret. Senere de britiske rhythm & blues-grupper: *Animals*, *Kinks*, *Rolling Stones*, *The Who*, *Pretty Things*, *Them*, *Yardbirds*.

Jeg startede som sanger. Og jeg nød meget at synge til plader – Karaoke var ikke opfundet, men at synge med en plade og at prøve at få sin stemme til at ligne

Cliffs bedst muligt – det var jeg god til. Og så samtidig huske alle versene og falde ind de rigtige steder – så var man noget. (Phillip Steptoets erindringer)

At være et kopiband indebar, at man fungerede som en videreformidler af de musikkulturelle udtryk, som andre – udenlandske – bands havde produceret. Kendskabet til disse udtryk kom fra pladeindspilninger, fra presseomtaler, fra biograffilm og fra de enkelte gange, hvor disse udenlandske bands optrådte i København. Musikalsk er kopibands altid blevet undsagt på grund af deres manglende originalitet og selvstændige kreativitet, men sociologisk er kopiband interessante. Sociologen Stith Bennett fremhæver, at kopibands dengang opfyldte en vigtig funktion som den levende repræsentation af en musik, som for det lokale publikum – før eksistensen af MTV og Youtube – ikke var tilgængelig, og som for dem hovedsagelig eksisterer på pladeindspilninger. Resultatet af denne funktion beskriver han på følgende måde:

”Så længe kopigruppen leverer produktet, så udfylder publikums kollektive hukommelse hullet mellem gruppens lyd og lyden på indspilningen. Når en kopigruppe har opfyldt forventningerne, har den spillet, hvad den ikke kan spille, og publikum har hørt, hvad de ikke kan høre.” (Bennett, 2017 s. 233; egen oversættelse)

Hermed mener han, at når kopibands optræder live, skabes der en kollektiv illusion: bandet oplever at de kopierer originalen og publikum oplever, at de hører originalen. På den måde kommer kopibands til at være originalens lokale repræsentation og formidler af originalens musik, stil og produkt.

Woodpeckers var i det store og hele et kopiband. Bortset fra enkelte forsøg med selvskevne numre –

som ikke var nogen succes – spillede *Woodpeckers* covers af udvalgte top-10 numre suppleret med et antal standard-rock-numre. Disse standard-numre var ikke taget fra hitlisterne – det var klassiske rock-numre, som de fleste af datidens rockbands havde på repertoire, og som fandtes indspillet i mange kopi-versioner. I 1965 var standardnumrene bl.a. *High Heel Sneakers*, *Shake Rattle and Roll*, *Shakin' All Over*, *Johnny B. Good*, *Cadillac*, *Old Man Mose*, *Skinny Minnie* og *Tell Laura I Love Her*²⁰. Det var numre, som – lang tid inden der eksisterede hitlister i Danmark – havde været hits i USA og i England, og som havde etableret sig som klassikere i live rockmusik. Det var numre, som mange pigtrådsgrupper spillede live, de blev genindspillet igen og igen – også af danske pigtrådsorkestre – og de var genkendelige hos publikum – også selv om de færreste af dem havde været egentlige radiohits i Danmark. Disse numre var ikke alene 'standards' blandt danske pigtrådsmusikere – det var de også hos publikum. Resten af repertoire bestod af mere hitliste-orienterede numre. Det var numre, som i en periode blev spillet hyppigt i P3, og i mange tilfælde var det numre, som vi havde købt som singleplader eller indspillet på en spolebåndoptager.

Selv om *Woodpeckers* allerede fra *Shadows*-tiden – og især efter at inspirationen senere blev hentet fra *Rolling Stones* og andre britiske rytm & bluesbands – spillede musik, der udsprang af amerikansk blues-musik, så havde vi ingen viden om eller erfaring med blues. Vi kendte ikke begrebet, og vi vidste ikke, at den engelske musik, vi imiterede, i langt de fleste tilfælde var en variant af blues. *Rolling Stones*, *Animals*, *Yardbirds*, *Them* og *Pretty Things* var alle startet som en del af den britiske annektering af den elektrificerede Chicago-blues. Men vi kendte kun de britiske kopi-versioner. Vi vidste ikke, at det var Chuck Berry, der

havde skrevet *Around and Around*, eller at det var Willie Dixon, der havde komponeret *Little Red Rooster*, og vi vidste ikke hvem Willie Dixon var²¹. Og det interesserede os slet ikke, hvem komponisten eller tekstforfatteren var. Det var fremførelsen, der interesserede os – ikke ophavet. Både *Around and Around* og *Little Red Rooster* var for os Stones-numre – uanset, hvem der havde skrevet dem. Publikums viden og forventninger var tilsvarende: de kom for at høre kopier af velkendte Stones' numre – ikke for at høre bluesnumre skrevet af nogen for dem ukendte Chicago-musikere.

Denne uvidenhed om numrenes ophav som blues- og soulmusik var udtryk for en generel farve- og raceblindhed i Danmark på daværende tidspunkt. Når danske radio-discjockeys præsenterede pigtrådsmusik, så var fokus på de hvide solister eller det band, der fremførte musikken. Pigtrådsmusikkens rødder i blues- og soul-musik, skabt af sorte musikere i Chicago, i New Orleans eller i Memphis, var næsten helt fraværende.²²

Kopisterne

Bennett har i sin undersøgelse af amerikanske kopi-bands beskrevet rockmusikerers læringsprocesser som en sekvens af imitative episoder²³. Hermed forstår han den lange række af kvalifikationer, som er nødvendige for at blive rockmusiker, og som læres i kraft af imitation – efterligninger af andre – og som gensidig oplæring blandt jævnaldrende. Denne gensidige oplæring finder sted både internt i de enkelte bands og mere bredt i de lokale musikmiljøer, og er i høj grad er baseret på en kammerat-formidlet læring, hvor ingen i forvejen har de færdigheder, der skal læres. Denne proces sammenligner Bennett med "blinde, der fører andre blinde" – altså når ukyndige i fællesskab skal føre dem selv og andre ukyndige frem til at blive musikere. Det er læringsprocesser baseret på 'trial-and-error' og

gensidige tilpasninger og tilnærmelser til de originaler, der imiteres.

Den overordnede færdighed, som kollektivt skal etableres, omtaler Bennett som 'musikgenrens æstetik' som af andre kaldes 'stil'²⁴ – i vores tilfælde pigtråds-musikkens æstetik og stil – og at kunne praktisere og

realisere denne æstetik troværdigt. Med æstetik tænkes ikke kun på valg af repertoire, instrumentering, lyd og mixning af lyd og fremførelsen, men også fremtoningen – kollektivt og individuelt – adfærden uden for selve musikfremførelsen, og interaktionen mellem musikere, publikum og fans.

Original og kopi. Cigaretrygende Jet Harris fra The Shadows fotograferet 1960 og Joi Bay fra The Woodpeckers fotograferet 1964. Joi røg ikke, men af hensyn til kopieringen måtte han have en cigaret i munden. Foto: Michael Sonne Schmidt.

Original og kopi. Guitaristerne Bruce Welch og Hank B. Marvin fra The Shadows fotograferet i 1960 og guitaristerne Peter Sander og Jan Lauest fra The Woodpeckers fotograferet 1964. Foto: Michael Sonne Schmidt.

Vores tredje forsanger, Tom Hansen, havde en vis lighed med Mick Jagger fra *Rolling Stones* i udseende og i måden, han sang og optrådte på. Det tog kegler. Vi kiggede på fotos af vores forbilleder, og så prøvede vi at ligne dem så godt som muligt. Derfor var vi langhårede før de fleste, og vores påklædning var outreret. Og når vi blev fotograferet, poserede vi – man skulle helst se lidt fjern og sur ud og kigge i alle mulige retninger. Men vi havde ikke sådant tøj på til hverdag – kun når vi optrådte eller blev fotograferet. Vi spillede engang til et modeshow i Magasin eller i Illum, og journalisterne skrev efterfølgende mere om vores tøj, end de skrev om modeshowet. Tøjet blev ofte købt i Nyhavn nr. 13, hvor der var en gammel skibsprovianteringsbutik, der handlede med sømandsjakker og trompetbukser, og som efterhånden blev leverandør i stilen fra Carnaby Street i London.²⁵ Vi var enormt forfængelige. Jeg var i al fald, og de andre gjorde grin med, at jeg havde et strygejern med på job for at kunne stryge mine skjorter i pausen. (Peter Sanders erindringer)

Mange af de elementer, der indgik i pigtrådsmusikkens æstetik – guitarerne, forstærkerne, scenetøjet m.v. – kunne erhverves for penge. På dette tidspunkt var der allerede entreprenører, producenter og forhandlere, der havde specialiseret sig i at levere det udstyr, der var nødvendigt for pigtrådsmusikere: musikbutikker, bladudgivere, impresarier, tøjbutikker – men de instrumentelle færdigheder og sammenspielskunderne kunne ikke købes – de måtte læres. Der var ingen musikskoler, der underviste i pigtrådsmusik, og der var ingen musiklærere, der tilbød undervisning i rockguitar eller i rocktrommer. Der fandtes en begrænset undervisning i jazz-guitar, men rock-guitar var uhørt som undervisningsfag. Dels fordi der ikke fandtes ældre

rockmusikere, som kunne tilbyde undervisning, men især fordi rockmusik var udgrænset fra det traditionelle musikpædagogiske miljø og endnu ikke blev anset for en genre, der var værd at opdyrke pædagogisk. Heller ikke musikbibliotekerne kunne bruges af aspirerende pigtrådsmusikere. Musikbiblioteket i Lyngby var – som det første i landet – blevet oprettet i 1963, men også her var rockmusik helt udgrænset fra både plade- og nodesamlingen. De genrer, der kunne lånes eller høres på musikbiblioteket, var orkestermusik, kammermusik,

Den sidste forsanger i Woodpeckers, Tom Hansen, i en Mick Jagger positur. 1966. Foto: Lars Kaslov.

klavermusik, sang, jazz, opera, korværker og folkemusik.²⁶ Rockmusik kom først til, efter at beatmusikken senere i 1960'erne var blevet kulturelt accepteret.

Vi var derfor overladt til os selv. Det var en særlig udfordring at efterligne engelske originalnumre – både musikken og sangteksterne. Noder og tekster til sådanne pigtrådsnumre eksisterede på daværende tidspunkt ikke i trykt form²⁷ – eller vi havde i al fald ikke adgang til dem. Derfor skete indlæring ved aflytning af tekst, melodistemme, harmonier, rytme og struktur. I starten skete det ved, at vi på vores forældres pladespillere igen og igen afspillede det samme nummer for at aflytte nummeret.

Jeg husker tydeligt, at lige så snart jeg kunne komme til det, så sad jeg med hovedet inde i radiogrammofonen. I en skuffe under radioen havde vi grammofonen, som kunne trækkes ud, og den kunne køre i forskellige hastigheder, og den havde omskiftelig pickup, så den både kunne spille gamle 78-plader og mere moderne 'hi-fi'-plader. Der sad jeg så og aflyttede og aflurede, hvordan de spillede. Og lyttede efter trommerne. Når vi var i ungdomsklubben har jeg altid stået i første række for at lære ... nå for søren, er det sådan man gør? I stedet for at kaste mig ud i undervisning. Jeg var lidt for utålmodig til at gå til undervisning. (Mogens Sands erindringer)

Senere – da vi havde fået spolebåndoptagere eller rejsegrammofoner i konfirmationsgave – blev det lidt lettere, fordi indspillede numre kunne spilles igen og igen uden at forstyrre hele familie i stuen, hvor radiogrammofonerne stod. Melodistemmen var det letteste at lære – enhver teenager kunne synge med på populære rocknumre. Også rytmen og numrenes struktur – intro, A-stykker, B-stykker, breaks, interlude, outro – var let at fange, hvis bare man hørte nummeret igen og igen.

Derimod var der større problemer med sangteksterne og med harmonierne.

Så længe vi spillede instrumentalnumre, var det som sologuitarist let at lære nye numre – i al fald hvis vi havde en plade, vi kunne aflytte. Det var lige i starten af stereounderspilninger, og Shadows-numre var dengang mixet på den måde, at sologuitaren var i den ene kanal og resten af bandet i den anden kanal. Så det var let at isolere den ene kanal med guitarstemmen. Det var sværere at aflytte akkorder. Det var som regel muligt at høre grundtonen i akkorden og om det var en dur- eller en mol-akkord, men meget sværere at høre, om det var en treklang eller en firklang og hvilken firklang, der blev spillet. Som regel blev resultatet, at alle akkorder blev spillet som treklange. (Jan Lauests erindringer)

Alle numre med sang blev sunget på engelsk – dansk-sproget pigtråds musik var på daværende tidspunkt utænkeligt. Selv om vi let kunne synge med på de engelsksprogede numre, så var det sværere at finde ud af, hvad sangen handlede om og få mening af de engelske ord. Når man bare skrålede med, så var det snarere lydefterligning end en egentlig engelsk sangtekst, der blev fremført. Engelskundervisningen i folkeskolen begyndte dengang først i 6. klasse, så da vi begyndte at synge på engelsk, havde vi kun haft engelsk i 1-2 år, og vores udtale var ubehjælpelig²⁸ og vores forståelse for, hvad vi sang, var begrænset. Vi kunne numrene udenad, men det var først, når vi gik i gang med at aflytte sangteksten og nedskrive den, at problemerne opstod. De engelske sangtekster indeholdt ofte slang, afkortede ord hvor endelsen ikke kunne høres, metaforer og andre indforståetheder, som vi ikke havde en chance for at forstå, og som ikke kunne slås op i Gyldendals Røde Engelsk-Dansk ordbog. Helt umuligt blev det, når san-

gen var mixet lavt i forhold til backingen, og man derfor ikke tydeligt kunne høre, hvad der blev sunget.

Resultatet af hele processen med aflytning af musik og sang var en simplificering. Komplicerede elementer i et nummer blev reduceret til mere overkommelige og lettilgængelige dele. Nuancerede og varierende harmoniseringer og udvidede akkorder blev forsimplet til primært treklange suppleret med enkelte, oplagte akkordudvidelser. Indforståede og dobbelttydelige tekster blev transformeret til noget, der var forståeligt for 13-14-årige virumdrengene. Flerstemmig sang blev reduceret til enstemmig sang. Avancerede basgange med mange variationer blev reduceret til faste figurer, der blev spillet igen og igen. Finurlige rundgange på trommesættet blev transformeret til mere bastant trommespil, og rytmisk varierede guitarakkorder og fingerspil på guitar blev simplificeret til en mere overkommelig rytmeguitar.

Disse reduktioner i det musikalske udtryk ødelagde ikke illusionen – numrene var stadig genkendelige. Men resultatet var 'tungt' og bastant – den lethed og de nuancer og de kontraster, som originalerne rummede, forsvandt til fordel for mere enkle og bastante versioner af de samme numre.

En vigtig kvalifikation som pigtrådsmusiker – og som musiker i det hele taget – var sammenspillet i bandet. Det handlede ikke kun om at spille præcist og følge trommeslagerens takt, men i lige så høj grad om at kunne etablere en lydlig helhed – at få de enkelte instrumenter til at smelte sammen til en helhed og til et sammenhængende lydbillede. Og det handlede om at give plads til de enkelte stemmer og instrumenter i lydbilledet – at leadguitaren ikke skulle spille ind over melodistemmen, men i stedet spille fill-ins, der fyldte ud i sangstemmens pauser. Og endelig handlede det kollektivt om at kunne redde situationen, når der op-

stod uforudsigelige men uundgåelige 'bøffer' – som når sangeren fx glemte et omkvæd eller på anden måde brød med nummerets struktur. Og det gjaldt også for den enkelte musiker, at han skulle kunne falde ind i nummeret igen, selv om han spillede forkert. Her var de mange øveaftener ikke nok – sammenspil og redning efter 'bøffer' lærte man bedst på spille-job. Det var her, at man mødte publikums reaktioner, og det var her, man var under pres og af nervøsitet eller forvirring producerede mange 'bøffer'.

Pigtrådsmusikken fyldte det hele. Vi gik i skole – til husbehov – men vi øvede hver dag og spillede ude i weekenderne. Vi var meget seriøse – vi øvede igen og igen for at gøre numrene bedre. (Jan Lauests erindringer)

Vi spillede hver weekend en hel sommer i Nyhavn 41. Vi skulle underholde hele eftermiddagen. Det gav øvelse og samspil. (Phillip Steptoets erindringer)

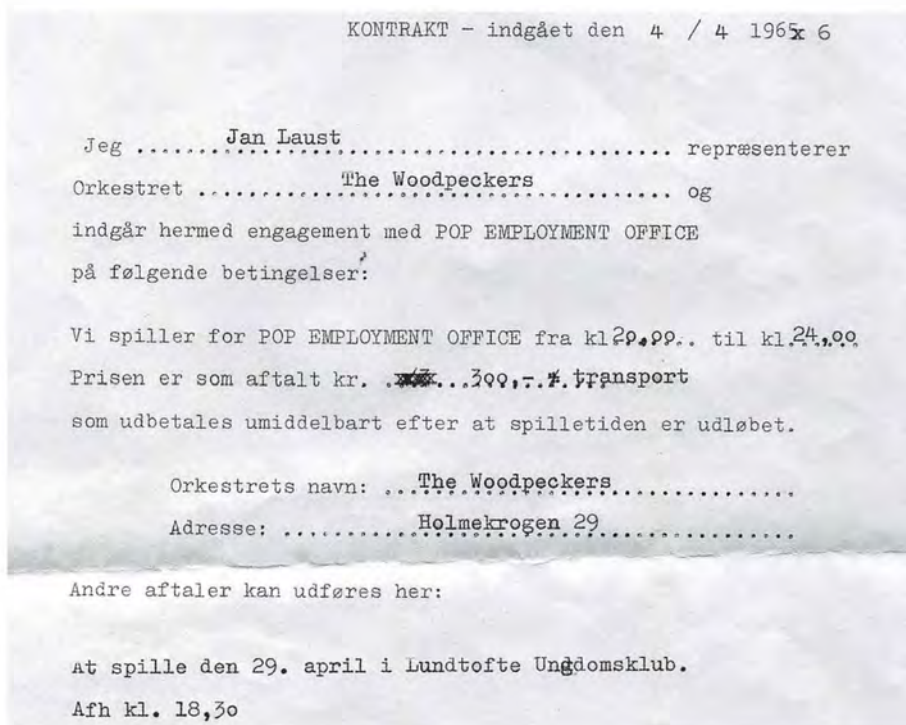
Økonomisk læring

At spille pigtrådsmusik var en dyr fritidsinteresse. Samtidig med at vi skulle lære at spille hver vores instrument og lære at spille og synge sammen, skulle der investeres i 'gear': el-guitarer, trommer, forstærkere, sanganlæg og mikrofoner. Vores forældre ville eller kunne ikke hjælpe – der var dengang ingen, der fik en el-guitar eller en forstærker i konfirmationsgave, i jule- eller fødselsdagsgave. Konfirmationsgaver var dengang et armbåndsur, en rejsegrammofon eller – når det gik højt – en spolebåndoptager.

Vi var alle skoleelever eller lærlinge, og lærlingeløn og lommepenge var ikke af størrelser, der tillod køb af instrumenter. Så alle havde fritidsarbejde for at tjene til instrumenter. Budkørsel på en såkaldt 'longjohn'-cykel²⁹ var den mest oplagte mulighed for 13-15 årige drenge.

Da jeg gik ud af skolen som 15-årig efter 8. klasse og startede i snedker-lære, havde jeg allerede et trommesæt. Det var et Autocrat – et engelsk mærke. Men jeg havde set, at alle de kendte danske trommeslagere spillede på amerikanske trommer – Gretsch eller Ludwig – og det ville jeg også. Da jeg skulle starte på lærepladsen, ville mester have, at jeg startede lige efter skoleafslutningen i juni måned, men det havde jeg ikke lyst til, for hvis jeg startede med en lærlingeløn, fik jeg ikke sparet sammen til udbetalingen på et nyt trommesæt. Hele den sommer kørte jeg så bydreng hos købmanden på Grønnevej, og tjente rigtig mange penge. Man fik fast ugeløn som bud og lønnen var

høj, for jeg kørte hele dagen og arbejdsdagene var lange – fra 07:30 til 18. Desuden fik man drikkepenge. For pengene købte jeg et trommesæt af mærket Ludwig på afbetaling. (Mogens Sands erindringer)
Jeg tjente penge til guitar og forstærker ved at være bud. Jeg har været alle slags bud – undtagen avisbud om natten. På et vist tidspunkt var jeg bud hos Hirshsprung – tobaksfabrikken i Virum – jeg kørte ud med cigarer til kunder. (Jans Lauests erindringer)
For at tjene penge til en bas-forstærker kørte jeg efter skoletid bud for købmanden i Åbrinken i Virum
Det var svært at balancere med tunge varer – ølkarser i træ med 50 flaskeøl eller dunke med petroleum

Kontrakt – 300 kr. for et 4-timers job i Lundtofte Ungdomsklub. 1966.

– på en longjohn. Og det var hårdt at skulle bære varerne op af trapperne. Engang væltede jeg på cyklen, kapslen røg af petroleumsdunkene og noget af indholdet flød ud på vejen. Jeg turde ikke køre tilbage til købmanden og fortælle om uheldet, så jeg satte kapslerne tilbage på dunkene og leverede dem til kunderne, som om intet var hændt. Men jeg havde dårlig samvittighed over at tage imod drikkepengene. (Joi Bays erindringer)

Efterhånden som spillejobs begyndte at give indtægter blev der behov for at føre regnskab og holde styr på udgifter og indtægter.

Jeg var kassefører i *Woodpeckers*. Vi havde ingen bankkonto, men jeg havde en cigaræske, der fungerede som pengekasse. Her var bandets kassebeholdning, og heri blev kvitteringer gemt. Jeg førte også et

regnskab og sørgede for at få den aftalte hyre efter et job. Først skulle de fælles udgifter dækkes – afbetaling på forstærkere og sanganlæg, betaling for kørsel og betaling til vores manager. Resten blev fordelt mellem de fem musikere og roadien – musikere havde ligeløn, men roadien fik det halve af en musiker. Hyren varierede meget fra spillested til spillested, men hvis vi samlet fik 300 kr. udbetalt, så var der – når alle udgifter var betalt – ofte ikke mere end 20 kr. til hver. Vores instrumenter var købt på afbetaling, men vi var alle under 18 år, så det var vores forældre, der skrev under på afbetalingskontrakterne. En gang om måneden tog jeg til Hellerup for personligt og kontant at betale afdrag til Apollon Musik. Giro- eller bankoverførsler brugte vi ikke. (Joi Bays erindringer)

BLIV MEDLEM AF .....

THE OFFICIAL THE WOODPECKERS FAN-CLUB OF DENMARK

Modtag hver måned sidste nyt om orkesteret – samt kæmpefotos og fan-kort. Et medlemskab giver endvidere følgende fordele
Adgang til køb (billigt) af tøj (huer, T-shirts o.l.) med påtrykt navn af THE WOODPECKERS. Deltagelse som gæst-er på orkestrets turnéer. Nedsat eller gratis adgang i hvisse popsteder i Danmark og Sverige. Et medlemskab koster kun kr. 5,-.

Fan-clubbets adresse er:

KENNET RASMUSSEN (President)
STRANDVEJEN 22, DRONNINGMØLLE
TELEFON: DRONNINGMØLLE 172

Mange iværksættere ville have del i pigtrådsmusikens kommercielle muligheder. Fanklubben blev etableret af en sådan iværksætter, men den eksisterede primært på papiret, og medlemmerne fik aldrig de gaver og muligheder, der blev lovet. 1966.

At blive pigtrådsmusiker i Virum

Attitude og professionalisme

At blive pigtrådsmusiker betød også, at man skulle lære rollen som professionel – i betydningen ansvarsfuld og pligtopfyldende – musiker. Som hyret musiker var man

betalt for at spille og underholde publikum i en vis tid. Tidsrummet var som regel nøje fastlagt i kontrakterne – fx fra kl. 20 til 24. Det var dengang kutyme at et sæt bestod af ca. 45 minutters musik og ca. 15 minutters

Woodpeckers fotograferet i 1966 i modetøj fra Nyhavn 13. Stående fra venstre: Joi Bay, Mogens Sand, Tom Hansen, Jan Lauest. Siddende: Peter Sander. Foto: Lars Kaslov.

pause, inden det næste sæt startede. Men til tider blev denne kutyme udfordret. En del af attituden som pigtrådsmusiker var at demonstrere sin autonomi og sin fandenivoldskhed ved at lave sine egne regler og generelt opføre sig uforskammet og overlegent eller humoristisk. På dette punkt var de udenlandske musikere også rollemodeller. Vi havde læst om, hvordan britiske rockmusikere vandaliserede hotelværelser eller svarede uforskammet på eller gjorde grin med journalisters spørgsmål. Det var for os amatørmusikere vanskeligt at finde den rigtige balance mellem at være professionel i musikfremførelsen og have det, vi opfattede som den rigtige attitude som pigtrådsmusikere.

Men arrangørerne gjorde en stor indsats for at 'opdrage' på uvorne og mindreårige amatørmusikere. Tre eksempler viser konflikten mellem at være pigtrådsmusiker og være professionel, og hvordan arrangører bidrog til socialiseringen til rollen som professionel musiker.

Vi var ikke ret gamle, da vi spillede i kælderværts-huset Nyhavn 41. Jeg var 16 og de andre var 14. Vi skulle spille meget lavt, så folk kunne høre hinanden, drikke deres øl og sige skål til hinanden. Vi var midt i Searchers-nummeret *Needles and Pins*, og lige pludselig hørte vi sirener – det var dengang, der kørte biler i Nyhavn. Vi kunne se de røde brandbiler køre forbi. Peter lagde omgående sin guitar midt i nummeret og fes op af trappen – og vi andre fulgte efter for at se, hvad der var sket. Jeg husker, at der blev en helvedes ballade bagefter. Fordi vi havde forladt vores 'arbejde' for at se en ildebrand. (Mogens Sands erindringer)

I Nyhavn 41 måtte vi ikke spille hurtige numre – kun langsomme. Hver gang vi spillede et hurtigt nummer, kom tjeneren hen og sagde, at vi skulle skrue ned og spille stille numre. Det var fordi, de hurtige numre hidsede gæster op, mens sjælere gav de prostituerede

mulighed for at danse tæt og score kunder. Tjene nogle penge. (Phillip Steptoes erindringer)

En lørdag aften spillede vi på Sorgenfri Skolen, som var en specialskole. Det var til et skolebal. Samme aften sendte Danmarks Radios TV et afsnit af tv-serien *Flygtningen*.³⁰ Vi havde set, jeg ved ikke hvor mange tidligere afsnit, og vi *skulle* bare se lørdagens afsnit. Derfor havde vi taget vores eget fjernsyn og egen stueantenne med, og havde installeret det i omklædningsrummet. Vi timede vores sæt, så det passede med, at der var pause, når tv-serien startede, men det blev en rimelig lang pause – næsten en time – fordi vi først spillede igen, da afsnittet var slut. Og arrangørerne blev pisse sure. Og det endte med, at de ikke ville betale os. (Tom Hansens erindringer)

På den måde lærte vi, hvor grænserne for acceptabel, professionel musikeradfærd gik.

De tekniske færdigheder

Elektrisk forstærket musik forudsatte guitarforstærkere, sangforstærkere, højtalerkabinetter, mikrofoner, stativer, ekkomaskiner, guitarkabler, højtalerkabler og strømforsyning. Det var kun de allerstørste spillesteder – fx Hit House på Frederiksberg – der havde fast installeret udstyr og en person til at passe udstyret og håndtere lyden. Ellers måtte hver enkelt band medbringe alt teknisk udstyr og selv mixe lyden; dvs. sørge for den rigtige lydige balance mellem de enkelte instrumenter og sangerne. Det betød også, at der i hvert enkelt band måtte være ekspertise til at fejlfinde og reparere stik, kabler, mikrofoner og forstærkere. Det var færdigheder, som blev udviklet sideløbende med de musiske færdigheder og på samme måde: 'learning by doing'. I starten kom disse færdigheder ofte fra en – for drenge – udbredt nysgerrighed efter at undersøge, adskille,

samle eller bygge tekniske konstruktioner: højtalerkabinetter og forstærkere.

Jeg har altid været interesseret i teknik. Det er noget jeg har lært af min far, som var meget praktisk anlagt, og han lærte mig at lodde, at bygge højtalerkabinetter og lignende. Jeg kom ofte hos en radioreparatør, der lå i Kongedybet i Virum – Drescher – og han fandt stumper, jeg kunne bruge i hans værksted, som jeg fik lov til at bruge. Vi købte på et vist tidspunkt en brugt, lille rørforstærker, som vi i starten brugte til guitarer og til bas. Det var en løs top, og jeg byggede selv et stort høj-

talerkabinet og monterede en løs højttaler, som kunne bruges sammen med den. (Jan Lauests erindringer)

I ungdomsklubbens værksted lavede jeg et kabinet til en forstærker. Vi havde købt en lille forstærker på et tidspunkt; den lignede en kommode. En lille 10 watts, som vi havde købt hos Aagaard Antik. Den lavede jeg så et fint kabinet til. Jeg var startet i lære som møbelsnedker, så det kunne jeg nok finde ud af. Den kom pludselig til at ligne noget, der var dobbelt så stort, men den spillede ikke højere af den grund. (Mogens Sands erindringer)

Efter en travl tid med mange engagementer er vi nu igen klar til at tage fat på nye opgaver. Vi spiller alle de moderne beat-melodier tilsat lidt folkemusik, kort sagt, den rette cocktail til et hvert festligt arrangement. Den 12. januar blev vi Københavns mestrene nr. 2 af 1966 i Hit-House og den 26. februar blev vi Danmarksmestrene nr. 4 i beat-musik af 1966. Når De skal arrangere en offentlig fest eller bal, så skriv eller ring til vores manager Flemming Johansen, Cedervænget 15, Virum, Tlf. (01) 85 07 27.

Med venlig hilsen

The Woodpeckers

Annonce for Woodpeckers. 1966. Annoncen blev rundsendt til ungdoms-klubber, kroer, forsamlingshuse og andre spillesteder i Nordsjælland.

De mange erfaringer med selv at bygge eller ombygge forstærkere og højtalerkabinetter gav en viden om, hvordan elektrisk forstærket musik fungerede teknisk set. Erfaringer, som ikke alene var nyttige men også nødvendige, når tekniske problemer skulle løses midt under en optræden, fordi der var en løs forbindelse, et defekt forstærkerør eller en mikrofon, der var 'stået af'. Der var ingen andre end musikerne til at håndtere akutte tekniske problemer.

Når vi spillede ude, havde vi altid værktøj, loddekolbe og loddetin med. Der var altid et guitar- eller mikrofonkabel, der skulle repareres, og ofte måtte kablerne skiftes, fordi de blev mishandlet og hurtigt slidt, når gearet blev sat op og taget ned mange gange i løbet af ugen. Jeg husker især en ekkomaskine, som altid gav os problemer. Båndet blev slidt og knækkede, og så skulle det splejSES.³¹ Den havde fire indgange, så vi kunne også bruge den som mikrofon-mixer, men maskinen var tysk og havde nogle særlige tyske ind- og udgange – til såkaldte DIN-stik – som var bittesmå og besværlige at lodde. (Jan Lauests erindringer)

Musikermiljøet i Virum

I Virum var der dengang et uformelt og løst organiseret

netværk blandt pigtrådsmusikere, som kendte hinanden. Der eksisterede tilsvarende miljøer i nabobyerne – Lyngby, Holte og Nærum – men miljøerne var temmelig isolerede fra hinanden. Pigtrådsmusikermiljøet i Virum var på én gang konkurrencepræget og præget af samarbejde. De forskellige grupper konkurrerede om de samme jobs, om at have det bedste gear, nogle gange konkurrerede grupperne direkte i lokale pigtråds-konkurrencer eller i københavns- eller danmarksmesterskaber. Og når der samme aften var mere end et band på plakaten, så konkurrerede man indbyrdes om at spille bedst, at kunne de nyeste eller mest populære numre og om publikums gunst.

På Geels Plads i Virum var der selskabslokaler, og der spillede vi til en fest. Det gik udmærket. Vi var godt tilfredse, og der var gang i den. Men til festen var der nogle gæster, som spurgte om de kunne få lov til at spille et nummer i pausen. Jo, det kunne de godt. Det skulle vi sgu aldrig have gjort. De spillede røven ud af bukserne på os. De virkede som de havde spillet sammen i hundrede år. Det var musikere fra Virum-bandet *The Noblemen* med Claus Asmussen, der senere spillede med *Shubidua*. Så vi krøb lidt sky op på scenen bagefter for at spille videre. (Mogens Sands erindringer)

Men samtidig samarbejdede de forskellige pigtrådsgrupper, og man hjalp hinanden med udlån af gear eller udlån af musikere, og man handlede forstærkere og guitarer med hinanden.

Buccaneers var der nogen af os, der godt kunne lide at nedgøre. Det kunne jeg ikke forstå. De var utrolig velspillende: To mand, der kunne synge andenstemmer, en dygtig guitarist, bassisten var pissehamrende dygtig og han kunne også synge. Jeg har spillet med *Buccaneers*. Jeg var afløser hos dem en hel sommer i Valhalla på Dyrehavsbakken – det var fordi, deres

egen trommeslager var inde for at springe soldat. Det var ikke så lang tid – måske et halvt år. (Mogens Sands erindringer)

Den sommer vi havde fast engagement i Nyhavn 41, havde vi en forsanger, som ikke måtte komme i Nyhavn for sine forældre. Så vi havde Finn Thygesen – forsangeren i *Buccaneers* – med på sang i stedet for. (Mogens Sands erindringer)

At skabe sig selv

At blive pigtrådsmusiker var også en måde at skabe sig selv på. Altså en måde at definere og udvikle sin identitet i kraft af en bestemt form for musik og en tilhørende stil. Stilen viste omverdenen, hvem man var, eller hvem man gerne ville være. Pigtrådsmusikkens stil og æstetik var på den måde en markering udadtil – til omgivelserne i form af forældre, lærere, kammerater, piger og fans. Men denne opbygning af en musikalsk og visuel identitet var også rettet indad; altså en indre etablering af sig selv – som dreng, som ung, som mand og som person. Musik har nemlig egenskaber, som gør det muligt for unge at orientere sig i og lære det indre psykiske landskab at kende: følelser, stemninger, oplevelser, fortællinger, holdninger. Dette identitetsarbejde er noget, alle unge skal igennem, men som pigtrådsmusiker var der nogle særlige muligheder for at gøre identiteten ekstra markant og for at profilere sig i forhold til jævnaldrende, til voksne autoriteter og de dengang herskende normer i samfundet. Den larmende, elektrisk forstærkede musik, de simple og bastante numre, de provokerende og ofte seksualiserede tekster, frisurerne og tøjet var sådanne muligheder for at være avantgarde stilmæssigt og for at føle sig som noget særligt. Også selv om stilen ikke var original, men en kopi af andres stil.

Vi nød en form for status i skolen og især i skolegården, fordi vi var sådan nogle små mini-rockhelte. Det

gav da noget prestige. Alle, der gad høre på det, fik det at vide. Jeg tror også, at vores skolekammerater syntes, at det var sejt, at vi havde det band sammen. (Peter Sanders erindringer)

Særegne, spændende men også til tider lidt skræmmende oplevelser som pigtråds Musiker var med til at give erfaring og til at forme identiteten. Det var en form for læringsproces, som unge i Virum, der levede et temmelig beskyttet og privilegeret liv, sjældent fik mulighed for at deltage i. Som nybygget forstad var Virum befolket med socialt stræbsomme forældre, der flyttede til Lyngby-Taarbæk Kommune for at få lys og luft, nærhed til skov og vand, muligheden for egen have og en god uddannelse til deres børn. På Kongevejens Skole var der dengang stadig tilfælde af fattigdom³² – især blandt de børn, der boede i det gamle Brede – men generelt var det børn af faglærte og af funktionærer, der befolkede skolen. Børn og unge, der voksede op i Virum, havde derfor et begrænset kendskab til andre miljøer.

På jobs kom vi ud for at spille steder, hvor pæne middelklasse-drenge fra Virum ellers aldrig kom. På den måde blev vi konfronteret med miljøer og et nattelev, som vi ikke anede eksistensen af eller kun havde læst om. Vi spillede til modeshows, til striptease, til prostitueredes kundepleje, til kroballer og til koncerter i Helsingør, hvor publikum hovedsagelig var fulde, pågående og frække svenske teenagepiger. Og vi oplevede druk, slagsmål, euforiserende stoffer og kommerciel udnyttelse på et langt tidligere tidspunkt end de af vores jævnaldrende, der ikke spillede pigtråds Musik. (Joi Bays erindringer)

Nyhavn var dengang stadig et hårdt miljø med prostituerede, fulde sømænd og fulde svenskere. Engang var der – mens vi spillede – en svensker, der begyndte at slå ud efter folk. Nogle af stamgæsterne kastede

sig over ham. Han var vildt hysterisk. Da de havde fået ham ned at ligge, tog de stole med fire ben, som de anbragte hen over ham i hele hans længde, og så fik de nogen af de tykkeste ludere til at sætte sig på stolene, så han var pacificeret indtil politiet kom. Der var jo politipatruljer hele tiden. De var i vores baglokale – de havde omklædning i baglokalet til Nyhavn 41. Det var en oplevelse for os knægte. (Mogens Sands erindringer)

Konflikter mellem sociale og musikalske ambitioner

At blive pigtråds Musiker var ikke foreneligt med de krav og forventninger, som omgivelserne havde til store skoleelever eller lærlinge. Egne ambitioner om at være pigtråds Musiker passede dårligt sammen med forældres uddannelsesplaner og krav om lektielæsning og stabil skolegang. For at gennemføre ambitioner om at være pigtråds Musiker – også på deltid – måtte der udkæmpes konflikter med forældre, med kærester, med lærere og med læremestre. Det var især nattelevet, skolefraværet, mødetiderne, oplagtheden i dagtimerne og hårets længde, der gav problemer. I nogle tilfælde nedlagde forældre forbud, og karrieren som fritids Musiker fik en brat afslutning.

Jeg sluttede som forsanger i *Woodpeckers* i eftersommeren 1965, da jeg af mine forældre blev tvunget til at vælge mellem at begynde i gymnasiet eller fortsætte i *Woodpeckers*. (Henning Bendtsens erindringer) Jeg var ikke kommet i gymnasiet efter 2. real, fordi jeg fucked op, og så blev mine forældre virkelig nervøse. Så da jeg gik i 3. real, skred de ind og sagde, at nu er det alvor. Så til sidst måtte jeg ikke spille mere. (Phillip Steptoets erindringer)

I andre tilfælde resulterede konflikterne i brud med forældre.

Min far spillede selv klaver – klassisk og jazzmusik. Han syntes, det var fint, at jeg spillede pigtråds musik, og han kunne godt høre, at denne musikform kunne have kvaliteter. Jeg fik endog engang lokket ham med i Forum for at høre *Rolling Stones*. Derimod var han meget modstander af, at drenge skulle have langt hår. Han opfattede det som en provokation – hvad det også var. Efterhånden som mit hår voksede i længden, fik jeg valget mellem at lade mig klippe eller flytte. Så jeg flyttede! Først boede jeg hos vores forsanger i nogle dage, og jeg sov også i vores øvelokale. Senere flyttede jeg ind hos en pige i Helsingborg – en pige, jeg havde mødt, da vi spillede i Heat House i Helsingør, hvor der kom mange svenske piger lørdag aften. Men jeg havde også en fast kæreste i Danmark, som fik forligt konflikten med min far. Hun havde et godt tag på min far, og hun ville også gerne have, at jeg klippede mit hår. Så de indgik en aftale om, at hvis hun kunne overtale mig til at blive klippet, så kunne jeg flytte hjem igen. (Jan Lauests erindringer)

Men som regel blev konflikterne løst i mindelighed.

Jeg var den første og i lang tid den eneste i min klasse, der var langhåret. Min matematiklærer, som også var klasselærer, kontaktede mine forældre og bad om, at jeg fik klippet mit hår. Mine forældre blev fortørnede og fandt hans henvendelse upassende, og forklarede ham, at det bestemte jeg selv. Ikke de eller han. (Joi Bays erindringer)

Jeg startede som 15-årig i lære som møbelsnedker, og jeg skulle møde halv-syv hver morgen. Og vores jobs på Dyrehavsbakken var færdige kl. 24, så jeg var meget, meget træt om morgenen, når jeg mødte 06:30. Jeg stod nærmest og faldt i søvn ved høvlebænken. Mester truede dog aldrig med at opsiges min lærlingekontrakt. Han har kunnet mærke på mig, at det var

noget, jeg ville. Ikke bare at spille musik, men også at blive snedker. (Mogens Sands erindringer)

Jeg gik på Kongevejens Skole, men var ikke flittig i skolen. Jeg var mere interesseret i at spille musik. Mine forældre tog begge afsted på arbejde om morgenen, og jeg skulle selv sørge for at komme i skole. Det blev ofte ikke til noget. Det var især slemt, da jeg kom i 3. real. Lærerne havde mere eller mindre opgivet mig, men mine forældre troede, at jeg passede skolen. Så længe jeg fik gode karakterer til terminsprøver, fik de ikke mistanke om, at jeg pjækkede. (Jan Lauests erindringer)

Der var altså en tydelig og mærkbar konflikt mellem rollen som vild og ambitiøs pigtråds Musiker og forventningerne til skoleelever og lærlinge om at få en god uddannelse og om at leve et konventionelt liv. Nogle mærkede denne konflikt meget kontant i form af forældrenes ultimatum om valg mellem musik eller gymnasium. Andre formåede at mediere konflikten og leve op til begge krav, men det fjernede ikke forældrenes bekymringer for skolepræstationerne, for nattesøvnen, for druk og for de euforiserende stoffer, som netop på dette tidspunkt blev meget omtalt i medierne, og som dengang især trivedes blandt musikere.

Det blev dog ikke forældrene, der fik stoppet *Woodpeckers*, men kæresterne. *Woodpeckers* havde en fan-klub og en skare af fans – især piger. Heriblandt en række piger, som var meget interesserede i at være sammen med musikere. Men medlemmerne af *Woodpeckers* havde dengang faste kærester, og disse faste kærester havde svært ved at acceptere de mange omsværmende rivalinder på spillestederne og det vilde liv som musiker. Ved kvindeliste lykkedes det en af dem at overbevise leadguitaristen om, at han skulle stoppe i *Woodpeckers*, som dermed gik i opløsning. Det var i foråret 1967.

De resterende forsøgte i en periode at videreføre bandet i forskellige konstellationer, men det konventionelle ungdomsliv med skolegang, faste mødetider og faste kærester vandt. En karriere som pigtrådsmusiker ville have krævet endnu større investeringer i øvetid, i uendelige spillejobs og i mere professionelle og dyrere guitarer og forstærkere. Konkurrencen fra yngre og bedre spillende bands og især fra den nye, mere avancerede og musikalsk krævende beatmusik var mærkbar, og alle i *Woodpeckers* valgte traditionel uddannelse frem for den usikre fremtid som musiker.

Stederne

Stederne er de steder, der leverede forbilleder eller produkter til pigtrådsmusikkens æstetik. De steder, hvor unge, aspirerende pigtrådsmusikere kunne finde inspiration og varer til etablering af den eftertragtede identitet som musiker.

Som helt unge teenagere i begyndelsen af 1960'erne var vores aktionsradius begrænset. Vi var i mange henseender stadig børn og vores horisont var på de fleste områder geografisk begrænset. Vi kom kun sjældent uden for nabolaget – vi måtte hente inspiration og købe rekvisitter i den umiddelbare nærhed – i Virum, i Lyngby, i Holte eller Nærum og nogle gange lidt længere væk: på Dyrehavsbakken eller i Hellerup. I København kom vi sjældent. (Joi Bays erindringer)

Milow Radio

Milow Radio var en kæde af radiobutikker,³³ og en af dem lå på Geels Plads i Virum. Butikken solgte ikke kun radioer, men efterhånden også tv, båndoptagere og ikke mindst plader. Dengang var det også almindelig, at radiobutikker handlede med musikinstrumenter: blokfløjter, mundharper, melodicaer og små rytme-

instrumenter. Det gjorde ikke alene Milow Radio på Geels Plads, men fx også Buss Radio på Klampenborgvej i Lyngby, som ud over små-instrumenterne også handlede med guitarer.

Milow Radio havde en såkaldt pladebar, hvor man kunne høre musikken, inden man besluttede sig for at købe. En pladebar var en bardisk, hvor der var placeret en række særlige hovedtelefoner – nærmest telefonrør, som man førte op til øret for at høre musikken. Bag ved baren var der pladespillere, som blev betjent af en grammofonpladeekspeditrice – det var altid unge kvinder. Man bad om at høre en bestemt plade, som så blev sat på pladespilleren. Man kunne have et telefonrør i hver hånd og lytte med begge ører, men man kunne også være to, der hørte den samme musik fra hver sit telefonrør. Eftersom de fleste indspilninger dengang var i mono, så betød det ikke så meget for musikoplevelsen. Pladebaren var en opfindelse fra før populærmusik blev spillet i radioen. Uden radio-præsentation af nye numre, havde unge begrænsede muligheder for at høre den nyeste musik. Her kom pladebaren til sin ret. Ofte kom vi blot for at høre musik – ikke for at købe. Der var ingen købstvang, men der var en usynlig – men mærkbar – grænse for, hvor mange forskellige plader, man kunne få at høre i pladebaren uden at købe noget.

Jan og jeg havde alt, hvad *Cliff & The Shadows*, havde indspillet og vi kunne synges alle teksterne. Hvis vi ikke havde råd til pladerne, så stjal vi dem. Jeg var vagt nogle gange, når det foregik hos Milow på Geels Plads. Vi var ofte 3-4 om det, og så var der én, der sagde til ekspedienten, at man ville købe et eller andet bestemt – det var noget, som han måtte gå ud i baglokalet for at hente. Men den tid, det tog for at gå ud i baglokalet for at hente det, var nok til, at vi kunne snuppe de plader, vi skulle bruge. Det var taktikken.

Der var ingen derhjemme, der spurgte, hvor jeg havde fået de nye plader fra. (Phillip Steptoos erindringer)

Ungdomsklubben i Virum

Ungdomsklubben for de 14-18 årige i kælderens under Fuglesanggårdsskolen i Virum var Lyngby-Taarbæk Kommunes første ungdomsklub – oprettet i 1960. Den hed dengang bare ”ungdomsklubben”, men langt senere blev navnet ændret til Club 10. Den var fra starten en stor succes: i første sæson var der 150 medlemmer og 140 stod på venteliste. Man blev derfor tvunget til at udvide fra tre til seks åbningsaftener om ugen.³⁴ Klubben blev ledet af en overbetjent, Johannes Lomborg, som boede i Virum og havde ungdomsklubben som aftenjob. Klubbens faste tilbud omfattede bordtennis, billard, værksteder med sløjd og håndarbejde, og man kunne købe sodavand og slik. En gang om måneden i vinterhalvåret var der bal – lørdag aften, hvor der var levende musik. Her spillede de dengang store danske pigtrådsorkestre: *Hitmakers*, *Meadows*, *Weedons*, *Scarlets*, *Defenders*. Og her var der rig lejlighed til at hente inspiration til repertoire, sceneoptræden, påklædning og attituder. I en erindring hedder det:

Man måtte ikke drikke spiritus og kunne ikke købe hverken øl andre stærkere drikke i ungdomsklubben. Vi stjal sjatter af spiritus fra vores forældre eller vi købte øl hos købmanden, som vi skjulte i buskene uden for ungdomsklubben. Når vi gik ud for at trække frisk luft, forsynede vi os med drikkevarer og blev hurtigt fulde. Jeg kan ikke huske, at vi nogensinde dansede til disse baller. Det var mere interessant at studere pigtrådsmusikerne på scenen (som ikke var en scene, men et hjørne af gulvet i et stort kælderlokale). Så vi stod i forreste række og registrerede alle detaljer i musikernes optræden og i opsætningen af gearet: deres guitarer, deres forstærkere, deres sang-

anlæg, deres påklædning, deres sceneoptræden, deres repertoire, deres arrangementer og deres soli. Detaljer, som vi kunne anvende til at forme vores egen optræden og fremtræden. (Joi Bays erindringer)

Senere spillede *Woodpeckers* selv i ungdomsklubben.

Vi spillede vi jo rigtig meget på Fuglesanggårdsskolen i kælderens – altså i ungdomsklubben. Bl.a. efter vi

Dansehallen ved kanalen i Frederiksdal. Dansehallen hørte til Frederiksdal Kro. Da kroen brændte i 1964, overlevede den gamle træ-dansehal, og det var her pop-ballerne og de lokale pigtrådskonkurrencer blev afholdt. Dansehallen blev revet ned, da Hotel Hvide Hus blev opført på stedet i 1968. Foto: C.V. Otterstrøm.

havde været i Hit House og var blevet københavns-
mestre. Og det var også dér, at et yngre pigtrådsband
fra Kongevejens Skole, *Skeletons*, spillede i vores
pauser. De havde sådan nogle små plastik-skeletter
hængende på guitarerne. Vi var lokale helte i Ung-
domsklubben – syntes vi selv – og der var i klubben
en trofast fanskare. (Tom Hansens erindringer)

Frederiksdal Kro

Frederiksdal og Frederiksdal Kro var i mange år et ud-
flugtssted for københavnere på søndagsudflugt, men i
1960'erne var kroen lørdag aften blevet et ungdoms-
kulturelt tilholdssted. Selve kroen brændte i 1964, men
danhallen overlevede branden, selv om det var en
over 100 år gammel træbygning. Her blev der lørdag
aften afholdt krobøl i stil med provinsens krobøl. Og
Frederiksdals Kro var et vigtigt spillested for datidens
pigtrådsgrupper, og flere gange blev der også afholdt
lokale mesterskaber, hvor ikke-kendte pigtrådsorke-
ster konkurrerede om publikums og dommernes gunst.
Krobøllerne var ikke for mindreårige. Det var voksne
unge, der var publikum, og det var et hårdt og hårdtslå-
ende publikum.

Frederiksdals Kro var et godt sted at spille. Der var
altid fuldt hus, og stemningen var høj. Men stedet
havde et dårligt ry, og nogle af vores jævnaldrende,
kvindelige fans måtte ikke komme på Frederiksdals
Kro, men de kom nu alligevel; de bildte deres foræl-
dre ind, at de var hos en veninde. Selv om der indi-
mellem var slåskampe, så blev vi – som musikere –
som regel ladet i fred. Det var ofte kano-gutterne, der
skabe problemer. (Jan Lauests erindringer)

Dengang var der en subkultur omkring kanoer. Grup-
per af unge mænd samledes lørdag eftermiddag efter
arbejdstid og tog på tur i deres kanoer med deres kære-

ster på Mølleåen. Kanoerne var flot udsmykkede og de
havde rævehaler monteret der, hvor klubflaget normalt
ville sidde på en kano. Kanoerne havde en slags fortelt,
hvor man kunne ligge uforstyrret – om end trangt –
med sin kæreste. Fast inventar var transistorradioerne,

**POP
BAL***

Lørdag den 27. nov. kl. 19³⁰ - 23⁴⁵ på
FREDERIKSDAL KRO

Toporkestret
The Buccaneers

og de populære
The Woodpeckers

Plakat for popbal på Frederiksdal Kro, 1965

som spillede ud over Furesøen, når der kom en gruppe af kanoer. Lørdag aften gjorde de stop i Frederiksdal. De overnattede på bredden af Furesøen enten i deres kanoer eller i små telte. Lørdag aften blev tilbragt på Frederiksdal Kro, og de blev fulde og stod ikke tilbage for et rask slagsmål med lokale, unge mænd. Publikum var ikke særlig interesserede i pigtrådsmusikken – de kom for at danse og for at drikke sig fulde.

Frederiksdals Kro var ikke et sted, hvor vi normalt kom – undtagen når vi selv spillede. Jeg tror, vi syntes, det var et skod-sted, fordi der var så mange rødder (...) Der var ofte slagsmål, mens vi spillede. Men slagsmålene var som regel udenfor. Rødderne spillede op og så blev der nævekamp. (...) Vores roadie – Ulrik – var rigtig god til at sige ting og sager, som

han ikke lige havde tænkt igennem. Han havde sagt et eller andet til en af rødderne, og så skulle han have tæsk. Så gjaldt det bare om at komme væk. (...) Jeg fik ham ud af et vindue, og vi flygtede over markerne, der dengang grænsede op til kroen. (Tom Hansens erindringer)

Place Pigalle

Place Pigalle var en danserestaurant på Dyrehavsbakken. Den var en videreførelse af Figaro, som havde eksisteret samme sted i mange år, og hvor *Danish Sharks* bl.a. spillede i 1963. Men i 1964 blev den overtaget af en ny restauratør, som byggede om og gav den navnet Place Pigalle, og engagerede nogle af tidens mest populære pigtrådsgrupper til at optræde fast hver aften.

Kanoer ved Frederiksdal ca. 1965 med voldstedet Hjortholm i baggrunden. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

At blive pigtrådsmusiker i Virum

Valhalla på Dyrehavsbakken; her blev der spillet pigtrådsmusik hver aften, og mange lokale orkestre fik her chancen for at stå på scenen. 1966. Foto Holger Hagelberg - Scanart Music.

The Clidows spiller på Valhalla. Væggene var malet med vikingemotiver. 1966. Foto Holger Hagelberg - Scanart Music.

Place Pigalle var vist egentlig et sted for voksne, der blev serveret stærk alkohol, og unge under 18 år havde efter sigende ikke adgang. Vi havde nu aldrig problemer med at komme ind i 1964, hvor vi flere gange hørte og så *Peter Belli*, *Sir Henry and his Butlers* samt *Dandy Swingers*. Det største problem var at få en enkelt cola med sugerør til at strække hele aftenen. Der var købstvang, men vi havde kun små lommepege, så vi havde kun råd til en enkelt cola. Vi spillede aldrig på Place Pigalle, men derimod på et andet dansested: Valhalla. (Joi Bays erindringer)

Valhalla

Valhalla var en dansehal og et udskænkingssted på Dyrehavsbakken, hvor der hele sæsonen igennem blev spillet pigtrådsmusik.³⁵ Stedet var betydelig mere råt og løssluppet end Place Pigalle, og publikum var et

helt andet end på Place Pigalle. På Place Pigalle var de unge mænd i jakkesæt og slips og de unge kvinder havde kjole på. I Valhalla kom håndværker- og arbejdsdyper i jeans og denim- eller læderjakke. Indretningen og stemningen var ikke som en danserestaurant, men snarere som en traditionel trædansehal, der var udsmykket med dragehoveder på gavlen og vikingemotiver på væggene. Musikken afspejlede stilen og publikum: musikken var mere rå og upoleret end den popmusik, der ofte blev spillet i Place Pigalle.

I Valhalla er vi kommet både som gæster og som musikere:

Det var meget løssluppet. Som musikere fik vi rabat på øllet – vi skulle kun betale 2,50 for en øl. Det var sjovt, at spille der. Der var mange mennesker og god stemning – også øretævestemning! Jeg kan huske en sjov episode. Der var nogle fulde fyre, der generede

Place Pigalle (27. juni 1965) på Dyrehavsbakken. Et populært dansested i 60'erne, hvor lokale pigtrådsorkestre kunne få job som opvarmning til de kendte bands. Stedet hed oprindeligt Figaro, men skiftede navn til Place Pigalle i 1964 da Bent Hasebart overtog det. Foto: Steen Lundgaard Andersen

nogle piger. Pigerne var kede af det, og de var ret grove, de fyre. Det brød jeg mig ikke om. Det næste jeg huskede var, at jeg lå nede på gulvet og ledte efter mine briller. Så det gjorde jeg aldrig igen. (Mogens Sands erindringer)

Aagaards Antik

Butikkens navn lød som en antikvitetshandel, men det var en marskandiserbutik, der handlede med brugt tøj, bøger, bohaver, radioer, grammofoner og musikinstrumenter. Den lå på Lyngby Hovedgade. Her kunne man erhverve sig en brugt guitar billigt. Det var ikke de dyre amerikanske guitarer, der blev forhandlet her, men guitarer fra billigere europæiske instrumentfabrikanter. Der var især et tysk mærke, som siden slutningen af 1800-tallet havde produceret strengeinstrumenter – Höfner. Omkring 1960 var de begyndt at producere billige kopier af amerikanske blok guitarer. I stedet for ædeltræ var kroppen på disse guitarer produceret i krydsfiner, der var beklædt med plastik eller lakeret, og også hals, stemmeskruer og pickupper var af tvivlsom kvalitet. Det var disse modeller, der kunne købes hos Aagaards Antik. Også enkelte guitarer af mærket Framus kom til salg hos Aagaard, og senere dominerede de japanske guitarmærker. Det høje antal guitarer i Aagaards butiksvindue var et tydeligt bevis på, at mange drenge forsøgte at realisere deres pigtrådsdrømme ved at købe en elguitar, men den blev ofte solgt til Aagaard kort tid efter, når drømmene ikke kunne realiseres. Aagaard var endestation for mange drenges musikerdrømme, og ofte også bevis på økonomisk tab: mange drenge havde købt instrumenter på afbetaling i håb om at kunne tjene nok på musikken til at kunne betale afdragene. Men de fleste aspirerende musikere var under 18 år, og kunne ikke indgå afbetalingshandler – det var i stedet deres forældre, der måtte

bære tabet, når instrumenterne måtte sælges.

Jeg kan tydeligt huske, at vi var tre kammerater, der i 1963 gik forbi Aagaards Antik på Lyngby Hovedgade og i vinduet så nogle brugte, røde el-guitarer. Det var her ideen til at danne et band, og at vi selv skulle spille pigtrådsmusik, opstod. Jeg købte min første el-guitar hos Aagaard – en rød Höfner med 3 pickupper. Den havde en vibratorarm – lige som den Fender-guitar, som Hank B. Marvin fra *Shadows* spillede på. (Jan Lauests erindringer)

Apollon Musik

Apollon Musik var oprindeligt en pladeforretning i Hellerup på Strandvejen, men i midten af 1950'erne begyndte en ny ejer også at sælge musikinstrumenter og udbyde musikundervisning. Bølgen af nye pigtrådsorkestre i begyndelsen af 1960'erne betød en opblomstring for forhandlere af elektriske musikinstrumenter og forstærkere. Det kom også Apollon Musik til gode, fordi man her – som et af de få steder i Danmark – kunne købe britiske forstærkere af mærket VOX og amerikanske guitarer af mærket Fender, som var det gear, de kendte britiske bands benyttede. Det var dyrt, professionelt udstyr, som de fleste unge kun kunne købe på afbetaling. Senere – i midten af 1960'erne – arrangerede butikken også midnatskoncerter i Nora bio, hvor tidens største pigtrådsbands spillede og reklamerede for de forstærkermærker, der blev forhandlet i butikken.

Vi kom i Apollon Musik utallige gange for at prøve instrumenter men uden at købe noget. Der var i butikken en svensk førstemand – Persson – som var meget flink og utrolig tålmodig. Han gav os igen og igen lov til at prøve forstærkere og guitarer, som vi ikke havde råd til at købe, og det har sikkert lydt frygteligt, når vi øvede i hans butik på 1. sal. Men vi endte med at købe en VOX-forstærker hos Apollon på af-

betaling og også vores sanganlæg af mærket Selmer blev købt her. (Jan Lauests erindringer)

Radio Luxemburg – Two-O-Eight

I 1960'erne var plademarkedet ikke globaliseret på samme måde, som det blev senere. Ny britisk og amerikansk musik udkom aldrig lige så hurtigt i Danmark, som det gjorde i de engelsktalende lande. Og mange plader af mindre kendte grupper blev slet ikke udsendt i Danmark og fandtes ikke i Danmarks Radios diskotek. Hvis man ville holde sig orienteret om den nyeste, engelsksprogede musik, måtte man derfor lytte til engelske radiostationer. Vi lyttede til Radio Luxemburg; en kommerciel, engelsk radiostation, hvis udsendelser hovedsagelig blev produceret i London, men som blev sendt fra Luxemburg, fordi der i UK – lige som i Danmark – var forbud imod kommerciel radio med reklamer.³⁶ Radio Luxemburg sendte på mellembølgebåndet – 208 meter – fra en kraftig sender og kunne derfor aflyttes i Danmark. Ofte med skratten og forstyrrelser fra andre kanaler, men om natten havde Radio Luxemburg denne del af mellembølgebåndet for sig selv, og så gik stationen næsten tydeligt igennem.

Jeg lyttede til Radio Luxemburg efter jeg var kommet i seng om aftenen. Jeg lå med en transistorradio med øret helt inde i højtaleren for at kunne musikken, uden at skulle skrue så højt op, at mine forældre hørte mig eller vågnede. Her hørte jeg *Inside-Looking Out* med *Animals* for første gang;³⁷ jeg fik den indspillet på båndoptageren, og på den måde kunne vi opføre en kopiversion til danmarksmesterskabet i pigtrådsmusik i KB-Hallen. Det var inden dette nummer var udgivet i Danmark, men derfor også inden nogen kendte dette nummer. Det var ingen succes – hvis man vil have succes som kopi-band, skal originalen være kendt af publikum. (Joi Bays erindringer)

Joi Bay (f. 1950) var bassist i pigtrådsgruppen Woodpeckers fra 1963 til 1967. Gruppen blev gendannet i 2008 og eksisterer stadig som amatørband.

Noter

- 1 Ordet 'pigtrådsmusik' har været kendt siden 1963. Betegnelsen menes at stamme fra en musikanmelder der om denne musikform skal have sagt at 'det lyder som når man river sig på pigtråd' – jf. Den danske ordbog. 'Orkester' betyder normalt en større gruppe af musikere, men dengang blev det også anvendt for små grupper af musikere – før det engelske udtryk 'band' blev udbredt.
- 2 *Woodpeckers* er omtalt i Henrik A. Bengtsen, »The Woodpeckers,« I *En rød el-guitar med vibrator: Musik og ungdomskultur i Nordsjælland 1960-70*, ed. Henrik A. Bengtsen (Espergærde: Frederiksberg Amts Historiske Samfund, 2002), s. 322f.. Bandets historie er skitseret i <http://www.tresserbanden.dk/TB310.HTM>.
- 3 Senere viste det sig, at det var *Pipeline* med *The Ventures*. *Pipeline* er skrevet af Brian Carman, Bob Spickard og oprindelig indspillet i 1962 af Chantay's. Blev i Danmark kendt i en kopiversion med *The Ventures* (1963).
- 4 Medlemmerne i *Woodpeckers* var født mellem 1947 og 1950. Alle - med en enkelt undtagelse - gik på Kongevejens Skole i 1950'erne og starten af 60'erne.
- 5 Bennett, H. Stith. *On becoming a rock musician*. New York, NY: Columbia University Press, 2017.
- 6 *Vi Unge* startede som *Filmjournalen* i 1958, men skiftede navn til *Vi Unge* i 1963. *Tempo* begyndte at udkomme allerede i 1933 og fortsattes som *Det nye Tempo* i 1962. Senere populærmusikalske blade var bl.a. *HIT* (1964-1966); *Beat* (1965-67); *Børge* (1966-67).
- 7 Jens-Emil Nielsen, *Pigtrådsmusik - Dansk rock 1960 - 1966* (Frederiksberg: HER&NU, 2011), s. 13.. Der er udgivet mange bøger om de lokalt baserede pigtrådsgrupper – bl.a. Henrik A. Bengtsen, *En rød el-guitar med vibrator: Musik og ungdomskultur i Nordsjælland 1960-70* (Espergærde: Frederiksberg Amts Historiske Samfund, 2002); Eddie Troelsgaard, *Belli, beat og mælkepop - Da beamusikken kom til Kolding i 60'erne* (Troelsgaards Forlag 2010); Gunnar Korff Rasmussen, *Da Beatles kom til Sønderborg - et musikkuhistorisk tilbageblik til tiden da rockmusikken kom til Sønderborg* (Sønderborg: Grafisk Centrum Sønderborg, 1986); Poul Nowack, *Da rock'en kom til Djursland - Om ungdomskulturen og de lokale rock- og pigtrådsgrupper fra 1956 - 1974* (Grenaa: Grenaa Bogtrykkeri, 1982); Sten Arlund Mogensen, *Riber Rock - Fra jazz til pop, rock og rhythm&blues* (Forlaget R&B,

- 2003); Arne Lybeck and Bjarne Præstholm, eds., *Da pigtråden fængede i det nordjyske* (Lindtofte Forlag, 2008); Kurt Balle Jensen, *Noder og unoder i Silkeborg - Byens musikliv gennem 150 år* (Silkeborg: Kurt Balle Jensen, 2002); Søren Staf Hansen, *Haslev Pigtråd 1963 - 1970* (Haslev: Haslev Halvest Komiteen, 2005); Thomas Gjørup, *Roskilde rock fra Prindsen til Road House 1956 - 1990* (Roskilde: Roskilde Dampradio, 2009); Michael Christensen, *Da Maren blev elektrisk - Holstebro's musikliv i 60'erne* (Holstebro: Holstebro Museum 2007); Jørn T. Andresen, *Regnbuens endestation* (Århus: Klim, 1986). Der havde 20 år tidligere været en lignende populærmusikalsk bølge blandt unge, der i stort antal selv begyndte at spille swingmusik og revival-jazz; jf. Erik Moseholm. »Lyt til eleverne - og begyndt der.« *Dansk Sang* 25, no. 4 (1973)..
- 8 Det var gamle, velrenommerede guitarproducenter som de tyske Höfner og Framus, der først begyndte at producere prisbillige kopier af amerikanske blokuitarer og el-basser. Også svenske Hagström-guitarer og basser kunne tidligt købes i Danmark. Forstærkere blev produceret af Selmer (en britisk aflægger af saxofonproducenten af samme navn), af de tyske Dynacord, Echolette og Hohner, svenske Hagström samt engelske VOX. Danske guitarforstærkere blev produceret under navnene Dane, Holler og MAX. Desuden var der en lang række 'no-name' guitarer og forstærkere i omløb. Senere i 1960'erne overtog japanske producenter den billigste del af el-guitarmarkedet.
  - 9 A. J. Millard, ed. *The electric guitar : a history of an American icon* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004).
  - 10 Nielsen, 2011 giver eksempler på etablerede musikeres reaktioner på pigtrådsmusikken: "...tilstedeværelsen af en for mig indædt forbandet udtryksform rent musikalsk set (pigtrådsbrølet), som jeg kunne ønske erstattet med en hvilken som helt jazztype!"
  - 11 Erik Moseholm (1930 - 2012). Rektor for Rytmikskonservatorium 1992 - 97. I standardværket om jazzens moderne historie i Danmark står der om Erik Moseholm, at han i en år-række frem til midten af 1960'erne gik i rette med den musikalske underlødighed i Danmarks Radio og med tidens pop- og pigtrådsmusik. Da rockmusikken blev mere eksperimenterende og improviserende måtte han revidere sit syn på rockmusikken; Olav Harsløf, *Jazz i Danmark : 1950-2010*, ed. Olav Harsløf, et al. (København: Politiken, 2011), s. 113..
  - 12 Cliff Richard and The Drifters (1959). *Cliff* (LP record). Great Britain: Columbia 33 SX 1147.
  - 13 *The Vanguards*, startet som *Nordbornholms Poporkester* i 1961, navneskifte til *Vanguards* i 1963.
  - 14 Også kaldet New Orleans-jazz eller dixieland-jazz (dvs. sydstatsjazz navngivet efter den historiske grænse mellem nord- og syd-staterne i USA - the Mason-Dixon line). Dixieland-jazz var en tilbagevendende og en videreudvikling af den oprindelige New Orleans-jazz, og denne musikalske revival-bevægelse fik en stor udbredelse i Danmark i 1950'erne. Dixieland-jazzen var ikke kun en musikgenre, men også en ungdomskultur af typen bohemer, se Joi Bay, *Ungdomssociologi* (København: Borgen, 1984), s. 48ff.
  - 15 Leif Hindsgaul (1927 - 2004), sanglærer på Kongevejens Skole fra 1951 og skolemusikleder ved samme skole fra 1957.
  - 16 Orff-instrumenter er slagtøj specielt produceret til børn - xylofoner, marimba, metallofoner, håndtrommer, maracas, tamburiner - suppleret med blokfløjter.
  - 17 Martin Nørgaard, *TelefonInterview med Martin Nørgaard, juni 2018* (Atlanta, GA: Transskription er tilgængelig på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018).
  - 18 Henning Krogsholm, »Lyngby-Taarbæk kommunale skolevæsen's frivillige musikundervisning.« I *Håndbog i skolemusikalsk arbejde*, red. Ejnar Boesen, Hans Jørgen Heyn, and Harald Bjerg Emborg (København: Wilhelm Hansen, 1964).
  - 19 Per Sørensen, »Mandolin - et andet begynderinstrument,« *Dansk Sang* 20, no. 1 (1968).
  - 20 *Hi-Heel Sneeders* er skrevet af Tommy Tucker og udsendt af samme på plade i 1964. SecondHandSongs har registreret 114 coverversioner på plade - bl.a. med The Searchers (1964) og danske Sir Henry and his Butlers (1964). *Shake, Rattle and Roll* er skrevet af Jesse Stone og oprindelig indspillet af Joe Turner and His Blues Kings i 1954. 129 coverversioner med bl.a. Elvis Presley (1956), Buddy Holly (1964) og Swinging Blue Jeans (1964). *Shaking All Over* er skrevet af Johnny Kidd og indspillet af samme (med The Pirates) i 1960. 85 coverversioner med bl.a. The Searchers (1963) og The Swinging Blue Jeans (1964). *Johnny B. Goode* er skrevet af Chuck Berry og udgivet på plade i 1958. 178 coverversioner med bl.a. Freddie and the Dreamers (1964) og danske Sir Henry and his Butlers (1964). *Brand New Cadillac* er skrevet af Vince Taylor og oprindelig indspillet af Vince Taylor and His Playboys i 1959. Coverversioner indspillet af bl.a., det britiske band The Renegades i 1964 og af det danske band Defenders i 1965. I alt er der lavet mindst 69 coverversioner. *Old Man Mose*. Oprindelig skrevet af Louis Armstrong og Zilner Randolph i 1935. Populariseret i en rocket version med Swinging Blue Jeans indspillet i 1964 og af det danske band The Rocking Ghosts i 1965. *Skinny Minnie* skrevet af Bill Haley m.fl. og indspillet af samme i 1959. Coverversioner af Tony Sheridan and The Big Six (1964) og Jerry and the Pacemakers (1965). *Tell Laura I Love Her* er skrevet af Jeff Barry og Ben Raleigh. Først indspillet af Ray Peterson (1960), og senere udgivet i 46 forskellige versioner af bl.a. Ricky Valance (1960) og danske Johnny Reimer and the Scarlets (1963).
  - 21 Chuck Berry (1926 - 2017), sort, amerikansk blues-guitarist, komponist og sanger, der i 1950'erne slog igennem med elektrisk blues produceret i Chicago. Willie Dixon (1915 - 1992), sort, ame-

- rikansk blues-bassist, komponist og producer for Chess Records i Chicago.
- 22 Sjældne undtagelser fra denne usynlighed af sort, amerikansk musik var Fats Domino – en sort musiker fra New Orleans, der primært spillede boogie-woogie på klaver – og Little Richard, som spillede klaverbaseret rock'n roll.
- 23 Bennett 2017 s. 198
- 24 Bennett 2017 s. 199; Ove Sernhede, *Ungdomskulturen och de andra : sex essäer om ungdom, identitet och modernitet* (Göteborg: Daidalos, 1996), s. 169.
- 25 Carnaby Street er en gade i Soho-kvarteret i London med stor koncentration af modebutikker. Blev i midten af 1960'erne hjemsted for og indbegrebet af *Swinging London* og de dertil knyttede subkulturer – først mods og senere hippies.
- 26 Anette Brandt, »Musikbiblioteket i Lyngby-Taarbæk kommune.« *Dansk Sang* 16, no. 3 (1964) s. 38.
- 27 Ifølge Richard A. Peterson, »Why 1955? Explaining the advent of rock music.« *Popular Music* 9, no. 1 (1990) skete der omkring 1955 i USA en omvæltning i, hvordan populærmusik blev produceret. Inden da var populærmusik i de fleste tilfælde komponeret, noteret og udgivet på noder inden musikken blev indspillet og udgivet på plade. Men efterfølgende – samtidig med den tidlige rockmusik – ændredes produktionsformen: musikken blev oftest skabt i indspilningsstudier, blev ikke noteret i situationen og ikke udgivet som node. Først langt senere – samtidig med indførelsen af undervisning i rockmusik – er den tidlige rockmusik blevet transskriberet og udgivet som noder. Produktionsformen i England var anderledes. Her blev fx The Shadows således udgivet på noder kort tid efter deres instrumentale gennembrud i 1960 med Jerry Lordon, *Apache* (London: Francis, Day & Hunter/Regent Music Corp., 1960); The Shadows, *The Shadows : Guitar favourites Vol. 1 - 4* (London: Shadows Music and Belinda Music, 1961 - 62), og også de første indspilninger med The Rolling Stones udkom hurtigt som node: Charles Hardin and Norman Petty, *Not Fade Away - Recorded on Decca F11845 by The Rolling Stones* (London: Southern Music Publishing Co., 1964); Bobby Womack and Shirley Womack, *It's All Over Now. Featured & Recorded on Decca by The Rolling Stones* (London: KAGS Music Limited, 1964). Men disse noder var ikke eller kun svært tilgængelige i Danmark.
- 28 'Virum-engelsk' adskilte sig ikke fra det senere kendte 'Valby-engelsk'.
- 29 En longjohn var en smal og lang, to-hjulet ladcykel hvor ladet lå meget lavt, placeret midt mellem forhjulet og føreren. Den blev oprindeligt bygget af cykelfabrikken SCO i Odense.
- 30 Flygtningen. *The Fugitive*, amerikansk tv-serie 1963-67 på 120 episoder, hvoraf Danmarks Radio 1966-67 viste 39. Hvert afsnit var på 50 minutter.
- 31 *Dynacord Echocord Super S65* fungerede på den måde, at der var to tonehoveder, som et lydband-loop kørte forbi. Den første tonehoved indspillede lyden, mens det andet afspillede lyden med en lille forsinkelse. Ved at regulere båndets hastighed kunne man forkorte eller forlænge efterklangen.
- 32 Kongevejens Skole havde, som andre skoler i Lyngby-Taarbæk Kommune, i starten af 1960'erne stadig en gratis bespisning til mindrebemidlede familiers børn. På Kongevejens Skole bestod skolemåden for disse børn af varm grød, der blev serveret i 'grød-lokalet', men vi andre spise vores medbragte frokost i klasseværelset.
- 33 Milow Radio var en kæde af radiobutikker i Storkøbenhavn. Kæden blev nedlagt i 1982, hvor nogle af butikkerne overgik til Fona-kæden mens andre lukkede.
- 34 »Stor succes for Ungdomsklubben,« *Frederiksborg Amts Avis*, 7. dec 1960 1960.
- 35 Valhalla var oprindeligt en dansebod med 10-øresdans, hvor mændene betalte 10 øre til musikken for hvert nummer, men i 1960'erne blev pigtrådsmusikken betalt af restauratøren. Fr. Jensen. Valhalla skiftede navn til Spar To i 1969 og fra 1980 blev stedet kaldt Madam Blå. Bygningen blev revet ned i 2011 for at give plads til en kørende forlystelse.
- 36 Radio Luxembourg sendte på mellembølgebåndet (208 meter svarende til 1440 kHz). Uddrag af datidens udsendelser fra Radio Luxembourg er bevaret på www.youtube.com. Der var en hel række andre kommercielle, engelske piratradiostationer: Radio Caroline (1964 – 1990); Radio City (1964 – 67); Radio London (1964 – 67); Radio 270 (1966 – 67) m.fl. Men disse sendte fra skibe i internationalt farvand i Nordsøen og kunne ikke høres i Danmark. BBC sendte dengang ikke popmusik, og Radio Luxembourg var derfor den eneste mulighed for at lytte til britisk pop-radio.
- 37 John Lomax, Alan Lomax, Eric Burdon, and Chas Chandler. *Inside-Looking Out*. Single recorded by The Animals, February 1966. London: Decca F12332, 1966.

Erindringer

- Bay, Joi. *Joi Bays erindringer om Woodpeckers, nedskrevet juni 2018*. Emdrup: Tilgængelig på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018.
- Bay, Sten Tolle. Interview med Sten Tolle Bay, maj 2018. Farum 2018.
- Bendtsen, Henning. *Tekst om Woodpeckers med Henning Bendtsens kommentarer og tilføjelser*. Privat brev til Joi Bay. København 178.2013.
- Hansen, Tom. *Tom Hansens erindringer om Woodpeckers fortalt til Joi Bay juni 2018*. Tisvilde: Tilgængelig i transkription på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018.

- Lauest, Jan. *Jan Lauests erindringer om Woodpeckers fortalt til Joi Bay juni 2018*. Tisvilde: Tilgængelig i transkription på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018.
- Nørgaard, Martin. Telefoninterview med Martin Nørgaard, juni 2018. Atlanta, GA: Transskription er tilgængelig på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018.
- Sand, Mogens. *Mogens Sands erindringer om Woodpeckers fortalt til Joi Bay juni 2018*. Vanløse: Tilgængelig i transkription på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2018.
- Sander, Peter. *Peter Sanders erindringer om Woodpeckers fortalt til Joi Bay marts 2017*. Hellerup: Tilgængelig i transkription på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2017.
- Stephoe, Phillip. *Phillip Steptoes erindringer om Woodpeckers fortalt til Joi Bay november 2016*. Søborg: Tilgængelig i transkription på Stadsarkivet i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2016.

Litteratur

- Andresen, Jørn T. *Regnbuens endestation*. Århus: Klim, 1986.
- Bay, Joi. *Ungdomssociologi*. København: Borgen, 1984.
- Bengtson, Henrik A. *En rød el-guitar med vibrator: Musik og ungdomskultur i Nordsjælland 1960-70*. Espergærde: Frederiksberg Amts Historiske Samfund, 2002.
- Bengtson, Henrik A. »The Woodpeckers.« I *En rød el-guitar med vibrator: Musik og ungdomskultur i Nordsjælland 1960-70*, redigeret af Henrik A. Bengtson, 322f. Espergærde: Frederiksberg Amts Historiske Samfund, 2002.
- Bennett, H. Stith. *On becoming a rock musician*. New York, NY: Columbia University Press, 2017.
- Brandt, Anette. »Musikbiblioteket i Lyngby-Taarbæk kommune.« *Dansk Sang* 16, no. 3 (1964): 37 - 39.
- Christensen, Michael. *Da Maren blev elektrisk - Holstebro musikliv i 60'erne*. Holstebro: Holstebro Museum 2007.
- Gjørup, Thomas. *Roskilde rock fra Prindsen til Road House 1956 - 1990*. Roskilde: Roskilde Damradio, 2009.
- Hansen, Søren Staf. *Haslev Pigråd 1963 - 1970*. Haslev: Haslev Halvest Komiteen, 2005.
- Hardin, Charles, and Norman Petty. *Not Fade Away - Recorded on Decca FI1845 by The Rolling Stones*. London: Southern Music Publishing Co., 1964.
- Harsløf, Olav. *Jazz i Danmark : 1950-2010*. Redigeret af Olav Harsløf, Finn Slumstrup, Kjeld Frandsen, Jens Jørn Gjedsted, Ole Izard Høyer, Ole Matthiessen, Tore Mortensen, Christian Munch-Hansen og Erik Raben. København: Politiken, 2011.
- Jensen, Kurt Balle. *Noder og unoder i Silkeborg - Byens musikliv gennem 150 år*. Silkeborg: Kurt Balle Jensen, 2002.
- Krogsholm, Henning. »Lyngby-Taarbæk kommunale skolevæsens frivillige musikundervisning.« I *Håndbog i skolemusikalsk arbej-*

- de*, redigeret af Ejnar Boesen, Hans Jørgen Heyn og Harald Bjerg Emborg, 83 - 87. København: Wilhelm Hansen, 1964.
- London, Jerry. *Apache*. London: Francis, Day & Hunter/Regent Music Corp, 1960.
- Lybeck, Arne, og Bjarne Præstholm, red. *Da pigtråden fængede i det nordjyske*: Lindtofte Forlag, 2008.
- Millard, A. J., ed. *The electric guitar : a history of an American icon*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004.
- Mogensen, Sten Arlund. *Riber Rock - Fra jazz til pop, rock og rhythm&blues*: Forlaget R&B, 2003.
- Moseholm, Erik. »Lyt til eleven - og begyndt der.« *Dansk Sang* 25, no. 4 (1973): 389 - 92.
- Nielsen, Jens-Emil. *Pigtrådsmusik - Dansk rock 1960 - 1966*. Frederiksberg: HER&NU, 2011.
- Nowack, Poul. *Da rock'en kom til Djursland - Om ungdomskulturen og de lokale rock- og pigtrådsgrupper fra 1956 - 1974*. Grenaa: Grenaa Bogtrykkeri, 1982.
- Peterson, Richard A. "Why 1955? Explaining the advent of rock music." *Popular Music* 9, no. 1 (1990): 97-116.
- Rasmussen, Gunnar Korff. *Da Beatles kom til Sønderborg - et musik-tiltuhistorisk tilbageblik til tiden da rockmusikken kom til Sønderborg*. Sønderborg: Grafisk Centrum Sønderborg, 1986.
- Sernhede, Ove. *Ungdomskulturen och de andra : sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*. Göteborg: Daidalos, 1996.
- »Stor succes for Ungdomsklubben.« *Frederiksborg Amts Avis*, 7. dec 1960 1960.
- Sørensen, Per. »Mandolinen - et andet begynderinstrument.« *Dansk Sang* 20, no. 1 (1968): 26 - 27.
- The Shadows. *The Shadows : Guitar favourites Vol. 1 - 4* London: Shadows Music and Belinda Music, 1961 - 62.
- Troelsgaard, Eddie. *Belli, beat og mælkepop - Da beatmusikken kom til Kolding i 60'erne*: Troelsgaards Forlag 2010.
- Womack, Bobby, and Shirley Womack. *It's All Over Now. Featured & Recorded on Decca by The Rolling Stones*. London: KAGS Music Limited, 1964.

Minder om pigtrådsorkestret The Go-Getters fra Lyngby, 1961 til 1965

Minderne er forfattet af Per Holmstrøm, John Hartvigsen, Jan Blangstrup og Peter Skander Madsen fra The Go-Getters

Hvordan opstod The Go-Getters?

Det startede i Lyngby i 1960, da Jan Blangstrup og John Hartvigsen dannede en duo ved navn »Lyngby Rhythm Boys«. Jan og John fik i øvrigt forevigtet sig selv på plade, da de selv finansierede en lakplade med 5 titler. Jan og John sang. Jan spillede yderligere rytme-guitar. Stilen var en blanding af The Everly Brothers og den engelske gruppe The Allison.

I 1961 skulle det imidlertid lyde af mere. Jan kendte Per Holmstrøm fra Ulrikkenborgskolen. Han skulle være "orkestrets Hank Marvin" - singleguitaristen fra The Shadows. Jan's veninde, og senere kone, Winnie, kendte Helge »Busser« Hansen fra Nærum. Han spillede trommer og kom med i orkestret.

Der manglede nu kun en bassist. Ved en fest, hvor Jan og John optrådte, dukkede Peter Skander Madsen op. Han oplyste, at han spillede guitar og banjo. Han blev presset til at være orkestrets sidste mand - som basguitarist.

Helge »Busser« Hansen blev i 1962 erstattet af Jan Jerichau (med øgenavnet Joshua). Følgende besætning var den mest produktive og holdt de næste 2 år:

John Hartvigsen: Vocal

Jan Blangstrup: Vocal og rytmeguitar

Per Holmstrøm: Singleguitar

Peter Skander Madsen: Bas

Jan »Joshua« Jerichau: Trommer

(blev i 1964 erstattet af Jørgen Henriksen).

The Go-Getters 1962-64: fra venstre Per Holmstrøm, Peter Skander Madsen, Jan Blangstrup, John Hartvigsen, Jan Jerichau.

Anskaffelse af instrumenter m.v.

Per Holmstrøm købte sin første guitar hos "Lyngby Konsignation", Lyngby Hovedgade 57. Butiksejeren hed "Aagaard". Der var tale om en spansk guitar til 75 kr. Det rakte ikke til deltagelse i the Go-Getters. Her var det nødvendigt med en elektrisk guitar.

Med kyndig assistance fra den senere kendte guitarist Ole Ousen, Pers halvbroder, blev der ret hurtigt købt en mindre forstærker samt en pæn guitar (ikke "spade") af fabrikat Höffner. Købet fandt sted i en instrumentforretning på H.C. Ørstedesvej på Frederiksberg. "Steins Musik". Dette rakte til den første spæde begyndelse herunder ved vores debut på Nærum Ungdomsgård i 1961. Ved den lejlighed havde Per lånt en Movic båndoptager, der var indrettet som ekkomaskine.

Forbindelsen til Movic opstod på grund af et bekendtskab mellem en Movic-medarbejder, Arne Jensen, og Per. Per medvirkede ved en række kundemøder på båndoptagerfabrikken, hvor formålet var at promovere Movic-maskinernes evner i forbindelse med trickindspilninger á la Jørgen Ingmann. Herved opnåede Per så meget kendskab til båndoptagerteknik, at han købte sin egen "Movic Stereo A2" som herefter blev modificeret, så den kunne anvendes som ekkomaskine i hele det videre Go-Getter forløb.

Movicorder A2 båndoptager, der anvendtes af The Go-Getters som ekkomaskine.

Peters forældre var meget engagerede i vores orkester og det var faktisk Peters far, der foreslog navnet "The Go-Getters". Peters far sponserede allerede et år inde i orkestrets levetid en Fender Precision Bass til sønnen Peter - og efter yderligere et år tilbød han at låne penge til Per og Jan, så de også kunne købe "rigtige" guitarer - en meget flot gestus og en stor tillid at vise 2 "fattige" lærlinge. Vi valgte hver en Fender Stratocaster i "sunburst"-farve.

Fender transportkasser til guitarer.

Hagström
MUSIK
Åboulevard 88 - Kbhvn. N.
Tlf. C. 8636

Stempel fra musikforretningen Hagström Musik på Åboulevarden, hvor medlemmer af The Go-Getters købte deres guitarer.

Minder om pigtrådsorkestret The Go-Getters fra Lyngby, 1961 til 1965

*Fra en søndagsmatiné på Ørholm Kro.
Fra venstre siddende John Hartvigsen,
stående Per Holmstrøm, Peter Skander
Madsen, Jan Blangstrup.*

Udvalg af guitarer i brochure fra Fender.

Udvalg af forstærkere og højttalere i brochure fra Fender.

The Go-Getters optræder en aften på Geels Kro. Musikerne er fra venstre Peter Skander Madsen, Per Holmstrøm, John Hartvigsen, Jan Blangstrup.

De nævnte guitarer blev indkøbt i musikforretningen "Hagstrom Musik" på Åboulevarden 88 i København N. Vi var pavestolte, da vi forlod forretningen med hver sin flotte guitartransportkasse. Indvendig beklædt med lyserødt velour.

Spillestederne i - eller tæt ved Lyngby

Vi spillede adskillige steder i - eller i nærheden af Lyngby. Hyppigt på Hotel Ørholm eller Ørholm Kro, i Idrætshuset på Carlshøjvej for Lyngby Rockklub, i Politiets Ungdomsklub på Vinkelvej, i Lollikhus på Kongevejen i Birkerød, i Lundtofte Ungdomsklub under det tidligere vaskeri i Lundtofteparken, på Nærum Ungdomsgård, i Vangede Ungdomsklub, i Gladsaxe Teen Club, på Geels Kro og - ikke mindst - på Dyre-

havsbakken i det daværende Valhalla. Valhalla lå der, hvor "De Vilde Mus" senere kom. Her spillede vi flere sæsoner. Typisk torsdag aften og søndag eftermiddag.

Forhold vedr. impresario

I den første periode forestod vi selv forbindelsen til vore "kunder". D.v.s. ungdomsklubber, rockklubber og lignende. På et tidspunkt kom vi "i stald" hos impresarioen Erik Haast. Det medførte en mere professionel markedsføring bl. a. med professionelle billeder, som vist nok resulterede i flere spillejobs - især udenfor det lokale Lyngbyområde.

Yderligere blev vi en del af Bo Bendixens bookingbureau, OK-pop, hvori adskillige andre orkestre ligeledes indgik.

Sammenholdet i gruppen - "bandånden"

I den periode vi spillede, var der et utroligt stort og godt sammenhold mellem orkestrets medlemmer. Vi var alle i lære, men næsten hele vores fritid brugte vi på The Go-Getters. Der var også nok at se til. Vi samledes hyppigt på Peters værelse i Peters forældres bolig i Jægergården på Jægersborgvej 1 i Lyngby. Altid hyggelig stemning - og en spansk guitar håndteret af Jan - mens vi hørte de sidste nye plader. Overvejende med Cliff Richard og The Shadows.

Når en forespørgsel om musikunderholdning kom, mest hyppigt til Per, blev der foretaget en hurtig "rundringning" til de øvrige orkestermedlemmer. Kun meget sjældent var der problemer med at "sige ja". Vi ville jo også gerne ud at spille.

Publikum

Vi fornemmede, at publikum overvejende var lokale unge, danseglade mennesker. Stort set på vor egen alder. I et beskedent omfang havde vi "faste fans". De fulgte os, når de havde mulighed herfor. Det var således gældende både når vi spillede f.eks. på Hotel Ørholm eller i Valhalla på Dyrehavsbakken.

I ungdomsklubberne var alkohol forbudt. Det betød, at der ikke forekom uro og lignende blandt publikum. Det var noget anderledes, når vi spillede på steder, der havde tilladelse til at sælge alkohol. Det forekom, at der opstod visse uenigheder blandt nogle "publikummer" - og at det udviklede sig til mindre slåskampe og at der sågar blev kastet med stole og andet indbo. Så var det bare med at gå i dækning. Vi ønskede jo under ingen omstændigheder at vi selv eller vore instrumenter kom til skade.

Under en optræden på Geels Kro indtraf et særlig kraftigt slagsmål mellem nogle unge mandlige gæster

- på trods af at indehaveren af Geels Kro, den navnkundige Steffen O. Steffensen, udtrykkelig fra scenen havde nedlagt forbud mod vold. Det endte vist med at flere personer faldt- eller blev smidt ned af den store brede trappe mellem stueetage og første sal med "salen", hvor vi spillede. Stor panik!

Transport:

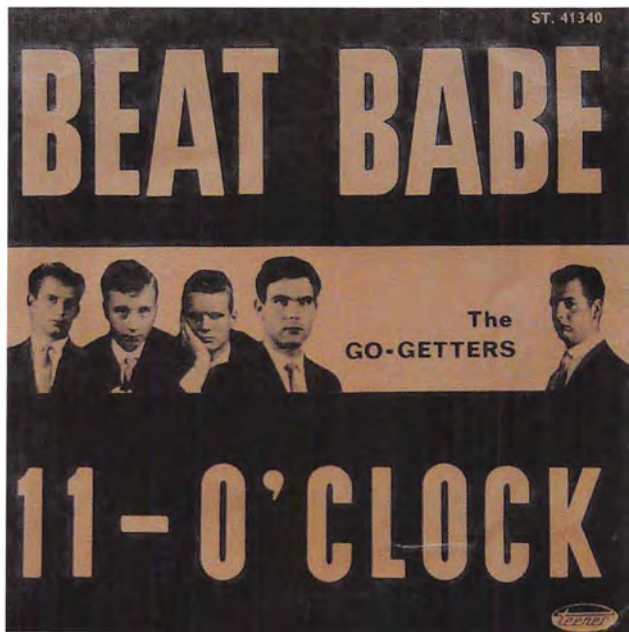
Hvordan vi kom rundt til de forskellige steder?

I begyndelsen kørte en af Pers skolekammerater, Hans-Jørgen Møller, vore instrumenter til de forskellige spillesteder og retur. Det foregik i Hans-Jørgens fars gamle varebil.

Senere transporterede vi os selv og vort udstyr via taxa. Honoraret modsvarede nogenlunde disse transportudgifter. Senere igen fandt vi en biludlejer med et folkevognsrugbrød, som kunne rumme alt og alle (det var nok ikke gået i dag, da personerne i ladrummet sad på udstyret uden sikkerhedsseler).

Brochure fra bookingbureauet OK-pop.

Pladecover fra nummeret Beat Babe og scene fra indspilningen.

Der var tale om en meget pæn udgave af “rugbrødet” - en VW. Lyseblå. Udlejeren boede i Virum, og vi benyttede ham mange gange. Hyppigt var Per Holmstrøm chauffør.

Komponering

Peter drømte, som så mange andre, om at blive lige så god som Paul McCartney, både til at spille på bas og til at komponere. Han fik bl.a. den gode ide at indbygge taleremsen fra DR’s “frøken klokken” i instrumentnummeret “Eleven O’clock”. Peter gik og tumlede med flere numre bl.a. “Beat Babe” der blev “født” en sommerdag under et besøg på Bellevue Strandbad i selskab med Jan.

*Jan Hartvigsen som “den danske Cliff Richard”.
Fra Ekstra Bladets reportage.*

*Aflytning m.v. af plader med vore idoler
(engelsk-aflytning)*

Mange af de helt aktuelle numre kunne vi ikke købe som trykte noder med tekst, så der var vi nødt til at købe pladerne og aflytte dem utallige gange for at dechifrere de enkelte stemmer og instrumenter.

Ved kåringen af "Danmarks Cliff Richard 1963" havde Peter fået fat i en plade med "Summer Holiday" som netop var udkommet i Danmark nogle få dage før

konkurrencen. Vi nåede at indøve dette nummer som det eneste orkester - og vi vandt da også konkurrencen.

Vore forældres engagement

Som nævnt var det Peters forældre, der præsterede det klart største engagement. Det omfattede, at vi altid var velkomne i Peters hjem ligesom Peters forældre var meget interesseret i alle vores aktiviteter.

Ved vores første optræden i Nærum Ungdomsgård

Peter Skander Madsen, John Hartvigsen, Helge Hansen, Jan Blangstrup og Per Holmstrøm i orkestrets første ens beklædning.

gik Peters forældre rundt udenfor. Endnu et bevis på deres store engagement.

Pers forældre og storebror Jørgen var også engageret. Deres bidrag omfattede i stort omfang at stille øvelokaler til disposition. Først hos Pers forældre på Peter Rørdamsvej - og senere hos Jørgen på Bagsværdvej. Begge steder i Lyngby. Generelt blev det gentagne gange under øvningen påtalt, at vi spillede alt for højt!

Påklædning

Påklædning var dengang et must. I starten var påklædningen pæne ens garbardinebukser og blå skjorter til instrumentalisterne og rød til forsangeren. Skjorterne blev forsynet med påklæbte krydsende guitarer. Senere blev det afløst med smokinger i midnight blue, hvide nylonskjorter og sølvslips.

Euforiserende stoffer

Vi var enige om at holde os stof- og alkoholfri. Vi var således "de pæne drenge", hvilket afspejler vores store hang til idolerne "The Shadows".

Andet

I 2012 er der fremstillet en videofilm om pigtrådsorkestret The Go-Getters. Filmen varer ca. 23 minutter og kan ses via dette link: <https://www.youtube.com/watch?v=cgj4e7GNCsw&t=184s>

Jan Jerichau, John Hartvigsen, Jan Blangstrup, Per Holmstrøm og Peter Skander Madsen i blå smoking.

Jørgen Reedtz Pigtrådsgrupper i Lyngby-Taarbæk i 60'erne

I 60'erne opstod der over hele landet et stort antal pigtrådsorkestre, her var Lyngby-Taarbæk ingen undtagelse. Mange drenge og enkelte piger gjorde drømme til virkelighed og dannede et orkester – spillestederne i kommunen var dengang mange. Den lokale ungdomsklub, skolen og kroen gav mulighed for både øvelokale optræden. Der blev arrangeret mange konkurrencer og lokalmesterskaber der motiverede til at kopiere idolet. Man kunne blive både danmarksmester og sjællandsmester i pigtrådsmusik, og man kunne bl.a. blive "De danske Beatles", "Den Danske Cliff Richard" eller "De danske Kinks" – The Beethovens fra Lyngby

vandt konkurrencen om at blive "De danske Beatles", hvilket betød, at de optrådte som opvarmningsorkester for The Beatles ved koncerten i KB Hallen den 4. juni 1964.

Nedenfor er oplistet de pigtrådsorkestre der har været muligt at finde oplysninger om, den primære kilde er hjemmesiden <http://dk-rock.dk>.

I artiklen er benyttet følgende forkortelser:

Sang: (vo) (lead-vo)

Basguitar: (el-b)

Rytmeguitar: (rytme-g)

Singleguitar: (lead-g)

Guitar: (g)

Trommer (dm)

MIKRO *Radio*
-den bedste service-
JERNBANEPLADSEN 15
giver mod aflevering af
dette indbydelseskort
10% rabat ved pladekøb.
Vi har alt incl.
de sidste nyheder
i pop.

ROCKBAL!
Lørdag den 14. september slår vi dørene op til et
gigantisk rock- og twistbal i LYNGBY IDRÆTSHUS,
CARLSHØJVEJ 2, med det populære orkester
The Go-Getters
fra kl. 20.00 til 01.00
LYNGBY *teen* CLUB

The Beethovens (1963-67) Lyngby, dannet omkring Lyngby Ungdomsklub. Gerner Larsen (lead-vo), John Gerwin (el-b), Carsten Smedegaard Andreasen (dm), Poul Fogde (rytme-g) og Ole Fick (lead-g).

The Black Stones (Oprindeligt fra København, men senere Lyngby) (1963-65). Jesper Elgaard Petersen (lead-g), Tom Steenberg (vo/el-b), Kristian Akil (rytme-g), Steen Gundlach (dm).

The Bloodhounds (1957-) Virum. Knud Jes Andersen (rhythm-g,vo), Kaj Nilsson (dm), Per Rønholdt (lead-g), Per "Hopper" Houby (ts) og Jørgen Engel (el-b).

Buccaneers (1963) Virum. Rhythm'n'blues-gruppe dannet i Virum i 1965. Henrik Berg (rytme-g), Lars Larsen (lead-g), Reiner Haugeland (el-b), Claus Jørgensen (dm), Fin Thygesen (vo).

Cute Ones (1965-67) Virum Statsskole band. Søren Juul (vo), Jacob Gade (el-b), Morten Bentzen (rytme-g), Ejvind Petersen (lead-g) og Lars Dinesen (dm).

Deltones (1964). Steffen Melbye (lead-g), Michael Spanggaard (el-b), Erik Kjærgaard Larsen (dm) – fra 1965 Peter Melbye (lead-g) og Niels Ulrik Bache (vo).

The Dawnpipers (Pigegruppe) (1966-) Lyngby. Søs Ammentorp (lead-g), Charlotte Bentsen (el-b), Inge Eriksen (rytme-g) og Birgit Rasmussen (dm).

Early Birds (1966-67) Opstået på Kongevejens skole i Virum. Ole Bjørn Kraft (dm), Kean Frisenette (lead-g) Hans Christiansen (vo og el.b) og Ulrik Ragnar Andersen (rytme-g).

Foxes (1968-) Lyngby. Henrik Littauer.

The Hounders (1962-63) (Senere The Beethovens, se ovenfor).

Jimmy J.E. Bennets Group (1966-) Lyngby.

The Go Getters (1961-68) Lyngby. Jan Blangstrup (rhythm-g, vo), John Hartvigsen (vo), Per Holmstrøm Hansen (lead-g), Peter Skander Madsen (el-b) og Jan Jerichau (dm).

The Kids (1965-69) (Senere Brdr. Olsen) Virum. Jørgen Olsen (rhythm-g, vo), Niels Olsen (dm), Niels Thybo (el-b) og Morten Thybo (lead-g).

Kannibalerne (1966-) Lyngby.

The Leeds (1961) (Senere The Kids). Rene Schultz (el-b), Per Rasmussen ((lead-g) og Henning Jensen (org).

The Lanes (1961-) Virum. Jørgen Rolin (dm), Christian Mauritzen (g), Allan Wain (g) Niels Jørgen (el-b) og senere Gerner Larsen (Vo)

The Mean Beats (1962-66) Virum. Jørgen Rolin (dm), Allan Wain (g), Torben Zerlang (lead-g) og Per Rasmussen (el-b).

Misfit Bluesband (1967-68) Lyngby Statsskole band.

Five Danes (1960-62) (Starten på Sir Henry and his Butlers) Virum. Peter Gregers (rhythm-g), erstattet af Morten Rude Mortensen, Ole "Sir Henry" Bredahl (el-b) og Leif Davidsen (dm).

Nobodys (1966-69) Lyngby. Niels Peder Nedergaard (rytme-g), Torben Rehorst (el-b), Jeppe Reipurth (dm), Torben Herbst (vo), Claus Reipurth (lead-g).

Nobleman (1966-69). Sten Larsen (lead-g), Finn Toft Madsen (el-b), Torben Oustrup Jensen (dm), Claus Asmussen (rhythm-g)(gik senere til ShuBiDua) og Lars Trolle (lead-g).

Olsens Dampbog (1968-)Virum.

Pretenders (1965-66) Lyngby.

The Rodgers (1964-) Lyngby. Morten Kjærumgård (vo), Bent Mikkelsen (lead-g), Jørgen Pedersen (rytme-g), Ruwald Høgsted (el-b), John Rathleff (dm).

The Roosters (1965-67) Lyngby. Jack Syberg (lead-g), Stig Andersen (rytme-g), Niels Espersen (el-b) og Hans Ove Pedersen (dm).

Rosefarmers Group (1966-) Lyngby.

Secrets (1965-67) Lyngby. Jens Peter Rifsdal (vo), Torben Moe (g, vo) og Claus Asvarisch (dm).

The Skeletons (1966-) (Dannet på Kongevejens skole) Virum.

Third Crowd (1968-) Virum.

Woodpeckers (1963-67). Jan Laust (lead-g), Phillip Steptoe (lead-vo), Peter Sander (rhythm-g), Joi Bay (el-b), Torben Bille Brahe (dm). - I foråret 1965 erstattedes Brahe af Mogens Sand (dm) og Steptoe af Hen-

ning Bentzen (lead-vo). I efteråret 1965 erstattedes Bentzen af Tom Hansen (lead-vo).

Lyngby Tekniske Skoles bygning på Jernbanevej blev opført i 1903. Bygningen var tegnet af arkitekt C. U. Dantzer, der selv underviste på skolen. Han var blevet bedt om at tegne "en tidssvarende og stilfuld bygning, som kan blive en pryd for byen". Da bygningen blev opført, lå den i niveau med Jernbanevej, som billedet viser. Men da Buddingevejs viadukt under jernbanen blev anlagt i 1920, sænkede man de tilstødende veje for at udjævne højdeforskellen. Derved fik bygningen sin nuværende imponerende beliggenhed højt over vejen med en stejl trappe. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Jeppe Tønsberg foto 2011).

*Michael Basland, Andreas Buhl,
Niels Trap Christensen og Kasper Langberg*

Templet - et levende musikmiljø i Lyngby

Templet i Lyngby har rundet 25 år og er i dag en bredt kendt og anerkendt live-scene. Opstarten og vejen dertil blev skabt med entusiasme og engagement som driv-

kraft, og de første ti år lagde fundamentet for Templet som vigtig faktor i det lokale kulturliv.

"Guderne i Templet" – sådan stod der med store typer i anmeldelsen i et større dagblad. "Guderne" var svenske Bo Kaspers Orkester, der med sin afslappede hybrid af jazz, pop og poesi stod lige foran en voksende popularitet i Danmark, og denne koncert – *en debut i Danmark* – var med til at åbne op for et dansk publikum. Der var fyldt i Templet med et begejstret

Templet få måneder før åbningen i november 1992.

publikum og et velspillende og lige så begejstret band. Anmeldelsen rettede også ”kaskader af respekt til folkene bag Templet”. Det gav en stolthed hos de frivillige kræfter, der bag linjerne gjorde en indsats for at få musikken til at spille. Det var i 1996.

At Templet skulle nå så langt, var ikke givet. At Templet fortsatte endnu længere, var langt fra en selvfølge. Og at Templet i dag lever videre i bedste velgående, gør det blot endnu mere relevant at fortælle historien bag. Dette er beretningen om opstarten og Templets første ti leveår, som nogle af de centrale kræfter, der var med, husker det.

Live i Lyngby - Et aktivt og levende kulturliv

Den 13. november 1992 slog Templet dørene op. Lyngby fik sin egen live-scene. Det gamle diskotek Club 16 på Jernbanevej 16 var på få måneder forvandlet til et spillested. Templet blev hurtigt kendt blandt musikere og publikum for kvalitet og et højt niveau, og det hele var drevet af frivillighed, entusiasme og engagement.

Den kendte DJ Katrine Ring fra DR spiller i Templet. Bemærk op-hængen.

Over de kommende år blev Templet med plads til ca. 200 gæster ramme om hundredevis af koncerter - fra det spirende vækstlag til nye stjerner på musikhimlen og etablerede navne. Siden har Lyngby været på landkortet, når bands turnerer, og det lokale musikmiljø fik en scene, der kunne hjælpe nye talenter frem i rampe-lyset.

Musikcaféen og Rytmetemplet

Egentlig går opstarten lidt længere tilbage. En gruppe elever havde på Virum Gymnasium etableret Musikcaféen i et lokale, der ellers blev brugt som en cykelkælder. Efter gymnasiet havde de mod på flere koncerter og lånte Lundtofte Medborgerhus, hvor der over halvandet års tid fra 1990 blev afholdt omtrent seks koncerter under navnet Rytmetemplet. Der dukkede dog en mulighed for en mere permanent scene op, som forekom særdeles attraktiv.

Teknisk skole og Club 16

Club 16 – eller Eagle Nightclub, som skiltet ude foran Jernbanevej 16 sagde i 1992 – havde stået tomt en periode. Bygningen, der ligger på stedet, hvor den første stationsbygning i Lyngby lå, er opført i 1903 til Lyngby Tekniske Skole og husede også i en periode Sparekassen for Lyngby og Omegn. I 1969 blev den overtaget af Lyngby-Taarbæk Kommune som ungdomsklub og efter sigende omkring år 1972 som diskotek Club 16. 20 år efter stod bygningen på Jernbanevej 16 ikke ligefrem klar til sin næste funktion, som spillested. Ved opførelsen i 1903 var ønsket, at den skulle være ”stilfuld og tidssvarende”. I 1992 passede den ganske vist set udefra med sine søjler så perfekt til foreningens navn, at den kort og godt fik navnet Templet. Indefra var der dog ikke meget, der gav indtrykket ”stilfuld og tidssvarende”.

Diskotek i en tidslomme

Der var spejle på mange af væggene, et meget rå tapet, der ikke længere var klar hvid, og sofaer af spånplader med et betræk, der kunne tåle grundig rengøring – hvilket også havde været nødvendigt meget ofte i mange år. Farvepaletten kunne have været opdateret siden starten eller måske have været forud for sin tid for med sort, hvid og stål var der også et umiskendeligt firserpræg. DJ-pulten hang i et lille bur under loftet i hovedrummet, og man kom derop ad en lille trappe. Det var en tidslomme - et diskotek fra 70/80'erne, som tiden på alle måder var løbet forbi.

Ind i 90'erne

Det var et ganske stort ombygningsarbejde, der ventede. I starten var der blot en håndfuld mennesker, men der blev hurtigt mange flere. Venner og venners venner kom til, og der blev lagt mange timer i arbejdsdage og -weekender. Det handlede om at mobilisere gode kræfter og samle folk om en stærk idé. Der var ganske få penge til ombygningen, så det handlede i høj grad om at være kreative og flittige og se, hvor langt det kunne række.

Blandt meget andet blev skorstene op gennem bygningen, som tog et betydeligt antal kvadratmeter på både stueniveau (scenerummet i dag) og førstesalen (café og kontor), fjernet. I hvad der blev scenerummet var de en del af den bærende konstruktion, og de blev erstattet af træbjælker støttet af to træstolper. Særligt "søjlen", der stod midt foran scenen var ikke populær. De kom først ned i 00'erne, hvor de blev erstattet af tværgående metallægter.

Med få økonomiske midler var det et spørgsmål om at genbruge så meget som muligt, finde billige materialer og få det bedste ud af det. Fra gamle borde blev bordbenene genbrugt og påsat en mdf-bordplade, som

blev bejdset og lakeret. Klapstole blev lånt, og lamperne i hall'en fik skærme af sort pap, som blev hængende de næste mindst 15 år. Industriopvaskemaskinen i køkkenet kunne heldigvis stadig vaske. Fra Carlsberg kom fadølsanlæg og et par køleskabe. Baren blev konstrueret af et metalskelet og træplader, som var taget ned andre steder, og fik så en ny bordplade på. Arbejdslys var ofte nogle lysarmaturer, der var smidt ud ved en renovering af et kontorbyggeri et sted.

Væggene blev okkerfarvede og svampeduppede – så kunne man heller ikke ramme noget mere tidstypisk for start 1990'erne – og det var nok også inspireret af Rust på det tidspunkt. Få år efter gav det dog så meget cafépræg, at væggene i stedet blev malet mørkegrønne. Med hiv og sving og trods et vist interimistisk præg, så var alt klar til musik i Templet.

En bærende konstruktion

En far til en af de frivillige, der var tidligere prorektor på DTU, hjalp med at regne på, hvor tyk en overligger, der var nødvendig for at understøtte loftet, når skorstene blev fjernet. Han havde dog svært ved at eftervise, at konstruktionen kunne holde til vindtrykket på facaden. "Jeg kan ringe til min morfar. Han er i Rambøll & Hanne-mann," sagde en af de frivillige. "OK, men hvad er det lige, han laver der?", var den lidt skeptiske respons. "Jamen, han er Rambøll," lød svaret. Den tekniske chef hos kommunen var svært imponeret, da vi skulle høre, om vi nu havde alt på plads: "Jeg mødte den gamle Rambøll, det var en fornøjelse. Ham havde jeg i sin tid i 'Bærende konstruktioner' på den Polytekniske læreanstalt, fortalte han stolt".

Frivillige i Templet.

Visionen om et lokalt spillested

Templet var fra start båret af en vision – den blev skrevet ned i månederne før åbningen, og den har været en ledetråd og gennemgående idé, som over de kommende år blev ført ud i livet. Grundlæggende var tanken, at Lyngby fortjente et aktivt og levende kulturliv, og at der manglede et sted til den levende musik. Der er fire elementer i visionen bag Templet:

Et "københavnsk" spillested i provinsen

Templet skulle sigte mod at være et spillested i København, *selvom* det lå i provinsen. Det skal forstås sådan, at Lyngbys beliggenhed ganske tæt på København gør

Stemmingsbillede fra en aften i Jazzklubben.

det nemt at opsøge kulturtilbud der – det eneste, der kan gøre, at publikum ikke tager til København for at høre musik, er hvis der er et kulturtilbud af samme kvalitet, som kan matche. Der var åbenlyst ikke basis for et genrefokuseret spillested. Templet havde fra start en ganske bred musikprofil, og det var et bevidst valg, dog med den indbyggede udfordring at kunne dyrke flere nicher på en måde, som publikum syntes var relevant og vedkommende.

I 1992 havde en lille opstartsgruppe bag Templet været på tur i Danmark for at besøge steder som bl.a. Rytmeposten i Odense og Fermaten i Herning. Der var altid ideer og erfaringer at tage med fra disse steder. Men inspirationen kom i særdeleshed fra de københavnske spillesteder, særligt Musikcaféen – eller nærmere hele Huset i Magstræde, der havde café i stueetagen, jazz og blues i Vognporten, Husets Biograf, Husets Teater,

Barbue som en alternativ musikscene med punk og hip hop og Musikcaféen til de bredere genrer – Montmartre i Nørregade, der på det tidspunkt indimellem havde en bredere musikprofil end kun jazz, senere satse endnu bredere musikalsk, men efter turbulente år lukkede i januar 1995-, Copenhagen Jazzhouse, der var åbnet i 1991 (i Niels Hemmingsens Gade) og udover at overtage jazzscenen også formåede at trække et publikum til natdiskotek efter koncerterne. Derudover var inspirationen fra spillesteder som Rust, Lopen og Stengade 30.

Kunstnerisk kvalitet

Templet skulle være et spillested – det vil sige, at live-musikken var det centrale. Dermed var det så også givet, at Templet ikke skulle være en kommercielt drevet bar med en lille scene og lejlighedsvis underholdning. Templet skulle ikke være et diskotek eller en natklub som den primære funktion. Templet skulle ikke være et kommunalt kulturhus uden en profil og personlighed, som kunne vokse ud af frivilliges engagement.

Selve begrebet spillested havde nok i disse år også behov for en opdatering i retning af ”stilfuld og tidsvarende” – det var ikke nok at få et band på scenen eller en enkelt musiker med en mikrofon og guitar og så ellers tænde nogle stearinlys for hyggens skyld – publikums forventninger til koncertoplevelsen stillede krav til lyd og lys, til musikerne og til rammerne i bred forstand.

Kunst og kvalitet er nemt to begreber, der åbner for fortolkning. Templet var en *not-for-profit* forening, hvor et eventuelt overskud per definition skulle gå til at fremme foreningens formål. Det var dog ingenlunde en kvalitet i sig selv at vælge kunstnere med begrænset publikum. Templet havde en forpligtelse til at opsøge og formidle musik med et kulturelt og kunstnerisk for-

Templets program, december 1992.

mat – en ambition, der kun blev forstærket i takt med, at Templet modtog kultur støtte. Det krævede en balance at tage chancer. Den lå i at give en kunstner chancen med risiko for at 20 gæster oplevede stor kunst mod af og til at have 200, der hørte et kopi-band spille numre fra en populær artist. Det sidste kunne undtagelsesvis nå på programmet, mens det var begrænset, hvor

længe der kunne være musik, hvis 20 betalende gæster ville være et kvalitetsstempel i sig selv. Balancen mellem det kommercielle og det kunstneriske indebar at have fokus på nyt talent og hjælpe det frem samt være med til at få professionelle musikere (der var langt fra at tjene millioner, som de største navne indenfor rhythmisk musik) ud at optræde.

Bandet Red Warszawa spiller i Templet.

En katalysator for det lokale vækstlag

Tanken om Templet som spillested var ikke blot en tanke om Templet som koncertsted. Det skulle ikke blot være et lokale, men et lokalt miljø. Visionen om at have øvelokaler i bygningen var med fra start, og kælderen kunne rumme plads til tre øvelokaler. Foreningen Øvelokaler i Lyngby blev startet som selvstændig forening, som varetog driften af lokalerna.

Gennem de såkaldte GIG-arrangementer fik mere uprøvede bands chancen for at prøve kræfter med en større scene og et publikum. Der var ganske ofte lokale supportbands til koncerter, som derigennem fik samme mulighed samt delte navn på plakaten med mere etablerede bands. De bedste lokale bands kunne også være oplagte til en egen koncert eller måske en dobbeltkoncert med et band på tilsvarende niveau, så de selv var hovednavn. Bandet Nautilus med rødder i Lyngby-Sorgenfri var et af de lokale bands, der tilbagevendende spillede i Templet. De modtog Lyngby-Taarbæk Kommunes kulturpris i 1998.

Ideen om et stærkt, kreativt og kunstnerisk miljø i og omkring Templet førte også til etableringen af Teater PræCdens, der både øvede og lejlighedsvist holdt forestillinger. Det blev også til de populære forestillinger i samarbejde med Baadfarten og senere fra 2005 til Det Flydende Teater.

Frivillighed, engagement og sammenhold

Vigtigt – måske det vigtigste – var engagementet bag og ideen om at brænde for et frivilligt projekt, som kunne udvikle sig og udvikle dem, der var med. Gennem de første ti år var der omkring 80 frivillige inde over Templet i en kortere eller længere periode – heraf var der en kerne, der med nogen udskiftning bestod af omkring 25 personer. Engagementet er så centralt, at det her skal beskrives mere udførligt.

Drivkraften er frivillighed og engagement

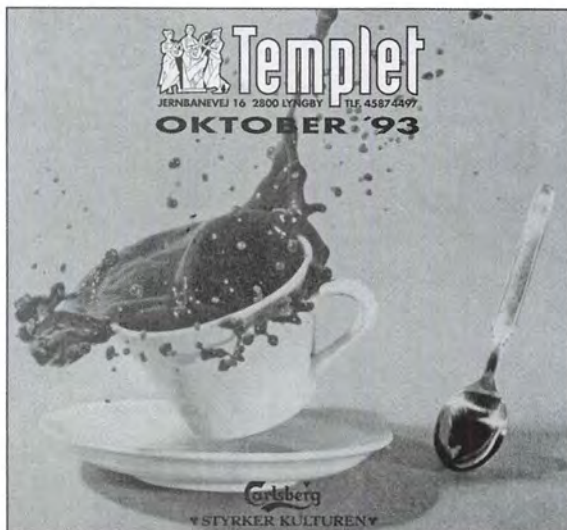
Der var i en periode i de seneste år – hvis det da ikke stadig er der i dag – et skilt over baren i Templet, der gør gæster opmærksomme på, at personalet består af frivillige. Det var helt utænkeligt, at det skulle være kommet op i løbet af de første 10 år. Jo, frivilligheden var vigtig, en del af grundtanken og skulle mærkes af musikere og publikum i form af engagement, men op-

Templets teknikere hjælper med at læsse udstyr.

levelsen for både musikere og publikum skulle være professionel.

Var den så det? Der har utvivlsomt været publikum, der fra tid til anden har oplevet det mindre professionelle, at ikke alle i baren stod i nystrøgne skjorter og hurtigt kunne få en velskænket fadøl over disken. Tilmed havde Templet i starten ikke en fuld bevilling, så der var kun udsækning af fadøl og vin. Og da den fulde bevilling kom, så var det heller ikke alle i baren, der mestrede det ellers ret begrænsede drinkskort. Når det er sagt, så var de frivillige samlet set dygtige og begavede mennesker, der hurtigt og enkelt fik godt styr på sagerne, hvis de da ikke ligefrem havde erfaring fra studenterjob i barer og restauranter. Også teknisk og på lydsiden havde Templet det rette udstyr og de rette kompetencer til at møde forventningerne hos professionelle musikere.

Templets program oktober 1993.

Den professionelle oplevelse var en ambition, som krævede meget arbejde. Der skulle være pænt indenfor såvel som udenfor bygningen, rene toiletter, god lyd, en flot bar, en hyggelig café, et anvendeligt kontor, et godt bandrum osv. Med en gammel bygning og store ambitioner var der om sommeren mange byggeprojekter og vedligeholdelse for at løfte niveauet

Frivillige, der brænder for det

De første 10 år handlede det om at blive mere og mere professionelle, så ingen oplevede, at alle var amatører. Det gik igen ved arrangementerne og på personalemøder og i beskrivelsen af arbejdsgange, i organiseringen og i kulturen. Personalet var gennem årene flere gange samlet til weekendophold, hvor der var lånt en spejderhytte til lejligheden, og der var teamworkøvelser og diskussioner af alt fra service til musikprofil.

Trods ønsket om at virke professionelle, så var det på ingen måde set som en modsætning til at være frivillige. Det var en stolthed og meget ofte en styrke. På en typisk vagt til en koncert var der en, der mødte tidligere og lavede mad, så inden koncerten sad musikere og personale ofte sammen og spiste. Alle blev behandlet ens. Hele den uformelle form og tone satte mange pris på – og at personalet har brugt hele dagen på studie eller arbejde, og derefter er mødt op til en vagt, der først langt ud på natten slutter med rengøring, uden at de får andet for det end glæden ved at møde musikerne og høre musikken – det kan godt få kunstneres hjerte til at banke. En dag var personen bag køkkenvægten syg og meldte fra kort forinden, så gik en af Danmarks bedste bassister, Moussa Diallo – der flere gange gæstede Templet i forskellige bandkonstellationer og i eget navn – med største selvfølgelighed i køkkenet og sørgede for maden.

Ikke plads til stjernerykker

Efterhånden som musikerne lærte Templet at kende, så var det frivillige og engagerede personale noget, der trak mange flere til og gav positiv respons, end det gav utilfredshed. Templet stregede typisk også rigtig meget ud i de såkaldte 'riders' med musikernes backstage-krav. I de første år gjaldt det alt, der handlede om spiritus, fordi der ganske enkelt ikke var en spiritusbevilling. Det fortsatte dog derefter, hvad gjaldt de mere urimelige eller ligefrem bizarre krav. Selvfølgelig skulle der være mad, vegetarmad, hvis ønsket, frugt, et backstage rum, renvaskede håndklæder, kaffe og te, sodavand, isvand og øl – men et band på fire personer fik ikke fire flasker Jack Daniels, udskårne stykker frugt i særlige mønstre og valg mellem fire forskellige måltider. Templets konsekvente og også omkostningsbevidste tilgang gav højest lidt diskussion med en emsig bandmanager og ellers kun smil fra bandet.

Redaktionelle valg

"Sig til når Rolling Stones kommer. Så kan det være, at vi skriver om det." Sådan var responsen i 1992, da vi præsenterede os for lokalavisen *Det Grønne Område*. Uanset hvad der end var af kendte musiknavne, lokale talenter eller morgendagens stjerner, så kunne det ikke fange opmærksomheden. Heller ikke Bo Kaspers Orkester i Templet var spændende nok – efter hukommelsen var halvdelen af forsiden et par dage efter koncerten prydet af et stort foto og en reportage fra en sangkonkurrence for børn på Store Torv i Lyngby Storcenter. Anden halvdel var en annonce fra samme storcenter. I dag har *Det Grønne Område* en anderledes redaktionel profil, der er præget af en opsøgende og nysgerrig tilgang til lokalt kulturstof.

OKTOBER '93

Fredag d.1 kl. 21.30
GRABOWSKI*
 Lørdag d.2 kl. 21.30
GUNS'N'ROSES JAM
 Fredag d.8 kl. 21.30
BO STIEF'S CHASING DREAMS
 Lørdag d.9 kl. 21.30
KASHMIR*
 Torsdag d.14 kl.19.30
FESSORS BIG CITY BAND
 Fredag d.15 kl. 21.30
GIG 935
 Lørdag d.16 kl. 21.30
TOMORROW
 Fredag d.22 kl. 21.30
BOGHANDLE*
 Lørdag d.23 kl. 21.30
ROXANNE
 Fredag d.29 kl. 21.30
INSIDE THE WHALE
 Lørdag d.30 kl. 21.30
POOR BOYS
 *FORSALG I
GIHOV
 LYNGBY HOVEDGADE 35
 TLF. 4288 0588

Oktober 1993 med tre af tidens nyere navne; Kashmir, Inside The Whale og Boghandle.

Templets program fra maj 1993.

Leider V2H!

Gætte er Templets sidste program i dette afsnit, men der er ingen grund til overdreven nostalgi eller smæld bekymring. Der er som altid et bredt udbud af live-musik af høj kvalitet. Templet er fuldstændig år 2000 klar, og programmet er kompakt med langt de fleste musikalske smag.

Et af årets mest succesfulde og lovende navne, Marie Frank, besøger Templet den 12. nov. Det er meget passende sammenfaldende med Templets 7 års fødselsdag, og man kan vel ikke forlange bedre underholdning, hvis man går efter det aktuelle og overvældende talentfulde. Også koncerten med Jazz i december tegner til at blive en koncertoplevelse af de helt store med ultramelodisk R&B i international blæse.

Mens Templet er klar til år 2000, kan man desværre ikke sige det samme om den gæstlige forfølgelse for den rigmige musiks vinder og behøver. Endnu en gang er processen vedvarende en spillestedets trokelt i langdrag og her og nu vides det ikke, om der kommer yngre til området. Den danske live-scene på libanoni igen vente på at blive tilgodeset på samme måde som andre kulturrelle aktiviteter som ballet, opera, sport og teater. Hvad fremtiden vil bringe må tiden vise. Næst videre arbejder Templet videre med en endelig anerkendelse og status som vigtig vækstscene for og musik. Der er stadig kvalitetsmusik LIVE I LYNGBY God fornøjelse!

Fre. 29. okt. - Entré: 40 kr.

Battle Of Beat '99

Semifinale i Battle Of Beat. 800 er 'genrenes kamp' - her mødes rock, hip-hop, pop, techno mm. 800 er en konventionel for amatørerne og talentfulde bands på vej frem, og niveauet i år er forbløffende højt. Denne efter kan de høre Fabolous, The Last, Kinky Partner og Tuesday Pearls for Liza. Se www.bob99.dk. Finalen finder sted på Fælledgården i Høje-Tåslev den 19. nov.

Fre. 5. nov. - Entré: 50 kr.

Nephew • Cinnamon Sigh

To af årets mest spændende og-camag navne, der efter flere års hårdt og kompromisløst arbejde i udlandet og på landets spillesteder, nu næster stor succesmed. Begge bands har et debutalbum lige på trapperne, men flere smagsprover har forlængst sendt kraftig vugplav på F3. Cinnamon Sigh spiller behagelig, afslappet musik, der i kraft af simple vinkelmeter sætter de gode sange og melodier i fokus. Nephew er et stærkt, kraftfuldt rockband med enkelhed i højstet. Blot inspirationskilderne kan nævnes svenske Hent og betjente 025.

Fre. 12. nov. - Entré: 50 kr.

Marie Frank

Marie Frank er et af de største sangtalenter dansk musik har (bestret i lang tid. Debutpladen 'Nicest Pleasures' lyder på letligensgøj og kørelidende popmusik af meget høj kvalitet - musikken er nuværende, personlig og både moderne og tidløs. Marie Frank kaldes op af Henrik Marsdal (Dus), Beat Otzen (r.), Jürgen Holmegaard (hovh.) og Søren Hoch (guit.).

Tor. 16. - Onr. 27. nov. - Entré: Under 25 år: 50 kr. Over 25 år: 60 kr.

Teater PræCdens

Alle dage mellem den 16. og 27. november klokken 20.00 spiller den unge, ambitiøse teatergruppe PræCdens MPM0-forestillingen 'De Forvorte'. Stykket handler om 5 unge, der ligger af sammen og angst søger efter deres identitet. Det er en fængende, energifuld komedie, der slårer dybt.

Fre. 3. dec. Entré: 60 kr.

DM i Rock

Det er 10. gang DM i Rock afvikles, men arrangementet i år har undergået en del forandringer. Musikorganisationen Fajobøje har været primus motor på arrangementet og har lagt stor vægt på at sætte fokus på kvalitet fremfor kvantitet. Der ventes altså en skarp konkurrence mellem bands, der allerede er på et højt niveau. Se dagspressen for yderligere information.

Fre. 10. dec. Entré: 60 kr.

Jonz

Med albumet 'Where it's at' har Jonz sat nye grænser for, hvad man kan forvente af skandinaviske R&B. Med smukke ballader og heftige dansesange i grænselandet mellem funk og soul har de vist et talent, der har internationalt potentiale. Det er ultramelodiske grooves leveret med stor musikalske færdigheder og stor pågængelighed.

Musikinteresse og meget mere

Mange, der arbejdede som frivillige i Templet, spillede selv musik, og de fleste delte interessen for musik og for at gå til koncerter. Musikken var fælles på et overordnet niveau. Tættere på var der plads til meget forskellig smag, ligesom der generelt var plads til forskellige mennesker og forskellige subkulturer. Nogle ville helst høre rock, andre pop og funk, der var nogle med smag for metal eller som savnede mere punk, og også jazz og blues havde sine egne følgere. Nogle tog vagter på de dage, hvor de helst ville høre musikken og møde bandet, andre var hellere gæster på de dage, og tog vagter, når musikken faldt lidt uden for deres favoritsmag. Der var ofte en del personale til koncerter som publikum. Med gratis entré og rabat i baren var der mange, der netop gav meget forskellig musik en chance og kom forbi for den gode stemning. De tog ofte venner med, så de frivillige var både en vej til rekruttering af nye frivillige og til et nyt koncertpublikum.

En læreplads og en legeplads

For mange frivillige handlede Templet også om læring og kompetencer. Templet var på mange måder både en læreplads og en legeplads for dem, der aktivt ville arbejde med kulturlivet på den ene eller den anden måde. Gratis koncerter, billige øl og fællesskab var nok for mange, men muligheden for at arbejde med kunder, service, leverandører, økonomi, organisation og ledelse, markedsføring, design, teknik, kulturprojekter mv. var også en del af det, og rigtig mange har taget viden og erfaring med sig fra Templet. Det gælder også erfaringer med samarbejde og sammenhold for at få alt til at fungere på en travl koncertaften. De, der brændte for noget særligt, havde mulighed for at føre det ud i livet - og det var lysten og interessen, der drev det, når nogle stod for vagtplaner, drinkskort, ombygning, øve-

Templets sidste program for årtusindeskiftet.

lokaler og meget andet. I en periode havde Templet også to personaleblade – det ene, 'Tempel Press', der typisk indeholdt vagtplaner, telefonnumre og mødereferater, mens det andet, 'Postzugelassen', var et kreativt sammensurium af digte, sangtekster, humoristiske indlæg og abstrakte kommentarer. Der har også været mange, der igennem årene har været inde over musikbooking, og flere har udviklet teknisk kunnen gennem arbejdet med lyd og lys.

1992. Danmark har vundet EM og stemt nej til EU's Maastricht-traktat. Poul Schlüter har været statsminister siden 1982. Roskilde Festival har Pearl Jam og Nirvana på plakaten. Sidstnævnte havde været booket til Barbue året før, da bandet pludselig fik det helt store gennembrud og aflyste. Et band som Red Hot Chili Peppers havde besøgt Musikcafeen i 1988, men er i 1994 hovednavn på Roskilde HeyDay #1 og i 1996 på Roskildes Orange scene. I 1993 lander grunge-bandet Boghandle med faldskærm foran Orange Scene inden deres koncert. De har spillet i Templet et halvt års tid før – med stor succes, men dog med en mindre spektakulær entre.

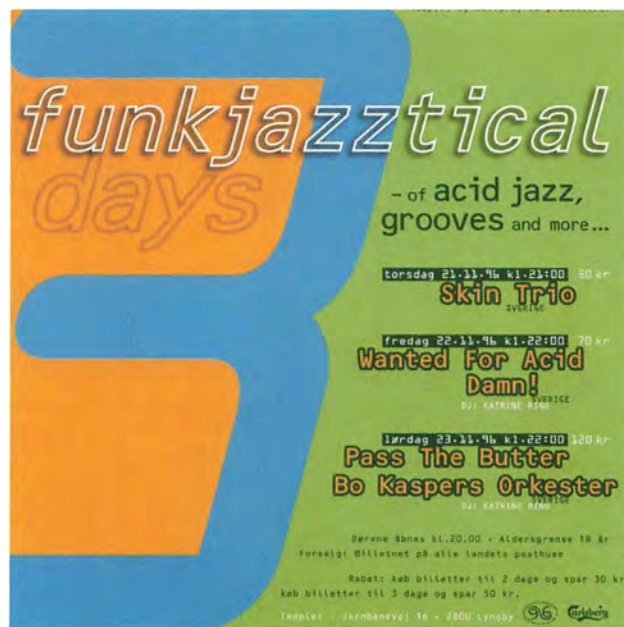
De musikalske højdepunkter

Musikken var og er udgangspunktet for Templet – derfor er det også på sin plads at fremhæve nogle af kunstnerne – nogle kendte, nogle mindre kendte – for at give et billede af musikprofilen.

Den nye bølge

Netop som Templet åbnede i 1992 skete der meget nyt på den danske musikscene – inspireret af den globale musikscene, hvor grunge-genren tegnede et nyt lyd-

billede og skubbede andre ud i mørket eller tilbage i firserne. Kort efter kom også en ny bølge ind over Danmark. Templets mulighed og berettigelse var at få dem på plakaten, før de for alvor slog igennem og kunne fylde større koncertsteder og festivaler – og helst med en rigtig god timing, hvor de trak opmærksomhed op til koncerten. Det kunne kræve flere forsøg, hvor et band først til en forholdsvis begrænset hyre trak et forholdsvis begrænset publikum – blev booket til en ny koncert syv-otte måneder senere og i mellemtiden fik fat på det helt store publikum, som næsten var forundrede over, at de kunne opleves på en relativt lille scene. Mange navne kiggede forbi, lige før de slog bredere igennem, fx Dizzy Mizz Lizzy, Kashmir, Psyched

Bo Kaspers Orkester besøgte Templet i forbindelse med en tredages festival i november 1996.

Up Janis, Kinky Boot Beast og Inside The Whale. I de følgende år også Saybia, Outlandish, Hotel Hunger, Ibens, Strawberry Slaughterhouse, Baal, Kitty Woo, The Raveonettes og Superheroes.

Bo Kaspers Orkester på scenen i Templet.

Den etablerede scene, inkl. Jazz

Mange af landets mest rutinerede og erfarne musikere lagde vejen forbi Templet i de første ti år. Bo Stief, Moussa Diallo, Ivan Pedersen, C.V. Jørgensen, Poul Halberg er blot nogle af dem, der optrådte i forskellige sammenhænge.

Der var også rigtig mange af de bedste danske jazzbands og -musikere forbi i de første år. Det gælder bl.a. Jan Kaspersen, Page One, Hans Ulrik, Jesper Thilo, Palle Mikkeltorg, Nikolaj Bentzon og Thomas Hass. Pierre Dørge & New Jungle Orchestra var statsensemble fra 1993-1996 og skulle bruge et sted at øve. Templet var en oplagt mulighed. Nu kunne man pludselig en hverdag til et møde om vagtplanlægning, bogføring eller booking støde på bassisten Hugo Rasmussen, når man hentede en kop kaffe, mens der i baggrunden lød rytmer fra Marilyn Mazur og Ayi Solomon.

Syregrøn koncert

C.V. Jørgensen skal spille i Templet. Loftet er helt dækket af friske bøgegrene. Det er en idé en række frivillige har fået (sikkert inspireret af titlen på opsamlingsalbummet "syregrønne evergreens" udgivet september 1996). Han – som i øvrigt selv er født og opvokset i Lyngby – har stået på ønskesedlen i mange år. En del af aftalen er, at bandet kan bruge Templet som øvelokale i dagene op til koncerten, der finder sted en varm dag i maj 1995.

Udenlandsk

Gennem tiden har flere udenlandske navne også lagt vejen forbi Templet. Her kan nævnes Bo Kaspers Orkester, Chumbawamba, Backyard Babies, Velvet Crush, Sigur Rós, Sweet, Silver Bullit og Mother Superior.

Det lokale vækstlag

Tanken om at være katalysator for det lokale vækstlag var som nævnt en del af Templets vision. De lokale musikere og bands kunne findes i øvelokalerne i kælderen, og, når de var klar, prøve kræfter med en scene og et publikum lige oven over. Nogle af de mere erfarne og sammenspillede kunne også bruge scenen som afsæt for at prøve nyt materiale – eller teste ideer og projekter i forskellige konstellationer af musikere. Templet var dermed også en brik i forhold til musikskole og anden musikundervisning på uddannelsesinstitutioner. Det var tanken bag arrangementerne, der fik navnet GIG, hvor der typisk var tre bands på programmet. GIG 931 var det første i 1993, og det kørte tilbagevendende til i hvert fald 2002. Et par gange rykkede Templet også udenfor Templet, fx med et koncertarrangement ved Firskovvej og med Den Rullende Rockscene i forbindelse med Lyngby Kulturnat i 1996.

Sikken Dejlig Dag

Stig Møller fra det legendariske danske band Steppeulvene spillede en varm sommeraften, og da mange koncertgæster efter koncerten gik ud for at få frisk luft, så fulgte festen med. Ind efter guitaren, og så fortsatte Stig Møller akustisk med Sommerskoven og Sikken Dejlig Dag for et publikum, der havde en forkærlighed for manden fra det gamle hippieorkester og taknemmeligt ville lade sig underholde og selv synge med.

Kulturpris og ny vej frem

Templet var velbesøgt den 13. november, og åbningsaftenen en succes – næsten for stor succes – for der var så fyldt, at Templet måtte lukke lidt ud på natten. Alt var

Koncert i Templet feb 1993 – band ukendt.

ganske hektisk op til åbningen, og først i sidste øjeblik kom bevillingen, der dog kun gjaldt øl og vin – en fuld bevilling til udskænkning af spiritus kom først et år senere. Der var heller ingen i inderkredsen i Templet, der var fyldt 25 år, og dermed kunne have ansvaret, så der måtte en hjælpsom mor til for overhovedet at kunne få en bevilling.

Skål i lyset

Alt var presset for at nå åbningsaftenen. Tilladelsen kom i sidste øjeblik. Der skulle skåles i champagne, men ingen havde købt champagneglas. Derimod havde vi fået overrakt en gave med glaslysestager med lang stilk. De blev i forvirringen og i mangel af andre gode muligheder brugt til champagnen i stedet.

Den kommende tid var travl. Templet var i gang nærmest konstant. Der var koncerter hver fredag og lørdag,

derudover en månedlig tordags jazzaften og søndags frokostjazz og nogle torsdage stand-up comedy. Nyhedens interesse trak en del publikum til, og der kom også flere frivillige, nu hvor der ikke kun var praktiske opgaver med ombygning, men der reelt var et sted med koncerter og arrangementer, man kunne komme gratis til som frivillig. Der kom styr på arbejdsgangene, og før åbningen til aftenens arrangement gik turen forbi Lyngby Hovedgade til pladeforretningen Gaucho Records, hvor der var forsalg, og til Bikuben efter byttepenge. På aftenen stod den på indkøb til madlavning, opfyldning af baren, modtagelse af band, klargøring af garderobe mv.

Nymalede vægge

Til overrækkelsen af kulturprisen stod en ældre mand og betragtede det store vægareal i indgangspartiet op langs trappen til første sal. Henvendt til en af de frivillige, sagde han noget i stil med: "Sikke en stor flot væg, den kunne man da få noget spændende ud af at male på". Svaret kom med det samme: "Nej, den har vi lige malet, og det har taget lang tid at blive enige om farven." Manden var Bjørn Wiinblad.

Betalingsstandsning

I løbet af 1994 begyndte det økonomisk at stramme til; publikumsmæssigt var der en afmatning og de frivillige kræfter var knap nok til det høje aktivitetsniveau, hvor hvert arrangement havde 6-12 personer på vagt. Det endte i en betalingsstandsning, og kun en akkord med de væsentligste kreditorer sikrede overlevelsen. Efter nyhedens interesse var taget af, blev det en endnu større udfordring at få publikum til alle koncerter.

Ideen om det "københavnske" spillested i Lyngby ligger under, at konkurrencen ikke er en-til-en, men en til rigtig mange. Der er altid andre muligheder, andre koncerter, andre barer, andre kulturtilbud i København. Vælger man at gå i Templet, så er alternativet ikke lige om hjørnet – også selvom det dog ikke var og er usædvanligt, at koncertgæster når sidste tog til København efter koncerten. I Lyngby var der den irske pub King's Hat, i et par år var der baren Lennon's på Lyngby Hovedgade ved rundkørslen ved Jernbanevej og så Post Pubben. Der var og er ellers et ganske stort potentielt publikum. Alene DTU med over 10.000 studerende, hvoraf mange bor på kollegier indenfor 5-10 km. afstand giver et bredt publikumsgrundlag blandt unge, men der er meget andet, der konkurrerer om opmærksomheden i weekender.

Templet lånte bygningen af kommunen uden beregning, men på dette tidspunkt var der ikke nogen yderligere støtte. Der var ingen startkapital, der var betydelige driftsomkostninger ved lokaler, behov for

Koncert i Templet marts 1993 – band ukendt.

professionelt lyd- og lysudstyr og behov for investeringer og omkostninger ved bardrift, kontorhold mv. Det var en ganske skrøbelig balance, hvor et par koncerter med svigtende besøgstal kunne sætte økonomien under pres, mens der samtidig blev planlagt program et kvartal frem. Målet var at finde noget, der solgte billetter – og som var kunstnerisk interessant. Fra program til program var det en udfordring at have fingeren på pulsen, vide hvad der fungerede på andre spillesteder, om bandet spillede fire koncerter i København de to foregående weekender, så publikum var mætte, hvad der blev talt om i musikerkredse som særligt lovende, hvad der kunne være på vej til at blive spillet i radioen eller hvad pladeselskaberne havde blik for, hvad der gennem tildeling af offentlige støttemidler og kulturfonde var set som interessant eller hvilke bookingbureauer, der havde størst træfsikkerhed og fandt de bedste kunstnere.

Kulturpris giver anerkendelse

Betalingsstandsningen betød, at det der ellers skulle være en rigtig glædelig begivenhed måtte udskydes, men i maj 1995 lykkedes det at få et arrangement i kalenderen, hvor Templet officielt kunne få overrakt Lyngby-Taarbæk Kommunes Kulturpris 1994. Denne anerkendelse fra Kommunen var en påskønnelse af, at Templet var blevet en interessant og væsentlig kulturel aktivitet i byen. Det medførte også fremover et årligt tilskud på 100.000 kr. fra kommunen. Kommunen ønskede også en repræsentant i foreningens bestyrelse, og fritidsinspektør Inger Christensen indtrådte. Hendes deltagelse og brændende engagement var af stor, positiv betydning gennem alle årene.

Templet startede op igen med kun et ugentligt arrangement. Jazzklubben lukkede ned for dog at starte op igen nogle år senere – denne gang som selvstændig

Templet

Marts / April

Saybia
Ildisposed
Love Shop
Moon Gringo
og mange flere

Programmer og plakater skiftede layout flere gange i løbet af de første 10 år.

forening med frivillige ildsjæle. Et par år senere var økonomien presset igen, men blev atter hjulpet af en håndsækning. Det daværende Københavns Amt ville spille en mere aktiv rolle for kulturen. Fremfor at etablere nye kulturhuse og koncertsteder, så kiggede man på, hvad der var i området af velfungerende scener med engagerede frivillige. Her kom Templet i Lyngby og Forbrændingen i Albertslund i fokus.

Regionalt eller honorarstøttet spillested

I marts 1998 kom Statens Musikråd med rapporten "Forslag til spillestedslovgivning", der var tiltænkt som arbejdsrapport til Kulturministeriet. Rapporten gav en grundig analyse af spillestedernes situation og vurdering af potentialet i at have stærke scener for den rytmiske musik. Med inspiration herfra blev Spillestedsloven vedtaget i år 2000, og trådte i kraft pr. 1. januar 2001.

Grundlæggende var der lagt op til to støttemodeller: Regionale spillesteder og honorarstøttede spillesteder. Et antal steder ville blive udpeget af Kunstrådets Musikudvalg og få status af regionale spillesteder for en periode af fire år med væsentlige kunstneriske for-

pligtelser. Der var gennemført forsøg i årene forinden med Det Bruunske Pakhus i Fredericia, Fermaten i Herning, Copenhagen JazzHouse, Bornholms Musikhus i Rønne og Musikteatret i Aarhus.

De regionale spillesteder skulle have en musikalsk udviklingsorienteret rolle i det lokale/regionale område, præsentere en bred vifte af genrer og være af høj kunstnerisk kvalitet. Der var krav om en fulltidsansat kunstnerisk leder og tilstrækkelig bemanning indenfor en række områder. I dag er der for perioden 2016-2020 udpeget 19 regionale spillesteder, der modtager støtte. Det mindste beløb er 1 mio. kr., det højeste 3,4 mio. kr.

For at blive regionalt spillested var og er det en betingelse, at der også er en betydelig kommunal medfinansiering – typisk hvor Statens Musikråd matchede det beløb, som kommune og det daværende amt ville yde. Samme krav om medfinansiering var også gældende for at blive honorarstøttet spillested. Ligeledes var der her krav om et musikprogram af høj kvalitet og en vilje til musikalsk og kunstnerisk nytænkning. De honorarstøttede spillesteder havde dog ikke samme krav til fx lønnede ansatte, men ville modtage en støtte i forhold til aflønning af musikere ud fra en fastsat minimumstarif.

Fans til koncert i Templet (alle personaler i Templet), Marts 1993.

T-Supreme

Templet lancerede i en periode et forsøg på at fastholde koncertpublikummet og tiltrække et nyt til natdiskotek under navnet T-Supreme. Det skete i samarbejde med radiostationen The Voice, der ville have DJ's i Templet og sende direkte. Tanken var, at et typisk yngre publikum kunne have radioen tændt i løbet af aftenen og så tage i Templet, når festen startede. Udover det rent tekniske i at etablere muligheden for at sende live, så var der udfordringer med ideen og konceptet.

Templet
JERNBANEVEJ 16 2800 LYNGBY TLF. 45874487

fredag 5.5.95
STUBBORN VIBES + UPSKIBOO

Stubborn Vibes er seks ambitiøse unge herre der med en hybrid af rock og rap, er med til at sætte dagsorden for fremtidens danske musik. Red Hot Chili Peppers mader Steen MC, der igen møder Stubborn Vibes. Totalt funky, med et groove der når niveauet ud over hvad man alene mener og en forsanger der kan virkelig kan syngte. Stubborn Vibes spiller med i finalen om DM i Rock - er tæt på en pladekontrakt - så vær med før det bliver alvorligt.

Bag Upskiboo gemmer sig en af de allerførste danske rapgrupper, Dope Soulution, hvor blandt andet Al Agami udråbte sine første Adidas'is. Tungt og hårdt, funky og harmende groove. Upskiboo kan da helt fra progressive fælter over afrikanske bongotrommer sig cool jazz til pornofilmsoundtracks, intet er helligt, kombineret med to dynamiske rappere der suspirer hinanden på bedste vis. Feel the flavor of the funk from the inner city. Billetspris 40,- kr. (Medi 35,- kr.)

fredag 12.5.95
G I G G S S

De dagens mest utrolig til Tivoli! for mere information. Billetspris 20,- kr. (Medi 25,- kr.)

fredag 18.5.95
KULTURPRISOVERRÆKKELE

I anledningen af at Templet i '94 fik guld Lyngby-Taarbæk kommunes kulturpris er det nu endelig blevet tid til et fik overrakt prisen. Det gør vi med et festprogram, der udover næsten alle byer på en masse overrækkelse.

ACOUSTIC GUITARS
Mikkel Nordst, Christen Rotzer, Steen Kyed, Ole Thiel og Klaus Nordst har med Acoustic Guitars bragt den spanske guitar ind på spillestederne. Alle lige fra de største popstars til guitartræks elsker-dans musik, der er det danske svar på John McLaughlin, Paco de Lucia og Al di Meola, de tre store guitarister. Utrolig flot guitarstil der blandt andet kan høres på deres seneste CD "Gipsy In Disguise".

JET PETS
Jet Pets skulle være bekendt for de fleste der har været i Templet. Jet Pets er synonymt med gang-i-den, fest og ballade, når der holder sig ud med deres elektronske svingende funk. Baleri er en vidunderfuld af James Browns gamle saxofonist, Marco Parker, utrolig densable repertoire, hvor der ikke spares på hverken humor eller sved. Billetspris 50,- kr. (Medi 45,- kr.)

søndag 23.5.95
NIELS LANDGRAN UNIT (2)

Nils Landgran er en af Sveriges bedste og mest berømte musikere. Med sin trombone har han været brugt i utallige sammenhænge og har blandt andet spillet sammen med The Crusaders, Joe Sample, Marcus Miller, Randy Crawford, Michael Ruf, Gil Evans, Herbie Hancock og Thad Jones. Nils Landgran Unit har hen samlet nogle af Sveriges livs bedste musikere og sammen udgør de en dygtig og fleksibel vekselskiftende enhed, hvor der spilles både old funk og svingende og ballader. I efteråret '94 udgav en CD om Nils Landgran Unit Live In Stockholm, hvor blandt andet Marco Parker spillede med. Support: Jet Pets. Billetspris 80,- kr. (Medi 50,- kr.)

fredag 26.5.95
C. V. JØRGENSEN (2)

C.V. Jørgensen er udsaget en af Danmarks bedste sanglignere, der musikalsk veksler mellem den traditionelle og tilbagevendende rock og det overraskende og fornyende. Hans seneste udgivelse "Spølland" hører til i den sidste kategori, hvor melodierne er skåret fast ind i bærst - hudløse og nærværende - men med C.V. Jørgensen's unikke vokal i forgrunden. Mestret er i sit form og med sit band, der blandt andet består af Aske Jacoby og Jacob Andersen, er der lagt op til en af årets koncerter. Billetspris 120,- kr. (Medi 100,- kr.)

fredag 2.6.95
GONE FISHIN

Inspireret af 70'ernes fusionemusik og den tredje verdens musik har Donk Fishin' fundet den perfekte blend af 50'ernes

Palle Mikkelsen, koncert i Templet 1994.

Kan det blive i Lyngby?

Templet arbejdede meget målrettet på at blive regionalt spillested. Bestyrelsen så det som en mulighed for at løfte Templet til næste niveau – ikke i første omgang med et væsentligt udvidet aktivitetsniveau, men tilpasset de lokale forhold. Der blev holdt møder med kommune, amt og stat og arbejdet grundigt med en udførlig og detaljeret ansøgning.

Der var også en vigtig dialog med andre spillesteder landet over. Templet var en del af SAMSPIL (Sammenslutningen af spillesteder, som blev til Spillesteder.dk og i dag hedder Dansk Live). Templet var også en del af Subcity – en uformel sammenslutning bestående af Vega, Loppen, Stengade 30, Rust og Forbrændingen, som i årene omkring midt 1990'erne mødtes for at udveksle ideer og erfaringer.

På dette tidspunkt ansatte Templet den første lønne- daglige leder. Det krævede en vis tilpasning i et koncertsted med frivillige, men kom hurtigt til at fungere. Der var dog også en hurtig udskiftning på posten. Det begrænsede lønniveau betød, at det skulle være perso-

Maj 1995 hvor Templet officielt fik overrakt kulturprisen.

ner, som enten havde anden freelance beskæftigelse eller måske ledte efter job i en periode, før de startede på en videregående uddannelse. Det var dygtige folk, der kom med. Der var dog fire på posten inden for ganske få år. Efter den første lykkedes det i to omgange at rekruttere i egne rækker blandt de frivillige.

Et honorarstøttet spillested

Det lykkedes ikke at opnå status som regionalt spillested, men Templet kom blandt de honorarstøttede spillesteder. Dette var en skuffelse for bestyrelsen, men ikke en forringelse af vilkårene. Det lykkedes at fastholde en vis grad af statslig støtte gennem honorarstøtten, og amt og kommune, der havde været med gennem ansøgningsprocessen til regionalt spillested,

fastholdt også engagement og støtte, som havde været en del af fremtidsplanen. Templet holdt aktivitetsniveauet, den høje kunstneriske kvalitet og det frivillige engagement helt intakt.

En ny start

Til åbningsreceptionen i 1992 møder en af de mest erfarne bookere fra den københavnske musikscene op. Han hilser på nogle af de frivillige kræfter i Templet, og der er en, der henvendt til ham bemærker, at det må være fantastisk at høre så meget musik, som han gør. Han kigger lidt spørgende på de smilende mennesker foran sig og siger: "Jeg går ikke ud og hører musik mere. Det gider jeg ikke, når jeg har fri."

Den historie fortalte vi af og til hinanden i de første

Koncert i Templet 1995 – band ukendt.

Peter Hvidtfeldt

Hjortholm.

En ø med en borg og en mansione

Mange borgere i Virum ved, at der lige syd for Frederiksdal Fribad har ligget en stor borg Hjortholm, se figur 1. Borgen blev i 1929 udgravet af Arne Nystrøm. Hans far Eiler Nystrøm skrev i 1934 en bog "Lyngby Sogn i Fortid og Nutid", hvor et langt afsnit handler om Hjortholm. Af Eiler Nystrøms bog fremgår det, dels at borgen var et administrativt sæde for Roskilde Stift, dels at borgen blev brugt fra omkring 1250 til den 1. maj 1535.

Før Hjortholm blev bygget, husede stedet formodentlig en såkaldt "mansio" d.v.s en stor gård, som nævnes i et pavebrev i 1193.

Tiden omkring 1250 var en urolig tid, som var præget af stridigheder imellem på den ene side Roskildebisperne Niels Stigsen, Jacob Erlandsen og Peder Bang og på den anden side kongemagten. I lyset af denne konflikt er det sandsynlige tidspunkt for bygningen af Hjortholm årene 1250-1253.

Den 1. maj 1535 blev Hjortholm sønderskudt som et led i de kampe, der fandt sted under borgerkrigen "Grevens Fejde" 1534-1536. Der er to nogenlunde samtidige beretninger, der fortæller om, hvad der skete, da borgen faldt.

1. Borgen Hjortholm lå i billedets højre side. Troels Brandt: *Middelalderen, Furesøhistorien, En lokal danmarkshistorie, Bind 1. Værlosegnens Historiske Forening, 2012, side 262.*

Slusen ved Frederiksdal

I det nutidige terræn ligger Hjortholms ruiner på nord-siden af Mølleåen ved åens udløb fra Furesøen. Som vi ser den i dag, er Mølleåen fra Furesøen og ned til dens udløb i Lyngby Sø en del af den såkaldte Fæstningskanal, der blev anlagt i 1880'erne. Slusen ved Frederiksdal er et stemmeværk, der blev bygget i forbindelse med Fæstningskanalen.

Stemmeværket afløste Frederiksdal Vandmølle, der havde udviklet sig af den middelalderlige vandmølle Hjortholms Mølle. I Eiler Nystrøms bog er der gjort rede for, at Hjortholms Mølle først kan være navngivet som Nymølle og senere som Langsøbjerg Mølle, hvor "Nymølle" var en mølle, der blev bygget før 1208.

Øen Hjortholm

Navnet Hjortholm viser, at borgen i det datidige terræn lå på en ø. Nord og øst for ruinen ser vi i dag en rekonstruktion af et stykke voldgrav, der antyder øen, se figur 2.

Den store høj, som ligger ved Hjortholm Bro, har intet at gøre med borgen. Jorden i denne høj er opgravet fra Fæstningskanalen.

Stemmeværket ved Frederiksdal betyder, at der i dag er en forskel imellem vandspejlene i Lyngby Sø og Furesøen på 1,7 meter.

En del af ruinen af Hjortholm Borg ligger i dag ude i Furesøen et par meter fra bredden. Stemmeværket har således hævet Furesøens vand til et niveau, der er høje-

2. Billedet viser en del af den voldgrav, der oprindeligt gik hele vejen rundt om borgen (Jeppe Tønsberg foto ca. 1980). Jeppe Tønsberg: *Det gamle Virum – og det nye*. Greens Forlag, 2006, side 11.

re end vandspejlet i det vand, der omgav borgen i middelalderen. Da Hjortholm var en levende borg lå den således på en ø, der var større end den ø, vi kan skimte i dag. Vi kan endda sige, at den var meget større.

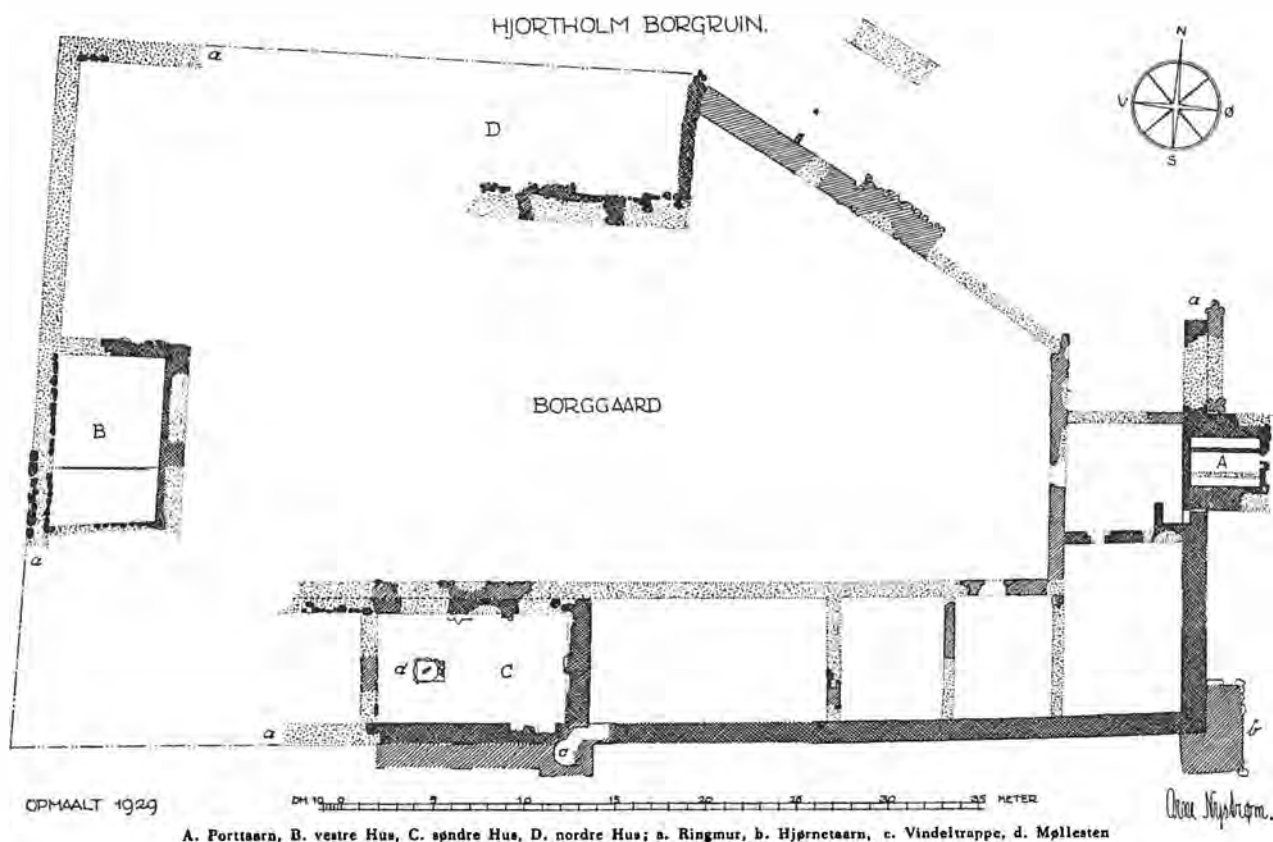
I Furesøen ud for den vestlige ende af borgeruinen ser vi i dag mange store sten. Disse sten indgår i et stenrev, der buer imod nord. Indtil 150 meter ud for Hjortholm er vanddybden under 2,5 meter. I Hjortholms tid hvor vanddybden var lavere, må stenrevet have ligget som et langt næs ud i Furesøen.

Arne Nystrøms udgravning

Figur 3 viser den grundplan, der blev afdækket ved Arne Nystrøms udgravning i 1929.

Arne Nystrøms udgravning viste, at borgen i hovedsagen har været et rektangulært anlæg, hvor den lange side havde en længde på 65 meter, mens den korte side målte 40 meter.

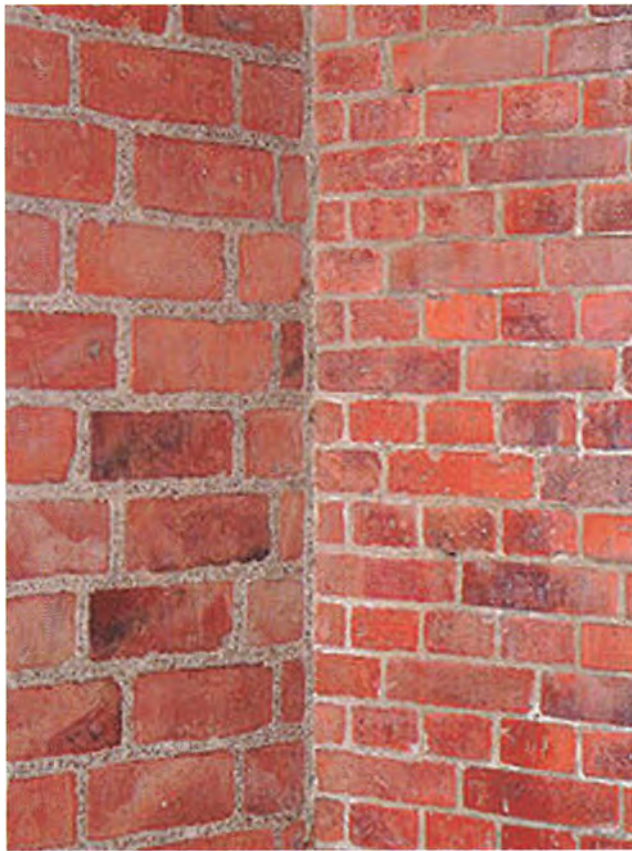
Figur 3 viser at borgens bygninger var opført langs en ringmur. Udgravningen afslørede, at borgen har haft to byggeperioder, den ene i romansk stil, den an-

3. Eiler Nystrøm: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid. Gyldendal, 1934, side 149.

den i gotisk stil. I Danmark indtraf dette stilsifte omkring 1250. På figur 3 er de to byggefaser angivet med hver sin skravering, hvor den mørke skravering viser de bygninger, der blev opført først.

Man startede med at opføre ringmuren. I den første fase blev der yderligere bygget fire bygninger, som lå i hvert sit verdenshjørne. Østsidens bygning var et tårn med en port. Senere er der på borggårdens åbne plads opført supplerende bygninger langs ringmuren.

4. Detalje fra Roskilde Domkirke som viser munkesten til venstre og mursten af normal størrelse til højre. Wikipedia/munkesten.

Ringmuren og bygningerne blev bygget af munkesten på et fundament af store kampesten. Munkesten er store mursten, og det at bygge med sten af brændt ler var en ny revolutionerende byggemåde, der efter inspiration fra udlandet blev påbegyndt i Danmark omkring 1160, se figur 4.

I bygningen i det vestlige hjørne var der en lav kælder, hvis gulv lå ca. 0,9 m lavere end gårdspladsen. Kælderen, hvis gulv var belagt med munkesten, kan have været et forrådshus, idet der her blev fundet "en mængde dyreknogler".

I den sidste af borgens byggefaser blev ringmuren i den sydlige bygning forstærket med en ekstra mur, som indeholdt en vindeltrappe. Om den samme bygning siger Eiler Nystrøm: "Midt i Husets Længderetning ligger en Møllesten, anvendt som Fundament for en rektangulær muret Pille, men da Møllestenens Omfang ikke har strakt til, er der lagt Munkesten i Flugt med den." Møllestenen har en diameter på ca.

5. I 1993 fik arkæologiklubben Flækken tilladelse til at frilægge den i teksten nævnte møllesten som en kilde til middelalderens mølleteknologi. Stenens ringe tykkelse antyder, at den er blevet slidt ned og kasseret, og derefter genbrugt som del af et søjlefundament. Flækkens udgravning viste i øvrigt, at udgravningen i 1929 øjensynlig kun har fulgt murene, idet der fandtes bevarede brandlag i området omkring møllestenen.

1,4 meter, mens tykkelsen kun er ca. 8 cm. Bygningen har to gulve – et jordgulv samt et gulv der er bygget op af mellemstore kampesten, der hviler på murbrokker. Møllestenen ligger på det øverste gulv. Den murede pille er derfor en forstærkning af det sydlige hus, der er sket i den sidste af borgens byggefaser.

I den sidste af borgens byggefaser blev der endvidere i borgens sydøstlige hjørne opført et tårn, som hviler på en kerne af kampesten.

Uden for porttårnet fandtes rester af en belægning, bestående af store flade kampesten, der skrånede ud efter, og strakte sig langs ringmurens østside helt ned til hjørnetårnet.

I et samarbejde med Nationalmuseet udgravede Arne Nystrøm i 1945 et stykke af voldgraven ud for det tårn, der havde en port. Udgravningen afslørede, at der udenfor porttårnet havde været en bro af træ, der hvilede på parvise bropiller af firkantet egetømmer.

Borgen

Ringmuren havde en tykkelse på 1,1 - 1,4 meter. De fire bygninger, der blev opført i den første fase, havde tilsvarende solide mure. Og de solide mure lader sig bedst forstå, hvis hver af de fire bygninger havde flere etager.

Porttårnet havde en bredde på 6 meter mens dybden var 5 meter. Dets ydermure havde en tykkelse på 1,4 meter. Som det kan ses af figur 3 havde porttårnet endvidere en indvendig forstærkning i form af to mure, der gik øst-vest. Den svære forankring betyder, at man kan gætte på, at porttårnet havde tre etager.

Helhedsbilledet i den ældste borg kan således have været, at bygningerne i nord, syd og vest havde to etager, mens porttårnet var en bygning i tre etager.

De fire bygninger i hver sit verdenshjørne optager en

6. Syldsten (fundamentsten) til en bygning lige vest for Hjortholm. Fotograferet af Jan Møller i oktober 1969. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv j.nr. 1980/80-1).

forsvindende lille del af gårdspladsen. Man kan derfor gætte på, at den ældste borg ud over de fire bygninger af sten har indeholdt et antal bygninger af træ eller i bindingsværk. Ved en ekstraordinær lav vandstand i Furesøen i oktober 1969 fremkom en række syldsten (fundamentsten), som synes at vise, at der lige vest for borgen har ligget et mindre hus, se figur 6.

7. Stenplade med Hjortholms grundplan, som ligger hvor engang borgens porttårn stod. Foto fra 1970'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Hjortholms tage var flader af munketeglsten, som der ved borgens udgravning blev fundet mange af på gårdspladsen.

Fra sin start har Hjortholm således været en yderst solid borg.

I borgens sidste byggefase blev den ene af murene i den sydlige bygning forstærket med en ekstra mur samtidig med, at stueetagens loft blev forstærket med en massiv rektangulær pille. Disse forstærkninger kan

næsten kun betyde, at den sydlige bygning på dette tidspunkt fik en ekstra etage.

Da borgen var fuldt udbygget havde den således formentlig tre tårne, som var: Portttårnet, et tårn i den vestlige del af den sydlige mur samt et tårn i borgens sydøstlige hjørne.

At man startede med at bygge en ringmur, er et træk som Hjortholm har tilfælles med en anden bygning fra middelalderen, nemlig kongeboligen Nyborg Slot. I Nyborg blev ringmuren opført omkring år 1200.

Borgen er væk

Borgen har været i brand to gange. Det øverste brandlag ligger lige under jordsmonnet. Man kan derfor gætte på, at borgen blev skudt i brand, da den blev indtaget.

En lille bid af borgens fundament ligger som før nævnt i dag ude i Furesøen. Resten af fundamentet ligger under en græsplæne. På stedet hvor borgens porttårn stod, er grundplanen markeret på en stenplade i græsset.

På græsplænen ses der i dag et par enkelte murrester. I Vandkanten rundt om borgen ses der en stor mængde brokker af munkesten og teglsten. Det er umiddelbart mærkeligt, at der på land slet ikke findes nogen form for egentlige blokke af mursten. Forklaringen findes i et brev fra 1841, hvori det oplyses, "at man fører alt Gruset på Landevejen og opbryder selv Blokke af sammenhængende Mursten".

Når man ser på landskabet ved nutidens Hjortholm, fremgår det klart, at borgen Hjortholm har været omgivet af to voldgrave. Den yderste voldgrav er der den dag i dag et tydeligt aftryk af i Møllemarkens sydvestlige hjørne, som er synligt fra den asfalterede sti ud til Fribadet, se figur 8. Fra Møllemarken fortsatte voldgraven i en bue ud i Furesøen. I og med at voldgraven

8. Luftfotografiet fra 2011 viser Møllemarken nærmest Furesøen samt Virummarken. Den optrukne bue i kortets nederste venstre hjørne viser den del af forløbet af Hjortholms yderste voldgrav, der kan ses i dag. Copyright Lyngby-Taarbæk Kommune.

skulle hente sit vand fra Furesøen, har den bid af voldgraven, der ligger på Møllemarken, været en dyb grav.

Fund

Nationalmuseet har en samling af fund fra Hjortholm, hvori der indgår mønter, ravperler, sporer, nøgler, en granitkugle, rester af en armbrøst m.m. Opfisket fra Furesøen har Nationalmuseet også en samling af

klumper af bly, søm, nagler og jernhager, der synes at være kommet i vandet i glødende tilstand.

Den voldgrav vi ser i dag, er blevet til i forbindelse med en "mudderoprensning", der skete i 1946. Oprensningen skete under tilsyn af Arne Nystrøm, efter tilladelser fra Statsministeriet, Overfredningsnævnet og Nationalmuseet. Før oprensningen var voldgraven blot markeret ved en lavning i terrænet. Det oprensede

mudder blev lagt på ydersiden af voldgraven. Fra disse mudderlag har et medlem af den lokale arkæologiklub "Flækken" opsamlet mange knogler og dyretænder. Knoglerne og tænderne må være rester efter måltider, der er indtaget af borgens beboere. Den dominerende fundgruppe er hjørnetænder fra svin.

Fundene fra Arne Nystrøms udgravning blev i første omgang overdraget til Lyngby Rådhus. I 1983 blev fundene registreret af Nationalmuseet. Endelig blev alle fundene af rigsarkivar Olaf Olsen i 1984 overdraget til Flækken.

Fundene er: To søjlebaser af granit, flere såkaldte "formsten", der som formede mursten indgik i en udsmykning af borgens vinduesnicher, en stor planke, 4 tykke brædder, 3 sølvmønter, en kanonkugle af jern der har en vægt på 16 kg mens diameteren er 17 cm, 6 kanonkugler af granit der alle har en diameter på imellem 8 og 10 cm, en blykugle der har en diameter på 32 mm mens vægten er 200 g, en pilespids til en pil fra en armbrøst, flere redskaber af jern, hvoriblandt der er

9. To søjlebaser der blev fundet ved Arne Nystrøms udgravning af Hjortholm. Grundfaderne på de to søjlebaser er kvadratiske med ens sider på 30 cm. Højderne af de to sten er 21 cm henholdsvis 25 cm.

en såkaldt "stylos", som er et skriveredskab der blev brugt til skrivning på tavler af voks, mange redskaber eller forarbejder til sådanne af ben, 10 dele af kakler fra ovne med grøn eller gul glasur samt 51 brudstykker af keramik, se figurerne 9-14, 16-20 og 25-26 i det følgende.

To af benredskaberne er muligvis merlespir til splejsning af tove samt en nål, der har været anvendt til syning af fiskenet. Udløb af åer fra en sø er specielt gode fiskesteder. Som holm lige ved Mølleåens udløb fra Furesøen har øen Hjortholm derfor umiddelbart indeholdt store muligheder for fiskeri. De to redskaber afspejler dette forhold.

Blykuglen med diameteren på 32 mm er en kugle til en såkaldt hagebøsse, se figur 26. I 1535 indgik der 32 hagebøsser i forsvaret af borgen Dragsholm, der lå ved foden af Sjællands Hoved i Odsherred. I Hjortholms sidste tid var hagebøsser åbenbart et populært våben. Hagebøsser var meget upræcise, så hvorfor netop hagebøsser? I løbet af middelalderen blev ryttere iført rustninger et frygtet indslag i en hær, se figur 27. Slagkraften i en kugle på 200 g er meget stor. Hagebøsserne var måske våben, der blev brugt ved nærkampe mod pansrede ryttere.

Kanonkuglerne

På Tøjhusmuseet kan man se en let kanon fra 15-tallet, der kunne afskyde en kugle med en diameter på 17 cm. Kanonen er en bagladekanon af støbejern. Kanonløbet har en længde på 95 cm, mens dets tykkelse er 3 cm. Tøjhusets kanon er som type en oplagt kandidat til at have afskudt den store jernkugle.

Man kan umiddelbart undre sig over de 6 kanonkugler af sten. Men i middelalderen var det støbeteknisk uhyre vanskeligt at støbe en rund kugle af jern. Det var langt nemmere at støbe blykugler, men som

10. Fire af de kanonkugler af granit, der er fundet ved Hjortholm.

kanonkugler fik blykugler ved deres afskydning en ny form, der betød, at de ikke holdt deres retning. Det tog lang tid at slibe en stenkugle, indtil den fik en optimal rund form, men i forhold til tidens forudsætninger er de til at forstå. Som et kuriosum kan det nævnes, at Kublai Khan ved sin erobring af Kina i 1260 også brugte stenkugler i sine kanoner, se figur 10.

Kaklerne

De fundne kakler har indgået i den synlige flade af en kakkelovn. Kaklerne er dekoreret med blomster og blade, hvilket er klare renæssance motiver, se figurerne 11 og 12. Renæssancen var en modestrømning, der opstod i Italien i det 14 årh. I Danmark ses den først efter middelalderen. Der er således umiddelbart et misforhold imellem kaklerne og det faktum, at de er brugt i en middelalderborg.

Renæssancemotiverne vidner om at Hjortholms

kakler er brugt i borgens sidste tid. Tyskland var præget af renæssancen tidligere end Danmark. Tyskland er kakkelovens kerneområde. En nærliggende forklaring på kaklernes motiver er således, at kaklerne er importeret fra Tyskland.

Ved cistercienser klostret i Sorø er der fundet en såkaldt "bægerkakkel", der på grund af en fundmæssig sammenhæng med "Østersøkeramik" er dateret til 1200-tallet. I den tidlige middelalder blev kakkelovne brugt i bygninger der tilhørte kongehuset, kirken eller adelen. De tidligste ovne var bilæggerovne, som var en ovntype, hvor indfyringen skete i et tilstødende rum. Ved udgravninger af de tidlige kongelige borge Søborg og Gurre i Nordsjælland er der eksempelvis fundet rester af bilæggerovne.

11. En del af en firkantet kakkel, der viser en kolbe omkranset af aflange blade. Planten kan være en kalmus. Kalmus hører oprindeligt hjemme i området imellem Sortehavet og det Kaspiske Hav. Planten, der vokser ved åbredder og søkanter, findes i dag overalt i hele den tempererede zone. I Mellemuropa fik den som lægeurt en vid udbredelse i 1200-tallet. I middelalderen blev den specielt brugt til at spise i små portioner imod kolera. Et stykke kalmusrod kan sterilisere vand. Og under en pestepidemi mente man, at hvis man gik med et stykke kalmusrod i munden, fik man renset den luft man indåndede.

12. Fire dele af kakler. Delen i det øverste højre hjørne viser bogstaverne W og I. Delen i det nederste venstre hjørne er en bid af en rund kakkel. Delene i de to øvrige hjørner viser brudstykker af den samme plante, der ses på figur 11.

Uden at vi ved det kan det således tænkes, at Hjortholm i hele sin levetid blev opvarmet af ovne. Den anden mulighed er, at borgens opvarmning til en start skete med åbne bål på stenbænke, hvor røgen sivede ud af taget.

Roskilde Stift

Roskilde var i den tidlige del af middelalderen sædet for de danske konger. Ved en kirkereform i 1060 blev Roskilde tillige et bispesæde med et stift der bestod af landsdelene Sjælland og Møn. Absalon, der levede i årene 1128-1201, var Roskildes biskop i tidsrummet 1158-1191. Efter det 11. vendertogt i 1168, hvor gude-

billedet af Svantevit blev ødelagt, blev stiftet udvidet med Rügen.

Hvert af landets bispesæder havde et domkapitel, der bestod af højere gejstlige, der gjorde tjeneste ved stiftets domkirke. Med mindre paven ønskede noget andet, var det domkapitlet der udpegede stiftets biskop.

Roskilde Stift ejede en stor mængde gårde. Nogle var ejet af bispestolen. Andre var ejet af domkapitlet. En helt tredje gruppe var de gårde der udgjorde bispens private besiddelser.

Gårdene, der tilhørte Roskilde Stift, lå i grupper som len under hovedgårde, der var spredt ud over Sjælland, Møn og Rügen. Stiftets hovedlen var lenene Dragsholm, Lekkende og Hjortholm. Dragsholm Len udgjordes af gårde ved Sjællands Odde, mens Lekkende Len bestod af gårde i det sydøstlige Sjælland.

Hjortholm Len

Ifølge Roskildebispens Jordebog fra 1370 ejede Hjortholm Len på dette tidspunkt gårde i 33 landsbyer. Da katolicismens tid var forbi i 1536, havde lenet gårde i 39 landsbyer. I hele lenets levetid lå hovedparten af dets gårde øst for Furesøen imellem København og Sjælsø. Ud over det nævnte jordegods ejede Hjortholm Len ifølge førnævnte jordebog desuden fem møller, som alle lå ved Mølleåen. Møllerne var Langsøbjerg Mølle, Brede Mølle, Ørholm Mølle, Brændemølle samt Lughna Mølle. Langsøbjerg Mølle var sandsynligvis, som vi har set det, en forløber for Hjortholms Mølle. Brede Mølle samt Ørholm Mølle kender vi i dag under de samme navne, mens Brændemølle formodentlig er den mølle der i dag kaldes Stampen. Lughna Mølle er vi usikre på - og dog alligevel ikke.

I Lundtofte 250 meter øst for Nymølle fandt Flækken ved en stor udgravning i årene 1982-88 flere ris-

gærder til at lede vand samt mange mølledele af træ. En af trædelene er en lejubuk (et akselleje), der er dateret til omkring 1000 e.Kr. Stedets mølle er således fra Vikingetiden.

Vi mangler en mølle med navnet Lughna Mølle. I jordebogen fra 1370 blev Lundtofte skrevet som Lugnatofte. På grund af navneligheden er der stor sandsynlighed for, at de mølledele Flækken fandt, er rester af Lughna Mølle.

Et administrativt center

Ifølge Eiler Nystrøm nævnes Hjortholm Borg i skriftlig kilder i 1275, 1276, 1278 samt 1293. I de efterfølgende 200 år nævnes Hjortholm atter og atter, ”og man kan se, at roskildepisperne jævnligt residerede der, ikke blot om sommeren, men også ved vintertid, at der holdtes tingforhandlinger og afgjordes retstrætter. Her var centret for stiftets godsadministration, her lå bispestolens adkomstbreve.” (Nystrøm 1934 s. 145-46).

Konklusionen er, at Hjortholm Borg udover at være en ”hovedgård” i et stort len var et administrativt center for hele Roskilde Stift.

Dragsholm Borg

Ved foden af Sjællands Hoved byggede Roskilde Bispestol på et tidspunkt en borg, der i dag har navnet Dragsholm Borg. I de skriftlige kilder nævnes borgen første gang i et brev fra 1313, hvor den benævnes Draugh. ”Draugh” betyder landtange og betegner den smalle stribe land, der i det oprindeligs landskab forbandt Odsherred med Sjælland. I 1336 kaldes borgen Draughsholm, et navn der hen ad vejen ændres til Dragsholm.

Da middelalderen var forbi, havde Dragsholm Borg to voldgrave ligesom Hjortholm Borg. Før tørlægningen af Lammefjorden var Dragsholm fra naturens side

13. Seks dele af formsten fra Hjortholm. Formsten er formede mursten der blev brugt ved udsmykning.

14. To jernkiler samt en kniv sammen med en knap af bronze, der har afsluttet knivens skaft.

omgivet af vand til tre sider - mod øst, mod syd og mod vest. Navngivningen vi ser i 1336, giver kun mening, hvis borgen på dette tidspunkt lå på en ø. Navneændringen i 1336 betyder derfor formodentlig, at i hvert fald den ene af de to voldgrave blev anlagt i tidsrummet 1313-1336.

Ideen med Hjortholm

I 1370 bestyrede lenene Dragsholm, Lekkinde og Hjortholm 172, 151 henholdsvis 113 gårde. Af jordebogen fra 1370 fremgår det, at Roskilde Bispestol på dette tidspunkt i alt ejede omkring 2.600 gårde, hvilket er mere end en sjettedel af alle gårde på Sjælland. Roskilde Domkapitel ejede derudover 1.300 - 1.400 gårde.

I 1370 blev de to len Dragsholm og Hjortholm bestyret fra borgene Dragsholm og Hjortholm. De 172 henholdsvis de 113 gårde der i 1370 hørte til de to len, er et forsvindende lille antal gårde i forhold til Roskilde Stifts totale antal af gårde. Antallet af gårde i de to len kan således ikke i sig selv på nogen måde forklare, at lenene blev styret fra borgene. Et administrativt center kan ligge alle mulige andre steder end på en borg. Formålet med borgene Hjortholm og Dragsholm må derfor først og sidst have været, at det var steder, hvor kirkens folk kunne søge hen i urolige tider.

Ifølge landskabslovene (landslovene) havde alle store jordejere fra omkring 1200 krigspligt. Roskilde Bispestol kunne eksempelvis hurtigt opstille en pansret rytterhær, se figur 15. Med hensyn til Hjortholm kan

15. Tre vandkander der er udformet som riddere i rustninger. Sådanne vandkander blev i middelalderen typisk brugt i fornemme husholdninger eller i kirker. Kai Hørby: *Danmarkshistorien. Gyldendal og Politikken, Bind 5, 2003, side 196.*

vi konstatere, at krigspligten betød, at Roskilde Bispestol i tilfælde af uro havde den militære kapacitet, der skulle til for at kunne forsvare et sådant sted.

Eiler Nystrøms datering

Et brev fra den 29 januar 1275, som er skrevet af biskoppen Peder Bang, er underskrevet på Hjortholm. Vi er således sikre på, at borgen Hjortholm er bygget før 1275.

I sin bog siger Eiler Nystrøm ”at bygningsdele der endnu ligger under jordens overflade, synes at godtgøre, at Hjortholms ældste dele skriver sig fra tiden omkring 1250 eller snart derefter... Dette passer også med, at roskildebiskoppen netop da, i den store kirkestrids urolige år, kan have fundet det formålstjenstligt at flytte sit sæde fra Borgen i København til en ny borg ved Furesøen.” Den borg, der her refereres til, blev bygget af roskildebiskopen Absalon i 1167. I dag kan ruinen af Absalons borg ses i kælderens under Christiansborg.

De bygningsdele, der får Nystrøm til at datere den ældste borg til omkring 1250, må være romanske bygningsdele, der indeholder gotiske træk. Men hvad er det helt præcist han ser? Som årstallet foreligger, er der en upræcighed i tallet. I et forsøg på at indkredse byggetidspunktet vil vi i de efterfølgende afsnit se nærmere på den kirkestrid, som Nystrøm omtaler.

Niels Stigsen

Kirkestriden er i sit udgangspunkt en strid imellem en roskildebiskop Niels Stigsen og kong Erik 4. Plovpenning (1216-1250).

Niels Stigsen blev biskop i 1226. I de første fire år af Erik Plovpenningens tid som konge (1241-1250) var Niels Stigsen desuden kongens kansler. I middelalderen havde en kansler en verdslig magt, der kun stod tilbage for kongens.

16. Øverst ses en såkaldt stylos, som er et skriveredskab, der blev brugt til at skrive på tavler af voks. Vokstavler blev i middelalderen brugt ved skrivning af noter, der ikke skulle bevares. Den brede udfletning der afslutter redskabet blev brugt til glatning af voksen, når man ønskede at rette i det man havde skrevet. En stylos blev i middelalderen lavet af ben eller af jern. De er sjældne fund, og Hjortholms stylos er ved sin størrelse og velbevarethed i en klasse for sig. Skriveredskabet har en længde på 21,5 cm.

Nederst ses et langt søm, der har endt i ring, som man på billedet kan se en antydning af. Sømmet har været indmuret i en mur, så man kunne fastgøre en hest til ringen. Det viste søm er en typisk middelaldergenstand, som man den dag i dag stadig kan se i mange kirkegårdsmure.

17 Fotoet viser restprodukter fra tildannelse af redskaber af ben.

18. Øverst ses en spids af en tak fra en kronhjort, hvor en afbrækket spids, kraftige slidspor ud imod spidsen, formen samt spidsens afslutning gør stykket til et muligt merlespir. Merlespir er redskaber, der bliver brugt ved splejsning af tove.

Nederst ses en knækket tak med snitspor ud imod spidsen. Snitsporerne viser at takken har været et redskab. Hvad takken helt præcist har været brugt til, er imidlertid ikke til at sige. Takkens længde er 14 cm.

19. To hvæssesten af kalksten, der begge er brækkede. Den mindste af stenene har to slibeflader, mens alle fire sider er brugt på den anden sten. Tynde riller i den ene af den største stens sider viser, at denne sten udover at være brugt til slibning af knive m.m. også har været brugt til slibning af syle og de skrivedskaber, som figur 16 viser et eksempel på.

På et kirkemøde i Odense i 1245 vedtoges en bandlysning, der i kortfattet form siger, ”at alle der fordri-ster sig til at berøve kirkerne deres ret eller deres friheder, eller giver besked om at kirkernes ejendele skal plyndres, skal være bandlyst.”

I 1245 var Danmark to år henne i en krig imellem kong Erik og hans bror Abel. I den forbindelse havde Erik brug for penge. Det er derfor nærliggende at tænke sig, at kong Erik, da bullen blev vedtaget, havde et godt øje til den stenrige kirke. Kong Erik så da også ud til at opfatte bandlysningen som en bulle, der var vendt imod ham. Niels Stigsen blev afskediget som kansler, og hans private godser samt alle Roskilde Bispestols besiddelser, deriblandt København, beslaglagdes. Kong Erik blev bandlyst, og Niels Stigsen flygtede ud af landet - først til Norge og senere til Frankrig.

Niels Stigsens flugt er yderst forståelig. Ved et efterfølgende kirkeligt retsmøde i Lyon viste det sig, at kong Erik beskyldte Niels Stigsen for ”at have sammensvoret sig mod hans liv, rige og gods.” Niels Stigsen døde i Frankrig den 24 september 1249. Hans kirkelige eftermæle blev: ”Han var landflygtig for sin kirkes friheds skyld.”

Jacob Erlandsen og Peder Bang

I modstrid med domkapitlets og kongens ønsker udnævnte pave Innocens IV i 1249 Jacob Erlandsen til at være den nye biskop af Roskilde.

I 1254 blev Jacob Erlandsen ærkebiskop i Lund, se figur 21. Jacob Erlandsen var en sammensat personlighed. På et tidspunkt aflagde han et løfte om at slutte sine dage som tiggermunk. Over for kongemagten stod han på den anden side som ærkebiskop stejlt på, at den gejstlige magt skulle have forrang for kongens – også i overvejende verdslige spørgsmål så som straf af forbrydere. Jacob Erlandsens synspunkter førte til en bitter

strid imellem kirken og kongemagten, som først afsluttedes ved hans død i 1274.

Da Jacob Erlandsen blev ærkebiskop, ophørte han med at være biskop af Roskilde. Peder Bang, som var en søstersøn til Jacob Erlandsen, var efterfølgende Roskildes biskop i tidsrummet 1254-1277.

Peder Bang blev en ihærdig forbundsfælle i Jacob Erlandsens strid med kongemagten. Højdepunktet i striden imellem kirken og kongemagten indtraf den 5. februar 1259, hvor Jacob Erlandsen fængsledes. I forlængelse heraf befalede Peder Bang, at alle gudtjenester og kristne begravelser skulle ophøre i Roskilde Stift.

En måned senere opholdt Peder Bang sig i sit stifts yderkant på Rügen. I april var han med i fyrst Jaromar af Rügens følge, da denne landsatte en hær på Sjælland. I juni måned kom det til et blodigt slag ved Næstved imellem Jaromars hær og en dansk folkehær, der blev ledet af enkedronning Margrethe Sambiria. Jaromar vandt, og Peder Bang insisterede på, at dræbte tilhængere af Margrethe Sambiria ikke havde ret til at blive begravet i indviet jord.

Kort forud for slaget havde enkedronningen løsladt Jacob Erlandsen. Trækket med at fratage borgere i Roskilde Stift, bortset fra de der boede på Rügen, retten til at få en kristelig begravelse, har næppe gjort Peder Bang populær. I kølvandet på slaget ved Næstved forlod Peder Bang og Jacob Erlandsen da også landet. I årene 1259-1274 opholdt Peder Bang og Jacob Erlandsen sig i øvrigt i hovedsagen i udlandet.

Jacob Erlandsen døde på Rügen i 1274 på vej hjem fra Rom. Det samme år fik pave Gregor X et forlig i stand imellem Peder Bang og kong Erik 5. Klipping, hvor Peder Bang frafaldt alle de krav, Roskilde Bispestol indtil da har stået stejlt på. I 1274 var resultatet af den 29 år lange kirkekamp et totalt nederlag for kirken.

20. To dele af en kværnsten, der er tildannet af granatglimmerskifersten. Hele kværnstenen har skønsomt haft en diameter på 30 cm. Kornet blev knust imellem to sådanne sten, når den øverste sten blev drejet med et håndtag. Granatglimmerskifersten blev importeret fra Norge, og i middelalderen var det altid denne stenart, der blev brugt i håndkværne.

21. Jacob Erlandsens segl efter at han var blevet ærkebiskop i Lund. Forsiden viser Jacob Erlandsen. Lunds Domkirke var indviet til den hellige Laurentius. Hans status som martyr havde han ifølge legenden opnået ved at blive brændt levende på en rist. Dette ses på bagsidens midterfelt. Kai Hørby: Danmarkshistorien. Gyldendal og Politiken, Bind 5, 2003, side 111.

En datering til 1250-1253

Hjortholm blev bygget af Roskilde Bispestol. Da kong Erik 4. Plovpenning i 1245 beslaglagde Roskilde Bispestols besiddelser, fremhæver de historiske kilder, at dette også gjaldt København. Borgen Hjortholm var et markant element i bispestolens besiddelser, og det at de historiske kilder ikke nævner Hjortholm, indikerer at borgen endnu ikke var bygget i 1245.

I årene 1245-1249 opholdt Niels Stigsen sig i udlandet. Da Roskilde i disse år reelt var uden biskop, kan Hjortholm ikke være bygget i denne periode.

22. På billedet ses en pilespids til en pil fra en armbrøst, der er fundet ved Hjortholm. Pilespiden har en længde på 9,8 cm. En armbrøst er et jagt- eller krigsvåben til afskydning af pile, sten eller lignende. Den korte tværstillede bue spændes mekanisk og udløses med en afrækker. (sproget.dk).

København blev besat af kong Erik i 1245. I 1248 plyndrede og afbrændte en lybsk flåde Absalons borg, byen, dens kirker samt flere landsbyer og ejendomme i omegnen af København. Da Jacob Erlandsen blev biskop i 1249, har han således øjeblikkeligt manglet en borg.

Peder Bang var biskop af Roskilde i årene 1254-1277. Som vi har set det, er det meget usandsynligt, at Peder Bang i sin tid som biskop har haft tid endstige lyst til at beskæftige sig med noget så jordnært som at bygge en borg.

Da Erik 4. Plovpenning døde i 1250, fik Roskilde Bispestol alle sine beslaglagte besiddelser tilbage. Jacob Erlandsens bitre strid med kongemagten startede først, da han blev ærkebiskop. For Roskilde Bispestol var årene 1250-1253 en lille oase i form af fire fredelige år. Set i en større helhed er det derfor specielt i disse år, at det er nærliggende at tænke sig, at den ældste del af Hjortholm blev bygget. Hvis dette holder stik, er det Jacob Erlandsen, der er Hjortholms bygherre.

Et pavebrev fra 1186

Det første pavebrev, vi vil beskæftige os med, er fra 1186. I brevet bekræfter pave Urban III, at Absalon har givet en gave til Roskilde Bispestol som omfatter borgen Hafn, landsbyerne Utterslev, Mørkhøj, Bagsværd, Virum, Høsterkøb, Rødovre, Burgby og Nærum med deres tilliggende, "mansionem de Gefnetofte" med dens tilliggende, landsbyen Emdrup samt en gård i Brønshøj.

Burgby var en landsby på Amager, hvis nøjagtige placering ikke kendes i dag. Forud for sin gave havde Absalon selv modtaget hovedparten af det lige nævnte gods som en gave fra kong Valdemar den Store (1131-1182).

I 1100-tallet var en "mansio" ifølge en artikel

”Middelalderlig godsadministration i Danmark” af Nils Hybel det samme som en hovedgård. I 1100-tallets Danmark er ”curia” et andet ord for det samme. ”Mansionem de Gefnetofte” kan oversættes til ”hovedgården Gentoftegård”. I resten af artiklen vil en mansio blive kaldt en mansione.

Det er heldigt, at vi i dag har denne viden. I Danmark er den tidligste skriftlige kilde, der omtaler hovedgårde, ifølge Nils Hybel et diplom fra 1133. I diplommet opregner ærkebiskop Asser det land, han to år tidligere havde givet til sin kirke: ”Det meste af jorden lå til en curia mens resten var landsbyjord.”

Pavebrevet fra 1186 er det ældst overleverede dokument, der omtaler forhold, der vedrører København. I pavebrevet staves Virum som Vigirum, og pavebrevet er det ældste dokument vi kender, der omtaler Virum.

Et pavebrev fra 1193

I et efterfølgende pavebrev fra pave Celestinus III, som er skrevet i 1193, bekræfter paven, at Absalon har givet en gave til Roskilde Bispestol, som omfatter borgen Hafn, hovedgårdene (mansionerne) Utterslevgård, Gentoftegård, Mørkhøjgård, Bagsværdgård, Virumgård, Burgbygård og Nærumgård med deres tilliggende samt hovedgårdene Høsterkøbgård og Averchigård.

Utterslev, Gentofte, Mørkhøj, Bagsværd, Virum, Burgby, Nærum og Høsterkøb staves forskelligt i de to pavebreve. I det andet pavebrev kaldes Virum eksempelvis for Wigarum. I det første pavebrev kaldes Rødovre ”Hawerthi”. Måske er Averchigård det samme som Rødovregård.

Gentoftegård er nævnt i begge pavebreve. I og med at hovedgårdene i Utterslev, Mørkhøj, Bagsværd, Virum, Burgby, Nærum, Høsterkøb og Averchi ikke er nævnt i brevet i 1186, kunne man gætte på, at disse hovedgårde blev bygget i tidsrummet 1186-1193. Hvis de

omtalte hovedgårde blot var ældre gårde, der i forbindelse med en ny struktur havde fået en ny status, ville det sidste pavebrev ikke sige noget, som ikke allerede var sagt i 1186.

Som besiddelser for Roskilde Bispestol har ideen med de lige omtalte hovedgårde formodentlig været, at de blev bygget, fordi de skulle være hovedgårde i len.

Absalon var Roskildes biskop i årene 1159-1191. Hans efterfølger Peder Sunesen var biskop i årene 1191-1214.

I et afsnit i bogen ”Den danske bondegård” siger Bjarne Stoklund at: ”Af spredte oplysninger i de middelalderlige landskabslove kan man med sikkerhed slutte, at en middelalderlig gård i reglen har bestået af flere bygninger.” Kernen i disse gårde var et hus, hvor man boede, samt en ladegård (en avlsbygning).

En mansione var en storgård. Dette faktum samt at der indgik flere bygninger i en gård, betyder formodentlig at bygningen af en mansio har taget mere end to år. I lighed med hvad der var tilfældet for den første Vor Frue Kirke i København, kan disse storgårde derfor være påbegyndt af Absalon og afsluttet af Peder Sunesen.

Men hvor lå de nævnte mansioner helt præcist? Ingen af stederne kendes med sikkerhed. Som det vil fremgå af de efterfølgende afsnit, er det imidlertid muligt at angive sandsynlige beliggenheder for mansionerne i Nærum, Bagsværd og Virum.

Peder Sunesen

Peder Sunesen (1161-1214) kom fra en indflydelsesrig familie. Hans far Sune Ebbesen var dels fætter til Absalon, dels landets rigeste godsejer. Peder Sunesen havde i hele sin levetid et tæt forhold til en bror Anders Sunesen, der i sin samtid var en af Europas førende lærde. Absalon havde været ærkebiskop i Lund siden

1178. I forlængelse af Absalons død i 1201 overtog Anders Sunesen dette embede. Anders Sunesen havde været kansler siden 1194. Da han blev ærkebiskop, overtog Peder Sunesen denne post. Fra 1201 og indtil sin død i 1214 var Peder Sunesen således ud over at være biskop af Roskilde også kansler.

I 1212 gav Pave Innocens III Anders Sunesen fuldt paveligt ansvar for de baltiske korstog. I 1219 blev der påbegyndt et stort korstog under ledelse af kong Valdemar 2. Sej. Om aftenen den 15. juni startede et slag ved Reval (Tallinn), ved at estlænderne overraskende angreb. Danskerne pressesedes hårdt. Anders Sunesen

faldt på knæ og bad Gud om hjælp. Dannebrog dalede ned fra Himmelen, og den danske sejr var sikret.

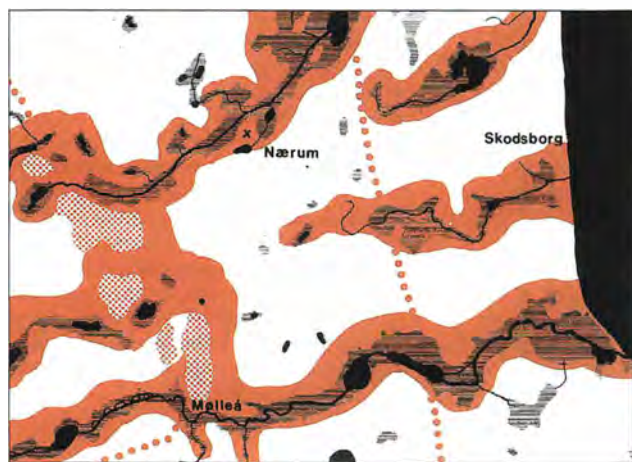
At middelalderen var en usikker tid med hungersnød, sygdomme, der ikke længere kendes i Europa, og krige, afspejles tydeligt i Peder Sunesens nærmeste familie. Udover Anders havde Peder Sunesen yderligere fem brødre. Tre af disse blev dræbt under krige i udlandet, mens en fjerde bror døde i Jerusalem under en pilgrimsfærd. Peder Sunesen døde selv af malaria, som var en sygdom han i sine unge år havde pådraget sig under studier i Paris. Anders Sunesen døde af speldskhed.

En detektorundersøgelse i Nærum

Historikeren Niels Peter Stilling har i foredrag givet udtryk for, at det kunne tænkes, at Nærums manskione har ligget på toppen af den bakke, ved hvis fod vi i dag ser Nærumgård. Bakken, der har navnet Askhøj, ligger i kanten af Kighanerenden.

På kortet på figur 23 er Askhøj markeret med et kryds. Kortet viser, at Askhøj så sent som i 1800 var omgivet af vand på tre sider. Den lille sø kort nordøst for højen kendes i dag som Nærum Gadekær. Imellem den lille sø, der ses syd for Askhøj, og åen i Kighanerenden ligger der en mose. I det oprindelige landskab har Askhøj således været omgivet af vand på alle sider. Den nordlige side af højen har i øvrigt en stejlsheid, der er typisk for bakker i kanten af en tunneldal.

I dag behøver man ikke foretage en udgravning for at undersøge om et sted har huset en manskione. Det kan ske ved at undersøge jorden ved hjælp af en metal-detektor. Det er Museum Nordsjælland, der har det arkæologiske ansvar for Nærum. Flækken startede med at indhente museets tilladelse. I oktober måned i 2013 gav Københavns Kommune, der ejer Askhøj, også sin tilladelse. I et samarbejde imellem Flækken og Hørs-

Hovedtræk af istidslandskabet
Signaturer:

23. Kort der viser landskabet ved Nærum omkring år 1800. Svend Aage Knudsen: *Landskab og oldtid, Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner*, 1982, side 11.

holm Arkæologiforening blev undersøgelsen efterfølgende gennemført i løbet af seks søndage i oktober og november måneder.

Højen blev undersøgt helt ud til de afgrænsende hegn. Den nordlige side af toppen blev undersøgt til overgangen imellem den svagt skrånende top og den meget stejle underdel. Imellem Askhøj og Kighanerendens å ligger der en i hovedsagen græsbevokset dal. Kanten af Kighanerendens å har en tæt bevoksning. Bortset fra det utilgængelige krat i kanten af åen er hele dalen undersøgt. Det undersøgte område har skønsmæssigt et areal på omkring 20.000 m².

De mest interessante fund var: En massiv ring af sølv med en ydre diameter på 4 cm, to mønter af sølv, en flade fra en tynd malmgryde, en rund barre af bly med en diameter på 2,5 cm mens tykkelsen er 4 mm, en pilespid til en pil fra en armbrøst (se figur 24), to blykugler fra et forladegevær, en knap af bronze som viser en blomst, en bred økse, en stor jernkile, fire dele af et fint dukkehoved af tin samt fem støberester af bronze.

Sølvringen kan være et ringspænde fra det 13 årh. Fragmentet af malmgryden kan dateres til tidsrummet 1300-1500. De to sølv mønter, som er identiske, viser den danske kong Erik 7 af Pommern. Mønterne er dateret til 1420-1435. Blybarren er formodentlig et middelalderligt lod, mens knappen er fra det 16 årh. Det største fragment af dukkehovedet viser det meste af et ansigt, der har en flad næse og runde kinder.

Med hensyn til fundene er konklusionen, at de nogenlunde svarer til det, man kan forvente at finde i et område, hvor der har ligget en middelalderlig storgård.

Mansionen i Nærum

I den vestlige ende af den førromtalte dal ligger der i dag en bro over åen i Kighanerenden. Det samme sted

24. En pilespid til en pil fra en armbrøst, der er fundet ved Askhøj i Nærum. Længden af pilespiden er 10,3 cm. Armbrøstpille kan se meget forskelligt ud. Bortset fra at pilespiden er lidt længere, er den som type identisk med den, der er fundet ved Hjortholm (figur 22).

25. Det øverste redskab er en nål af ben, der kan have været anvendt til syning af fiskenet. En anden mulighed er, at nålen blev brugt ved vævning af mønstre. Nålens længde er 12,5 cm.

Den nederste genstand, hvorfra der er afbrækket en spids, har formodentlig været et pyntebeslag på et træskrin.

26. En hagebøsse, der er ophængt på et stativ. www.skydestok.dk/historie.htm. Desuden ses den kugle af bly til en hagebøsse, der er fundet ved Hjortholm. Diameteren i blykuglen er 32 mm.

ligger der i brinken på åens nordside seks store kampesten. I middelalderen kan disse sten have understøttet en plankebro.

Kort sydøst for den lige omtalte bro ved foden af Askhøj ligger der en forhøjning i terrænet på 20 til 30 cm. Længden af forhøjningen er 10 meter mens bred-

27 En ridder i rustning, som de kunne ses i 1500-tallet. Hesten er også pansret. Store nordiske leksikon, www.sn1.no/rustning.

den er 5 meter. Forhøjningen har et omrids, der måske kan betyde, at der her engang har ligget en ladegård.

Kort nordøst for broen er der en 2 meter dyb hulvej, der fører op til en bro, der er bygget af store kampesten og jord. Broen fører over en dyb regnvandskløft og giver i nutiden adgang til marker. Den dybe hulvej kan have været en fægyde imellem mansionens ladegård og dens marker.

I forbindelse med den lige omtalte forhøjning på 20 til 30 cm er der en hulvej, der fører op til Askhøjs top. Askhøjs højeste punkt ligger på bakkens østlige del. I højens vestlige ende ligger der et mindre, vandret område. Mansionens beboelseshus kan have ligget her. At dette faktisk kan være tilfældet antydes af, at der i kanten af det vandrette område ligger 14 kampesten, hvor de tre er tilhugget til at have en form som en fladtrykt terning. De nævnte sten kan have indgået i fundamentet af et hus. Et andet indicium er, at der ved det nordøstlige hjørne i det vandrette område er en hulvej, der fører ned til kanten af den stejle brink ud imod Kighanerenden.

Der har også ligget en mansione i Bagsværd. Højnæsbjerg kort syd for den vestlige ende af Bagsværd Sø har et udseende og en placering i forhold til det omgivende landskab, der nøje svarer til Askhøjs. Hvis Flækken kan få de nødvendige tilladelser, vil vi her på et tidspunkt gennemføre en detektorundersøgelse.

Landsbyen Niartherum

Nærumgårds historie går kun tilbage til 1720. I den sydlige del af Nærum imellem gården Wesselminde og Mølleåen ligger der et stort område med marker, der administreres af Naturstyrelsen. I krydsningspunktet imellem områdets to stier er der i forbindelse med en nedgravning af en elledning fundet flere kristne begravelser. Ligene er lagt så omhyggeligt ned, at de ikke

kan være begravelser ved en pestkirkegård. Begravelserne kunne tyde på, at der det pågældende sted har ligget en tidlig kirke. Har der ligget en kirke, har der givetvis også ligget en landsby. I det første pavebrev fra 1186 er der omtalt en landsby Niartherum. Området indeholder en lille sø, hvor dyr har kunnet drikke. Alt i alt er det nærliggende at tænke sig, at de lige omtalte begravelser kan være begravelser af bønder, der har boet i Niartherum.

Det ældste Dragsholm

Forud for borgen Dragsholm lå der på det samme sted en ubefæstet stormandsbolig. Denne bygning bestod af en hovedbygning, der gik øst-vest, samt af en sidefløj i hovedbygningens østlige ende. Hovedbygningen, der var bygget af munkesten, havde to etager. Den øverste etage var en hal med en længde på 22,5 meter og 6 meter til loftet. Herunder var der en stueetage med beboelse, køkken m.m. Vinduesnicjerne i hallens sider var rundbuede, og de havde højder på henholdsvis 4,6 og 3,6 meter. I hver af hallens sider var vinduerne grupperet i tre grupper, hvor hver gruppe indeholdt et højt vindue, der var flankeret af to lidt lavere vinduer. Sidefløjen gik imod nord, men alle detaljer er forsvundet.

Bygherren var Peder Sunesen. At huset i hovedsagen gik øst-vest var et typisk træk ved husene i middelalderen. Forklaringen på dette forhold er, at et hus der lå på denne måde, indeholdt en optimal løsning i forhold til at udnytte solen som en kilde til opvarmning.

Mansionen i Virum

Vi ved, at der senest i 1193 i Virum blev bygget en hovedgård. De historiske kilder siger ikke noget om, hvor den helt præcist blev bygget. Arkæologerne har heller ikke fundet den.

Som vi har set det, er Nærums mansione måske fun-

det. Askhøj i Nærum var omgivet af vand på alle sider. Fra den tidlige middelalder har vi i den sydlige del af Nordsjælland imellem Furesøen og Roskilde Fjord kendskab til 14 stormandsgårde. Hovedparten af disse lå på holme. Af holme tæt på land er der i Virum kun en, nemlig den holm hvorpå Hjortholm blev bygget. Det er derfor umiddelbart nærliggende at gætte på, at Virums mansione blev bygget der.

Knardrupgård var en af de stormandsgårde, der var omgivet af vand. Denne gård lå på en holm i en mose, hvor nutidens Bundså løber videre som Værebros Å. Knardrupgård var Sune Ebbesens sædegård.

Bygningen af Virums mansione blev som tidligere nævnt formodentlig påbegyndt af Absalon og afsluttet af Peder Sunesen. Og i og med at Virums mansione og det ældste Dragsholm havde samme bygherre, er det nærliggende at tænke sig, at det ældste Dragsholm viser, hvordan den private beboelse har set ud i Virums mansione.

Hjortholm Borg og Dragsholm Borg var forsvarsværker, der begge var ejet af Roskilde Bispestol. Det identiske ejerskab og den parallelle ide med de to borge betyder i øvrigt, at det er nærliggende at gætte på, at der også ved Hjortholm forud for borgen har ligget en ubefæstet stormandsbolig.

Mellem Hjortholms to voldgrave lå der en bygning, der i dag giver sig til kende ved, at muldlaget i det sydvestlige hjørne af Møllemarken er fyldt med rester af munkesten og fliser af kalksten.

Helhedsbilledet kan således være: Hjortholm Borg havde en forløber i form af en mansione. Mansionens beboelsesdel lå på den holm, der senere kom til at huse Hjortholm Borg. Mansionens ladegård var formodentlig den bygning, vi i dag kan se har ligget i området imellem Hjortholms to voldgrave.

Nymølle ved Hjortholm

I denne artikels andet afsnit blev det nævnt, at Hjortholms Mølle først kan være navngivet som Nymølle og senere som Langsøbjerg Mølle.

Lige vest for Bagsværd Sø gik søerne Store Hulsø, Lille Hulsø og Ny Dam i middelalderen sammen i en aflang sø. Langsøbjerg var formodentlig højderyggen imellem Hulsøområdet aflang sø og Furesøen.

Nymølle, en gård ved Langsøbjerg samt en gård ved Kollekolle i Lille Værløse "med deres tilliggender" indgik i en gave, som Lars Sunesen ifølge sjælemessekalenderen for Vor Frue Kirke i København skænkede kirken. Lars Sunesen var bror til Peder Sunesen, og gården ved Kollekolle indgik i en arv, han havde fået ved faderen Sune Ebbesens død i 1188.

Naboskabet til Nymølle og broderens øvrige besiddelser på sydsiden af Furesøen øger sandsynligheden for, at Peder Sunesen byggede Virums mansione på Hjortholm. I et internt opgør om kongemagten i Sverige støttede Lars og en bror Ebbe en fordreven konge Sverker II. De to brødre samlede i den anledning en privat hær, som var sammensat af folk fra deres gårde. Begge brødre døde den 31 januar 1208 i et slag ved Lena, som ligger imellem søerne Vänern og Vättern i Västergötland. Peder Sunesen deltog i slaget men undslap.

Slaget ved Lena er skildret i en svensk folkevise "Kong Sverker den Unge". Vers 30 siger:

De vare otte tusind mand,
da de af Danmark for hen.
Vel næppelig fem og femti mand
kom hjem til landet igen.
"Thi føre riddere deres skjold,
der græder så mangan."

Nymølle var den første mølle der øgede vandstanden

i Furesøen, og som gave fra Lars Sunesen, der døde i 1208, må Nymølle senest være bygget i 1208.

Ud fra den viden vi har i dag, er den middelalderlige Nymølle Mølleåens næstældste mølle. Den ældste mølle er føromtalt Lughna Mølle, der er ca. 200 år ældre.

Grevens Fejde 1534-36

Grevens fejde var en borgerkrig, hvor begge parter fik hjælp fra udlandet. Krigen var et opgør imellem borge-re og bønder på den ene side og adelen på den anden. Umiddelbart var krigen en krig imellem tilhængere af den fængslede konge Christian den 2. og Frederik den 1.'s ældste søn hertug Christian af Slesvig-Holsten. De to parter blev støttet af grev Christoffer af Oldenburg henholdsvis Johan Rantzau fra Holsten, der begge stod i spidsen for hære af lejesoldater. Hertug Christian blev derudover støttet af den svenske konge Gustav Vasa. I navngivningen af krigen som "Grevens Fejde" er det grev Christoffer af Oldenburg man hentyder til.

På Sjælland startede krigen med, at grev Christoffer den 22. juni 1534 gik i land i Skovshoved. Begge parter i krigen var generelt grundig trætte af den katolske kirke, og efter sin landgang fortsatte grev Christoffer målbevidst til Roskilde, hvor han plyndrede og brændte bispegården. Borgerne i København og Malmø var umiddelbart på Christoffers side, og inden for det efterfølgende år erobrede han stort set hele Sjælland og herunder Hjortholm. Fra Sjælland skyndte Christoffer sig videre til Fyn og Jylland.

Fra og med december 1534 gik det den modsatte vej, idet Johan Rantzau påbegyndte en tilbageerobring først af Jylland og Fyn og senere af Sjælland. København blev belejret i juli 1535. Byen overgav sig et år senere, hvorefter borgerkrigen var slut. Sejrherreren var hertug Christian, der som Christian den 3. blev Danmarks nye konge.

I forlængelse af Københavns fald fængslede Christian den 3. i 1536 de katolske biskopper, der opholdt sig i byen. Fængslet var Blåtårn på Københavns Slot (figur 28). Joachim Rønnow, der var biskop i Roskilde i årene 1529-1536, var en af de bisper der blev fængslet. Fængslingen af bisperne markerede, at katolicismens tid var forbi. Fra og med 1537 var det Lutherdommen, der var Danmarks religion.

En skanse der blev til en mølle(?)

Møllemarken er den af de to marker ved Frederiksdal, der ligger tættest på Furesøen. I det nordvestlige hjørne af Møllemarken ligger der et mindre, vandret område. Stedet ligger som en terrasse på kanten af den stejle skråning ned imod Frederiksdal Fribad.

På dette sted har et medlem af Flækken, Mark Basa, ved en detektorundersøgelse i efteråret 2016 gjort en række spændende fund. Fundene er: En tysk signetring, en knap af bronze fra det 16 årh., fem rembeslag af bronze fra seletøjer til heste, et søm med en ring til at tøjre en hest ved, en stor sølvske uden skaft, 10 kugler af bly hvoraf 8 har en skudskade, et blad fra en kniv, adskillige smelterester af bronze eller bly, mange messingknapper og nyere mønter, flere jerndelev med ukendt funktion samt mange håndsmedede nagler og søm. I alt er der fundet omkring 200 genstande (figurerne 29-31).

Signetringen kan have tilhørt en person i grev Christoffers hær. Bronzeknappen er sjovt nok identisk med den knap, der er fundet ved mansionen i Nærum.

De 10 blykugler kan være affyret af Hjortholms forsvarere. De mange søm og nagler tyder på, at der har været en bygning på stedet. Måske havde Hjortholms angribere bygget en skanse her? Dette var i hvert fald det, Flækken forestillede sig langt hen ad vejen. Nærmest ved et tilfælde har vi imidlertid fundet ud af, at

28. Københavns Slot, som det så ud omkring 1600. Blåtårn er slottets høje tårn, der dog på Christian den 3.s tid var uden spir. Maleren af billedet er ukendt. Maleriet tilhører Københavns Museum.

sømmene og naglerne måske stammer fra en vindmølle.

Lige syd for det hus der i dag ses på Virum Møllevej, har der stået en vindmølle, Blæsenborg Mølle. Denne mølle blev opført i 1836. Indtil møllen brændte i 1913, var den en del af Frederiksdal Gods.

Et kort fra omkring 1800, som kan ses i Eiler Nystrøms bog, viser en bygning "Blæsenborg" på kanten af skråningen ned imod Frederiksdal Fribad. De mange søm og nagler, der er fundet på stedet, er stort set ikke rustet. I tid passer disse fund derfor bedre med en bygning der er bygget for 200 år siden end en skanse, der er bygget for 500 år siden. Kortets Blæsenborg forklarer også de mange messingknapper og mønter, der var uforståelige i forhold til skansen.

Den mark der har indeholdt vindmøllen Blæsenborg er navngivet "Virummarken". Som det umiddelbart foreligger er Møllemarken således en mark uden en mølle. Hvis kortets bygning "Blæsenborg" var en vindmølle, der var en forløber for den mølle der brændte

i 1836, har vi med det samme en logisk forklaring på markernes navngivning.

Hjortholms fald

Der er to nogenlunde samtidige kilder til Hjortholms fald: "Den stormægtigste konge, Kong Christian III.", som er skrevet af Niels Krag, samt "Christian III's Historie", som er skrevet af Arild Huitfeldt. Begge er skrevet i anden halvdel af 1590'erne.

I februar 1535 påbegyndte grev Christoffer en belejring af Hjortholm. Anledningen til belejringen er

29. Et tysk signet, der er fundet på Møllemarken ved Frederiksdal. De to fugle der kan skimtes på seglet, er to ørne. Ørnene viser ifølge Danish Heraldry Society i København, at signetet har tilhørt en person fra German Holy Roman Empire. Denne stat, som vi på dansk kalder Det Tysk-Romerske Kejserdømme, eksisterede fra 962 til 1806. Oldenburg hvor grev Christoffer kom fra, opstod som en bystat i dette kejserdømme. Våbenskjold og dermed også segl ændrer sig hen ad vejen. Og de to ørne viser helt præcist, at seglet er brugt i tidsrummet 1411-1806. På signetet ses i øvrigt øverst bogstavet F, til højre bogstavet C og til venstre bogstaverne ST. På billedet ses signetets bogstaver spejlvendt. Dette er nødvendigt når bogstaverne skal fremtræde rigtigt i voksen. Bogstaverne er ejerens initialer. Danish Heraldry Society har imidlertid ikke kunnet finde ud af, hvem den pågældende var.

ifølge Niels Krag, at "en del adelige har begivet sig ind der." Selve stormen på borgen lod imidlertid vente på sig. Ifølge "Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens tid" skyldtes forsinkelsen, at grev Christoffers lejesoldater nægtede at gå til angreb, før de havde fået deres sold.

Hjortholm Borg faldt den 1 maj 1535. Niels Krag skriver i den forbindelse: "Der lå få folk i befæstningen. ... Slottet gav imidlertid belejrerne mere at bestille end de havde ventet, eftersom de forgæves gjorde mange kanonskud på samme. Men da de omsider plantede de fleste af kanonerne på den ene side af slottet, blev der efter en stærk beskydning skudt en breche i muren, og tårnene faldt ned, hvorefter Peder Godske og de andre fandt det rådeligt at kapitulere." Peder Godske var Roskildebispens lensmand på borgen.

Arild Huitfeldt siger, at Peder Godske kapitulerede efter at "vernit, vægtergangen og hele den ene side af slottets var nedskudte."

I Traps "Statistisk-Topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark" er "vernit", som må være det samme som "værnet", tolket som "tårnet". Som det mest iøjefaldende tårn er det formodentlig porttårnet Arild Huitfeldt hentyder til.

De to kilder siger samstemmende, at borgen faldt i forlængelse af, at en af borgens sider var nedskudt. Niels Krag siger, at den nedskudte side indeholdt flere tårne. Som det ser ud, var det kun borgens sydside og østside, der havde flere tårne – begge sider havde formodentlig to tårne. Niels Krag siger at to tårne faldt, efter at der var skudt en breche i muren. Et sådant sammentræf af begivenheder antyder, at der har været kort afstand imellem tårnene. Dette gælder kun for østsiden. Den nedskudte side kan derfor antages at være borgens østside.

Niels Krag siger, at grev Christoffer forud for be-

skydningen forsøgte at få Peder Godske til at overgive sig "under trusler om livs og gods fortabelse og derhos forsikring om belønning." Som "behjertet og ærlig mand" holdt Peder Godske imidlertid stand. Efter kapitulationen fik Peder Godske frit lejde, og angriberne brugte 60 vogne til at bortføre byttet. Man må således gå ud fra at grev Christoffers lejesolder i hvert fald i den sidste ende fik deres sold.

Det var antagelig kun østsiden der blev nedskudt. I dag er alt væk. Selv den solide borgmur er forsvundet. De blokke af sammenhængende mursten, der opbyrdes "for at få grus til landevejen", må i hovedsagen stamme fra en decideret nedrivning af borgen. Den helt store ødelæggelse af borgen må i det hele taget være sket efter den 1. maj 1535.

En pudsig detalje ved de omtrent samtidige beskrivelser af Hjortholms fald er, at såvel Niels Krag som Arild Huitfeldt kalder Hjortholm for et "slot". Niels Krag benævner også Dragsholm som et slot.

Belejringen af Dragsholm

Knud Rud og andre adelige havde søgt tilflugt på Dragsholm Borg. Efter Hjortholms fald gav grev Christoffer derfor umiddelbart herefter grev Johan af Hoya, sammen med et stort antal ryttere og fodfolk, ordre til at storme Dragsholm. Men som Niels Krag fortæller det: "Skønt stormen gik for sig med stor heftighed, og de fyrede på slottet med 10 svære kanoner, kunne de ikke få hul i muren."

I historikeren H. F. Rørdams "Monumenta" er det oplyst, at Dragsholms forsvarere rådede over 16 kanoner - 8 falke og 8 slanger. Svarende til, at vi i nutiden giver flybomber kælenavne, blev kanonerne i middelalderen opkaldt efter fugle eller krybdyr. En falk havde sit navn, fordi den affyrede små kugler, der nogenlunde havde en vægt og en størrelse, der svarede

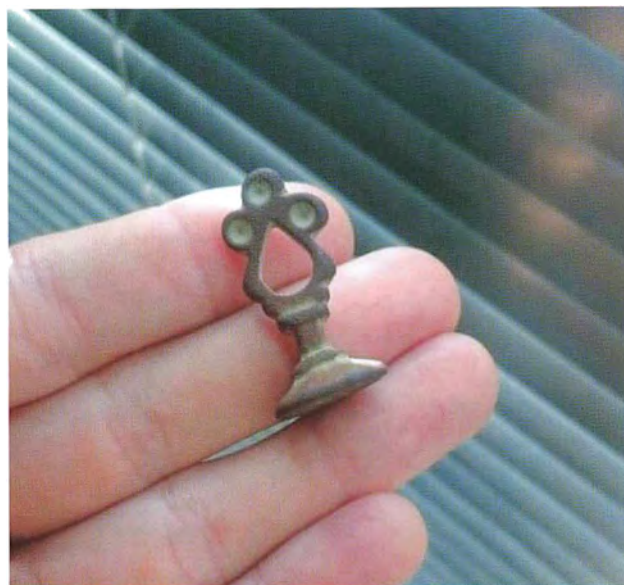
til en falk. En falks kanonløb havde en diameter på 5 cm. Med en ladning på 0,5 pund sort krudt kunne den skyde 1.500 meter. Slanger havde lange kanonløb med en diameter på 6 til 8 cm.

Stormen blev fulgt af en belejring, men murene holdt, så i 1536 overgik borgen uerobret til Christian den 3.

De to kilder

I starten af det 13. årh. skrev Saxo et værk "Danernes bedrifter", som fortæller det Danske Riges historie fra sagatiden til 1185. Saxo dedicerede sit værk til Anders Sunesen og Valdemar den 2. Sejr.

I slutningen af det 16. årh. følte man det som et stort savn, at man ikke besad nogen fremstilling af Danmarks historie fra de forudgående 400 år. Flere tog til-løb til at få skrevet historien. I den sidste ende blev det

30. Signetet fra figur 30 der her ses fra siden.

Niels Krag (1550-1602) og Arild Huitfeldt (1546-1609), der udfyldte tomrummet.

Niels Krag var en fremtrædende filolog og diplomat. I 1589 blev han beskikket som ekstraordinær professor i historie ved Københavns Universitet. I 1592 blev han fast professor i græsk. To år senere blev han endelig ansat som kongelig historiograf med henblik på at skrive Danmarks historie. Dette arbejde blev stærkt forstyrret af diplomatiske rejser. Ved sin død i 1602 havde han således kun nået, at skrive om de første 16 år af Christian den 3.'s tid som konge. Hans manuskript blev først udgivet i 1776.

Arild Hvidtfeldt, der var af adelig familie, tjente i 1573-80 som øverste sekretær i Danske Kancelli. I årene 1586-88 var han rigskansler for Frederik den 2. I en lang årrække var han efterfølgende rådgiver for Christian den 4. Arild Huitfeldts bog om Christian den 3. er det første bind i et stort værk "Danmarks Riges Krønike" i 10 bind. Værket, der blev udsendt i årene

1595-1604, spænder fra sagatiden til Christian den 3.'s død i 1559. I årene 1597-1609 var Arild Huitfeldt lensmand på Dragsholm. Store dele af Arild Huitfeldts danmarkshistorie er således skrevet på Dragsholm.

Peder Godske

Peder Godske var ud af den adelige slægt "Bielkerne". I en alder af 5 år arvede han ved sin fars død i 1508 gården Lidemarksgård. Lidemarksgård lå omkring 10 km sydvest for Køge.

Peter Godskes optræden under Hjortholms fald gjorde ham kendt og agtet, og han endte sine dage som en betydningsfuld mand. I 1538 tildelte Christian den 3. ham lenene København og Stevns. Virum lå i København Len. I 1538 var status for borgen Hjortholm således: Borgen lå i ruiner, og selv om dette ikke havde været tilfældet, ville den have været en borg uden funktion. Ruinen Hjortholm havde Peder Godske imidlertid fået tilbage. Udover København og Stevns fik Peder Godske senere yderligere hovedgården Rønnebæksholm samt slottene Abrahamstrup og Krogen under sig. Abrahamstrup Slot omdøbtes i 1677 til Jægerspris Slot. Krogen var en forløber for Kronborg.

I Malmø blev slottet Malmøhus beskadiget under Grevens fejde. I et brev fra 1540 spurgte den skånske lensmand Stig Pors, om Christian den 3. kunne foranledige, at Peder Godske brændte sten ved Hjortholm, der kunne bruges i en reparation af Malmøhus. I årene efter Hjortholms fald har Peder Godske åbenbart bygget teglovne ved Hjortholm. Et kobberstik fra 1765 viser, at Virummarken på dette tidspunkt var navngivet som "Teglvangen". Vi kan således anse det for sandsynligt, at Peder Godskes teglværk har ligget på denne mark. Teglværket kan måske betyde, at Christian den 3. har haft planer om at genopbygge Hjortholm. Hvis dette er tilfældet, er det blevet ved planerne.

31. En knap af bronze fra det 16. århundrede der er fundet på Møllemarken.

Den 23. februar 1556 døde Peder Godske på Lide-marksgård. Tre dage senere blev han begravet i Vor Frue Kirke.

Middelalderen er forbi

I 1536 konfiskerede Christian 3. alle de besiddelser, der ejedes af den katolske kirke, heriblandt også de gårde der hørte under Hjortholm Len. Ved at inddrage al kirkegodset tredoblede Christian den 3. sit gods fra omkring 100.000 til 300.000 tønder hartkorn. I Nordsjælland kom kronen til at eje 2.300 bøndergårde, hvilket svarede til 85 % af områdets gårde. Med det konfiskerede gods kunne Christian den 3. uden problemer dække de omkostninger, som den to år lange borgerkrig havde påført landet.

Joachim Rønnow var som tidligere nævnt en af de bisper, som Christian den 3. satte i fængsel på Københavns Slot. I anklageskriftet imod Joachim Rønnow var et af anklagepunkterne ”at Joachim Rønnow i sin embedsperiode har forsøgt at gøre kongemagtens besiddelse af Københavns Slot stridig.” Som vi har set det, havde Roskilde Bispestol fået borgen Hafn som en gave fra Absalon. Borgen var blevet erstattet af et slot. Borg eller slot – Joachim Rønnow ville have stedet tilbage. Hans ophævelser førte ham direkte til ”Blåtårn”. Efter mellemstil i fængsler på Dragsholm og Visborg på Gotland døde Joachim Rønnow på Københavns Slot den 1 maj 1542, altså præcis på dagen 7 år efter Hjortholms fald.

Borgen Hjortholm fik en levetid på 285 år. I Danmark ligger middelalderen i tidsrummet 1050 – 1536. I det lokale perspektiv indvarsler Hjortholms fald således en helt ny tid.

Litteratur

- H. Hellmuth Andersen, P. J. Crab og H. J. Madsen: Århus Sønder-vold, en byarkæologisk undersøgelse. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter, Bind IX, 1971.
- Jesper Asmussen: Mølleåen fra Bastrup Sø til Øresund, 2010.
- Troels Brandt: Middelalderen, Furesøhistorien, En lokal danmarkshistorie, Bind 1: Fra istid til 1660. Værløseegnens Historiske Forening, 2012.
- Carl Bruun: Kjøbenhavn, 1887. www.eremit.dk
- C. A. Christensen: Roskildekirkens Jordebøger og Regnskaber, 1956.
- C. A. Christensen: Roskildekirkens jordegods før år 1200. Fra skibgods til bispegods. Historisk Tidsskrift, Bind 14. Række 1 (1980).
- Dragsholm Len. www.Roskildehistorie.dk
- Mads Drevs Dyhrfeld-Johnsen: Gravning af fire huller ved Hjortholms yderste voldgrav. Kroppedal Museum, 2012. Kulturarvstyrelsen j. nr. 2012-7.23.02-0010.
- Nils Engberg: Roskilde som kongesæde, by og handelsplads. Historisk Årbog for Roskilde Amt, 1981.
- Nils Engberg: Resultater og tendenser i dansk landsbyarkæologi. Hikuin nr. 21, 1994.
- Kristian Erslev: Danmarks Riges Historie (1241-1340), 1971.
- Jørgen Friis-Hansen: Vindingetidens vandmølle ved Mølleåen, i: Lyngby-Bogen 1991.
- Jens Henrik Jønsson: Kulturhistorisk Oversigt, Middelalderen 1050 – 1536. Københavns Amt, 2002.
- Hjortholm Len. www.Roskildehistorie.dk
- Arild Huitfeldt: Christian III's Historie. Danmarks Riges Krønike, Bind 1, 1595.
- Johan Hvidtfeldt, redaktør: Den danske bondegård, 1965.
- Nils Hybel: Klima og hungersnød i middelalderen. Historisk Tidsskrift, Bind 102, Hæfte 2, 2002.
- Nils Hybel: Middelalderlig godsadministration i Danmark. Historisk Tidsskrift, Bind 103, Hæfte 2, 2003
- Nils Hybel: Danmark i Europa 750-1300. Museum Tusulanum, 2003.
- Svend Aage Knudsen: Landskab og oldtid, Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner, 1982.
- J. Koch & E. Roesdal, redaktion: Boringholm, En østjysk træborg fra 1300-årene. Jysk Arkæologisk Selskab, 2005.
- Niels Krag: Den stormægtigste konge. Kong Christian III., 1776.
- Ole Kristiansen: Kakkelproduktion i Danmarks middelalder og renaissance. <http://docplayer.dk/32455188-Kakkelproduktion-i-danmarks-middelalder-og-renaissance.html>
- Københavns Slot. www.Roskildehistorie.dk
- Lekkende Len. www.Roskildehistorie.dk
- Vilhelm Marstrand: Kongens Lyngby. Lyngby-Bogen 1941.

John H. Lind m.fl.: Danske korstog. Krig og mission i Østersøen. 2004.

Jan Møller: Mølleåen fra Frederiksdal til Strandmøllen. 1971.

Chr. Nicolaisen: Burgby på Amager, En forsvunden Borg fra Valdemarstiden. Historisk Samfund for Københavns Amt, Aarbog 1920.

O. Nielsen: Pavebrevene fra 1186 og 1193. Københavns Diplomatarium, Bind I, nummer 1 og 3. 1872. www.eremit.dk

O. Nielsen: Kjøbenhavn i Middelalderen, 1877. www.eremit.dk

Eiler Nystrøm: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid, 1934.

Poul Nørlund: Jorddrotter paa Valdemarstiden. Festskrift til Kristian Erslev, 1927.

Olaf Olsen, redaktør: Gyldendals og Politikens Danmarkshistorien, Bind 4, 5 og 7, 2002/2003.

Rikke Agnete Olsen: Danske middelalderborge. Aarhus, 2011.

C. Paludan-Müller: Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid, Første samling, Odense, 1852.

Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, Kongeriget Danmark, 1764.

Per Raslow: En studie i Roskildebispens jordebog. Historisk Tidsskrift, Bind 13, række, 2 (1975).

Joachim Rønnow. www.denstoredanske.dk

H. F. Rørdam: Monumenta. Historiske kildeskrifter og bearbejdelser af dansk historie især fra det 16. årh., Første bind, 1873.

Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danmark 1241-1290, 1971.

Niels Skyum-Nielsen & Niels Lund, redaktion: Danish Medieval History. New Currents. Museum Tusulanum, 1981.

Jørgen Skaarup: Øhavets middelalderlige borge og voldsteder. Langeland Museum, 2005.

Kristian Hvidt m.fl., redaktion: Christiansborg Slot. Første bind: Absalons Borg, Københavns Slot, Det første Christiansborg, 1975.

J. P. Trap: Statistisk-Topografisk beskrivelse af Kongeriget Danmark. 3. Udgave 2. Bind i Redaktion af Harald Weitemeyer, 1898-1906.

Jepp Tønsberg. Drivkraft og bygninger på Mølleåens møller og fabrikker. Lyngby-Bogen 1998.

Jepp Tønsberg: Det gamle Virum – og det nye, 2006.

www.danmarkshistorien.dk

Danmarkshistorien er en database, som forfatteren specielt har trukket på i forhold til Roskildes bisper i det 12 og 13 årh. Er der tvivl om et årstal, er det Danmarkshistoriens årstal der er gengivet.

Nils Engberg fra Nationalmuseet har i 2017 bestemt de genstande fra Arne Nystrøms udgravning, der er omtalt i artiklen.

De to søjlebaser samt formstenene er fotograferet af Jepp Tønsberg. Alle de øvrige genstande fra Hjortholm, der er brugt som illustrationer til denne artikel, er fotograferet af Niels Bødker Thomsen fra Furesø Arkæologigruppe.

Flemming Jenle fra Hørsholm Arkæologiforening har bestemt de genstande, der er fundet på Møllemarken ved Hjortholm. Den fundne seglring samt knappen er fotograferet af Henrik Lars Bjerg.

Det er Holger Christensen fra arkæologiklubben Flækken, der har henledt min opmærksomhed på kilden "Den stormægtigste konge, Kong Christian III." af Niels Krag.

Ole Vind

Grundtvigs Højskole i Lyngby

Går man en tur mellem de gamle huse og gårde på Frilandsmuseet i Kongens Lyngby, kan man undervejs inde mellem træerne skimte en statelig bygning, hvortil der ikke er offentlig adgang. Den er ikke så pænt istandsat og vedligeholdt som museets øvrige bygninger og tjener blot til magasin og værksted. Men den rummer sin helt egen historie om dengang, da bygningen husede en traditionel dansk folkehøjskole. Gennem næsten et halvt århundrede, fra 1890 til 1937, lå Grundtvigs Højskole her i Kongens Lyngby, hvor hovedbygningen fra 1897 ligger endnu.

Historien om Grundtvigs Højskole er historien om den eneste danske højskole, der bærer Grundtvigs eget navn, og som ikke mindst derfor fik en omskiftelig tilværelse. Den blev oprettet i 1856 lige uden for København. Men for at få elever nok var den som skole for landbougdom nødt til at flytte væk fra storbyen og længere ud på landet, først i 1890 til Lyngby, hvorfra den i 1937 igen flyttede længere væk - til Hillerød, hvor den ligger i dag som Grundtvigs Højskole Frederiksborg uden planer om at flytte.

Siden den første højskole åbnede i Rødding i 1844 var der bygget mange landet over med inspiration fra N. F. S. Grundtvigs tanker. Højskolerne var indtil 1960'erne stort set kun besøgt af landbougdom, og langt de fleste lå på landet – og især i Jylland. Med én undtagelse: Grundtvigs Højskole på Marielyst i København. Den åbnede i 1856 og var bygget for en pengegave til Grundtvigs 70-årsdag i 1853 med henblik på at give ham sin egen højskole. Den skulle derfor ligge så tæt ved hans bopæl, at han let kunne besøge skolen – og eleverne kunne besøge Grundtvig og høre ham i Vartov, hvor han var præst.

Grundtvigs Højskole på Marielyst

Grundtvig boede i 1856 i Nørregade i København, og til sin skole købte han en lille landejendom et par km nord for byen – i dag Haraldsgade på Østerbro. Her markerer en mindesten i dag, hvor den nu nedrevne bygning lå. Han gav den navnet Marielyst efter sin anden hustru, Marie. Hun havde været stærkt engageret i planlægningen af højskolen, men var død i barselseng i 1854, kun tre år efter deres bryllup. Han åbnede selv skolen med en tale ved åbningsmødet 3. november 1856. Blandt gæsterne var enkedronning Caroline Amalie, der i mange år havde været en af Grundtvigs støtter og også havde bidraget rundhåndet til pengegaven, ligesom hun hvert år indtil sin død i 1881 støttede skolen med et pænt beløb.

Til sin død i 1872 bestyrede Grundtvig selv skolen. Han udpegede forstanderen og besøgte jævnligt skolen. Her holdt han foredrag for eleverne ved kursernes åbning og afslutning. Skolens lærere besøgte jævnligt Grundtvig, og også eleverne blev inviteret på besøg i hans hjem. Det viste sig dog snart, at hverken Grundtvigs navn eller enkedronningens støtte var nok til lokke unge fra landet til en højskole så nær København.

Som første forstander valgte Grundtvig teologen C. J. Brandt, der var en trofast discipel og ven og kendt som en dygtig og lærd skribent og lærer, men lovlig akademisk som lærer for karle fra landet. Fra 1856 til 1859 søgte han at virkeliggøre Grundtvigs højskoletanker, men måtte efter tre år konstatere, at skolen ikke kunne tiltrække elever nok – trods Grundtvigs egen medvirken. Elevtallet dalede fra 20 den første vinter til 16 og 12 de følgende.

Han blev afløst af teologen Carl Grove, der var en dygtig forstander, men alligevel nåede elevtallet i hans tid aldrig højere end 20-30 på hvert hold. Der var nogle, der fandt grunden til den manglende elevtil-

slutning i hans politiske holdninger. Efter dannelsen af Det forenede Venstre i 1870 blev det tydeligere, at han ikke tilsluttede sig bøndernes parti, men i højere grad sympatiserede med det konservative højreparti. For mange bønder, der sendte deres sønner på højskole, var forstanderens bondevenlighed en lige så vigtig forudsætning som hans kristelige rettroenhed.

Men det lave elevtal hang også sammen med skolens beliggenhed nær den stærkt voksende by, København. Bønderne sendte helst deres børn på højskoler, der var placeret i trygge, landlige omgivelser ikke for langt fra hjemmet. Grove mærkede også konkurrencen fra en række nyoprettede højskoler rundt om i landet. Her havde hver højskole et naturligt bagland, præget af tidens grundtvigske vækkelse og folkelige foreningsliv. Sådan et folkeligt bagland havde Grundtvigs Højskole ikke i København.

På ét punkt fornyede Grove skolen. Trods det kvindeligt klingende navn var Marielyst en skole for bondesønner – sådan havde Grundtvig foreslået det, og der var ikke tradition for videregående skolegang for piger. Højskoleopholdet hørte vinteren til - de fem måneder fra november til og med marts, hvor karlene bedst kunne undværes i mark og stald. Men i 1863 åbnede Christen Kold første gang sin højskole i Dalum for piger om sommeren, hvor skolen ellers stod tom – hvad der jo ikke gavnede økonomien.

Det blev snart efterfulgt på andre højskoler, og i sommeren 1866 åbnede pigeskolen på Grundtvigs Højskole Marielyst i de tre måneder fra maj til juli. Grove havde dog sine store betænkeligheder: ”thi jeg havde allerede længe lagt mærke til den forskel i opfattelsen af livet, som der er hos mænd og kvinder. Jeg følte derfor, at undervisningen for piger måtte være meget forskellig fra den for unge mænd, da hvad der interesserer os overordentlig, mange gange keder dem”.

Han søgte og fandt imidlertid en kvindelig medlærer til en pigeskole om sommeren og søgte også råd hos Grundtvig selv, der støttede hans plan og var enig i, at en oplysning for kvinder måtte være af en anden art end for mænd. Og den 8. maj 1866 stod Grundtvig selv på talerstolen ved åbningen af pigeskolen på Marielyst.

Han havde skrevet en helt ny sang til lejligheden: ”Skøn Freja hun havde et smykke af guld”, digtet over myten om gudinden Frejas brystsmykke, der blev stjålet af den snedige gud af jætteslægt, Loke, men som hun ved guden Heimdals kløgt fik tilbage. I sin åbningstale brugte Grundtvig myten som billede på, at den falske, akademiske dannelse stjæler kvindernes bedste smykke, deres kvindelige danske hjerte, mens den ægte, folkelige oplysning tilrettelagt for kvinder ligesom Heimdal vil sørge for, at kvinderne igen får hjertet på rette sted.

Efter Grundtvigs og Groves syn var hjertet altid hovedsagen for kvinder, mens ånden er mandens rette element, og derfor måtte højskolearbejdet planlægges forskelligt for kvinder og mænd. Det gav sig selv, at pigerne ikke skulle have landbrugsfag, men broderi, syning og andet håndarbejde. Regning og skrivning var nyttigt for begge køn, og det gjaldt for så vidt også det allervigtigste i højskolen: den historiske oplysning om fædrelandet og om historiens største sammenhænge.

Det var her, Grove havde lagt mærke til, at mænd og kvinder havde forskellig opfattelse af, hvad der er interessant. Historieundervisning måtte gribes an på en anden måde for piger end for karle, for ”efter min erfaring interesserer kvinderne sig kun for personlighederne, mens udviklingen er dem grumme ligegyldig”. Han valgte da om sommeren ikke at fortælle verdenshistorie som om vinteren, men at fortælle bibel- og kirkehistorie ved især at dvæle ved de store kristelige personligheders liv og skæbne.

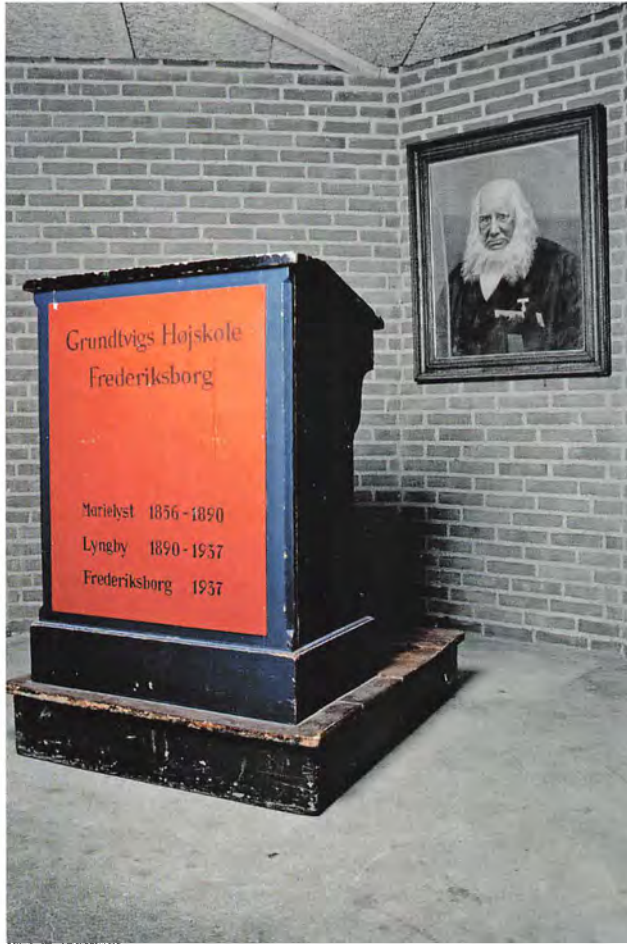
Danmarkshistorien blev tilsvarende fortalt af hans kvindelige medlærer om sommeren, ”og det vakte megen og fortjent opmærksomhed hos de mange fremmede, både svenske og norske, som i de år besøgte skolen”. Grove forsøgte sig også selv med Danmarkshistorien om sommeren, men med mindre held, ”og det er ganske naturligt, thi en kvinde behøver kun at tage, hvad der interesserer hende selv, så kan hun være sikker på alle kvinders opmærksomhed, medens vi andre må ræsonnere os til, hvad vi skal byde dem”.

Men det lave elevtal betød, at Grundtvigs Højskole ikke kunne overleve i København. Skolen var ikke som andre højskoler en forstanders private ejendom, men derimod ved et gavebrev fra Grundtvig oprettet som en selvejende institution – hvad alle højskoler er i dag. Skolen var derfor fra starten ikke så meget knyttet til en forstander, en egn eller en bygning som til ansvaret for at videreføre ’Grundtvigs egen skole’. Et ansvar, som var pålagt skolens bestyrelse. Grundtvig havde ved skolens oprettelse i 1856 udpeget en bestyrelse på tre personer, der skulle tage over efter hans død og supplere sig, hver gang et medlem fratrådte.

Plan over områder omkring Grundtvigs Højskole og Landboskolen ved Lyngby i 1904. Omrent hele arealet øst for Kongevejen tilhører i dag Frilandsmuseet. (Foreningen Lyngby Elever. Aarsskrift 1904).

Ved vinterskolens åbning 2. november 1871 talte Grundtvig for sidste gang på sin skole, 88 år gammel. Elevtallet var ikke imponerende – kun 19 karle var mødt frem. Men Grundtvigs ukuelige optimisme for-

Den oprindelige talerstol fra den første Grundtvigs Højskole på Marielyst 1856-90 blev brugt på højskolen i Lyngby-tiden 1890-1937 og står nu på Grundtvigs Højskole Frederiksborg i Hillerød. (Joachim Adrian foto).

nægtede sig ikke: "... er end karleflokken i år mindre end vi kunne ønske, så vil vi håbe, at arbejdet kan gå så meget raskere og bedre fra hånden, som pladsen tillader en friere bevægelse, så at de må træde ud i livet med så meget større varme og klarhed!"

Den 2. september 1872 døde Grundtvig. Bestyrelsen og forstander Grove videreførte skolen i Grundtvigs ånd, men det lykkedes aldrig at tiltrække særlig mange elever. Og da Grove af helbredshensyn i 1890 trak sig tilbage efter 31 års virke ved Grundtvigs Højskole Marielyst, erkendte bestyrelsen, at en grundtvigsk folkehøjskole ikke havde nogen fremtid i København. Men man kunne sælge skolens nedslidte bygning og jorden i Haraldsgade, der med Københavns vækst havde fået en stærkt forøget værdi. Man ville gerne videreføre 'Grundtvigs egen skole', og man valgte så at flytte til Kongens Lyngby.

Hvorfor Lyngby?

Hvorfor netop hertil? Af flere grunde. To af bestyrelsesmedlemmerne boede i København og den tredje var den grundtvigske sognepræst i Kongens Lyngby, H. F. Rørdam. Afstanden fra København til den voksende stationsby med dengang kun godt 2500 indbyggere var overkommelig, og dog var man 'på landet'. Men helt afgørende var, at der på markerne nord for Sorgenfri Slots park og skov allerede var etableret et grundtvigsk skolemiljø med tæt tilknytning til landbruget. Initiativtager hertil var kaptajn J. C. la Cour (1838-98), en af tidens frontfigurer både i landbrugsfaglige og i grundtvigske kredse.

Han havde her i 1867 oprettet Landboskolen ved Lyngby, hvor landbrugsundervisningen var tilrettelagt i pagt med den grundtvigske højskoletradition, der var bredere end det rent landbrugsfaglige. Han var selv uddannet landbrugskandidat og havde undervist på Land-

bohøjskolen. Flere landbrugsfaglige forsøgsstationer til planteavl blev oprettet ved Landboskolen. Han var redaktør af Landøkonomisk Tidsskrift, sekretær og senere præsident for Landhusholdningsselskabet og i det hele en central skikkelse i landbrugsfaglige kredse frem til sin død i 1898.

Også det landbrugshistoriske havde hans interesse. Ved siden af Landboskolen i Lyngby oprettedes i 1889 på hans initiativ et dansk landbrugsmuseum, der i 1916 indviede sin nye hovedbygning lige vest for Kongevejen. Museet flyttede i 1971 til Gammel Estrup i Jylland. I 1901 opstilledes de første bygninger, "Hallandsstuen og Lofthuset", som blev begyndelsen til Frilandsmuseet.

Lige så vigtigt var det dog, at la Cour personligt hørte til inderkredsen i det grundtvigske akademiske miljø i København. Og så var han kaptajn og krigshelt fra 1864, dekoreret med ridderkorset efter sin indsats i den blodige kamp ved Dybbøl 18. april. Han var fortrolig med Grundtvigs tanker, som det også fremgår af hans udtalelse: "Den danske landboskole er et barn af den danske folkehøjskole og må som denne bygge på troens og folkelivets grund". Det var helt bevidst, at han kaldte sin skole en landboskole og ikke landbrugsskole.

Der var således gode grunde til, at bestyrelsen for Grundtvigs Højskole i 1890 valgte at købe J. C. la Cours Landboskole med dens jord i Lyngby, hvorefter man ansatte ham som forstander for begge skoler. Med ham som forstander kunne man i Landboskolens bygninger åbne en højskoleafdeling, der kunne videreføre Brandts og Groves arbejde i Grundtvigs ånd, men unægtelig under beskedne forhold – uden selvstændig bygning, men som en beskeden afdeling af en større landboskole.

En del af undervisningen som foredragene om danmarkshistorie var fælles for landboskolens og højsko-

Billedhuggeren Rasmus Andersens bronzestatue af forstander; kaptajn J. C. la Cour blev opstillet i haven til Landboskolen ved Lyngby i 1903. Jørgen Carl la Cour (1838-98) havde oprettet skolen i 1867 og var dens forstander 1867-84 og 1889-98. Siden flyttede skolen til Hillerød og derfra til Roskilde. Staturen står i 2018 ved den nedlagte Lyngby Landbrugsskole på Ledreborg Allé ved Roskilde. (Jeppe Tønsberg foto).

lens elever. Og med bygningsfællesskabet med landboskolen blev det kun tydeligere, at Grundtvigs Højskole var en bondehøjskole som de andre højskoler, skønt den stadig var placeret lovlig nær ved København. Der gik dog 47 år i Lyngby, før man endnu engang var indhentet af storbyens vækst og måtte veksle jordværdien til køb af en grundtvigsk højskole længere ude på landet, nemlig i Hillerød.

Det viste sig dog snart, at Grundtvigs Højskole ikke kunne overleve som underafdeling af en stor landboskole, ledet af en meget travl forstander med mange offentlige hverv og tillidsposter i landbrugsfaglige kredse. Det vakte utilfredshed i brede grundtvigske kredse, at 'Grundtvigs egen skole' nok ejede Landboskolen, men selv blot var en mindre filial af denne. Dertil kom, at skolerne ikke kunne få statstilskud hver for sig, når de ikke havde hver sin forstander.

I 1892 sørgede bestyrelsen så for, at højskolen fik sin egen forstander med Hans Rosendal (1839-1921), der som ganske ung i 1859 havde været lærer hos Grove på Grundtvigs Højskole Marielyst, ansat af Grundtvig selv. Siden 1867 havde han været forstander på Vinding Højskole ved Vejle. Med 25 års erfaring som forstander overtog han nu ledelsen af Grundtvigs Højskole i Lyngby, hvor han fortsatte som forstander indtil 1917 – altså yderligere 25 år - dengang var der forstandere til!

I Lyngby savnede skolen, ligesom i København, et folkeligt bagland, men Hans Rosendal medbragte så at sige sit eget grundtvigske bagland fra Jylland. Og mens Brandt og Grove begge var teologer, så var Rosendal ikke akademiker. Han var jysk bondesøn, uddannet som lærer ved det grundtvigsk prægede Jelling Seminarium og stærkt påvirket af begivenhederne i 1848 og 1864 med tabet af Sønderjylland. Indtil 1920 var hå-

Panoramabillede af Grundtvigs Højskole med omgivelser omkring 1910. Højskolen ses helt til højre. Til venstre for den ses gavlen af Landbrugsmuseet og bag dette Landboskolen. Til venstre Fuglevad Vindmølle og bag den Frilandsmuseets gård fra Ostensfeld. Nederst i billedet ses til højre Fuglevad Vandmølle og til venstre den tilhørende fabrikantbolig. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

bet om genforening et centralt emne på alle højskoler i Danmark, og Rosendal var en af de kendteste talere om det nationale spørgsmål.

Grundtvigs Højskole i Lyngby havde nu fra 1892 igen sin egen forstander, som var lige så fortrolig med Grundtvigs tanker som Brandt, Grove og la Cour. Ro-

sendal havde et fint samarbejde med la Cour, men skolen stod stadig i skyggen af Landboskolen, der havde betydeligt flere elever. Det største problem var, at højskolen ikke havde sin egen selvstændige bygning.

Bygningsfællesskabet og dermed bofællesskabet for eleverne med Landboskolen betød således, at man

Gruppefoto af elever sammen med forstander Hans Rosendal og hans anden hustru, Anna Kathrine, angiveligt ca. 1900. (Grundtvigs Højskole Frederiksborg).

siden 1890 havde måttet opgive pigeskolen om sommeren – man blandede ikke karle og piger! Og elevtallet på Grundtvigs Højskole om vinteren var fortsat lavt. Hvis ikke der havde vist sig en mulighed for at

Jutta Bojsen-Møller (1837-1927) er først og fremmest kendt som formand for Dansk Kvindesamfund i årene 1894-1910, hvor foreningen voksede fra 1000 til 7000 medlemmer. Hun gik i spidsen for det optog, der var arrangeret i anledning af kvinders opnåelse af valgret til rigsdagen i 1915. Det er mindre kendt, at hun som "Mor Jutta" var ansat som husmor på Grundtvigs Højskole i 1897-1905, og at det var hendes fortjeneste, at højskolen fik sin flotte hovedbygning i 1897.

bygge en ny, selvstændig hovedbygning og genåbne en pigeskole, er det ikke sikkert, at Grundtvigs Højskole havde overlevet.

Det lykkedes imidlertid i 1897 og det på en ganske uventet måde. Det skyldtes en enkelt person, en markant og viljestærk kvinde fra det grundtvigske miljø: Jutta Bojsen-Møller (1837-1927). Hun havde ikke blot sit danske hjerte på det rette sted, men også en usædvanlig evne til at vinde andre for sine hjertesager. Hun skaffede Grundtvigs Højskole en ny hovedbygning og en genåbnet pigeskole – og sikrede dermed skolens overlevelse. Hendes skæbne udgør et spændende kapitel i Grundtvigs Højskoles historie.

Fru Møller, mor Jutta

Jutta Bojsen-Møllers livsbane var ikke helt almindelig men et forvarsel om, at det 20. århundrede på flere fronter blev kvindernes århundrede i Danmark. Hun var født ind i den grundtvigske overklasse som datter af teologen Frederik Boisen, en landskendt, markant grundtvigsk stemme, der blandt andet en tid sad i Rigsdagen.

Hun blev i 1857 gift med den ligeledes grundtvigske præst Frederik Møller. Da han i 1888 gik på pension flyttede de til Sorø, hvor hun blev 'højskolemor' på højskolen "Bojsensminde". Efter 35 års ægteskab og opdragelse af 8 børn blev hun i 1892 enke som 55-årig. Hun fortsatte i Sorø som højskolemor, men da forstanderen her i 1897 var blevet gift, blev hun overflødig. Skønt hun var 60 år gammel, så søgte hun ufortrødent og med held at skabe sig en ny tilværelse. Det lykkedes – og det blev på Grundtvigs Højskole i Lyngby.

Hun havde i Højskolebladet læst om Grundtvigs Højskoles vanskeligheder i Lyngby og henvendte sig nu til bestyrelsen gennem præsten i Lyngby, H. F. Rørdam, som hun kendte. Hun foreslog frejdigt at hjælpe

Grundtvigs Højskole set fra indkørslen til gårdspladsen omkring 1910. Hovedindgangen til højre for midten førte ind til en forhal med trappe til kælder og 1.sal. (Postkort afsendt 1913, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

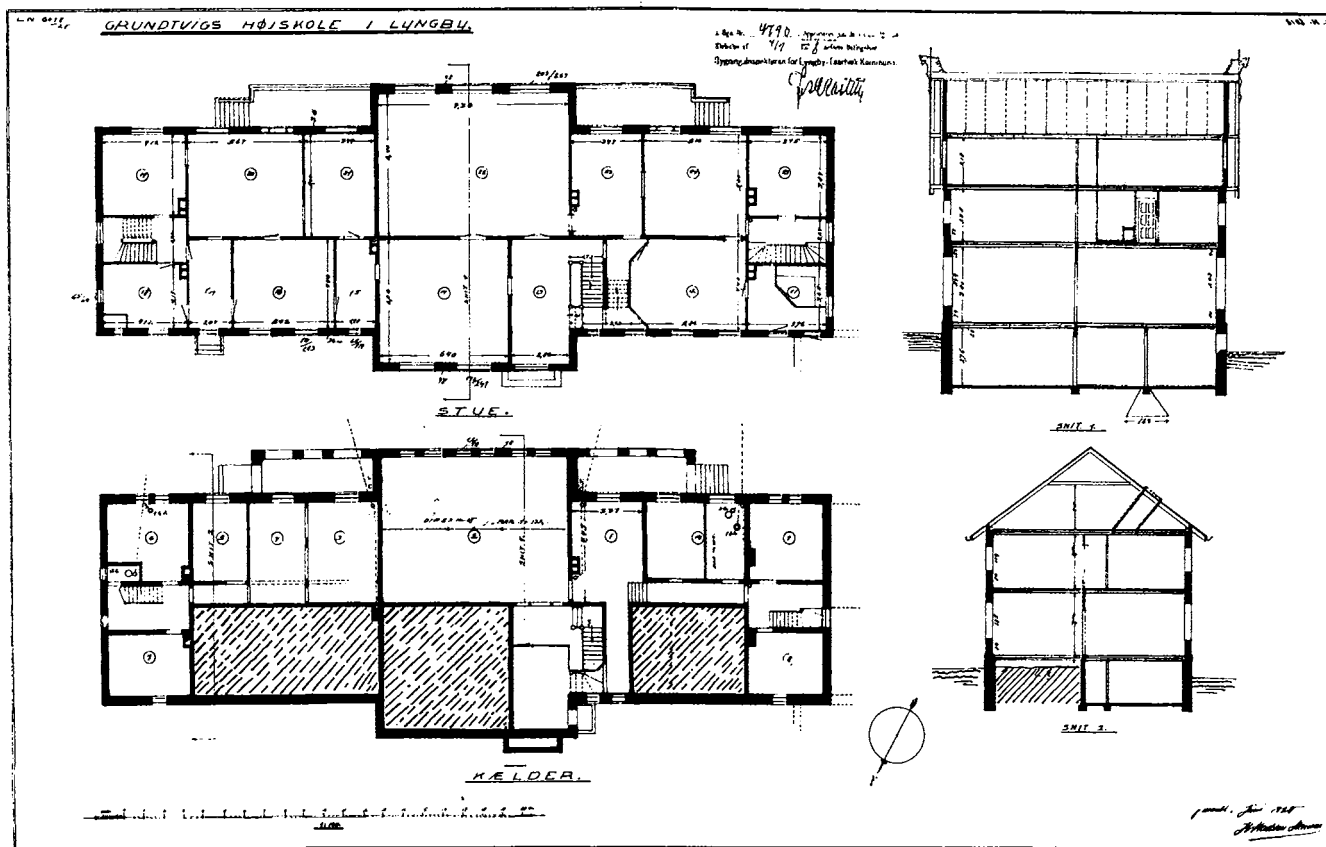
med at rejse et lån til nybyggeri. Hun foreslog samtidig, at hun så selv kunne ansættes som 'højskolemor', altså som husholdningsleder til køkken og forplejning af eleverne. De danske højskoler er jo kostskoler, og den hjemlige atmosfære hører til det vigtigste i højskolelivet – og i Sorø havde hun fungeret fint i denne rolle.

Hun ville også gerne ansættes som lærerinde på højskolen og ikke kun på en genåbnet pigeskole om sommeren. Det ville passe hende fint at flytte fra Sorø til Lyngby, da hendes børn og mange venner boede i København. Hun talte også sin sag hos J. C. la Cour

og hos Rosendal, der dog var meget betænkelig ved forslaget, så betænkelig, at han overvejede at forlade forstanderjobbet.

Hans søn, teologen H. A. Rosendal, skrev senere, at nok havde Rosendal og 'fru Møller' været på venskablig fod gennem mange år, "men der kunne vanskeligt tænkes mere forskellige mennesker, og deres fælles venner udtalte også deres tvivl om, at et samarbejde mellem de to ville blive til gavn for skolen". Rosendal lod sig dog overtale og bestyrelsen var med på ideen. Hendes gode forbindelser sikrede et lån, og i 1897

Grundtvigs Højskole i Lyngby

Hovedbygningen til Grundtvigs Højskole er tegnet af arkitekten Harald Lønborg Jensen som et af hans tidligste værker og opført i 1897. Der er øjensynlig ikke bevaret tegninger til bygningen. Fordi højskolen lå uden for den bymæssige del af den daværende Lyngby Kommune, kunne kommunens bygningsinspektør ikke forlange tegninger forelagt til godkendelse. De viste planer stammer fra en byggesag i 1928 (j.nr.4793), hvor der blev indrettet toiletter og vaskerum i bygningen.

Trods sit imponerende ydre rummede bygningen næsten udelukkende mindre rum, de fleste som elevværelser. Det største lokale målte kun godt 9 × 6 meter, skønt elevtallet flere gange nåede op på omkring 100 personer.

kunne man indvie den nye hovedbygning, tegnet af arkitekt Harald Lønborg Jensen, som endnu ligger på Frilandsmuseets grund øverst på skrænten mod Mølleåen. Og man kunne igen åbne en pigeskole om sommeren. Grundtvigs Højskole var sikret!

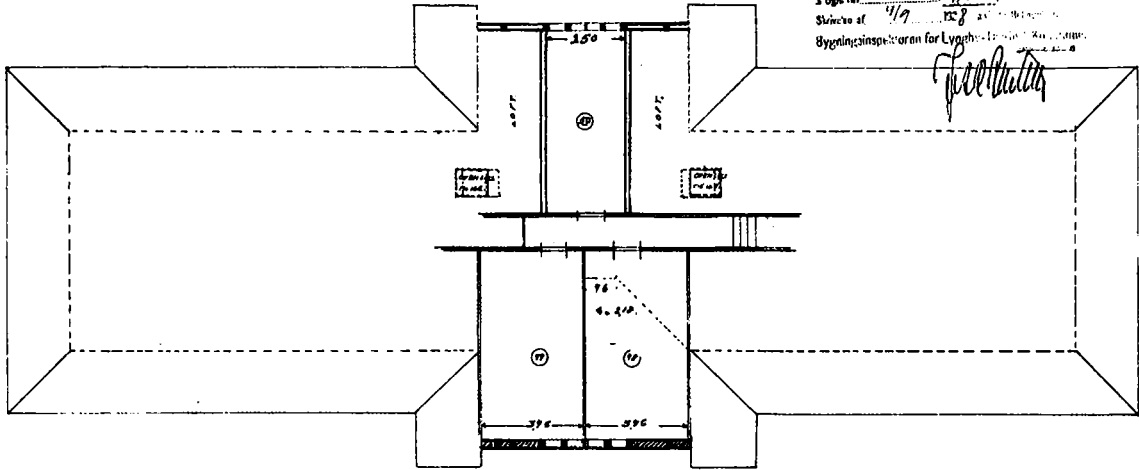
På Grundtvigs Højskole i Lyngby bestyrede 'fru Møller' fra 1897 husholdningen og underviste både sommer og vinter. Hun og Rosendal havde ifølge sønnen "forskelligt syn på så at sige alle midler", men det gik bedre end ventet. Ifølge sønnen på grund af det

Grundtvigs Højskole i Lyngby

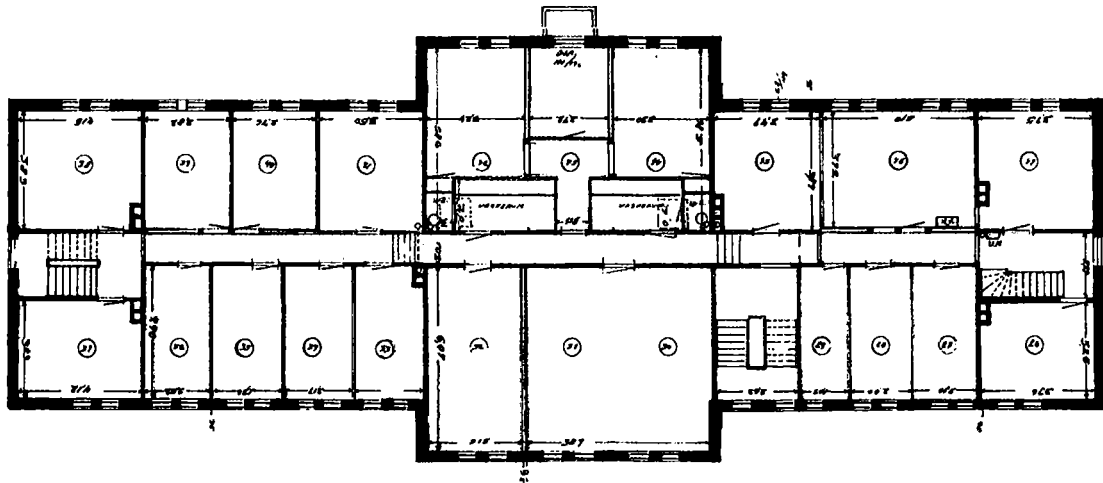
GRUNDTVIGS HØJSKOLE, LYNGBY.

Bygn. Nr. 4790 Approberet paa de i medfølgende
 Strække af 4/9 1928 af Bygningssynet
 Bygningssynet for Lyngby den 12. 10. 1928

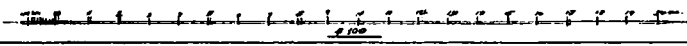
Frederik

TAGPLAN.

F. SAL.

Grundtvigsskolen
 Frederik

fælles værdigrundlag med det folkelige, nationale og kristelige formål med højskolen. Han tilføjede dog, at højskolens yngre medarbejdere også bidrog til samarbejdet med "virkelig forståelse for begge". Der har utvivlsomt været latente spændinger i luften undervejs! Skønt jævndrende, lige troende og lige grundtvigianske, så mødtes omkring århundredskiftet i Rosendal

og 'fru Møller' to tidsaldre: tiden før og tiden efter kvindernes fremtræden på samfundets scene.

Ved indvielsesfesten den 15. oktober 1897 for den nye hovedbygning talte Rosendal især om den pigeskole, som nu kunne genåbne. Han takkede 'fru Møller', som havde taget alle med storm, men bekendte sig også "til den gammeldags anskuelse, at der er forskel

Grundtvigs Højskole tog sig imponerende ud, når man så den fra sydøst, altså set fra Mølleåen op imod hovedbygningens bagfacade. Fotografiet er fra før 1928, hvor det tidligere landbrugsmuseum brændte (dets tag anes yderst i billedets venstre side). (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

på mænds og kvinders natur og således også deres trang”. Med henvisning til både Grundtvig og Bibelen sammenlignede han mændene med fuglene, der flyver frit omkring, mens kvinderne som blomsterne er rodfaste i hjemmets jord. Hvor fuglene synger for alle, så dufter blomsten i sin nærmeste kreds.

”Vi ville altså ikke tilskynde vore unge kvinder til at søge navnkundighed ved deltagelse i det offentlige liv, men meget mere fremhæve de gamles ord om det lykkelige i at være ubemærket... Skal en mand – som fuglen jubler sin glæde over solen ud – mere gå vidnesbyrdets vej, så ligger det nærmere for kvinden – ligesom blomsten åbner sin kalk for solen – at hengive sig i betragtningens stille glæde”. Han skulle nu være glad for, at ’fru Møller’ ikke nøjedes med betragtningens stille glæde!

Rosendal tilføjede, at ”mændene ville vel i reglen have den stærkeste trang til lys og klarhed, men kvinden til varme”. Mænds og kvinders forskellighed gør, at de ikke kan undvære hinanden. Men man skal ikke forsøge at udviske, men snarere at udvikle forskellen, og derfor finder Rosendal det fortsat rigtigst at holde skole alene for karle om vinteren og for piger om sommeren. Man mærker på hans omhyggelige ordvalg, at der var røster i tiden, der talte for noget andet!

I 1905 forlod Jutta Bojsen-Møller Lyngby – ikke for at gå på pension, men for at hjælpe sin broder, den kendte venstrepolitiker Frede Bojsen. Hun blev højskolemor på hans højskole Rødkilde, som han vendte tilbage til efter at have forladt Rigsdagen og det politiske liv. Husholdningen på Grundtvigs Højskole blev så overtaget af Rosendals søn, H. A. Rosendal og hans hustru.

’Fru Møller’s viljestyrke og gode talegaver kom også til deres ret i hendes anden hjertesag: kvindesagen. 1894 blev hun valgt til formand for Dansk Kvindesamfund, der i hendes formandstid indtil 1910 fik stærkt

I 1908 opførtes en bygning langs vestsiden af gårdspladsen, indrettet til køkken og spisesal. Foto antagelig fra omkring 1930. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

førøget medlemstal. Hendes styrke lå ikke mindst i kontakten til brede kredse i landbobefolkningen, som de københavnske ’feminister’ havde sværere ved at nå. Hun blev en landskendt skikkelse som ’mor Jutta’ og hendes manende motto som appel til tidens kvinder taler for sig selv: ”Vær kvinde og ikke mand, lyt til dit hjerte og brug din forstand”.

Hun blev senere udnævnt til æresformand for Dansk Kvindesamfund og var med i spidsen af Kvindetoget den 5. juni 1915 efter vedtagelsen af kvindernes valgret. Denne valgret havde været det store mål for Dansk Kvindesamfund. Derimod var det ikke noget, der på Grundtvigs Højskole i Lyngby havde ligget forstander Rosendal på sinde – snarere tværtimod.

Jutta Bojsen-Møllers erindringer fra 1924, *Træk fra et langt liv*, er forstandige, men også idylliserende, ikke mindst læst i lyset af moderen, Eline Boisens erindringer – først delvist udgivet af tipoldebørn i 1985 med den tvetydige titel: - *men størst er kærligheden*. I 1999

udkom Eline Boisens erindringer i ubeskåret udgave. Erindringerne er et gribende vidnesbyrd om, at Paulus' ord om kærligheden ikke altid – heller ikke hos grundtvigianere - fyldte så meget i den jordiske virkelighed som troen og håbet.

Rosendals tid

Med Rosendal som forstander og fru Møller som højskolemor i den nye hovedbygning fik Grundtvigs Højskole i Lyngby i årene efter århundredskiftet sine hidtil bedste år. Han var en god fortæller, der var landskendt

som foredragsholder om litteratur og historie, og på højskolen aflagde han gerne vidnesbyrd om sin stærke kristne tro. Det solide flertal af eleverne kom fra Jylland og i særlig grad fra det Sønderjylland, der siden 1864 var under tysk styre, og hvis skæbne lå Rosendals hjerte særlig nær.

Sønderjyllands historie og håbet om en genforening med Danmark gik som en rød tråd i Rosendals hele virke. Han var landskendt som foredragsholder, havde mange tillidshverv, var en flittig skribent og knyttede mange nyttige kontakter til kulturlivet i København.

Gruppefoto af lærerstaben ved Grundtvigs Højskole og Landboskolen ved Lyngby antagelig omkring 1910. Siddende nr. 3-4 fra venstre Anna Kathrine og Hans Rosendal, nr. 8-9 Eleonora Elisabeth og Hans August Rosendal. (Grundtvigs Højskole Frederiksborg).

Fremgangen for højskolen skyldtes i høj grad hans ry, men afgørende var det også, at dansk landbrug i hans tid oplevede en enestående fremgangstid.

1890'erne blev det store vendepunkt for dansk landbrug. Andelsbevægelsen og omlægningen til animalsk produktion gav stødet til en uhørt vækst i produktion og indtjening. Dermed blev det også gode år for de danske folkehøjskoler. Midt mellem højskolens hovedbygning og Landboskolen rejste man i 1903 en statue, skabt af Rasmus M. Andersen, af J. C. la Cour, der jo var manden bag hele det grundtvigske skolemiljø i Lyngby. I skoleåret 1905-06 nåede elevtallet op på 62 om vinteren og 73 om sommeren. Ved skolens 50 års jubilæum i 1906 kunne man invitere til en flot festmiddag og glæde sig over, at 'Grundtvigs egen skole' var i så god gænge og i de bedste hænder.

Undervisningen på skolen rummede mange nyttige kundskabsfag som dansk, regning, skrivning, geografi, naturlære, samfundslære, landmåling og nivellering, landbrugsbogføring m.m. På pigeskolen om sommeren var der færre landbrugsfaglige emner, men til gengæld mange timer med håndarbejde, syning og broderi, ikke mindst med henblik på udstyr til det forventede bryllup. For begge køn var der gymnastik for kroppen og livsoplysende foredrag for ånden med emner fra dansk og europæisk litteratur og om Danmarks, Nordens, verdens og kirkens historie og store skikkelser.

Der blev afholdt ugentlige diskussionsmøder med emner som 'Kvægets fodring', 'Malkningen', 'Den jyske hest kontra Frederiksborghesten', 'Den nye litteratur', 'Afholdssagen', 'Borgerligt ægteskab', 'Lykkelige hjem' og 'Kvindesagen' – de tre sidste emner med 'fru Møller' som indleder. Hun var en dygtig oplæser og foredragsholder, også på vinterskolen for karle, hvor lærerne ellers var mænd.

Der var jævnligt besøg af gæsteforedragsholdere,

især fra København, med emner fra 'hønseavl' til 'religiøsitet og kristendom'. Man benyttede sig af nærheden til København til ekskursioner til byens og omegnens seværdigheder. Der blev sunget meget og kristendommen udgjorde den selvfølgeligelige ramme for livet på højskolen fra morgen til aften.

Fra Sverige og Finland kom højskolefolk på besøg i Lyngby for at møde en dansk folkehøjskole. Rosendal blev kaldt "færgemanden ved Øresund", idet han skabte en helt særlig forbindelse over Øresund ved at knytte bånd til den svenske folkehøjskole Hvilan mellem Malmø og Lund. Han og hans familie havde et nært venskab med Hvilans forstander, Leonard Holmstrøm og familie.

Det blev en tradition, at eleverne fra Lyngby besøgte Hvilan, og at eleverne derfra besøgte højskolen i Lyngby. Denne forbindelse var langt fra selvfølgelig. Det nordiske perspektiv havde altid været centralt i det grundtvigske miljø, men fra svensk side var der megen skepsis over for de 'romantiske' grundtvigske idéer. De svenske højskoler har da også siden udviklet sig i en anden retning end de danske.

Nærheden til København betød også, at skolen ofte havde gæster fra nær og fjern. Også fra det store udland kom der gæster til Lyngby for at se en dansk folkehøjskole. Der kom gæster fra Europa, USA, Indien, Japan, Australien, Sydafrika og flere lande. Rosendals søn, H. A. Rosendal, skriver ligeud: "Ofte ønskede man dem hen, hvor peberet gror, og i mange tilfælde var det selvfølgelig kun tidsspilde at give sig af med dem; men det skete dog også, at det var mennesker med virkelig forståelse og en levende trang til at trænge ind i 'hemmigheden' ved denne den for dem så mærkelige og for os så selvfølgeligelige form for folkeopdragelsesarbejde".

Fra 1902 havde Rosendal haft hjælp af sin søn, fra

1909 som medforstander og fra 1917 som forstander, mens "gamle Rosendal" fortsatte som lærer til sin død i 1921. Elevtallet voksede jævnt indtil 1914. Med verdenskrigen fik det en brat ende. Der var næsten fuldt hus med tilmeldinger til novemberstarten i 1914, men med indkaldelsen af unge mænd til den militære sikringsstyrke måtte de fleste melde fra. Krigsårene med varemangel, prisstigninger og rationering af fødevarer betød lave elevtal og vanskelige vilkår.

De materielle vanskeligheder var dog kun en del af

Forstander Hans Rosendal og hans hustru Anna Kathrine med deres datter Maria, der var gift med sprogforskeren professor Kr. Sandfeld. Foto omkring 1900. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

tidens bekymring. Mange af højskolens sønderjyske elever var nu i tysk krigstjeneste på Vest- eller Østfronten. Skolens årsskrift kunne flere gange bringe triste meddelelser om tidligere elevers død på slagmarken. Til gengæld slap man nådigt fra 'den spanske syge', den influenzaepidemi, der fra efteråret 1918 kostede mange livet, også unge på danske højskoler. Novemberstarten i 1918 blev af samme grund udskudt en uge, men efter ankomsten gik der kun en uge før sygdommen brød ud. Næsten halvdelen af eleverne lå til sengs i 10-11 dage, men alle overlevede.

En af eleverne fra vinteren 1918-19, Peter Chr. Petersen fra Bylderup Bov, bidrager i højskolens årsskrift fra 1919 med en interessant beretning med overskriften "Oplevelser fra fangenskab i Rusland". Gennem to år fra 1916 var han som krigsfange sammen med tyske og østrigske soldater interneret på en russisk bondegård nær Uralbjergene, hvorfra de hver dag marcherede til hårdt skovarbejde.

Beretningen om de barske forhold og om fejringen af juleaften 1916 i hjemlængslen tegn er ganske nøgtern og usentimental. De var meldt savnede og vidste endnu ikke, om deres familier havde fået besked om, hvorvidt de var i live. Ved nytårstid fik de endelig post hjemmefra, men de måtte fejre endnu en jul i de russiske skove.

Efterkrigstid

Elevtallet vendte efter krigen. På Grundtvigs Højskole i Lyngby nåede man i 1919 det hidtil højeste med godt 100 elever både vinter og sommer. Det skyldtes ifølge H. A. Rosendal, at nu kom de, der havde været i sikringsstyrken eller anden beskæftigelse i stort tal tilbage samtidig med "dem, der havde fået deres del af gullaschtidens alt for rigelige overflod".

For 'gamle Rosendal' var det en særlig glæde at op-

Familie-gruppebillede omkring 1900. Forrest nr. 3 og 4 Anna Kathrine og Hans Rosendal. Nr. 1 og 2 er antagelig deres datter Maria og hendes mand, professor Kr. Sandfeld. Nr. 5 er Hans Rosendals far, Nicolaj Chr. Peter Rosendal. Bagest nr. 3 og 4 Elisabeth og Hans August Rosendal.

leve Genforeningen og deltage i festen i Sønderborg og Dybbøl 18. april 1920. Men på skolen dalede elevtallet igen efter 1920, blandt andet på grund af konkurrence fra nyoprettede højskoler i det nu danske Sønderjylland, hvorfra netop Grundtvigs Højskole havde haft rigtig mange elever. Men H. A. Rosendal vidste også, at der var dybere grunde. Han følte selv, at han tilhørte en svunden tids forstandertype og havde i grunden også kun modstræbende påtaget sig forstanderjobbet

for at sikre sin faders mulighed for trods en høj alder at fortsætte på skolen.

Da "gamle Rosendal" i 1917 fratrådte efter i alt 50 års virke som højskoleforstander, så han tilbage på udviklingen i Danmark med et vist vemod. Han mindedes ungdommens lyse idealisme efter 1848, med inspirationen fra Grundtvig og tidens fremskridt. Men 'det moderne gennembrud' omkring 1870 med Georg Brandes, Henrik Ibsen, darwinismen, socialismen og

det politiske livs kortsynede stridigheder var ham inderligt imod.

Og han måtte i 1917 konstatere, at "den vågne del af den ungdom, der i vore dage kommer til højskolerne, er gerne inde på en eller anden sag: forsvarssag, fredssag, afholdssag, kvindesag, andelssag eller andre". Men livet er større end alle sager, og det er farligt at gøre biting til hovedsagen. Og Rosendal sluttede med

at advare mod at tage tingene for let, være for tilfreds og mene, at det nok skal gå – idet han advarende henviste til ordsproget: "Det trækker sig nok til rette", sagde skrædderen, han havde syet ærmerne til lommerne!

Det var jo i Rosendals tid, at danske kvinder fik stemmeret efter en stædig kvindebevægelses mangeårige kamp – hvori 'moder Jutta' havde sin store andel. Det var ikke en sag, der just havde stået højt på høj-

Forstander H. A. Rosendal og hans hustru Elisabeth i deres lejlighed på Grundtvigs Højskole i 1927. H. A. Rosendal var teolog med historiske interesser på højt plan. Han var også lokalhistorisk interesseret og medstifter af Historisk-topografisk Selskab i 1927. Det stiftende møde foregik på Grundtvigs Højskole. H. A. Rosendal har skrevet afsnittet om Lyngbys præster i Lyngby-Bogen 1939. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

skolens dagsorden, og Rosendal sagde herom i 1917, at ”jeg kan godt unde kvinder både valgret og adgang til mange borgerlige stillinger – men jeg har store betænkeligheder, når de rigtige kvindesagsmennesker vil have, at de to køn absolut skal lære det samme og være det samme; thi det vil hjemmene komme til at lide under”.

Og så gentog han sin henvisning fra 1897 til evangeliets ord i Bjergprædikenen om fuglene, der ikke sår og høster, og liljerne, der ikke spinder og væver. Kristne mennesker bør ikke overse, hvad Gud dermed vil sige om kønnenes forskel: ”Mændene skal altså især lære af fuglene, og kvinderne af blomsterne. Det vil sige, deres natur er så forskellig som fugles og blomsters”.

H. A. Rosendal havde ikke hverken faderens ry eller myndighed, og i løbet af 1920'erne dalede elevtallet til 30-40 på hvert hold. Beliggenheden i Lyngby, tæt på den stadigt voksende storby og uden noget grundtvigsk miljø i omegnen, gjorde det heller ikke lettere med årene. Og dertil kom så den økonomiske krise, der ramte landbruget hårdt og dermed de danske højskoler, der hovedsagelig var bondehøjskoler.

Skolen havde svært ved at tiltrække tilstrækkeligt med elever, og H. A. Rosendal fornemmede klart, at tiden efter verdenskrigen var blevet en anden. Den var, skrev han i 1926, præget af ”massefabrikation, massekultur, massehensigt og massetænkning” og reaktioner derpå. ”For kunstens vedkommende skriger vore udstillinger det ud, og i musikken huler saxofonen det ind i vore øren til akkompagnement af bilhorn og grydelåg”. Også det religiøse liv var præget af en hektisk søgen efter noget nyt, ”menneskeånden er på de vilde veje og søger mod spiritisme, okkultisme, magi og meget andet”.

H. A. Rosendal vidste, at man ikke kunne standse tiden, og at en fornyelse måtte komme. Men han var

også smertelig bevidst om, at han selv var så bundet til den gamle tids værdier, at han ikke kunne være leder for en ny tids ungdom. Han trøstede sig ved at citere fra en af Grundtvigs mest storladne sange: ”Måne og sol sidder løse på stol, som et lagen det går under alt, hvad består”. Sangen slutter med fortrøstning til Guds vise styrelse trods al tidens tumult.

I 1928 måtte han fratræde som forstander. Baggrunden var det lave elevtal og den svage økonomi, men som den dybeste grund anførte han selv senere ”den omvæltning i tankegang og livssyn, krigens eftervirkninger har skabt”, og som gjorde det svært at nå de unge med de gamle idealer og livsværdier. ”Tiden syntes ikke at have brug for noget af det bedste, vi havde at bringe”, tilføjede han.

Borups tid i 1930'erne

Som ny forstander ansatte bestyrelsen i 1928 den kun 34-årige Ernst J. Borup (1894-1961), sekretær i Københavns Højskoleforening og derigennem allerede bekendt med og knyttet til Grundtvigs Højskole. Han var vokset op i et grundtvigsk miljø i Vestjylland. Han

Ernst Borup efterfulgte H. A. Rosendal som forstander for Grundtvigs Højskole i 1928, men ønskede i 1937 at fratræde. Derefter valgte bestyrelsen at sælge højskolens bygninger og i stedet købe en anden fungerende højskole. Det blev Frederiksborg Højskole, jf. nedenfor. (Grundtvigs Højskole, Frederiksborg).

var uddannet håndværker, før han som student i København blev fanget ind af det grundtvigske miljø omkring Københavns Højskoleforening. Her blev han sekretær og stod i spidsen for de korte kurser, "Otte Dage på Højskole", som siden 1911 havde bragt mange københavnere en uge på højskole i sommerferien – første gang på Frederiksborg Højskole i Hillerød, men også på højskolen i Lyngby.

Han havde også et indgående kendskab til Grundtvigs skrifter og tanker og dertil de bedste forudsætninger for at knytte den forbindelse mellem land og by, som aldrig var lykkedes for de grundtvigske højskoler - heller ikke for Grundtvigs Højskole trods beliggenheden. Men han tiltrådte i en vanskelig tid. Højskolens bygninger trængte hårdt til reparation, og skønt bygninger og jord var højt vurderet med hovedstadens nærhed, så var også prisniveauet for byggeri og reparationer højt.

Højskolen var stadig ejer af Landboskolen og dens jord, men det var ligesom højskolen selv bundne værdier. Man valgte så at sælge Landboskolen i 1930. Hermed frigjordes kapital til den nødvendige vedligeholdelse og fornyelse af højskolen. Men den fortsatte økonomiske krise gjorde det svært at få højskolens økonomi til at hænge sammen.

Ved Grundtvigs Højskoles 75-års jubilæum i 1931 måtte Borup ved jubilæumsfesten beklage, at der kun var råd til at servere vand – "men det blev også det eneste skår i festen", hed det i referatet! Grundtvigianerne var jo ellers vant til at takke Gud også for vinens gave - ikke som missionsfolkene at forsage den som et af Djævelens foretrukne gemmesteder!

Borups tiltræden som forstander betød et generationsskifte, og bag forstanderskiftet lå en fornemmelse af - også hos mange andre end H. A. Rosendal - at tidsånden siden 1918 var blevet en anden, mere des-

illusioneret og pessimistisk. Verdenskrigen havde rystet den europæiske kulturs fundament, og de gamle, skønne idealer syntes ikke længere at fange de unge. I sit første foredrag ved åbningen af vinterskolen 1928 lagde Borup da heller ikke skjul på, at det var krisetid for højskolerne – og ikke kun af økonomiske grunde.

"Nu har man jo film og radio, aviser og billige bogserier. Hvem gider så sidde og høre højskoleforedrag?!", spurgte Borup retorisk. Der var jo kommet mange realskoler og andre eksamensskoler til gennem årene, og ungdommen var så optaget af materiel succes, at den tilsyneladende ingen tid havde for indre, personlig udvikling. Men, tilføjede Borup, "netop i en materialistisk tid trænger vi til skoler, der vil hjælpe ungdommen til at finde og følge idealerne. Jo mere modvillig tiden er, des større er højskolens opgave".

Han citerede i sit foredrag Grundtvigs Højskoles formålsparagraf fra 1882, som han fandt fuldt ud dækkende endnu i 1928: "*Højskolens formål er at give den voksne ungdom, der søger en videregående oplysning og kundskab, en undervisning, som kan komme til nytte i livets forskellige stillinger. Dette formål søges opnået ved gennem foredrag at oplyse de unge både om vort eget folks og menneskeslægtens historie, ved at gøre dem bekendt med vor litteratur og ved at hjælpe dem til færdighed i at bruge modersmålet såvel mundtligt som skriftligt samt i det hele give dem lejlighed til erhvervelse og udvidelse af de kundskaber, der hører til almindelig dannelse*" - hvorefter han tilføjede, at "vi lever ofte et overfladisk liv, optaget af øjeblikkets tildragelser. Vi glemmer tit, at vort folk ikke blot er os, der lever nu, men dem, der levede før, og dem, der kommer efter. Vi er kun de øjeblikkelige bærere af det danske folks liv. Dette liv er en uafbrudt strøm, der har sit udspring i fjerne tider, og som gennem os strømmer videre til ufødte slægter".

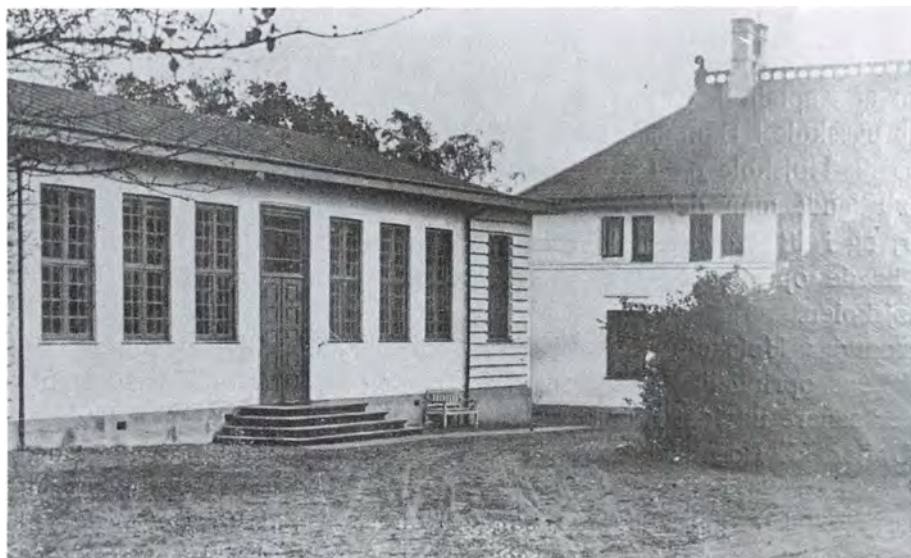
Karakteristisk for den nye tidsånd var også, at mens gamle Rosendal gerne takkede Gud direkte og personligt vidnede om ham fra talerstolen, så var Borup mere blufærdig, når det gjaldt påkaldelsen af og takken til højere magter. Borup var så kristen som nogen, men skød sig hellere ind under en henvisning til Grundtvig og citater fra hans kristelige sange og salmer. Kristendommen var i 1930'erne på vej til at blive et eksistentielt og personligt frem for et fælles, folkeligt anliggende – men morgenandagten med Fadervor overlevede dog på Grundtvigs Højskole indtil 1960'erne.

Borup talte i Lyngby en ny tids nøgterne sprog og kunne spørge med de desillusionerede unge: "Hvor er de gamle idealer om ærlighed i handel og vandel, om troskab i ægteskabet, om fred og samarbejde på jorden, om sparsommelighed i hverdagslivet, om forældrenes kærlige myndighed overfor børnene osv.? – Væk er de allesammen. Vi læser om bedragerier og

bankkrak, om skilsmisser og ødselhed. Selv samfundets betroede tillidsmænd svigter". Han opfordrede så til at give de gamle idealer en chance – ikke af vane eller uselvstændighed, men ved personligt at tilegne sig og vokse ind i idealerne.

Det lykkedes i Borups tid for første gang at få en del unge fra København og provinsbyerne som elever, især arbejdsløse med understøttelse, men det samlede antal blev aldrig stort. Mødet mellem unge fra land og by forløb sædvanligvis godt, skrev Borup; hvis der var modsætninger, så var det ikke så meget mellem by og land som mellem dem, der ville have noget ud af opholdet og dem, der bare ville have tiden til at gå. Modsætninger var der også mellem de hjem og kredse, som eleverne kom fra: "På landet har man svært ved at indstille sig på, at højskolen også er for andre end bønder. Og vi led ofte under, at man i byerne, og særligt i København, opfattede Grundtvigs Højskole som en

I 1928 brændte det tidligere landbrugsmuseum fra 1888, som Grundtvigs Højskole anvendte til bl.a. elevværelser. For pengene fra brandforsikringen opførtes i 1929 en ny gymnastiksal langs den østlige side af gårdspladsen (billedet). Den oprindelige gymnastiksal af træ blev flyttet hen til Landboskolen, hvor den endnu ligger. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

slags religiøs sekt. Ja, vi har endogså haft elever, som mente, at vi var 'missionske'”

Det sidste var hårdt at høre for en grundtvigianer som Borup! Men han fortsatte trofast skolearbejdet i formålparagraffens grundtvigske ånd. Som noget nyt gjorde han meget ud af ikke blot sang, men også musik, med koncerter, musikundervisning og elevorkestre. Musikken hørte, fandt han, ligesom gymnastikken, til

det almene, lige henvendt til alle lag og kredse i folket.

Han beklagede dybt, at udviklingen nu gik i retning af udprægede bondehøjskoler og tilsvarende arbejderhøjskoler, og indrømmede gerne, at ”når man vil sidde på to stole på én gang, sidder man til sidst midt imellem dem”. Elevtallet daledede til 20-30 på hvert hold, hvad der var økonomisk uholdbart i længden.

Udviklingen i elevtallet i Lyngby var dog ikke me-

Luftfoto af Grundtvigs Højskole ca. 1936-38, altså lige omkring den tid hvor højskolen fraflyttede bygningerne for at flytte til Hillerød, og hvor bygningerne var velholdte efter en renovering i 1929. Forrest ses hovedbygningen fra 1897. Bagved ses til venstre for gårdspladsen den i 1908 opførte bygning til spisesal og køkken og til højre den nye gymnastiksal fra 1929. Helt til venstre ses villaen ligeledes fra 1929. (Det Kongelige Bibliotek).

get anderledes end på landets andre højskoler, og man kunne have valgt at fortsætte, "såfremt den havde haft en anden beliggenhed og et navn, der ikke i den grad forpligtede", som bestyrelsesformanden, H. C. Henningsen, udtalte i 1937. Han mindede om, at mens Lyngby-Taarbæk i 1890 var en landkommune med store ubebyggede arealer, så var den i 1937 en bymæssig bebyggelse med over 20.000 indbyggere. Grundtvigs Højskole var igen kommet til at ligge i et københavnsk, tæt bebygget yderkvarter med et helt andet prisniveau end det, der gjaldt for skoler i mere landlige omgivelser.

Han tilføjede med beklagelse, "at en skole i disse omgivelser altid af befolkningens store flertal vil blive betragtet som noget dem uvedkommende, hvorfor den tillige må savne den lokale støtte, der er så overordentlig værdifuld for enhver højskole". Befolkningstilvæksten i Lyngby udgjordes jo hverken af grundtvigianere eller af bønder!

Der var forslag fremme om at sælge skolen i Lyngby og for pengene stifte et legat med Grundtvigs navn. Men bestyrelsen fastholdt, at den skole, Grundtvig selv havde oprettet og betroet dem ansvaret for, måtte bevares. Da Borup i 1937 fik tilbud om at vende tilbage til København som forstander for det grundtvigske ungdomsarbejde i "Grundtvigs Hus", bad han bestyrelsen om at måtte fratræde som forstander, idet han samtidig anbefalede at sælge skolen for at frigøre kapitalen.

Bestyrelsen fulgte hans ønske, og man solgte i 1937 højskolens bygninger og jord til staten til brug for en udvidelse af Frilandsmuseet, hvor Grundtvigs Højskoles hovedbygning altså endnu står i dag. Ligesom også Landboskolens hovedbygning, der blev forladt i 1958 til fordel for en nybygget landboskole i udkanten af Hillerød. Den flyttede så i 1974 endnu engang – nu til Ledreborg Allé lige uden for Roskilde. Her står i

dag statuen fra 1903 af J. C. la Cour, som var den, der i Lyngby havde bundet det landbrugsfaglige, det landbrugshistoriske og en grundtvigsk oplysning sammen.

Bestyrelsen, der havde ansvaret for at videreføre 'Grundtvigs egen skole', besluttede så med den frigivne kapital endnu en gang at købe en fungerende skole ikke for langt fra København – en skole, hvor kendskabet til og arven fra Grundtvig var til stede. Det blev Frederiksborg Højskole i Hillerød.

Hvorfor Frederiksborg?

I Lyngby var Hans Rosendal og Ernst J. Borup respekteret for deres store kendskab til Grundtvig og hans værker, som de også begge skrev bøger om. Det samme gjaldt i endnu højere grad teologen Holger Begtrup, forstander på Frederiksborg Højskole i Hillerød, oprettet i 1895. Han blev kaldt "professor i Grundtvig" og var en god bekendt af Rosendalernes og af Borups.

Han redigerede den store udgave af Grundtvigs "Udvalgte Skrifter" i ti bind på Gyldendals Forlag fra 1904-09, der endnu i dag er den mest omfattende og anvendte bogudgave i Grundtvigforskningen. Begtrup stod også bag senere udgivelser af hidtil utrykte breve, prædikener og andre Grundtvigtekster.

Under Begtrups ledelse frem til 1925 var Frederiksborg Højskole blevet en af Danmarks mest velbesøgte højskoler, men det lykkedes ikke hans søn og efterfølger, den ingeniøruddannede Frederik Begtrup, at leve op til den stolte fortid. Ligesom H. A. Rosendal i Lyngby måtte Frederik Begtrup sande, at det ikke altid er lykken af sin berømte fader at udpeges til at løfte en tung arv på en ny tids betingelser. Frederik Begtrup havde hverken sin fars ry eller talegaver, og under 1930'ernes økonomiske krise for landbruget dalede elevtallet også på Frederiksborg Højskole. Det tvang ham i 1934 til at sælge skolen.

Den blev i 1934 købt af historikeren C. P. O. Christiansen, kaldet CPO, og hans hustru, Margrethe. Hun var datter af Askov Højskoles forstander fra 1906-1928, Jacob Appel, og barnebarn af Askovs første forstander fra 1865-1906, Ludvig Schrøder. Hvor CPO var en åndfuld og engageret taler, så var hun den ideelle 'højskolemor', der kunne bestyre det praktiske arbejde i et højskolehjem og dertil, ligesom 'fru Møller', holde foredrag og deltage i undervisningen på højskolen. Det viste sig da også, at elevtallet inden længe steg kraftigt på Frederiksborg Højskole til over 100 både vinter og sommer.

Beliggenheden i Hillerød var igen i bekvem nærhed af København. Og med købet af den skole, som Holger Begtrup havde oprettet i 1895, ville Grundtvigs Højskole blive knyttet til mindet om den højskolemand, der frem for nogen havde været fortrolig med Grundtvigs hele forfatterskab og tankeverden.

Forstanderparrets baggrund fra Askov, dengang den førende højskole i Danmark, var også en fordel, og deres markante personligheder havde i 1937 allerede genvundet bøndernes tillid. Men bygningerne trængte

Historikeren C. P. O. Christiansen („CPO“) ejede Frederiksborg Højskole, til han i 1937 solgte den til Grundtvigs Højskole og i stedet blev ansat som forstander. Det blev hans opgave at føre de to højskolekulturer sammen. Det fælles navn blev Grundtvigs Højskole ved Frederiksborg. (Grundtvigs Højskole, Frederiksborg).

hårdt til vedligeholdelse og fornyelse efter kriseårene. Det kom derfor meget tilpas, at Grundtvigs Højskoles bestyrelse i 1937 tilbød at købe og derved sætte sin frivillige kapital i skolen.

Efter købet omdøbtes Frederiksborg Højskole til Grundtvigs Højskole ved Frederiksborg, og CPO og hans hustru blev ansat som forstanderpar ved den selvvejende institution. Der blev råd til nybyggeri, en helt ny fløj med foredragssal, gymnastiksal og moderne wc- og badefaciliteter.

Elevforeningen fra Lyngby, der siden 1897 havde udgivet et årsskrift, blev indlemmet i Frederiksborg Højskoles elevforening, hvis årsskrift, udgivet siden 1908, nu fik skolens nye navn. En del arkivalier, årsskrifter, elevbilleder, bøger og inventar, herunder en talerstol og en portrætbuste af Hans Rosendal, blev overført fra Lyngby til Hillerød, hvor de endnu findes på skolen.

Om fusionen mellem de to skoler sagde CPO, at ”vi har nu ansvaret for to skolars historie, men et ’grundtvigsk’ ansvar, dvs. vi har pligt til ud fra en historisk livsanskuelse at øse kraft af, hvad der var før os i disse skoler, men ikke mindre til at handle fuldkommen frit i en nutid, hvor mangt og meget kræver andre arbejds måder og en gennemgribende nytænkning”.

Fusionen betød også, at Grundtvigs Højskole nu for første gang på vinterskolen optog kvindelige elever sammen med de mandlige. Det havde man gjort på Frederiksborg Højskole siden 1934, idet man videreførte en tradition fra Askov. Gennem 30'erne og 40'erne var antallet af piger på vinterskolen dog meget beskedent – landbosamfundets traditioner ændrede sig kun langsomt. Og ser man på billeder fra foredragssal og spisesal, så satte piger og karle sig hver for sig – i foredragssalen med pigerne bagest i salen.

For CPO var den nordiske forbindelse af største betydning, og norske og svenske gæstelærere var regel-

mæssigt ansat på Grundtvigs Højskole Frederiksborg. Dermed videreførtes traditionen fra Lyngbytiden med Rosendals forbindelse til folkehøjskolen Hvilan og gensidige besøg skolerne imellem. Også traditionen fra Lyngby med gæstebesøg fra udlandet blev videreført i Hillerød.

På Grundtvigs Højskole Frederiksborg havde man fra 1937 gode år med stor elevsøgning, størstedelen fra traditionelle landbokredse. Verdenskrigen betød ikke større vanskeligheder – dog var skolen helt lukket fra 1945-46, beslaglagt til indkvartering af flygtninge fra Tyskland. Dansk landbrug havde gode kår i 1940'erne og 50'erne, og den traditionelle landbokultur levede endnu. De gode tider fortsatte også efter CPOs død og Søren Haugstrup Jensens tiltræden som forstander i 1951. Fra 1957-1961 var Ernst J. Borup, den tidligere forstander fra Lyngbytiden, medlem af og formand for skolens bestyrelse.

Men tiderne skiftede, og højskolerne blev gennem 1960'erne i stadig højere grad en slags reservater for en svindende kristen og patriarkalsk bondekultur. Afvandringen fra dansk landbrug siden 1960'erne med tiltagende mekanisering og stordrift betød, sammen med industrisamfundets udvikling i øvrigt, døden for den traditionelle landbokultur med højskolerne som vigtig mellemstation for de unge. At de danske højskoler overlevede afvandringen fra landbruget og landbokulturens undergang skyldes i høj grad, at de som frie skoler i årene efter 1968 viste sig særdeles omstillingsparate. Alternativet var konkurs og lukning!

De tidligere bondehøjskoler blev i kølvandet på 1968 attraktive for den byungdom og de studenter, som højskolen ikke før havde tiltrukket: De fandt her et frirum for musisk-kreative udfoldelser og samfundsengagement, for rus og religiøsitet, sex og samtaler, forelskelser og frihed for forældrekontrol. De mange

fælles foredrag på timeplanen blev erstattet af tilvalgsfag. Ungdomsoprøret gav nyt liv til den overlevelsese-truede højskole, hvor brydsomt det end kunne tage sig ud, mens omstillingen stod på.

Med omstillingen til den nye tid opgav man i 1968 sommerens pigeskole, og i stedet afholdes nu både forårs- og efterårsskole med blandede hold, hvor pigerne siden har udgjort flertallet på alle hold. Det afspejler jo den kvindernes voksende deltagelse i uddannelse og samfundsliv gennem det 20. århundrede, som 'mor Jutta' var én af pionererne for. Hvis nogen med Grundtvig, Grove og Rosendal fandt, at kvindernes danske hjerte kunne tage skade derved, så gik de nu stille med dørene.

Grundtvigs Højskole gennem tiden

I Hillerød viste det sig efter 1968, at den nærhed til København, som både på Marielyst og i Lyngby havde vist sig problematisk, nu var vendt til en fordel. En ny tids ungdom søgte gerne til storbyen eller storbyens nærhed. Det lettede Grundtvigs Højskoles omstilling til de nye tider efter 1968. Den gennemførtes med forstander Svend Erik Bjerre fra 1974 og fortsattes med Ole Jensen fra 1985, Erling Christiansen fra 1992 og Jakob Mejlhede siden 2002. Skolen lever i bedste velgående i 2018 med et højt elevtal.

Grundtvigs Højskoles tid på Marielyst indtil 1890 var fast forankret i en konservativ dansk bondekultur fra før andelsbevægelsen og mekaniseringen for alvor tog fart. Folkekirkens lutherske kristendom dominerede ikke blot kirke, men også skole og kultur. Meget få blev studenter, og kvindens plads var i hjemmet.

Tiden på Grundtvigs Højskole Frederiksborg fra 1937 var blevet en anden. Inden længe lagde afvandringen fra landbruget fundamentet til et industrisamfund med voksende velstand. Stadig flere fik en uddannelse

– også kvinder. Kirkens indflydelse var svindende, en global horisont åbnede sig og et ungdomsoprør fik højskolerne til at følge med tiden.

Højskolens tid i Lyngby fra 1890 til 1937 var den store overgangs- og brydningstid. Man oplevede verdenskrigen, den russiske revolution, landbrugskrise og arbejdsløshed. Alt var til debat: forholdet mellem kønnene, seksualmoral, opdragelse, kristendom, naturalisme, spiritisme, darwinisme, socialisme, pacifisme, nazisme og kommunisme.

Og samtidig var man vidne til og underlagt en hastig teknologisk udvikling med elektricitet, telefoner, radio, grammofooner, biografier, biler og flyvemaskiner. Intet under, at man på Grundtvigs Højskole fornemmede, at de gamle værdier ikke længere stod så sikkert som før. Med Grundtvig: ”Måne og sol sidder løse på stol, som et lagen det går under alt, hvad består”.

Grundtvigs Højskoles tid på de tre skoler, i København, Lyngby og Hillerød, bindes sammen hen over alle tidens brydninger af arven fra Grundtvig. Herunder den sangtradition, der overlevede alle omvæltninger. Hans sang til skolens åbning på Marielyst i 1856, ”Hvad solskin er for det sorte muld, er sand oplysning for muldets frænde”, er sunget ved hver skolestart og utallige gange derudover under alle tre skolars tag.

”Langt mere værd end det røde guld, det er sig selv og sin Gud at kende”, fortsætter sangen. For Grundtvig var den bibelske kristendom den eneste sande religion, og nationalstaten Danmark var overvåget af Guds særlige forsyn. I dag har Gud mange ansigter, og Danmark er blevet en brik i et europæisk og globalt mønster under stadig forvandling.

Grundtvigs Højskole kan i dag ikke længere følge alle Grundtvigs ideer, men kan stadig vedkende sig hans syn på mennesket som et åndeligt og historisk væsen, der kun gennem oplysning og i fuld åndelig frihed

kan tage stilling til arv og gæld fra fortiden og dermed tage ansvar for og blive medskabende på fremtiden.

Til arv og gæld hører også at tænke tilbage på den krise i Grundtvigs Højskoles historie, der truede dens overlevelse i 1890'erne. Krisen, der blev løst i 1897 med den nye hovedbygning på skrænten ved Mølleåen. En bygning, som også minder om, hvordan kvindebevægelsens historie i Danmark er flettet ind i Grundtvigs Højskoles historie. En bygning, der fortjener at drages ud af glemslen, sættes i stand og finde anvendelse til et bedre formål end i dag.

Ole Vind (1944-) højskolelærer, dr. phil.

Jeppe Tønsberg Stadsbiblioteket i Lyngby og dets forgængere

Den politiske baggrund

2.pinsedag 2018 havde Stadsbiblioteket i Lyngby 50 års jubilæum, idet biblioteket blev indviet den 21. maj 1968. Dengang havde Lyngby-Taarbæk Kommune en økonomi som aldrig før eller siden. Den kulturbevidste borgmester Paul Fenneberg havde fem år tidligere fået sit eget Louisiana ved købet af Sophienholm, og nu ønskede han at udbygge kommunens biblioteksvæsen til et så højt niveau, som han mente den veluddannede befolkning forventede. Navnlig læsesalen med dens studieceller og omfattende bibliografiske hjælpemidler antydede ambitioner i retning af et videnskabeligt bibliotek.

Kommunens biblioteksudvalg på tre medlemmer havde på denne tid den senere borgmester, direktør Ole Harkjær som formand og bestod desuden af den fremtrædende konservative fru Karen Schack (datter af kredslæge Johan Lemche og forfatteren Gyrithe Lemche) og den toneangivende socialdemokrat, fuldmægtig Carlo Hansen. Altså et temmelig magtfuldt trekløver, som sammen med Paul Fenneberg ikke havde svært ved at sikre projektets økonomiske grundlag.

Aage Børresen skabte Stadsbiblioteket

Chefen for Lyngby-Taarbæks biblioteksvæsen var den visionære og dynamiske stadsbibliotekar Aage Børresen (1920-92), der var blevet ansat i 1958 som 38årig. Aage Børresen blev færdiguddannet som bibliotekar i 1940. Han blev viceoverbibliotekar i Hvidovre i 1948 og overbibliotekar i Brøndbyerne i 1953, hvorfra han kom til Lyngby.

Den daværende biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen havde tiltaget sig det privilegium at udpege kandidater til ledige overbibliotekarstillinger, og det passede ham ikke, at man i Lyngby ønskede Aage Børresen. Han havde udset Lis Lindegaard, der senere blev stadsbibliotekar i Rødovre, og han havde regnet med, at når der i biblioteksudvalget på tre personer var to kvindelige medlemmer (Karen Schack og på daværende tidspunkt den socialdemokratiske fru Gunna Christensen), ville de vælge en kvinde. Biblioteksudvalget havde imidlertid besluttet sig for Aage Børresen, og det endte med, at Karen Schack satte biblioteksdirektøren på plads med en bemærkning om, at her i Lyngby

Overbibliotekar Aage Børresen i sit kontor på Gammel Rustenborgvej i begyndelsen af 1960'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

skulle man nok selv bestemme, hvem man ville ansætte.¹⁾

Aage Børresen betragtede "Biblioteket som den store centrale Kulturfaktor" som foruden bøger også skulle udlåne grammofonplader, billedkunst og andre medier, og som skulle afholde kulturelle arrangementer.²⁾ Han forlangte, at bibliotekets bøger skulle være så velholdte, at lånerne ville tage dem med i seng. Og han udvalgte kritisk medarbejdere, der kunne sikre et højt fagligt niveau.

Aage Børresen fik efterhånden sine visioner for biblioteksvæsenet virkeliggjort: I 1963 åbnede Danmarks første musikbibliotek i det tidligere landsted Gramlille. Stadsbiblioteket fra 1968 var et af de første biblioteker i Danmark, der fik en sal til kulturelle arrangementer. Efter Stadsbibliotekets åbning blev det hidtidige bibliotek i Gammel Rustenborg (ligeledes et tidligere landsted) i 1969 indrettet som Danmarks første kunstabibliotek. Et nyt stort filialbibliotek åbnede i Sorgenfri i 1965, og filialbiblioteket i Lundtofte fik nye og større lokaler i 1970.

Så sent som i 1987 købte Lyngby-Taarbæk Kommune ejendommen Rustenborgvej 6 på Aage Børresens foranledning for at sikre muligheden for at udvide Stadsbiblioteket, og trods truende besparelser lykkedes det ham at bevare biblioteksvæsenet intakt.³⁾ Først efter hans afgang i 1987 begyndte nedgangstiden med faldende bevillinger og med lukning af afdelingsbibliotekerne (jf. nedenfor): Virum Bibliotek lukkede i 1990. I 1991 flyttede Lundtofte Bibliotek fra Eremitageparken til mindre lokaler i Lundtofte Medborgerhus, hvor biblioteket lukkede i 2008. Taarbæk Bibliotek var i 1991 også lukningstruet, men fik i stedet lokaler i Taarbæk Kulturcenter. Sorgenfri Bibliotek lukkede i 2008. Kunstbiblioteket blev flyttet til gallerigangen på Stadsbiblioteket i 1974 og endeligt nedlagt i 2004, hvorefter dets bogbe-

stand overførtes til Stadsbiblioteket. Musikbiblioteket på Gramlille blev ligeledes nedlagt i 2004 og dets musik- og bogbestand overført til Stadsbiblioteket.

Men hvordan begyndte egentlig dette engang så veludviklede biblioteksvæsen, og hvilke forgængere havde det?

Bone Falch Rønne (1764-1833) var præst i Lyngby i 1802-33. Han var meget aktiv på både religiøse og praktiske områder. Han udgav småskrifter med vejledninger i landøkonomiske forhold, og som født formand for det fremspirende skole- og fattigvæsen fik han oprettet to nye skoler og skaffede sognet en fattiggård.

Bone Falch Rønnes almuebibliotek 1806

Blandt de lokale initiativer i Lyngby Sogn som led i oplysningsbevægelsen omkring 1800 var "Det Lyngby Selskab for nyttig Læsnings Fremme iblandt Almuens."⁴⁾ Selskabet indsendte i slutningen af 1806 en ansøgning om økonomisk støtte (en såkaldt præmie) fra Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab. Det fremgår ikke af ansøgningen, hvem selskabets medlemmer var, men den drivende kraft var utvivlsomt sognepresten i Lyngby, Bone Falch Rønne. Ansøgningen var bilagt en liste over læseforeningens bibliotek på 56 værker, i alt 67 bind.

Vi får i ansøgningen følgende oplysninger: Selskabets medlemmer betaler et kontingent, hvor pengene skal bruges til indkøb af bøger (og desuden reoler). 2-3

af selskabets medlemmer foretager indkøbet af bøger. Bøgerne gennemlæses af selskabets medlemmer efter tur. Hvis de er "uskadelige og nyttige" indgår de i biblioteket, som bestyres af Lyngby Skoles lærer, Jes Jessen Hansen, som bliver honoreret med 10% af bibliotekets indtægter. Udlånet af bøger er gratis for skoleungdommen og sognets "egentlige bønder, husmænd og indsiddere". Derimod må "mere formuende eller mere civiliserede" betale en beskeden ugentlig betaling for at låne. Ansøgningen er attesteret af Bone Falch Rønne, hofkobberstikker Johan Georg Preisler og Andreas Naur, som var medejer af den tidligere "Prinsens Vaskergaard" umiddelbart nord for Lyngby Mølle.

Landhusholdningsselskabet fandt initiativet "meget roesværdigt", men afslog at give præmie, fordi bøgerne

Lyngby Skole var en såkaldt rytterskole, d.v.s. en offentlig skole, hvor driften blev betalt af de skatter, der skulle finansiere de ridende tropper i den danske hær. I rytterdistrikterne opførte Frederik den Fjerde i 1720 i alt 240 sådanne skoler med samme udseende, indrettet med et undervisningslokale og en lejlighed til læreren. Nogle af rytterskolerne er delvis bevaret. Et godt bevaret eksempel var tidligere skolen i Broby, som imidlertid ikke længere eksisterer. Således må man tænke sig den ældste Lyngby Skole i Bondebyen, hvor biblioteket i 1806 fandtes på loftet, og hvor også T. C. Müllers bibliotek var indrettet i årene 1853-73. Den sidste rest af rytterskolen i Lyngby, nemlig lærerens lejlighed, blev nedrevet i 1904 og afløst af den nuværende kamtakkede bygning Høstvej 1.

var "til mindre Nytte for Land-Almuen." I øvrigt var præmierne beregnet for enkelte ansøgere, ikke et helt selskab. Når biblioteket blev underkendt, skyldtes det sandsynligvis, at der var temmelig mange skuespil af Kotzebue, Sander, Olufsen og Lessing, der var købt billigt (fra 24 til 52 skilling, altså brugte bøger, måske udlæste bøger fra en borgerlig læsekreds). Hele biblioteket var købt for 69 rigsdaler. Der var som sagt mange billige bøger, men også en del dyrere rejsebeskrivelser og et par kostbarheder, Begtrup's økonomiske skrifter og Bastholms etnografiske værk til 5-6 rigsdaler. Som det eneste af de 44 biblioteker, vi har boglister fra, havde Lyngby under 5% erhvervsfaglig litteratur.⁵⁾

Efter 1806 hører vi ikke mere til dette bibliotek, som næppe har overlevet Bone Falch Rønnes død i 1833. Lyngby-egnen var ellers ikke illitterær. Dels færdedes der på landstederne en kreds af embedsmænd, kunstnere og andre veluddannede, og dels betød Københavns nære beliggenhed generelt et højt økonomisk og socialt niveau. Der var desuden i Lyngby Sogn gode skoletraditioner, idet både Lyngby og Virum havde haft kongelige skoler og dermed bedre undervisning end den, der normalt fandtes på private godser.

Biblioteker og patriarkalisme

Almuebiblioteket i Lyngby i 1806 bundede i landbrugsreformernes og oplysningstidens strømninger, og dets formål var oplysende og underholdende, altså egentlig med samme formål som nutidens folkebiblioteker. Næste gang vi hører om et bibliotek i Lyngby, hørte også dét til i en større strømning. Den europæiske industrialisering, der i Danmark begyndte omkring 1800, medførte stadigt ringere kår for arbejderklassen navnlig i industrien. Gennem den første halvdel af 1800-tallet havde arbejdsgiverne frit spil over for deres arbejdere; men omkring 1850 brød den internationale socialisme

igennem, og arbejderne begyndte at gøre oprør. Som et bolværk mod socialismen skabte arbejdsgiverne patriarkalismen, som altså trods navnet ikke var et levn fra en tidligere tid, men en ny opfindelse. Den kendes særligt fra industrien, og man taler derfor også om "den industrielle patriarkalisme". På Lyngby-egnen kender vi den fra Brede Klædefabrik, der var det mest udprægede eksempel i Danmark på denne fælleseuropæiske ledelsesfilosofi.⁶⁾

Til de patriarkalske strategier hørte også de borgerlige arbejderforeninger med deres filantropiske initiativer, og denne nye interesse for at forbedre arbejderbefolkningens vilkår skal i det hele taget ses som en borgerlig reaktion på den frembrydende socialisme. Det gjaldt om at gøre arbejderbefolkningen tilfredse med deres forhold og få dem til at glemme deres virkelige behov. Det er i denne patriarkalistisk-filantropiske bevægelse, at vi finder det næste biblioteksinitiativ i Lyngby. I dette tilfælde var det ikke en præst, men en læge der tog initiativet. Hans hensigt med biblioteket og den tilhørende læseforening var efter hans egne ord at bekæmpe "drikfældighed og dovenskab"; men hans initiativ var utvivlsomt en udløber af samtidens patriarkalistiske tankegang.

T.C. Mürrers bibliotek. Perioden 1854-73

Lægen Thomas Christopher Mürrer (1794-1873), som i 1825 var blevet ansat som distriktslæge i Lyngby, deltog som en ledende kraft i det socialfilantropiske arbejde på Lyngby-egnen.⁷⁾ I sin kamp mod drikfældigheden og dovenskaben, som han anså for hovedårsagerne til arbejderklassens dårlige sociale forhold, arbejdede han for oprettelse af sparekasser, bedre boligindretning (han udviklede bl.a. en slags komfur efter forbillede hos nogle tyske familier i Brede) samt bedre uddannelse og oplysning. Som led i disse bestræbelser holdt

T.C. Mürrer oplysende foredrag og oprettede en læseforening med et tilhørende bibliotek. Vi har stifterens egen beretning om bibliotekets grundlæggelse:

"Det var derfor alt for omtrent 3½ Aar siden [d.v.s. i vinteren 1854/55], at Meddeleeren bragte en Læseforening istand her i Lyngby, i Forbindelse med et Almuebibliothek, som deels skaffedes til Veie ved goddædige Bidrag, deels ved en meget kjærkommen Gave fra Det Kongelige Landhuusholdningsselskab. Denne Læseforening har siden den Tid hver Vinter været særdeles flittig afbenyttet, saavel som Bibliothekets Bøger til Udlaan, og den erholdt et paafaldende Opsving, da den nye Sognepræst Pastor Rørdam deeltog i Foredragene og indførte den Skik, at afsynge fædrelandske Sange efter S. Boisens Sangbog før og efter Foredragene. Man maatte tage det største Skolelocale i Brug, og mangen Gang var Pladsen dog snæver nok. Aftenunderholdningen blev især besøgt af en stor Mængde Professionister, de yngre Bønder og Bøndersønnerne, af de unge Karle, fremdeles af forskjellige Byens Indvaanere, deres Koner og Døttre og enkelte saakaldte Honoratiores. Af den egentlige Arbeids-Klasse indfandt ogsaa enkelte sig; men disse udgjorde dog ikke den faste Stok."

Biblioteket var i 1858 vokset til 2-300 bind, der for en stor dels vedkommende var anskaffet som gaver fra Landhuusholdningsselskabet. Bogbestanden var derfor præget af landbrug og naturvidenskab; men desuden var der, delvis efter J.W. Marckmanns mønsterkatalog, indkøbt "en heel Mængde Bøger af høist forskjelligt Indhold, deriblandt ogsaa Moerskabsbøger." De givne eksempler på bøgernes titler antyder et ret højt kvalitetsniveau, og T.C. Mürrer siger også selv, at "i de fleste Samlinger af denne Natur findes jo vistnok i Almindelighed en Deel, som blot tjene til at fylde paa Hylderne." På denne tid, i 1858, var der desuden oprettet et mindre bibliotek i Virum. Dets senere skæbne er ukendt.⁷⁾

Det fremgår af ovenstående citat, at T.C. Mürer med disse initiativer ikke fik fat i de dårligst stillede arbejdere – dem som var hovedmålet med hans virksomhed – og han klager flere gange over det. Men det var en fælles erfaring for hele den filantropiske bevægelse.

Bibliotekets udvikling under T.C. Mürers ledelse frem til 1873

Gennem de næste 15 år er der kun få kilder til bibliotekets historie. Det fandtes fremdeles på Lyngby Skole, nærmere betegnet på skolens loft. Men fra 1872, hvor Københavns Amts Avis begyndte at udkomme som Lyngbys første avis, kan vi i store træk følge udviklingen. En annonce i avisen den 6. februar 1872 fortæller meget om bibliotekets forhold og citeres derfor i sin fulde ordlyd: "Lyngby Almuebibliothek. – Dette Bibliothek, som nu indeholder over 1400 Numere, baade Morskabsbøger, religiøse og videnskabelige, politiske, Agerdyrknings og tekniske Skrifter, er i den senere

Distriktslæge T. C. Mürer (lithografisk blad, Det Kongelige Bibliotek). Thomas Christopher Mürer (1794-1873) var efter sin eksamen i 1818 først ansat på Frederiks Hospital, derefter distriktslæge i København og læge ved Døvstummeinstituttet. I 1825 blev han udnævnt til distriktslæge i Lyngby og læge ved det lille kommunale sygehus i forbindelse med Lyngby Fattiggård. Han udgav i de næste 30 år talrige medicinske afhandlinger; men i midten af 1850'erne gik han aktivt ind i det filantropiske

arbejde for forbedring af arbejderbefolkningens vilkår. Han rejste rundt i landet for at stifte foredragsforeninger og brugsforeninger, og han udgav i årene 1858-65 tidsskriftet "For Almenvel". I 1864 fik han titel som professor. Han var Danmarks ældste embedslæge, da han døde i 1873. – I Lyngby boede T. C. Mürer i det gamle landsted, der senere fik adressen Lyngby Hovedgade 33, og som blev afløst af den nuværende bygning på hjørne af Toftebæksvej i 1931.

Bygningen Drewsens Minde (Gammel Lundtoftevej 8) er opført i 1868 som arbejds hus til Lyngby Fattiggård, der lå i området mellem (Gammel) Lundtoftevej, Lyngby Kirkestræde og Aastræde. Bygningen rummede også et mødelokale for Lyngby Sogneråd i stueetagen i gavlen mod Aastræde (dengang Kirkestræde), som ses på billedet. Lokalet rummede i årene 1873-88 også Lyngby Bibliotek. (Jeppe Tønsberg foto 2018).

Tid bleven forøget med flere hundrede Bind og meget stærkt afbenyttet. En trykt Bogfortegnelse er med ikke liden Bekostning anskaffet, en stor Del Bøger indbunden, og en betydelig Udbedring af ældre Bøger forestaaer. De hertil medgaaende mere end sædvanlige Omkostninger gjøre, at Bibliotheket trænger til en extra Støtte. – Naar til Slutningen af denne Maaned, eller Begyndelsen af næste, Bogregningerne, samt Bogbinderregningerne ere opgjorte, skal et Regnskab ligge til Eftersyn hos Bibliothekaren, Hr. Skolelærer Skjoldager, ligesom Bibliothekets Velyndere og Brugere ogsaa ved den Leilighed kunne efterse Bibliothekarens Udlaans-Protokol, og derved overbevise sig om Foranstaltningens Gavnlighed. – Da Arbeidet ved Styrelsen af Bibliotheket begynder at blive Undertegnede for byrdefuldt, har jeg formaaet Pastor Rørdam til at tiltræde som Censor, Sagfører Landspærg som Regnskabsfører, Gartner Skousboe som teknisk Sagkyndig og hjælpende ved Opkrævningen, og Skolelærer Skjoldager, Bibliothekaren, som styrende og raadende ved Udlaanet. – Mürer.” – Hertil kan tilføjes, at biblioteket var åbent for udlån onsdag og lørdag kl. 14-16 samt søndag før kirketid, hvor beboerne fra andre dele af sognet alligevel var i Lyngby for at gå i kirke.⁸⁾

Året efter, i 1873, flyttedes biblioteket fra Lyngby Skoles loft til Sognerådets mødelokale i det Drewsenske Hospital, d.v.s. det nuværende ”Drewsens Minde”, Lundtoftevej 8. Her, i stueetagen i gavlen ud imod Aastræde, blev bibliotekets nu ca. 1500 bøger opstillet og fremover passet af hospitalets økonom og hans døtre. Biblioteket var af den hidtidige bestyrelse blevet overdraget til kommunen og blev derfor benævnt ”Lyngby Sogns Bogsamling”; men det blev stadig drevet af en bestyrelse, og benyttelsen kostede 24 skilling, senere 1 krone årligt. Den utrættelige, nu 80-årige T.C. Mürer var stadig den drivende kraft; men samme

år døde han. Hans forsømte gravsted findes endnu på Lyngby Gamle Kirkegård, umiddelbart ved siden af Bone Falch Rønnes.⁹⁾

T. C. Mürer som ældre, hvor han beskrev sit arbejde med biblioteket som ”byrdefuldt” og valgte at overlade dets videreførelse til et udvalg på fire personer. Men da havde han også opnået, at biblioteket var blevet kommunalt, at det var vokset fra 2-300 til 1500 bind, og at det var blevet flyttet ned fra skolens loft og havde fået et mere tilgængeligt lokale i Lyngbys daværende centrum. (Det Kongelige Bibliotek).

T. C. Mürers og Bone Falch Rønnes gravsteder på Lyngby Gamle Kirkegård 2018. Rønnes klassicistiske gravsten er på billedet netop blevet istandsat, hvorimod Mürers obelisk er et trist syn. (Jeppe Tønsberg foto).

Stagnation og flytninger. 1873-1916

Efter T.C. Mürers død indtraf der en lang periode, hvor biblioteket ganske vist fortsat eksisterede og blev brugt af en del af befolkningen, men på grund af dårlige økonomiske muligheder og mangel på en engageret leder ikke kunne følge med udviklingen og i stedet førte en tilbagetrukket tilværelse.

Biblioteket var lejlighedsvis lukket på grund af revision¹⁰⁾, men fandtes fortsat i Drewsens Minde. I 1887 fik det et andet lokale i bygningen,¹¹⁾ og i 1888 flyttede det til et lokale i det nyopførte missionshus på den anden side af Lundtoftevej.¹²⁾ I 1890 omfattede biblioteket ca. 1170 bind, altså et noget mindre antal end tidligere, men til gengæld havde det filialer i Virum og Lundtofte.¹³⁾ Missionshuset blev i 1908 revet ned på grund af den nærliggende Gardinfabriks udvidelse, og biblioteket flyttede derfor i marts 1908 tilbage til Drewsens Minde og fik lokale i stueetagen ud til gården bag den i 1899 opførte Kommunebygning. Her fandtes biblioteket til 1920.¹⁴⁾

Lyngby Menigheds- og Missionshus blev opført i 1888 på (Gammel) Lundtoftevej over for Drewsens Minde på en grund tilhørende Dansk Gardin & Textil Fabrik. Bygningen blev nedrevet allerede i 1908, fordi Gardinfabrikken (som ses i baggrunden) selv skulle bruge grunden til en udvidelse af fabrikken. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Vinkelbygningen med facader mod Aastræde og (Gammel) Lundtoftevej rummede Lyngby-Taarbæks administration frem til 1941, hvor det nuværende rådhus blev taget i brug. Billedet viser bygningerne fra bagsiden ud mod Lyngby Kirkestræde. Den røde bygning ("Kommunebygningen") var opført i 1899 og indeholdt bl.a. sognerådets mødesal. Lyngby Bibliotek havde i årene 1908-20 lokale i "Drewsens Minde", der ses til højre. Biblioteket fandtes i stueetagen i hjørnet ind mod Kommunebygningen. (Jeppe Tønsberg foto).

Taarbæk Bibliotek. 1875-1925

Biblioteket i Taarbæk var oprindelig selvstændigt og var oprettet i 1865 af førstelærer Søren Cosmus Bech. Biblioteket fandtes på Taarbæk Skole og blev passet af

Taarbæk Bibliotek var oprettet i 1865 på Taarbæk Skole, hvor det havde lokale frem til 1941. I årene 1922-41 var biblioteket indrettet i den tidligere pedelbolig (billedet). Derefter fik det lokaler i Taarbæk Kro's nyopførte bygninger med indgang fra Taarbæk Strandvej. I 2004 flyttede biblioteket tilbage til Taarbæk Skole i forbindelse med skolens omdannelse til Taarbæk Kulturcenter. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

skiftende lærere på skolen. Det ældste kendte katalog over biblioteket udkom 1875 og indeholdt 497 titler. På denne tid omfattede biblioteket i Lyngby som ovenfor nævnt ca. 1500 bøger. Taarbæk var dengang den næststørste by i Lyngby (senere Lyngby-Taarbæk) Kommune med 709 indbyggere i 1870 (Lyngby: 1732). Taarbæk fik i 1863 jernbaneforbindelse til København fra Klampenborg Station, i 1864 fik byen sin egen kirke og i 1866 havnen. Derfor var det ikke unaturligt, at Taarbæk på denne tid havde et forholdsmæssigt stort bibliotek. I 1911 var antallet af bøger ca. 1000, men derefter faldt det til ca. 7-800 for igen at stige til ca. 1500 i 1921. I 1922 flyttede biblioteket til et lokale i den tidligere pedelbolig, hvor det fandtes til 1941. Frem til 1925 blev biblioteket ledet af en bestyrelse og fik tilskud fra stat og kommune. I 1925 blev Taarbæk Bibliotek kommunalt som filial af Lyngby Bibliotek.¹⁵⁾

Nyordning og standardisering. 1916-1926

I Lyngby iværksattes i 1916 en reorganisering og professionalisering af "sognebiblioteket" i Drewsens Minde. En del bøger blev udskiftet, der anlagdes en "oplysende Afdeling" (d.v.s. faglitteratur) foruden skønlitteraturen, og decimalsystemet blev indført. Biblioteket omfattede nu ca. 2000 bind. Ved genindvielsen den 20. december 1917 talte Thomas Døssing, der som vandrebibliotekar ved Statens Bogsamlingskomité havde medvirket ved reorganiseringen, og Ingvar Nørgaard, der repræsenterede Sognerådet. Bibliotekets leder var cand.theol. E. Jensen, og som bibliotekar fungerede lærer F. Tscherning Sørensen.¹⁶⁾

Dette var begyndelsen til en voldsom udvikling, som foregik gennem de næste ni år. I 1919 oprettedes som et af de første steder i Danmark skolebiblioteker på Lyngby-Taarbæk Kommunes dengang seks skoler: Lyngby (den senere Engelsborgskole), Virum, Brede,

Da Lyngby Statsskoles nye bygning på hjørnet af Buddingevej og Chr. X's Allé blev taget i brug, blev gymnasieklassernes lokaler i Lyngby Realskole (Lyngby Hovedgade 56) ledige. Under- og mellemskolen med realklasse fortsatte som Lyngby Private Skole, men i skolebygningen i gården, der er opført i 1901, blev stueetagen indrettet til at rumme Lyngby Bibliotek. (Jepe Tønsberg foto).

Lundtofte, Raadvad og Taarbæk skoler. Desuden oprettedes en fælles centralsamling for disse skolebiblioteker på Lyngby Bibliotek. I begyndelsen af 1920'erne oprettedes tre udlånsstationer i Virum, Lundtofte og Raadvad (på skolerne, men beregnet for voksne lånere). Det kan ikke afgøres, om udlånsstationerne i Virum og Lundtofte var videreførelser af de filialer, der kendes fra 1890.

I 1920 var biblioteket flyttet fra "Drewsens Minde" til et lokale på Lyngby Tekniske Skole på Jernbanevej 16, og i 1923 flyttede det igen, denne gang til Lyngby

Hovedgade 56 over gården, d.v.s. den hvide bygning, der tilhørte Lyngby Højere Almenskole (i dag Lyngby Private Skole). Efter opførelsen af Lyngby Statsskole var her blevet ledig plads, og fire klasselokaler i stueetagen blev nu slået sammen til to biblioteklokaler, et udlånslokale til venstre for forhallen og en læsestue til højre. Til dette bibliotek tegnede kgl. bygningsinspektør Axel Maar nogle smukke møbler, hvoraf nogle få endnu findes i Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Med oprettelsen af læsestuen blev et længe næret ønske imødekommet. I 1925 blev det hidtil selvstændige Taarbæk Bibliotek tilsluttet Lyngby Bibliotek som filial, og fra 1926 regnede man med et egentligt bibliotekssystem, der altså omfattede et hovedbibliotek, fire filialer og seks skolebiblioteker med en samlet bogbestand på 14.000 bind. Dette år blev den første biblioteksuddannede leder ansat, bibliotekar Eivart Møballe (1895-1957).¹⁷⁾ Hermed var bibliotekets udvikling nået

Biblioteket blev indrettet i fire tidligere klasselokaler, der blev slået sammen til en læsestue og et udlånslokale. Billedet viser læsestuen. Personen i baggrunden til højre er antagelig bibliotekets leder, overlærer Chr. Frederiksen. (Bogens Verden 1923).

så langt, at samtiden fandt det fuldt ud tidssvarende, og mange træk af dets daværende skikkelse kan stadig genfindes i nutidens biblioteksvæsen.

Gammel Rustenborg. Trængsel og byggeplaner

Fra 1926 begyndte biblioteksvæsenet at udgive årlige beretninger om virksomheden. I det følgende vil kun hovedlinjerne i udviklingen blive trukket op, specielt de bygningsmæssige rammer. En mere detaljeret fremstilling kan læses i Helle Hvenegaard-Lassens bog "At udbrede oplysning og god læsning. Lyngby-Taarbæk Kommunes Biblioteker i 1940'erne og 1950'erne" (2002).

I foråret 1930 flyttede Lyngby Bibliotek fra lokalerne i skolebygningen på Lyngby Hovedgade, der efterhånden var blevet for små, til det tidligere landsted Rustenborg (sædvanligvis kaldt Gammel Rustenborg), Rustenborgvej 1, der blev ombygget til formålet. Det nyindrettede bibliotek i de smukke omgivelser var fuldt på højde med samtidens normer og var ofte genstand for studiebesøg. Imidlertid medførte Lyngby-Taarbæk Kommunes hurtige udbygning i løbet af 1930'erne, at pladsforholdene allerede efter få år begyndte at blive utilstrækkelige.

I 1930 flyttede Lyngby Bibliotek til det tidligere landsted (Gammel) Rustenborg på Rustenborgvej, hvor der blev indrettet udlånslokaler til venstre for indgangen og læsesal til højre. På 1.sal var der kontorer og i den lavloftede kælder bogmagasiner. Sidefløjen blev indrettet til børnebibliotek med indgang fra det lille vindfang ud til Rustenborgvej. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Udlånet i biblioteket på Rustenborgvej i 1930, hvor der var orden og god plads i reolerne. I skranken står overbibliotekar Eivart Møballe. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Læsesalen i biblioteket på Rustenborgvej. Møblerne var tegnet af kgl. Bygningsinspektør Axel Maar til det tidligere bibliotek, jf. billedet side 149. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Udlånet i biblioteket på Rustenborgvej omkring 1960. Det ses, at pladsen var blevet kneben siden åbningen i 1930, jf. billedet s. 151. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv)

Interiør fra børnebiblioteket på Rustenborgvej i 1950'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Skranken i biblioteket på Rustenborgvej omkring 1960. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

I første halvdel af 1940'erne tænkte man på at bygge et nyt hovedbibliotek over for Lyngby Station, men opgav planerne i 1946. Derefter vendte man blikket mod ejendommen Vinkelvej 5-7, som var opført til skjorte-fabrikken "Starmount" i 1949, men som var blevet ledig ved fabrikkens konkurs kort efter. Bygningen blev imidlertid overtaget af politiet, der anvendte den, til en ny rets- og politibygning blev taget i brug i 1961 på Klampenborgvej.

I 1955 fik biblioteket fjernmagasin i to lokaler i ejendommen Jernbanevej 21, til man i 1957 overtog "Villa Olga", Lyngby Hovedgade 18, til magasin og katalogafdeling. Katalogafdelingen flyttede i 1963 til Lyngby Hovedgade 38 i en tidligere banks lokaler på hjørnet af Jernbanevej, hvor den fandtes frem til indflytningen på Stadsbiblioteket i 1968.

Stadsbiblioteket

I efteråret 1960 havde man i mellemtiden opgivet planerne om at indrette bibliotek i ejendommen på Vinkelvej, og man besluttede at opføre en helt ny bygning på "Gramlille"s grund, Lyngby Hovedgade 28. Bag ved det gamle landsted var der en stor have, hvor biblioteket kunne ligge med udsigt ud over Mølledammen. Tidligere ejere havde haft planer om at udfylde Gramlilles grund ud til Lyngby Hovedgade med et etagehus svarende til nabohuset nr. 26; men nu blev det gamle landsted bevaret og fik med Stadsbiblioteket et forment baghus af glas.

Kommunalbestyrelsen vedtog i 1962 et skitseprojekt til et nyt hovedbibliotek af arkitekterne Tyge Holm og Flemming Grut. Der var bl.a. hentet inspiration fra det

Det meste af Lyngby Biblioteks personale i 1950'erne, fotograferet på Gammel Rustenborgs havetrappe. På gelænderet til venstre overbibliotekar Eivart Møballe og til højre Maren Hansen. Stående til venstre Helge Stenkilde, senere stadsbibliotekar i Gentofte. Siddende i anden række til venstre viceoverbibliotekar Eva Holst. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Lyngby Mølle dam med omgivende bebyggelse omkring 1920. Øverst til højre ses Dansk Gardin & Textil Fabrik, derunder som en stribe gennem billedet Lyngby Hovedgade. Det høje hus til venstre er Hovedgaden 8A, og længst til højre Gramlille (Hovedgaden 28). Det lange todelte hus midt i billedet er Lyngby Nordre Mølle (nr. 24). Den Søndre Mølle ses længere til højre sammenbygget med etageejendommen nr. 26 op til Gramlille.

Derunder ses Mølle dammen og noget af bebyggelsen på Rustenborgvej. I Gramlilles store have i højre halvdel af billedet opførtes i 1966-68 Stadsbiblioteket ud mod Mølle dammen. Den nærmeste af villaerne er Rustenborgvej 6. I villaen nederst helt til højre boede viceborgmester Karen Schack. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Stadsbiblioteket under opførelse i 1966, set fra Mølle dammen. Bygningens bærende konstruktioner med søjler og dragere ses tydeligt, hvorimod glasfacaderne endnu mangler. I højre side ses mellem søjlerne dækket, der danner gulv i bibliotekets læsesal på 1.sal. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

danske centralbibliotek i Flensborg, der er tegnet af de samme arkitekter og indviet i 1962.

Et gammelt magnolietræ, der var havens pryd, blev flyttet frem på gadesiden foran Gramlille, hvor det stadig vækker beundring med sine blomster om foråret, og i 1964 begyndte udgravningen og piloteringen. Grundstenen blev nedlagt den 8. november 1965, og man holdt rejsegilde den 30. marts 1966. De tre grundsten blev indmuret af kulturminister Hans Sølvhøj, borgmester Paul Fenneberg og formanden for biblioteksudvalget, direktør Ole Harkjær. Grundstendokumentet er gengivet i Lyngby-Bogen 1969 og udtrykker datidens forventning til et bibliotek:

For mig blev bogen et fortryllet løsen,
langt mere end et flygtigt tidsfordriv.
Den lod mig strejfe tusind fjerne skæbner,
som om jeg havde levet mange liv.

I dag betyder bogen stadig meget i bibliotekernes virksomhed. Det gælder navnlig skønlitteraturen, hvorimod faglitteraturen har mistet betydning i forhold til information fra internettet. Til gengæld er bibliotekernes arrangementsvirksomhed vokset stærkt, og bibliotekerne er i det hele taget blevet et sted, hvor man opholder sig, frem for et sted hvorfra man hentet bøger og CD'er. Men i modsætning til de fleste andre biblioteker var Stadsbiblioteket i Lyngby allerede fra starten disponeret med henblik på denne udvikling, jf. nedenfor.

På billedet fra rejsegildet på Stadsbiblioteket den 30. marts 1966 ses fra venstre viceborgmester Ole Harkjær, stadsbibliotekar Aage Børresen og bibliotekets arkitekter, Tyge Holm og Flemming Grut. Manden længst til højre er ikke identificeret. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Bygningen

Stadsbiblioteket er opført i tre etager, hvoraf den nederste er udformet som en bastion. Den er beklædt på siderne med vandrette lag af norsk Oppdal-skifer (fra et stenbrud syd for Trondheim). Dette materiale er også anvendt som belægning på terrassen, der ligger rundt om den høje del af bygningen. Terrassen danner tag på lokalerne i de dele af bastionen, der rager længere ud end de to øverste etager. Bastionen indeholder bl.a. bogmagasiner, personalekantine og -toiletter samt parkeringskælder til ca. 20 biler. Bastionen har som nævnt et større areal end de to andre etager, der rejser sig fra dens overflade som en selvstændig bygning med målene 46 meter i længden og 28 meter i bredden. Byg-

ningen bygget som en såkaldt søjle-dæk konstruktion, hvor gulvene/lofterne bæres af 23 søjler. Søjlerne står i 4 rækker à 6 søjler og er ført igennem alle husets tre etager. Der mangler dog den søjle, der ville have stået midt i udlånssalen. Dækkene har kun ganske få gennembrydninger til trapper og installationer, idet dog udlånssalen er ført op i to etager, så dækket omkring gennembrydningen udgør en omløbende balkon. Taget er et vandret built-up tag, som det var moderne i 1960'erne, med lysåbninger i form af lave kupler. En af kuplerne kan åbnes og giver adgang til taget. Fordi det kun er søjlerne, der er bærende, kan næsten alle skillevæggene i huset flyttes, så rumopdelingen i vidt omfang kan ændres. Konstruktionen har også gjort det

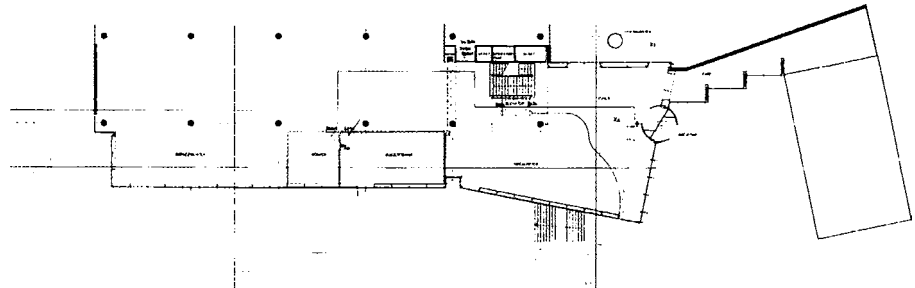
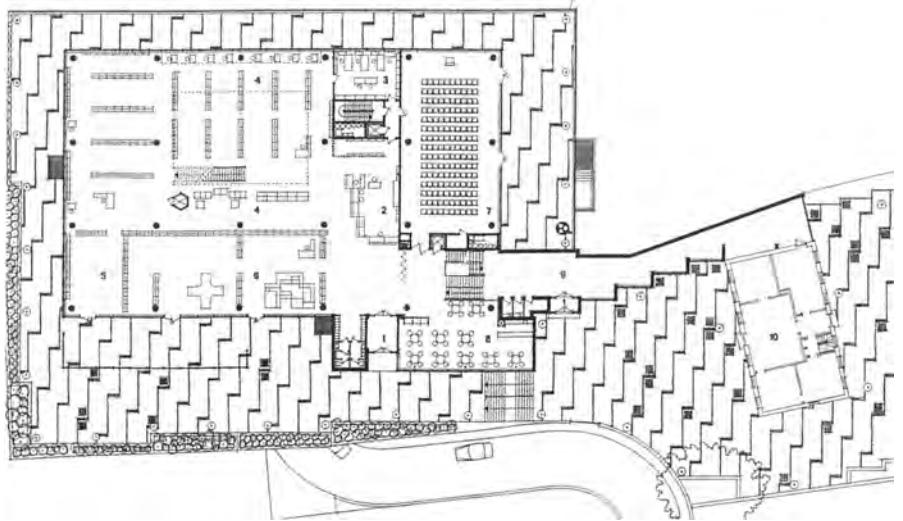
Stadsbiblioteket set fra Mølleeddammen i 1968. Kontrasten mellem den rustikke underetage ("bastionen") med vinduesfor-dybninger, der minder om skydeskår, og den lette glasdækkede bygning er tydelig. De hvide felter er de steder, hvor der indvendigt står reoler og andet inventar helt ud til facaden. På vestgavlen er markiserne slået ud. (Lyngby-Taarbæk Staatsarkiv).

Stadsbiblioteket i Lyngby og dets forgængere

Etageplaner af stueetage og 1.sal i Stadsbiblioteket 1968. Omkring stueetagen ses omridset af terrassen, hvoraf en del danner tag over kælderetagen (bastionen).

Stueetage: 1. vindfang, 2. skranke, 3. kontor, 4. udlånsal, 5. ungdomsafdeling, 6. børnebibliotek, 7. foredrags- og filmsal, 8. bibliotekscafeen, 9. gallerigangen, 10. musikbibliotek (Gramlille).

1.sal: 3. kontorer, 11. læsesal, 12. tidsskrift- og avisafdeling, 13. studieceller, 14. Lyngby-Taarbæk Samlingen, 15. katalogiserings- og indkøbsafdelingen. (Arkitektur 1968 s. 384). Nederst ses den sydlige del af stueplanet med tilbygningen fra 2004. I den "skæve" del til højre ses omridset af "Flyglet" og bibliotekets nye indgang med svingdør.

muligt, at facaderne næsten udelukkende består af glas. Det giver bygningen en lethed, som får dens størrelse til at virke mindre dominerende. Navnlig om aftenen, når hele bygningen er oplyst, ser det ud som om den svæver i luften.

Den centrale bygning ("glasbygningen") rummede oprindeligt i stueetagen foredragssal og café, udlånsal i to etager, børnebibliotek, ungdomsafdeling og udlånskranke. Overetagen indeholdt læsesalen, det omløbende galleri omkring udlånsalen med adgang til studieceller og lokalsamling, samt katalogafdeling og kontorer.

Glasbygningens regelmæssige kasseform brydes af en oprindeligt rektangulær udbygning på stueetagens facade ved hjørnet mod forpladsen. Her fandtes bibliotekscafeen og et indgangsparti fra den store sydvendte terrasse, hvortil der var adgang ad en bred udvendig trappe fra den nævnte forplads, d.v.s. det snævre område mellem Gramlille og Stadsbiblioteket. Denne indgang blev stort set aldrig benyttet og er senere sløjftet.

Fordi nederste etage (bastionen) ligger lavere end Gramlille og dermed forpladsens niveau, er bygningen forsynet med et indgangsparti i forskudt etage med trapper ned til kælderen og op til stueetagen. Indgangspartiet har desuden en forbindelsesgang ("Gallerigangen") til Gramlille. Indgangen fra forpladsen var oprindeligt i Gallerigangen nærmest bastionen.¹⁸⁾

Stadsbibliotekets byggestil er den internationale modernisme, som i princippet er en videreudvikling af funktionalismen med større hensyn til den udvendige fremtræden. Et tidligere eksempel i Lyngby er apoteks- og lægehuset på Lyngby Hovedgade (nr. 27-29) fra 1960-61. Et senere eksempel er Lyngby Storcenter fra 1973. Her er den grå bastion vokset til en temmelig iøjnefaldende del af komplekset, hvorfra to elegante

sorte etagebygninger rager op. Man ser med disse bygninger en udvikling hen imod den brutalisme, der afsluttede den modernistiske epoke.

Skønt Stadsbiblioteket har adresse på Lyngby Hovedgade, kan det ikke ses direkte fra gaden, fordi Gramlille og etagebygningen Hovedgaden nr. 26 ligger imellem. For at biblioteket skulle kunne ses fra Hovedgaden, var det planlagt at frilægge det ved at nedrive nr. 18-26, men i stedet valgte man at nedrive husrækken nr. 14-22 ud for Mølledammen. Derved blev Lyngby Mølles to bygninger (nr. 24) bevaret.

Indvielsen

Indvielsen af Stadsbiblioteket fandt som ovenfor nævnt sted den 21. maj 1968 efter en byggeperiode på 3½ år.

Borgmester Paul Fenneberg bød velkommen i bibliotekssalen. Digteren Orla Bundgaard Poulsen læste sin prolog "I bøgernes hus", og herefter var der taler af viceborgmester Ole Harkjær, ministeren for kulturelle anliggende K. Helveg Petersen, biblioteksdirektør E. Allerslev Jensen, arkitekt Tyge Holm og stadsbibliotekar Aage Børresen. Det Kongelige Kapels nye Blåserkvintet spillede i en pause mellem talerne.

Klokken 18-21 var der offentlig adgang til at bese det nye bibliotek, og dagen efter åbnedes Stadsbiblioteket for publikum.¹⁹⁾

Stadsbibliotekets umiddelbare betydning

Lige fra starten fik Stadsbiblioteket en kolossal benyttelse, som kom til udtryk i et meget højt udlånstal i forhold til året forinden. Udlånet i Stadsbiblioteket til voksne og børn i 1968/69 viste en stigning på næsten 55% i forhold til 1967/68.

Ud over stigningen i udlånstallet betød det nye Stadsbibliotek, at en del biblioteksfunktioner kunne udføres bedre, og at nye kunne indføres. Publikum fik

bedre plads, flere bøger kunne stå fremme samtidig, og der blev flere sidde- og læsepladser, bl.a. de meget benyttede avislæsepladser på balkonen. Den nyoprettede bibliotekscafé skabte yderligere trivsel, og mange ældre lånere husker med glæde restauratør Jørgensens stilfærdige og opmærksomme betjening. Af nye muligheder kan nævnes den særlige ungdomsafdeling, studiecellerne, mødelokalerne i kælderen og biblioteks-salen. Salen kunne sammen med cafeen aflukkes fra biblioteksafdelingerne med en stor foldevæg, så den kunne anvendes uden for bibliotekets åbningstid med servering fra cafeen. Bibliotekssalen betragtes i dag som en selvfølge, men var dengang en af Stadsbibliotekets vigtigste nyskabelser. Derimod er studiecellerne nedlagt, og mødelokalerne anvendes som magasiner.

I det hele taget fik man et alsidigt kulturelt miljø med

mange tilbud, indrettet med udsigt til dejlige naturomgivelser og yderligere suppleret af Musikbiblioteket og Kunstbiblioteket. Allerede med navnet "Stadsbiblioteket i Lyngby" skilte det nye bibliotek sig ud fra andre kommuners hovedbiblioteker. Men også ved sit udseende og sin indretning var Stadsbiblioteket noget særligt. Den store elegante glasbygning lige ud til Mølle-dammen var forsynet med en møblering af høj klasse og stor variation. Reolsystemet var udviklet specielt til bygningen og bestod af et bærende skelet af eg med reolkassetter (moduler samlet af hylder, sider og bagklædning) af ahorn. Reolerne står på fritstående ben og får dermed et præg af lethed. En anden detalje, der understregede det åbne rum, var den lave skranke, der tillod siddende betjening med stole stillet frem til lå-

Bibliotekssalen på Stadsbiblioteket 1968 med biografopstilling. Salen, der i 2018 fik navnet "Fennebergsalen", var en af bibliotekets vigtigste nyskabelser. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Nanna Ditzels "læselandskab" i børnebiblioteket 1968. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

nerne. I bibliotekets indretning var anvendt møbler af en række anerkendte møbelarkitekter som Børge Mogensen, Poul Kjærholm, Mogens Koch, Kaare Klint og Eero Saarinen. Sidstnævntes ”tulipanstole” med tilhørende runde borde med marmorplader var anvendt i bibliotekscafeen. Som noget helt specielt havde Nanna Ditzel skabt et ”læselandskab” i børnebiblioteket, opbygget af tæppebetrukne firkantede elementer. Ligeledes havde Nanna Ditzel indrettet et ”eventyrрум” i kælderens med scene og løse hynder.

Stadsbibliotekets tekniske udstyr var efter datidens forhold meget avanceret. Navnlig havde man gjort meget for at kunne styre indeklimaet. Ventilationssystemet var dimensioneret til tobaksrygning overalt i biblioteket (!), og der var indvendige kølelofter og udvendige termostatstyrede markiser.²⁰⁾

Udsmykning

I efteråret 1968 fik Lyngby-Taarbæk Kommune tilbud fra Statens Kunstfond om udendørs udsmykning af Stadsbiblioteket ved billedhuggeren Willy Ørskov. Kunstneren skabte en skulpturgruppe i fire dele, som er uden navn, men som kan betegnes som ”en åben og skulpturel indbydelse til klatrelege”. Den er blevet beskrevet således: ”Skulpturgruppen er malet, rustfri stål i fire dele: Henholdsvis et lineært kravlestativ med skiftende farver og skæve vinkler, der bevæger sig mod de tre øvrige skulpturer: En lav skulptur formet som et plateau eller en ø i gult med organiske blå fordybninger. En skulptur i rødt med multifarvede, plantelignende elementer, der minder om modellervoks. Endelig står den sidste skulptur – en tre meter høj, hvid, kalligrafisk gennembrudt væg – og fuldender gruppen.” (Eva Pohl).

Willy Ørskovs skulpturgruppe på terrassen foran børnebiblioteket. (Foto: Henning Andersen).

Skulpturgruppen blev opstillet i 1973 på terrassen foran børnebiblioteket.²¹⁾

Siden har Stadsbiblioteket fået yderligere skulpturel udsmykning, såvel udendørs som indendørs. Særligt kan nævnes Anita Jørgensens "Søjle med glasstak" fra 1994 på forpladsen, jf. foto side 163.²²⁾

Ulemper

Stadsbiblioteket havde mange fremragende egenskaber, men der var også nogle ulemper. Måske den værste var, og er stadig, at der ikke er tilkørsel til biblioteket for lastvogne og høje kassevogne. Parkeringskælderens med dens to indgange til biblioteket er kun beregnet til personbiler og almindelige varevogne. Og adgangen fra gaden sker fra den omtrent lukkede forplads med snævre adgangsforhold. Lastbiler, der skal aflevere varer og

gods til biblioteket, kan i bedste fald bakke halvvejs ned ad rampen til parkeringskælderens og læsse af dér.

Den nævnte rampe var oprindeligt opvarmet med elektriske varmetråde, der skulle fjerne is og sne om vinteren; men efterhånden blev varmetrådene ødelagt af nedtrængende vand. Af andre hypermoderne installationer reagerede de automatiske, termostatstyrede markiser uberegneligt i forhold til overgangen mellem sol og skygge, og klimaanlægget viste sig utilstrækkeligt. Varme og ventilation kom op gennem riller i gulvet langs indersiden af glasfacaderne; men denne konstruktion medførte en kraftig, generende træk i bygningen. Problemet blev afhjulpet ved, at luftrillerne kom til at sidde i toppen af brystninger langs vinduerne; men så mistede bygningen til gengæld noget af den lethed, den oprindeligt udstrålede.

Omkring 1980 blev Stadsbibliotekets flade tag utæt, så der dryppede regn ned i biblioteket. I udlånssalen måtte man sætte presenninger op for at opsamle vandet og lede det ned i spande. (Jeppe Tønsberg foto).

Den høje udlånsal oplyses med lamper i loftet, to etager over gulvet. Når der skulle skiftes pærer i loftslamperne, foregik det i mange år ved, at maskinmesteren og hans assistent skruede pærerne ud og ind med en lang stang forsynet med en gummikrave. I dag skal udskiftningen ske fra lift eller stillads, men heldigvis holder pærerne længere.

Som så mange andre flade hustage fra 1960'erne blev også Stadsbibliotekets tag efterhånden utæt og måtte udskiftes. I mellemtiden dryppede regnen ned i udlånsalen, hvor udspændte sejl opsamlede vandet og ledte det ned i spande, som personalet efterhånden udskiftede og tømte (jf. foto side 161).

Ombygning og modernisering 2004

I 2000 rejste daværende stadsbibliotekar Birgit Sø-

rensen (stadsbibliotekar og derefter kulturchef 1996-2010) forslag om modernisering af Stadsbiblioteket. Siden åbningen i 1968 var der ikke sket bygningsmæssige ændringer i det ydre, og både bygning og inventar var efterhånden noget slidt. Navnlig måtte terrassen omkring glasbygningen snarest lægges om, fordi fundamentet var sunket. Man ville ikke længere tolerere de dårlige adgangsforhold for handicappede, som kun kunne komme ind i biblioteket ad trapper, eller som først skulle ned gennem parkeringskælderen for at komme til en elevator. Desuden var antallet af tyverier af bibliotekets materialer vokset uacceptabelt, og af bibliotekets dengang fire ind- og udgange var kun den ene tyverisikret. Samtidig havde ny teknologi (EDB) gjort det muligt at rationalisere udlånsprocesserne ved at indføre selvbetjening ved udlån og maskinel sorte-

Birgit Sørensen tiltrådte som stadsbibliotekar i 1996 (billedet). I 2009 flyttede hun til Lyngby Rådhus som kulturchef, men gik på pension i 2010. I baggrunden ses den oprindelige indretning af Balkonen med Læsesalen, og i stueetagen det daværende skrivebord til de vagthavende bibliotekarer. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

ring ved aflevering, hvorved der kunne spares personale. Det krævede imidlertid, at alle materialer (bøger, CD'er osv.) blev forsynet med strekkode til scanning ved udlån, og at adgangen til biblioteket blev samlet i én tyverisikret ind- og udgang med tyverigate.

Sorteringsanlægget til den maskinelle behandling af de afleverede materialer krævede mere plads, end den oprindelige bygning gav mulighed for, og nødvendiggjorde en udvidelse af bygningen. Denne udvidelse berørte kun stueetagen, hvorimod overetagen og kælderen (bastionen) forblev uændret.

Til at udføre ombygningen valgte man tegnestuen Holm & Grut Arkitekter, som havde tegnet Stadsbiblioteket i 1968, og som stadig eksisterede om end med

nye medarbejdere. Ved at vælge den samme tegnestue ville man sikre, at Stadsbibliotekets arkitektoniske og bygningsmæssige kvaliteter blev fastholdt, og samtidig kunne man undgå at sende opgaven i udbud, fordi ombygningen kunne betragtes som en videreførelse af det oprindelige projekt til Stadsbiblioteket.

Tegnestuen valgte at løse opgaven med en udbygning af glasbygningens stueetage på sydsiden, altså langs børnebiblioteket, for at give plads til bogsorteringsanlægget. Sammenhængende hermed udvidedes bibliotekscafeens udbygning og fik en skrå facade, der brød med biblioteksbygningens ellers faste komposition i lige linjer og rette vinkler. Herved indskrænkedes den udvendige trappe fra gadeniveau, og terrassen

Den "skæve" facade fra 2004 på tilbygningen, der bryder med bygningens oprindelige firkantede former, har givet indgangspartiet et mere dramatisk og moderne præg uden at misblænde det. På forpladsen ses Anita Jørgensens skulptur fra 1994 "Søjle med glasstak" med lyseffekt fra Solen i glaspladerne til venstre. (Jeppe Tønsberg foto).

langs sydfacaden blev ligeledes indskrænket i bredden ud for tilbygningen, så Willy Ørskovs skulpturer måtte flyttes. Indenfor i den nu skæve udbygning forsvandt bibliotekscafeen og afløstes af et nyt publikumsområde ”Flygelet” med tidsskriftsreoler, navngivet efter gulvfladens form. En mere beskedent bibliotekscafe indrettedes i gallerigangen nærmest Gramlille. Det gamle landsted, der havde rummet det engang så berømmede musikbibliotek, anvendes nu til interne formål. - Til de indvendige ændringer hørte også, at gallerigangen ved Kunstbibliotekets nedlæggelse genvandt sin funktion som udstillingsområde.

Filialer og afdelinger. 1932-1977

I oktober 1932 oprettedes en ny udlånsstation i Spisehuset i Brede. Mod forventning blev den stort set kun anvendt af Klædefabrikens personale, og efter fabrikkens ophør i 1956 blev udlånsstationen nedlagt 1. maj 1957.

Den 8. januar 1935 åbnede Lyngby Børnebibliotek i den tidligere garagebygning ud til Rustenborgvej ved siden af hovedbiblioteket. Indtil da havde børnene været henvist til skolebibliotekerne, hvor især Engelsborgskolens bibliotek havde et meget stort udlån. Børnebiblioteket fik i januar 1953 en mindre udvidelse.

I november 1940 flyttede Virum Bibliotek fra Virum Skole til en lejlighed i ejendommen Grønnevej 59 ved Virum Torv. I 1958 flyttede biblioteket herfra til nyindrettede lokaler på 1. sal i en ny ejendom på Geels Plads, hvor der foruden afdelingen for voksne blev indrettet et ret stort børnebibliotek med egen indgang. Her fandtes Virum Afdelingsbibliotek frem til lukningen i 1990, jf. ovenfor.

Taarbæk Bibliotek flyttede i marts 1941 fra Taarbæk Skole til et lokale i Taarbæk Kros bygninger, Taarbæk Strandvej 102. Efter en udvidelse og nyindretning gen-

indviedes biblioteket den 15. september 1964. Biblioteket flyttede i 1991 til et lokale på Taarbæk Skole i forbindelse med skolens omdannelse til kulturhus.

Lundtofte Bibliotek flyttede i 1953 fra et klasseværelse på Lundtofte Skole til en stuelejlighed i Lundtofteparken 18. I 1970 åbnede et nyt Lundtofte Afdelingsbibliotek i Eremitageparken, udstyret med en foredragssal i kælderen. Afdelingsbiblioteket flyttede i 1991 til Lundtofte Medborgerhus, hvor det blev indrettet ved ombygning af en tidligere gymnastiksal, men blev nedlagt i 2008, jf. ovenfor.

I forbindelse med byggeplanerne på grunden Lyngby Hovedgade 28 indrettedes ”Gramlille” i 1963 til Danmarks første musikbibliotek, der indviedes den 12. marts 1963. Det selvstændige musikbibliotek blev nedlagt i 2004 og dets materialer integreret i Stadsbiblioteket.

Udlånsstationen på Raadvad Skole, der længe havde haft et meget beskedent udlån, blev nedlagt i 1965 sammen med skolen.

Det nyopførte Sorgenfri Afdelingsbibliotek blev indviet i 1965. Det rummelige bibliotek var indrettet i ét stort rum opdelt med reoler. Det var møbleret med inventar af typer, som senere blev anvendt på Stadsbiblioteket, og som altså blev afprøvet i Sorgenfri. Afdelingsbiblioteket blev nedlagt i 2008.

Efter overflytningen til Stadsbiblioteket indrettedes Gammel Rustenborg til Danmarks første kunstbibliotek, der indviedes i 1969. I foråret 1974 overflyttedes Kunstbiblioteket til biblioteksgalleriet i forbindelse med Stadsbiblioteket. Det selvstændige kunstbibliotek blev nedlagt i 2004 og dets bøger integreret i Stadsbibliotekets bogbestand. Udlånsamlingen af grafik blev solgt i 2011.

Siden Stadsbibliotekets åbning i 1968 er således de tre store afdelingsbiblioteker, Musikbiblioteket og

Kunstabiblioteket lukket, og foruden Stadsbiblioteket er nu kun filialbiblioteket i Taarbæk bevaret. I årene 2009-14 havde biblioteksvæsenet desuden en bogbus, der var anskaffet til erstatning for de lukkede afdelingsbiblioteker. Derefter var der i 2014 planer om såkaldte mikrobiblioteker i Virum og Lundtofte, hvor dog kun Virum Mikrobibliotek blev etableret samme år. Det har ingen betjening, og publikum skal selv låse sig ind. Mikrobiblioteket fungerer især som lokalt afhentnings- og afleveringssted for bestilte materialer fra Stadsbiblioteket, hvortil der er IT-forbindelse.

Fremtiden?

I nutiden er de danske folkebibliotekerne i stadig højere grad blevet kulturhuse, hvor man opholder sig og oplever udstillinger og arrangementer, frem for biblioteker, hvor man låner bøger og musik og i øvrigt henter information.

Hvordan man forestiller sig, at Stadsbiblioteket skal udvikle sig fremover, kan man få et indtryk af med rapporten "Stadsbiblioteket i Lyngby, Fremtidsanalyse" udarbejdet af Arkitema Architects i 2017. Den kan ses på Lyngby-Taarbæk Kommunes hjemmeside: www.ltk.dk/sites/default/files/uploads/public/referat_dagsorden/fremtidsanalyse_-_bilag_kfu.pdf

Formålet med analysen er at tænke sig biblioteket nyindrettet ud fra et ønske om at "forbedre udnyttelsen af bibliotekets kvadratmeter", men samtidig at "genfinde og fremhæve de kvaliteter bygningen indeholder." Det betyder, at det indvendige – skillevægge og inventar – kan fjernes eller ændres, men at den originale bygning incl. tilbygningerne fra 2003 – søjler, dæk og glasfacader – forudsættes bevaret uændret.

Parkeringspladsen på Rustenborgvej mellem Frivilighuset og nedkørslen til Stadsbibliotekets parkeringskælder (til venstre på skitsen) ændres til en forplads i

form af en jævn rampe ned mod Bibliotekstorvet, så man fra vejen får direkte udsyn og adgang til biblioteket. Pladsen ud til Lyngby Hovedgade bliver en bibliotekshave, som man passerer på vej til biblioteket.

I selve biblioteket indrettes nederste etage (kælderen) overvejende til publikumsarealer. Magasinerne reduceres til det hidtidige kompaktmagasin, der får moderne rullereoler. De hidtidige magasin- og personalearealer med vinduer mod Mølleedammen bliver til ét stort rum med musik- og kunstafdeling. Der bliver indgang direkte fra parkeringskælderen med trappe til stueetagen, og den eksisterende elevator mellem stue og 1.sal føres ned i kælderen. I den del af kælderen, som vender mod Rustenborgvej og i dag anvendes som magasiner, indrettes bl.a. øvelokaler til musik og sang.

Forslag til Stadsbiblioteket fremtidige omgivelser.
(Arkitema Architects).

Stueetagen, der i dag rummer udlån for voksne og børn, ekspedition og sal, beholder disse funktioner i en ændret indretning. Salen forlænges til sin oprindelige størrelse, og Flygelet lukkes som en mindre sal. Bibliotekscafeen bliver trukket ind i biblioteket og indrettes langs bibliotekets sydfacade med mulighed for udeservering.

På 1.sal indrettes den vestlige del som ét stort rum med faglitteratur, beregnet til studiebrug. Omkring åbningen ned til stueetagen og langs glasfacaden mod Mølledammen indrettes læsepladser. Fordelt i det åbne rum anbringes cirkelformede grupperum med vægge i form af gardiner. Den østlige, mindre del af etagen indrettes til personaleområde med et stort åbent kontorlandskab samt gruppe- og pauserum, garderober og toiletter.

Gramlille bliver igen indrettet til publikumsbrug, nemlig som et forsamlingshus med mødelokaler, der kan anvendes uden for bibliotekets åbningstid.

I store træk handler Fremtidsanalysen således om at udvikle biblioteket til at være et kultur- og musikhus, hvor man opholder sig med flere forskellige aktiviteter. Stadsbiblioteket skal i endnu højere grad være ”Lyngby-Taarbæks dagligstue”

Noter

Artiklen er en omarbejdet og udvidet version af forfatterens afsnit i jubilæumsskriftet ”Lyngby-Taarbæk Kommunes biblioteker gennem 25 år, 1958-1983” udgivet i anledning af stadsbibliotekar Aage Børresens 25 års jubilæum.

1. Ole Harkjær, mundtligt til forfatteren.
2. Præsentationsartikel i Lyngby-Taarbæk Bladet 10. juli 1958 i anledning af Aage Børresens tiltrædelse.
3. Når Biblioteksudvalget talte om besparelser på budgettet, plejede Aage Børresen at give sig til at fortælle om alle de gode og nyttige ting man fik for pengene. Når han havde talt et stykke tid og de ikke orkede at høre på ham længere, opgav de og lod ham slippe. – Denne og flere andre af oplysningerne i teksten er meddelt mundtligt af Aage Børresen til forfatteren.

4. Erhvervsarkivet, Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskabs arkiv, j.nr. 70/1807.
5. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere (1960) side 238,375).
6. Jeppe Tønnsberg: Brede Klædefabrik (2004) side 163-97.
7. For Almeenvel 1858. Årgang 1, side 60-70. – Præsten J. W. Marckmanns mønsterkatalog over bøger, der egnede sig for almuens, blev udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug i 1844.
8. Københavns Amts Avis (KAA) 9.1.1872.
9. KAA 18.1.1873.
10. KAA 31.8.1876 og 4.9.1883.
11. KAA 1.2.1887.
12. KAA 6.2. og 8.3.1888.
13. KAA 19.8.1890.
14. KAA 31.3.1908.
15. Helle Hvenegaard Lassen: Taarbæk biblioteks historie (1990).
16. Nordre Birks Tidende 21.12.1917.
17. Lyngby Biblioteks Tidende 1926 nr. 6-8.
18. Stadsbiblioteket i Lyngby. Særtryk af: Arkitektur 1968 side 283-91.
19. Lyngby-Taarbæk Kommunes Biblioteker gennem 25 år (1983) side 24-25.
20. Som note 18.
21. Eva Pohl i: På sporet af skulpturerne i Lyngby-Taarbæk Kommune, 2017, side 21.
22. Do., side 18.

Litteratur

- Dahlkild, Nan: Biblioteket i tid og rum. Arkitektur, indretning og formidling. 2011. (Særligt s. 230-34 om Stadsbiblioteket).
- Hvenegaard-Lassen, Helle: At udbrede oplysning og god læsning. Lyngby-Taarbæk Kommunes Biblioteker i 1940'erne og 1950'erne. 2002.
- Hvenegaard Lassen, Helle: Taarbæk biblioteks historie og hvad folk læste i gamle dage. Lyngby 1990.
- Lyngby Biblioteks Tidende. 1925-27.
- Lyngby-Taarbæk Kommunes Biblioteker gennem 25 år 1958-1983. 1983.
- Nielsen, Helge: Folkebibliotekernes forgængere: oplysning, almue- og borgerbiblioteker fra 1770'erne til 1834. 1960.
- Pohl, Eva: På sporet af skulpturerne i Lyngby-Taarbæk Kommune. 2017.
- Stadsbiblioteket i Lyngby. Særtryk af: Arkitektur 1968 side 283-91.
- Stadsbiblioteket i Lyngby. 10 års jubilæum 21. maj 1978. 1978. (Folder).
- Det stærke folkebibliotek. 100 år med Danmarks Biblioteksforening. Af Martin Dyrbye m.fl. 2005.

Jørn Godrum Bech

Stadsbibliotekets første tid

1968-1973 - erindringer fra nogle arbejdsår i Lyngby

At starte i Lyngby

Der er perioder i folkebibliotekernes historie, der i særlig grad er præget af nybrud og udvikling. En af dem er tiden omkring 1970 og et af fyrtårnene i denne udvikling var Stadsbiblioteket i Lyngby.

Lidt tilfældigt kom jeg til at være med. Min kone og jeg havde købt hus i Sorgenfri i 1966. Jeg underviste på det tidspunkt på Danmarks Biblioteksskole, men ville gerne tilbage til det praktiske biblioteksarbejde. Da Stadsbibliotekets kort efter indvielsen i 1968 opslug en stilling som stedfortrædende leder af udlånsafdelingen, søgte jeg stillingen, fik den og blev året efter udnævnt til udlånsleder. Dermed kom jeg til at opleve Stadsbibliotekets første og frembrusende pionerår fra første parket. Jeg forlod Lyngby i 1973, hvor jeg blev ansat i Vejle.

De tre huse

Min arbejdsplads, Stadsbibliotekskomplekset i Lyngby, bestod af tre huse:

Ældst var Gramlille, en bygning fra 1800-tallet, der osede af kultur. Her havde digteren Christian Winthers store kærlighed, Alvilda Müffelmann, boet i sin alderdom fra 1880 til sin død i 1895. Gramlille blev i 1963 rammen om Musikbiblioteket i Lyngby.

I Gramlilles store have direkte ud til Mølledammen byggede man i 60-erne Stadsbiblioteket. Huset blev en storslået ramme om det moderne bibliotek, der blev skabt i Lyngby. Stadsbiblioteket var forbundet med Gramlille via en lang forbindelsesgang, Biblioteksgalleriet, der blev anvendt til udstillinger.

Overfor det nye stadsbibliotek, på den anden side af Rustenborgvej, lå en ældre bygning »Rustenborg«, et tidligere landsted. Her lå fra 1930 og frem til 1968 Lyngbys gamle hovedbibliotek. Efter Stadsbibliotekets indvielse i 1968 kom »Rustenborg« året efter til at huse nyskabelsen Lyngby Kunstbibliotek.

Et bibliotek i vækst

Mine år på biblioteket i Lyngby var som nævnt præget af voldsom og uafbrudt vækst.

Indbyggertallet i kommunen havde i slutningen af 60-erne stabiliseret sig omkring 60.000, med svag nedadgående tendens, således at der omkring 1973, med et tal på 58.642 (1968: 62.049), faktisk var 3.407 færre indbyggere end i 1968.

Som det fremgår af de årlige udgaver af Biblioteksårbogen, var der massiv fremgang fra 1968, da Stadsbiblioteket blev taget i brug, til 1973:

- Udlånet steg fra 682.171 til 1.165.695 bind, en stigning på 71%.
- Udlånet pr. indbygger steg fra 11,0 til 19,9 bind, en stigning på 81%
- Budgettet steg fra 5.199.100 til 12.056.800 kr., en stigning på 132%
- Antallet af ansatte steg fra 69 til 126 heltidsstillinger, en stigning på 83%.

Stigningerne var markante og slående. De var imidlertid ikke enestående. Lyngby var i spidsen med nyudviklingen, men nabokommunerne, Gladsaxe, Søllerød og Gentofte fulgte tæt i hælene. De øvrige københavnske omegnskommuner og de store provinsbyer fulgte trop i årene lige efter 1970. Op gennem 70-erne rullede omlægningerne og aktivitetsstigningerne ud over hele det danske bibliotekslandskab. Men på de væsentligste punkter var Lyngby det bibliotek, som først fik erfaringer med de nye tiltag: musik, kunst og udadvendte

aktiviteter. Lyngby blev derfor det bibliotek, de øvrige biblioteker skelede til, når man rundt omkring selv skulle i gang.

Lyngby som pionerbibliotek

Bibliotekets rolle som pionerbibliotek havde mange forudsætninger:

- En af dem var en ny bibliotekslov fra 1964, der pegede på, at biblioteket ud over bøger kunne stille andet materiale til rådighed, som f.eks. musik og kunst.

- Biblioteksloven understregede, at bibliotekernes formål var at fremme oplysning, uddannelse og kulturelle aktiviteter. Det betød, at biblioteket ansøredes til at iværksætte kulturelle aktiviteter, og at man ligeledes skulle søge sin berøringsflade udvidet gennem samspil med institutioner og interesseorganisationer af folkeoplysende eller kulturel karakter. Det faldt i tråd med overvejelser, man allerede havde gjort sig i Lyngby i adskillige år.

Overbibliotekar Aage Børresen i fornøjelig samtale med senere viceborgmester Karen Schack ved bibliotekets nytårsfest 1961. Billedet illustrerer det gode forhold mellem Aage Børresen og Lyngby-Taarbæk Kommunes politiske ledelse. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

- Det hele skete i en tidsperiode i 50-erne og 60-erne, hvor befolkningsgeografien i Danmark ændrede sig markant. Dels gennem vandringen fra land til by, dels gennem udvandringen fra bykerner og brokvarterer til omegnskommuner. Det mærkedes i Lyngby, hvor de åbne marker i Virum og Sorgenfri gav plads til parcelhuse og boligblokke og dermed nye borgere. Med stabiliseringen sidst i 60-erne omkring ca. 60.000 indbyggere var der skabt et solidt skattegrundlag. Men man stod også med mange nye borgere, der stillede krav til kommunen om servicering. Helt afgørende var, at der i Lyngby var en politisk vilje til at leve op til disse krav - også når det gjaldt udvikling og udbygning af biblioteksområdet.

Bag hele udviklingen omkring biblioteksområdet i Lyngby stod et trekløver: en velvillig borgmester Fenneberg, en meget engageret kulturudvalgsformand Ole Harkjær og sidst, men ikke mindst en bibliotekschef, Aage Børresen, der havde blik for og evne til at udpege, hvad der burde være de store linjer i bibliotekets udvikling, parret med en veludviklet evne til at spille konstruktivt sammen med det politiske niveau og herigennem skabe de økonomiske rammer for biblioteksvæsenets udbygning.

Aage Børresen

Aage Børresen (1917-92) blev bibliotekar i 1940. Vicebibliotekar i Hvidovre 1948, ledende bibliotekar i Brøndbyerne 1953. Han blev overbibliotekar i Lyngby 1.4.1958 (fra 1964 med titlen stadsbibliotekar) og fortsatte som chef i Lyngby frem til sin afgang som 70-årig i 1987.

Børresen startede fra sin ansættelse i 1958 med at fokusere på en række udviklingsmuligheder: en fysisk udbygning af det bestående biblioteksvæsen, en interesse for at biblioteket havde andet end bøger som til-

bud til borgerne, f.eks. musik og kunst. Og en fokusering på arrangementsvirksomhed og det at synliggøre biblioteket overfor borgerne og omverdenen.

Hvad udbygning af det bestående bibliotekstilbud angår, fik han første trin foræret, idet kommunen 2. juni 1958 kunne indvie et nyt filialbibliotek på Geels Plads i »den voldsomt voksende bydel Virum«. Filialen rummede som noget helt nyt for Virum et børnebibliotek. Arbejdet for den nye filial var gjort af Børresens forgænger, overbibliotekar Eivart Møballe, der ligeledes havde gjort forarbejdet for oprettelse af en filial i Sorgenfri. Efter Børresens ansættelse kom der ligeledes skub i planerne om et nyt hovedbibliotek til afløsning af det gamle på Rustenborgvej. I 1962 forelå der projekt til et nyt bibliotek, hvor placeringen »bliver ganske indtagende, idet bygningen skal vende ud mod Mølledammen over for Lyngby Kirke«. Det nye stadsbibliotek blev indviet 21. maj 1968 og kom til - trods en forbeholden modtagelse i bibliotekspressen - at danne nye normer for biblioteksbyggeri.

At biblioteker kunne være andet end bøger, stod fra begyndelsen helt klart for Børresen, der mente, at bibliotekerne også burde være formidlere af musik og kunst gennem udlån af grammofonplader, lysbilleder, film og kunsværker. Med biblioteksloven af 1964 blev denne mulighed for at stille andet egnet materiale til rådighed for publikum bekræftet af loven. Da havde Lyngby allerede taget hul på den nye tid, idet man 13.3.1963 åbnede Lyngby Musikbibliotek i den gamle bygning Gramlille. Det var landets første musikbibliotek, indledningsvis med plader til aflytning på stedet, men fra 1. april 1965 kunne pladerne - også som det første sted i landet - lånes med hjem. På samme måde med kunsten: Da biblioteket i 1968 flyttede ud af det gamle bibliotek på Rustenborgvej og ind i det nye stadsbibliotek, oprettedes der - som det første sted

i landet - et kunstbibliotek i de gamle lokaler på Rustenborgvej med udlån af grafik til Lyngby-Taarbæks borgere. Indvielse 29. april 1969.

For Børresen var det utrolig vigtig, at synliggøre biblioteket og at gøre det til et hus, der rummede andet end udlånsfunktioner. Man kan følge de første år gennem de mange meddelelser, der sendes til pressen og bibliotekstidsskriftet »Bogens Verden« om aktiviteterne i Lyngby. Der søges samarbejde med andre kulturinstitutioner og foreninger. Hen ad vejen munder det ud i etablering af et sekretariat, der står for den udadvendte virksomhed, og i oprettelse af en kontaktafdeling, der bl.a. har til opgave at få samarbejdet med fritidsundervisningen op at stå.

Arbejdspladsen

Stadsbiblioteket, hvor jeg skulle arbejde, var indviet i 1968 og således flunkende nyt. Det store prestigebyggeri havde vakt kritik, men for os, der arbejdede i det, var der udbredt tilfredshed med huset og stolthed over arbejdspladsen: det smukke bibliotek med den dekorative beliggenhed ud mod Mølledammen. Vore kritikpunkter tilhørte småtingsafdelingen. De centrale publikumsafdelinger var udformet som et fællesrum. Hen ad vejen gav det problemer på læsesalen, der blev generet af støj fra udlånsafdelingerne. Det blev afhjulpet i 1971 med montering af glasvægge mellem læsesalen og balkonarealet over udlånet. Til irritation, men også moro, var solafskærmningen med markiser på de store sydvendte vinduesflader. Den automatiserede afskærmning arbejdede med tidsmæssig retardering, således at der - på en god dansk sommerdag med hurtigt vekslende skydække - blev trukket for, når solen gemte sig bag en sky, og trukket fra igen, når solen atter strålede. Men det tilhørte alt sammen småtingsafdelingen. Et større minus ved bygningen viste sig først hen ad

vejen. Efterhånden som antallet af ansatte steg, blev der meget småt med plads på kontorerne, og folk sad tæt pakkede. Generelt var tilfredsheden med bygningen imidlertid stor blandt de ansatte.

Afdelingsbibliotekar Maren Hansen ved sit 25 års jubilæum i 1972. Til venstre stadsbibliotekar Aage Børresen, til højre viceborgmester Ole Harkjær. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Maren Hansen

Den første jeg mødte på min nye arbejdsplads, var min nærmeste foresatte, udlånschefen Maren Hansen, som jeg skulle assistere som næstkommanderende. Hun tilhørte bibliotekets veteraner og havde arbejdet i Lyngby i 22 år. Hun var 48 år og vesttjyde, med en svag jysk accent. Hun var en overordentlig dygtig bibliotekar og uhyre belæst. Hun var et klogt og ligevægtigt samlingspunkt for udlånet, udstyret med megen humor og afholdt af både lånerne og alle de unge bibliotekarer i afdelingen. Maren introducerede mig til mine arbejdsopgaver. Hun var en fremragende tutor og blev for mig en stor støtte i min første tid i Lyngby. Hun harcelerede af og til over de mange nye ting, der skete i huset. Hun betroede mig på sin karakteristiske neddæmpede og lune måde, at nu ventede hun kun på, at man også lavede et puslespilsbibliotek, for så ville hun ansøge om at blive leder af det. Resultatet blev, at hun i 1970 bad om at blive afdelingsleder i Lundtofte-filialen, hvor der var mindre administration, og hvor hun var tættere på lånerne og det primære udlånsarbejde. Dermed blev jeg leder af udlånet.

Ledergruppen

I spidsen for biblioteket stod en ledergruppe på tre personer, der tegnede biblioteket og dets udvikling: stadsbibliotekar Aage Børresen, vicede stadsbibliotekar Eva Holst og sekretariatschef Inger Marie Balling.

Aage Børresen havde i samarbejde med det politiske niveau skabt Stadsbiblioteket og de gunstige rammer omkring bibliotekets virksomhed og således udformet et bud på, hvordan fremtidens biblioteker skulle se ud. Man kunne derfor forvente, at der var totalopslutning omkring ham fra personalet. Det var imidlertid ikke uden videre tilfældet. Børresen var fjern, lidt utilnærmelig og ikke særligt synlig i det daglige eller i

afdelingerne. Hans glansperiode i Lyngby var sammenfaldende med ungdomsoprørets gennembrud. Hans biblioteksplaner var visionære og nybrydende i forhold til det traditionelle biblioteksbillede. Men der var i hans reserverede og autoritære fremtræden ikke meget, der kunne få revolutionære sjæle blandt de unge

medarbejdere til at tænke på Che Guevara. Han var en sammensat person, der med sin studse og abrupte facon og sin utydelige mumlen ikke altid var lige let at kommunikere med. For de fleste ansatte var kontakten med ham meget lille. For afdelingslederne bestod den i lejlighedsvis afdelingsledermøder, for persona-

Aage Børresen i spidsen for biblioteksvæsenets personale, fotograferet 10. oktober 1984 på den nu indskrænkede trappe fra bibliotekets forplads til terrassen langs sydsiden. Stående forrest fra venstre kontorchef Hlegert Vad, vicedstadsbibliotekar Lars Munkøe og stadsbibliotekar Aage Børresen. (Jeppe Tønsberg foto).

let som helhed i personalemøder en til to gange om året. Personalemøderne blev indledt med, at Børresen talte om husets øjeblikkelige situation. Hans forelæggelse var mumlende og utydelig, og blev optaget på bånd. Der blev bagefter udsendt mødereferat, så vidt jeg husker udarbejdet af bibliotekarernes tillidsmand, Hanne Mulvad, der var mødesekretær. Jeg husker udskrivningen af et referat, hvor en tre-fire stykker af os, der havde mest med Børresen at gøre, sammen med Hanne Mulvad kørte de vanskelige passager af båndet igennem gang på gang for at blive klar på, hvad det egentlig var, han stod og mumlede om.

Børresen var et privat og for næsten alle i huset et fjernt menneske. Bortset fra sekretariatschefen, fru Balling, havde huset ikke ret megen indsigt i hans arbejde eller dispositioner. Hans ferie begyndte den sommerdag, hvor han ikke dukkede op. Og den sluttede den dag, han pludselig stod der igen.

Den grødede mundtlige kommunikation stod i grel modsætning til Børresens eminente sprogbeherskelse. Han havde oversat børnebøger, og da omverdenens opfattelse af biblioteket var en hjertesag for ham, gennemgik han omhyggeligt alle de pjecer, som afdelingerne udarbejdede til publikum. Da vi i udlånet startede udbringningsordningen af bøger til bevægelseshandicappede, havde de to bibliotekarer, der stod for ordningen, udarbejdet en introduktionspjece. Den havde jeg efterfølgende rettet grundigt igennem og gjort mere mundret og smidig, hvorefter jeg - rimeligt tilfreds med mit værk - præsenterede pjecen for Børresen. Han læste den igennem, så på mig og sagde: »Det her er ikke godt nok, Bech«. Mine nakkehår rejste sig, men de faldt ned igen et minut senere, da han med sin fyldepen begyndte at rette pjecen, der med et trylleslag blev lysende enkel, mundret og indbydende.

For afdelingslederne var han på mange måder en

fremragende chef. Han skabte rammerne for virksomheden, gav os gode udfoldelsesmuligheder og havde enorm fokus på bibliotekets udadvendte virksomhed og synlighed. Men han interesserede sig ikke for detaljer i vor dagligdag, og det gav os et godt stykke hen ad vejen meget frie hænder, hvad der følte som et stort plus. Med måneders mellemrum kunne han så pludselig gribe ind i vore dispositioner. Det kunne være berettiget, men normalt følte det irrelevant og frustrerende.

Det korte og det lange var imidlertid, at trods sit kantede væsen var Børresens evne til at se, hvor man skulle bevæge sig hen, hvordan et bibliotek også kunne være, og hans eminente evne til økonomisk og politisk at skabe vækstmuligheder for biblioteket, den inderste nøgle for den imponerende udvikling, der skete i Lyngby i de år.

Vicestadsbibliotekaren, Eva Holst, var syv år ældre end Børresen. Hun blev ledende børnebibliotekar i Lyngby i 1938 og udnævnt til viceoverbibliotekar i 1957. Hun var Børresens diametrale modsætning. Bag de store og skelsættende visioner, han havde, lå en hverdag, hvis prosaiske detaljer ikke interesserede ham synderligt. Det blev Eva Holsts opgave at få denne dagligdag til at fungere. Det gjorde hun med stor indsigt i det praktiske biblioteksarbejde og med en overordentlig stor grundighed. Der var ingen billige løsninger i det, hun rørte ved. Hun var den, man konsulterede i forbindelse med budget- og regnskabsspørgsmål og i spørgsmål om ansættelser og normeringer. Alt hvad man forelagde hende skulle være grundigt gennemarbejdet. Men jeg satte stor pris på hende for hendes redelighed og engagementet. For afdelingerne var hun en god samspilspartner og støtte, og mit samarbejde med hende var tæt og med næsten daglige møder.

Forholdet mellem Børresen og Eva Holst var ikke særligt nært, men i virkeligheden supplerede de hinan-

den og bidrog hver på sin måde til at skabe rammerne for en god arbejdsplads.

For Børresen stod bibliotekets rolle som udadvendt kulturinstitution i centrum. For at styrke dette opslog han i 1968 en sekretariatschefstilling, der skulle styrke den administrative ledelse af de mange nye opgaver, som biblioteket havde påbegyndt: samarbejdet med oplysningsforbund, foreninger, klubber og studiekredse, tilrettelæggelse af biblioteksvæsnets kulturelle arrangementer og løbende udstillinger. Børresen

ønskede stillingen besat med en bibliotekar, hvilket indledningsvis gav anledning til polemik med biblioteksassistentgruppen i bibliotekstidsskiftet »Bogens Verden«, idet bibliotekernes sekretariater traditionelt varetog funktionerne omkring budget, regnskab og personaleadministration, og derfor normalt blev besat med kontoruddannet personale med en fuldmægtig i spidsen. Den opslåede sekretariatschefstilling var imidlertid noget nyt og ganske andet, og hertil skulle Børresen bruge en bibliotekar i en nøglefunktion, der

Vicestadsbibliotekar Eva Holst ved morgenkaffen på sin sidste arbejdsdag 10. marts 1978. Frk. Holst sidder helt til højre, derefter bogholder Peer Celinder, assistent Marianne Rittig og yderst til venstre Inger Marie Balling. (Jeppe Tønsberg foto).

sigtede på styringen af den udadvendte side af biblioteksvæsnet. Stillingen blev besat med den 37-årige bibliotekar Inger Marie Balling, hidtil Brøndbyerne, der tog fat på - sammen med Børresen - at løse de stillede opgaver og hurtigt blev hans nærmeste medarbejder.

Det økonomiske klima

Grundlæggende for virksomheden i Stadsbibliotekets første år var de meget brede økonomiske rammer, som kommunen havde sat omkring biblioteksvæsnets udvikling og som gav særdeles gode vækstbetingelser. Jeg kan illustrere situationen med to episoder, jeg oplevede fra denne pionertid:

Børresen viste sig kun sjældent i publikumsafdelingerne. Men et lille stykke tid efter min ansættelse i 1969 stødte jeg på ham på kontorgangen. Han standsede mig og spurgte, hvordan det gik i udlånet. Jeg svarede, at det gik godt: udlånene steg og lånerne strømmede til. Men at jeg havde et problem: der var alt for få bibliotekarer til at klare det stigende pres. Børresen så på mig og sagde: »Det er da Deres egen fejl, Bech. De kunne jo bare have bedt om nogle flere bibliotekarer«. Det gjorde jeg så, og det følgende år ansatte vi fem bibliotekarer, heraf tre i nyoprettede stillinger.

De gyldne tider varede ikke evigt. I 1972 skete der for første gang siden indvielsen en beskæring af budgetønskerne. Beskæringen ramte bl.a. kontoen for bogindkøb til voksne med nogle hundredetusinde. At man kunne beskære bogindkøbet var for os noget totalt ufatteligt og opfattedes af alle som et uønsket overgreb. Beskæringen blev behandlet på et personalemøde i salen med ledelsen og kulturudvalgsformanden Ole Harkjær. Nogle af afdelingslederne bad mig på mødet påtale det helt forkastelige i beskæringerne. Det gjorde jeg så, selvfølgelig uden at det ændrede på noget som helst. Set i bakspejlet var nedskæringen ubetydelig på

et i forvejen meget fyldigt budget. Men det varslede et ændret klima og de to kommende årtiers økonomiske opbremsninger og nedskæringer, kulminerende i fattigfirserne.

Udlånsafdelingen

Udlånet, som jeg blev leder af, havde mange kvalifikationer. Primært et dygtigt personale. Der var fra Rustenborgtiden nogle få ældre bibliotekarer i afdelingen, men de fleste var unge, kvindelige bibliotekarer, med nogle få års anciennitet, men med en grundlæggende erfaring i arbejdsområdet, dybt engagerede og meget indstillet på at tage fat på nye biblioteksopgaver. Kort sagt det, man på nutidsdansk kalder omstillingsparate. De fleste af dem var i slutningen af 20-erne. Jeg delte kontor med to af afdelingens nøglefigurer, der som jeg var i begyndelse af 30-erne: stedfortrædende udlånschef Ellen Vestergaard, som efterfulgte mig som udlånschef, da jeg forlod Lyngby i 1973, og bibliotekar Birthe Glente, der styrede bogkøbet til vort voksenpublikum. Begge faglige dygtigheder.

Det var tiden før edb-en blev taget i brug, så alle arbejdsopgaver var manuelle. Det vigtigste hjælpemiddel i betjeningen af publikum var bibliotekets eget kortkartotek. Den eneste form for teknik, der sneg sig ind, var et telex-apparat, der var placeret i et kældermagasin, og som bl.a. brugtes ved rekvirering af bøger, som vi ikke selv havde. Alt var i sin vorden. For at skærpe vort arbejde gennemgik vi på en række møder, hvordan vi kunne stramme op omkring vore arbejdsopgaver f.eks. med hensyn til reserveringer, bestillinger fra andre biblioteker, hjemkaldelser etc. etc. Det hele blev nedfældet i skriftlige cirkulærer, så vi var sikre på, at alt blev gjort på den mest hensigtsmæssige måde og blev gjort ens af alle.

Der kom nye tiltag. Ikke mindst inden for bogkøbet.

Men også i formidlingen. Omkring 1971 indførte vi en udbringningsordning, »Bogen Kommer«, med udbringning af bøger til bevægelsehandicappede og andre, der ikke var i stand til personligt at komme på biblioteket. Vi deltog med supplerende materialer i forskellige ud-

stillinger på Sophienholm, som blev administreret fra Stadsbiblioteket, og var inde i planer om en biblioteksafdeling i Lyngby Storcenter - noget der desværre ikke blev til noget.

Den højloftede udlånssal med den smukke udsigt til landskabet omkring Mølledammen. (Jeppe Tønsberg foto).

Bøgerne

Lynby Biblioteks historie strækker sig tilbage til 1800-tallet. I mange år var biblioteket et mindre bibliotek. Det kunne ses på bogbestanden, idet samlingen af bøger fra 1800-tallet og første del af 1900-tallet ikke var imponerende. Til gengæld blev Lynbys køb af nutidig dansk og udenlandsk litteratur meget omfattende og bredere end på de fleste andre samtidige biblioteker takket være de gunstige kommunale bevillinger.

For Aage Børresen var den litterære kvalitet det afgørende princip, der skulle lægges til grund ved køb af bøger til bibliotekets hylder. Det var han ikke ene om at mene, for det var et synspunkt, han delte med alle husets bibliotekarer. Tidens bogindkøb skete i kølvandet af den såkaldte Højholt-debat, hvor forfatteren Per Højholt, der som bibliotekar havde arbejdet i Gentofte og Søllerød, havde gjort sig til talsmand for, at kvalitet skal være det helt afgørende ved bibliotekernes bogindkøb. Gennem hele folkebibliotekernes historie har kvalitetsspørgsmålet bølget frem og tilbage: skal den litterære kvalitet være det afgørende i bogkøbet eller skal man tage hensyn til det, som de mange lånere efterspørger og gerne vil læse. I 60-erne var kvaliteten i højsædet. I begyndelsen af 1970-erne satte en modbølge ind, indledt af Gentofte Bibliotek der begyndte at købe bøger, der måske ikke var præget af høj litterær kvalitet, men var »kendte og elskede« af publikum.

»De kendte og elskede« omfattede på de fleste biblioteker primært romaner fra Danmark og det øvrige Skandinavien, hvor fortællingen foregik i landbrugets sidste store tid i slutningen af 1800-tallet. »De kendte og elskede« var forfattere som Morten og Johanne Korch, Niels Anesen og den i bibliotekarkredse allermest afskyede af alle: Lars Nielsen. Hertil kom en række skandinaviske romanforfattere, bl.a. Margit Söderholm, Tora Feuk, Trygve Gulbrandssen, der skrev

over de samme temaer. På min senere arbejdsplads i Vejle var alle disse forfattere meget efterspurgt. Det samme var ikke tilfældet i det pæne middelklassemiljø i Lynby, hvor svundne tiders dagligdag i landbruget i vore bedsteforældres tid ikke havde den helt store interesse. Det havde derimod en række valent anmeldte engelsksprogede romaner, der var kommet i dansk oversættelse, bl.a. amerikaneren Harold Robbins og sydafrikaneren Wilbur Smith, som biblioteket tog afstand fra, og hvor lånerne var begyndt at komme med kritiske forespørgsler, uden at biblioteket dog i første omgang kapitulerede.

Hvad købet af dansk faglitteratur angik var Lynbys køb overordentlig bredt. Man købte alt, der kunne tænkes at have interesse og undertiden lidt til. Man var ude i marginalerne. F.eks. alle pjecer fra Swami Narayanas indiske klosterorden på Gyllingnæs (prunkløse pjecer udsendt af et foretagende, der i vore dage som Narayana Press har udviklet sig til at være Danmarks førende bogtrykkeri for pragtværker indenfor faglitteratur). Ligeledes DNSAPs (det danske nazistparti) forskellige udgivelser som en del af vor forpligtelse til at kunne dokumentere og dække alle synspunkter. Det var i ungdomsoprørets tid, og bogvalgskoordinatoren Birthe Glente lavede små indkøbsekspeditioner til Huset i Magstræde og til Sigvaldis barnevogn på Strøget for også at få så meget som muligt fra den front med.

Bogsamlingen i Lynby voksede hurtigt i de år. På initiativ af frk. Holst gik vi i gang med at oparbejde en større samling af sprogkurser på en lang række sprog og udgav en katalog over dem. Ligeledes udvidede vi samlingen af udenlandsk skønlitteratur med grundsamlinger på italiensk og spansk. Vi lagde vægt på, at de skønlitterære hovedværker blev købt, som f.eks. de guldrandede nobelpristagerne Mistral, Jimenes, Neruda, Cela, Garcia Marques. Præsværdigt, men jeg ved

ikke, hvor mange lånere de reelt fik. Senere i mit bibliotekariske liv ville jeg nok have prioriteret titler, der kunne tjene som støtte til den almindelige sprogtilegnelse, højere.

Lånerne

Vi havde et meget spændende lånerklientel på Stadsbiblioteket. Jeg har ikke noget statistisk materiale at bygge på, så det følgende baseres på mine fornemmelser, der kan være forkerte. Mit hovedindtryk var imidlertid, at klientellet var domineret af folk i den erhvervsaktive alder, samt af de unge. Det var ligeledes mit gæt, at den pæne middelklasse var dominerende blandt vore benyttere. Til mit hovedindtryk hørte også, at vort lånerklientel i høj grad bestod af folk med mellem- og lange uddannelsesforløb bag sig. På den vej i Sorgenfri, hvor jeg boede, var antallet af yngre ægtepar i den arbejdsduelige alder og med lange eller halvlange uddannelser stort, og jeg tror det dækkede mange af kvartererne i kommunen. Det betød, at der var mange spændende forespørgsler til biblioteket, bl.a. på litteratur, som folk skulle bruge i forbindelse med arbejde og undervisning. Der var ligeledes god omsætning i vor beholdning af udenlandsk faglitteratur.

De unge

De unge var en markant del af lånerskaren. Der var plads til at mødes på Stadsbiblioteket, og musiktilbuddet havde en magnetisk tiltrækningskraft. På musikbiblioteket var der udlån af beatplader. Ud over musikbiblioteket var tilbuddene til de unge en ungdomsafdeling, der lå i tilknytning til voksenudlånet. Hertil kom, at man kunne høre musik i det eventyrrum, der fandtes i kælderens under børnebiblioteket. Den musik, de unge gik efter, var tidens rytmiske musik. De unge var mange, men da de holdt til i ungdomsafdelingen og even-

tyrrummet, var presset i de øvrige afdelinger ikke så stort. De unge - det var i ungdomsoprørets tid - levede med deres flagrende, farverige gevandter deres eget liv i huset.

Til at holde lidt styr på dem og sørge for musikaflytningen, var der indledningsvis placeret en teenage biblioteksmedhjælper i eventyrrummet. Vi havde mistanke om, at der ud over musikaflytning også blev solgt hash. En mystisk person på ca. 30-35 år, der påstod, at han elskede at være sammen med helt unge mennesker, holdt fast til i eventyrrummet. Vore unge biblioteksmedhjælpere i eventyrrummet - spændt ud mellem to stole: de unge og bibliotekets mellemledere - var tavse om eventuelle problemer. Da vi efter et par år begyndte

Ungdomsafdelingen var indrettet lidt skjult bag ved børnebiblioteket med adgang fra udlånet. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

at ansætte ungdomsmedarbejdere i 20-års alderen, kom opsynet med de unge i noget fastere rammer.

På nogle af de københavnske biblioteksafdelinger var der på den tid ret bastante problemer med unge, der totalt dominerede bibliotekslokalerne. Sådan var det ikke i Lyngby, hvor de mange unge besøgende stort set levede deres eget liv med hinanden og med musikken. Jeg tror, at for dem tilhørte alle vi over 20 år et andet folk. Deres forhold til personalet var venligt distancerende og afslappet. En gang kom jeg ind på ungdomsafdelingen: der lå to unge og rullede rundt på gulvet indhyllet i et væld af spraglede gevandter, medens der sad en kødrand af kammerater langs væggen og så på. Jeg råbte øjeblikkeligt op: »Hej, I to der. Kan

I så lade være med at slå«. En af de unge, der sad langs væggen, kiggede træt op på mig og sagde: »Mand! De slås ikke! De elsker«. Det var nu svært at se.

Når de unge ikke var noget voldsomt problem i Lyngby, tror jeg det skyldtes et par grundlæggende forhold: der var plads til dem i den store biblioteksbygning, så de relativt ugeneret kunne være sammen uden at det gav problemer med det voksne publikum. Men medvirkende til, at Stadsbiblioteket ikke blev det absolutte samlingspunkt for de unge, var også, at Lyngby-Taarbæk havde andre ungdomstilbud i kommunen. Konfrontationer med de unge havde vi ikke. De var en del af biblioteksbilledet.

Ekspeditionen

Som en sideafdeling fungerede ekspeditionen (eller »Skranken«, som det hed på den tid). Her blev udlåne-
ne noteret og bøgerne igen afleveret efter endt læsning. På den tid var ekspeditionen et nøglepunkt for publikumsbetjeningen og lånernes vigtigste kontakt med biblioteket. En mindre del af publikum, langt under halvdelen, talte med en bibliotekar, når de besøgte biblioteket. Resten fandt selv det, de ville have med hjem. Men da alle skulle aflevere de bøger, de havde lånt, og have deres nye lån noteret, var alle i kontakt med ekspeditionens medarbejdere, der sammen med telefonomstillingen var bibliotekets centrale berøringspunkt med brugerne.

Registreringen fungerede via et fotonoteringsystem, hvor hver bog blev forsynet med datokort og derpå fotograferet sammen med lånerkortet. Datokortene blev efter bøgernes aflevering sorteret maskinelt af Datacentralen, og hjemkaldelser foretaget ud fra listen over de datokort, der ikke var modtaget retur på forfaldsdatoen.

Skranken var bemandedet med tre biblioteksassisten-

Som en af Stadsbibliotekets nyskabelser var skranken (ekspeditionen) indrettet til siddende betjening. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

ter og et korps af biblioteksmedhjælpere og studentermedhjælpere. Skrankens leder var den midaldrende biblioteksassistent, fru Holding. Hun var måske ikke nogen administrativ ørn, men suveræn i forhold til publikum. Hendes lidt moderlige, rolige og venlige væsen kunne få selv den mest ophidsede låner til at falde ned, når han eller hun kom for at klage over en hjemkaldelse eller en reservering, og få den pågældende til at gå ud af døren med fred i sjælen.

Læsesalen

Læsesalen lå på 1. sal. Lederen, da jeg kom til Lyngby, var den legendariske C.E. Hansen, 67 år. Han virkede altmodisch på det hypermoderne, aktivitetsprudlende bibliotek. Han betjente lånerne udmærket, men uden synderligt engagement. Men han havde en fortid, hvor han i mellemkrigstiden havde boet i og interesseret sig for de østeuropæiske lande og for de franske nordafrikanske kolonier og skrevet bøger om dem. Det betød at han var en af de højest dekorerede bibliotekarer i hele landet med en række eksotiske ordner, som ingen andre indenfor biblioteksverdenen kunne hamle op med (Ridder af den rumænske Kroneorden, Kommandør af Sankt Sawa Ordenen, Ridder af Hvide Løve Ordenen, Ridder af Nichan Iftikar Ordenen). Herudover var han en af de første danske bibliotekarer, der vidste noget om jazz. De unge bibliotekarer havde ikke meget med ham at gøre, men måtte springe til for at dække læsesalsvagten, når han om aftenen - uden i forvejen at have truffet aftale - forlod sin vagt for at spise sin madpakke.

Hansen gik på pension i 1970 og blev efterfulgt af sin næstkommanderende, den 50-årige Gudrun Harder, på den tid en af landets mest anerkendte og respekterede læsesalsbibliotekarer. Med hende startede en ny tid på læsesalen med betjeningen af lånerne i det absolutte højsæde. Hun var begunstiget af at have et lille korps

af meget dygtige unge bibliotekarer ved sin side som assistenter. Forholdet mellem udlånet og læsesalen var meget tæt, og hun og jeg arbejdede nært sammen i det daglige om mange opgaver.

Også læsesalsarbejdet var præget af, at vi omkring 1970 befandt os før edb'ens indførelse. Læsesalene var stedet, hvor borgerne kunne henvende sig, hvis de søgte svaret på et eller andet spørgsmål. Svaret fandt man for det meste i bøger. Læsesalens bibliotekarer var gennem års rutine og et intimt kendskab til opslagsværker og diverse fagbøger specialtrænede i at finde svarene frem. I vore dage er denne form for læsesalsarbejde for en stor del overflødiggjort og erstattet af borgenes egne søgninger på nettet.

Til læsesalen hørte også balkonen, som omgav udlånssalen i 1.sals højde. På balkonen fandtes reoler for tidsskrifter og aviser, læsepladser og adgang til studieceller. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

De store filialer

Lyngebys store filialer, Lundtofte, Virum og Sorgenfri, levede deres eget liv med en afdelingsleder i spidsen for nogle få bibliotekarer og medhjælpere, hvoraf nogle også gjorde tjeneste på hovedbiblioteket. Men herfra var vi samtidig i tæt kontakt med filiallederne, som vi så til fællesmøder, og til de ugentlige møder, hvor vi indkøbte nye bøger.

Lundtofte Bibliotek blev som nævnt ledet sikkert og kompetent af Maren Hansen, den tidligere udlånschef. Lundtofte fik nye lokaler i 1970 i Eremitageparken og fik ved den lejlighed også børneafdeling.

Virum Bibliotek blev ledet af Eva Søltøft Madsen, tidligere gift med den kendte kommunistiske advokat Carl Madsen. Hun var selv engageret på venstrefløj. Virum Bibliotek lå på Geels Plads og var taget i brug i 1958 kort efter Aage Børresens ansættelse. Eva Søltøft Madsen var en meget dygtig bibliotekar med et stort

fagligt engagement, der ud over sit arbejde i Virum afdelingen også var en engageret deltager i vore møder på stadsbiblioteket.

Sorgenfri Bibliotek blev i min Lyngby-tid ledet af den unge bibliotekar Regitze Nørregaard-Nielsen, gift med den kunststuderende Hans Edvard Nørregård-Nielsen. Biblioteket i Sorgenfri blev bygget og indviet i 1965, idet der ikke tidligere havde været bibliotek i området. Biblioteket lå (ligesom Virum) strategisk rigtigt i bydelen med sin placering på Sorgenfri Torv som en del af Sorgenfri Butikscener og lige ved Sorgenfri S-station. Det var et indbydende og smukt et-rums bibliotek med afdelinger for både voksne og børn. Biblioteket var arealmæssigt den største af Lyngebys filialer. Det betød, at der kunne afholdes væsentligt flere arrangementer i Sorgenfri i Regitzes regi end i de øvrige filialer, fordi rammerne var til det.

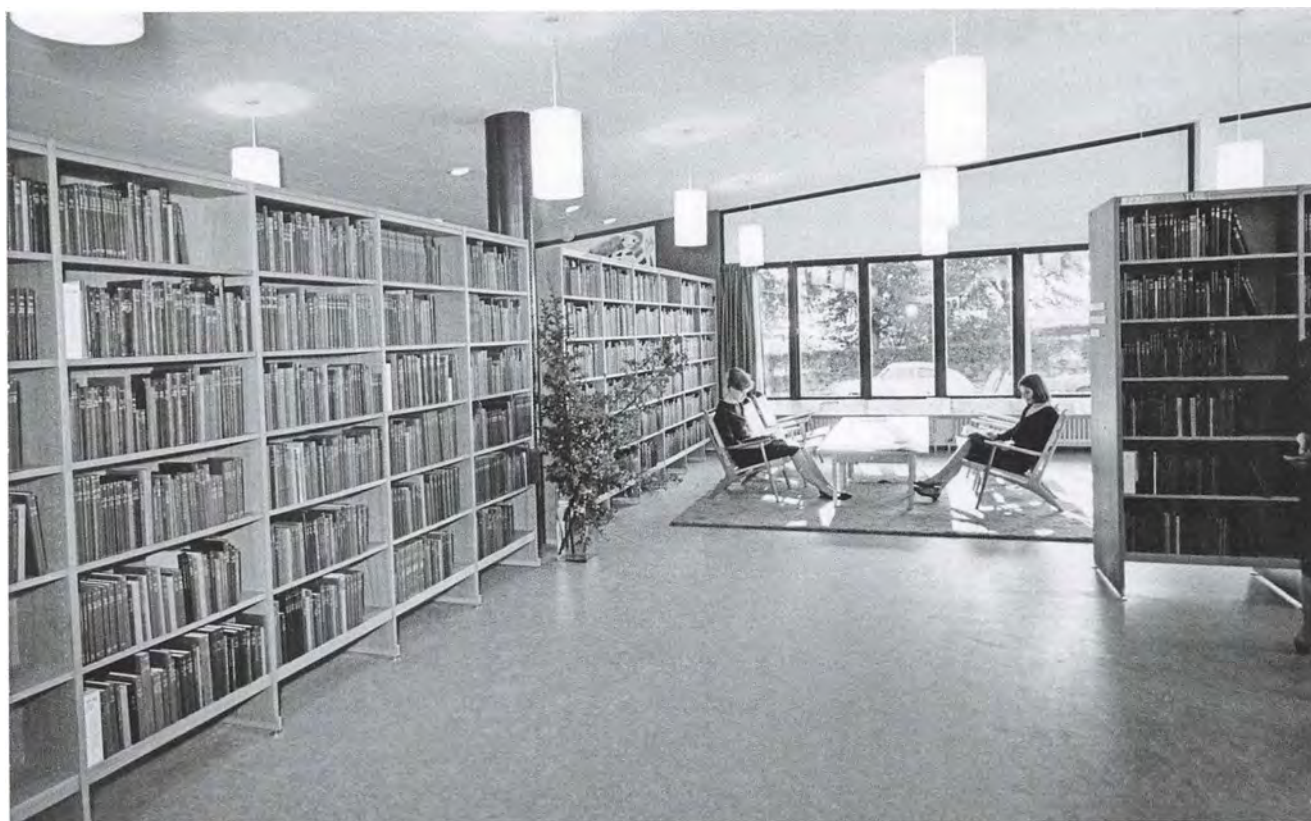

Virum Afdelingsbibliotek var åbnet i 1958 og indrettet under Aage Børresens forgang, overbibliotekar Eivart Møballe. Møbleringen var præget af palisander og spinkle metalben. Den adskilte sig markant fra de senere indrettede biblioteker med deres reoler af lyst træ i en stil, der senere blev karakteristisk for IKEAs møbler. (Lyngby-Taubæk Stadsarkiv).

Taarbæk Bibliotek var Benjamin blandt filialerne. Lokalet var ikke stort og åbningstiden begrænset, men filialen havde tilbud til såvel voksne som børn. Taarbæk-filialen var tættere knyttet til Stadsbiblioteket end de øvrige filialer, idet den på skift blev passet af bibliotekarer fra Stadsbibliotekets udlån. Taarbæk voldte os i min Lyngby-tid betydelige problemer. Filialen var på det tidspunkt blevet stedet, hvor en gruppe unge fra Taarbæk - i mangel af bedre - holdt til, så snart vi

åbnede. Egentlig rare og flinke unge, og næppe meget anderledes end de unge på Stadsbiblioteket. Men rammerne var anderledes. Pladsen var snæver. De unge fyldte i det lille lokale og var meget larmende. Det betød, at de voksne lånere holdt sig væk.

Når biblioteket blev de unges tilholdssted var grunden, at der på det tidspunkt ikke var noget samlingssted i Taarbæk til de unge, og derfor kom de hos os. Det kunne der komme mange sjove situationer ud af. En

Sorgenfri Afdelingsbibliotek fra 1965 kan som et-rums bibliotek med lyse træreoler betragtes som et forstudie til Stadsbiblioteket. I børneafdelingen anvendes nogle af de møbler tegnet af Nanna Ditzel, som senere blev karakteristiske for Stadsbiblioteket. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

dag, jeg havde vagt derude, red en af de unges veninder forbi. Hun fik øje på kammeraterne inde på biblioteket, sprang af hesten og begyndte at trække den ind på biblioteket, så vennerne kunne klappe den. Jeg fik - idet jeg i mit stille sind takkede for min opvækst på en gård i det jyske og med storgrinende assistance fra pigen - skubbet hesten baglæns ud af vindfanget og ud på gaden igen. Situationen i Taarbæk var imidlertid uholdbar, og via Børresen blev der rettet en henvendelse til kommunen, der igangsatte et projekt for de unge i Taarbæk.

Taarbæk Bibliotek var i forhold til de tre andre afdelingsbiblioteker ganske lille, og de bøger, der blev udlånt, var ofte rekvireret fra Stadsbiblioteket. På billedet ses den beskedne børneafdeling. Biblioteket var åbnet i 1964, og allerede her anvendtes Nanna Ditzels børnemøbler. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Så var der fred et par måneder, men så heller ikke længere. En lille restgruppe unge, der ikke fandt nogen fornøjelse i de aktiviteter, kommunen havde stallet på benene, vendte tilbage til biblioteket og uroen fortsatte. Jeg skiftede de kvindelige medarbejdere ud med mandlige, og begyndte selv at tage vagterne. Det hjalp kun en stakket stund, så var respekten for den mandlige vagtdækning væk og uroen fortsatte. På et tidspunkt blev jeg og en af vore unge mandlige studentermedhjælpere, Jeppe Tønsberg, omringet af de unge, hvis anfører lovede os tæsk, hvis vi nogensinde viste os på Taarbæk Havn. Efterfølgende fik jeg, via Taarbæk Skole, kontakt med anførerens far. Faren tog affære. Vi så ikke mere til vor ven, og freden sænkede sig endegyldigt over Taarbæk Filialen.

Arrangementsvirksomheden

Der skulle satses på arrangementsvirksomheden med Stadsbiblioteket, så arrangementsvirksomheden var meget bevidst tænkt ind i det nye biblioteks grundarkitektur. Midt i det hele lå bibliotekssalen, der gav rum til teaterforestillinger, udstillinger, foredrag, musikarrangementer, mødevirksomhed og meget andet. Som udstillingsareal blev salen suppleret af biblioteksgalleriet, der forbandt det nye stadsbibliotek med musikbiblioteket i Gramlille.

Arrangementsvirksomheden gjorde Stadsbiblioteket sammen med Sophienholm til det kulturelle centrum for kommunen. Arrangementerne lå som et stort og blomstrende baggrundstæppe for alt det, der skete på biblioteket. For os i udlånet var arrangementerne uden for vort egentlige arbejdsområde, men de vedrørte os alligevel og inddrog os i processerne.

Der var god grund til at sætte arrangementsvirksomheden højt. Den præsenterede strømninger i det omgivende samfund og i den aktuelle kultur for borgerne.

Den støttede og supplerede det, der foregik i den enkelte afdeling. Den skabte publikumsinteresse og tiltrak nyt publikum. Og den synliggjorde på afgørende vis biblioteket og dets tilbud.

Hvordan arrangementsvirksomheden fungerede administrativt og økonomisk, lå uden for udlånet og mine erfaringer. Vi var ikke en del af arrangementsvirksomhedens organisation. Sidenhen i Vejle fik jeg rig lejlighed til at opleve, hvordan området fungerer.

De direkte udgifter i forbindelse med arrangementsvirksomheden er i virkeligheden beskedne. Udgifterne til honorarer til de optrædende, deres rejsegodtgørelse etc., er småbeløb i forhold til et biblioteks totalbudget, så biblioteket kan teoretisk iværksætte et utal af arrangementer for et overkommeligt beløb. Bremseklodsen og det virkeligt ressourcekrævende ligger i arbejdsindsatsen, d.v.s. de lønninger og stillinger, der skal til for at få tingene op at stå: I Lyngby en del af Børresens arbejdstimer, alle timer for sekretariatschefen fru Balling, kontaktbibliotekaren Flemming Thøgersen, hans halvtids bibliotekarassistent Torben Vinterby, betragtelige dele af musikbibliotekarernes og kunstbibliotekarens indsats, arbejdstimer fra de kontoransatte i bibliotekets sekretariat og biblioteksbetjentenes indsats med at rigge lokalerne til med stole og borde til det enkelte arrangement samt oprydning bagefter. For Lyngbys vedkommende vil jeg forsigtigt anslå det til en halv snes personaleenheder. Omvendt var det i de glade Lyngby-dage trods alt kun en relativ beskeden andel af det samlede personaleantal (ved min fra-træden medio 1973: 134 enheder).

Arrangementsvirksomheden foregik overalt omkring udlånet, primært centreret omkring salen og gallerigangen. Som udlånsafdeling var vi ikke direkte inddraget i arrangementsvirksomheden. Og så alligevel: På det praktiske plan kunne jeg og min stedfortræ-

Taarbæk Bibliotek var sammen med nogle butikker (bl.a. den meget besøgte Tages Pølser) indrettet i Taarbæk Kros bygninger med direkte indgang fra gaden. Biblioteket var som institution gammelt, og på skiltet ved døren stod der "Taarbæk Bibliothek". (Helle Hvenegaard-Lassen foto 1990).

der Ellen Vestergaard på vore skiftevis lørdagsvagter - når Børresen, Holst, Balling og Thøgersen holdt weekend-fri og problemerne i stedet landede på vores bord - føle os som regissører, der skulle få alt det, der foregik i salen og gallerigangen, til at fungere. Det var en ekstra opgave, der indeholdt megen dynamik, men samtidig gjorde lørdagsvagterne yderligt spændende, udfordrende og aldrig ens.

Bibliotekscafeen

Bibliotekscafeen var en del af Stadsbibliotekets grundkoncept. Cafeen var et væsentlig tilbud, idet cafeen understregede husets rolle som et værested. I cafeen kunne man få kaffe eller lidt at spise. Et godt tilbud for den, der sad i længere tid og arbejdede med en opgave. Men også et godt mødested, hvis man havde sat bekendte stævne. Cafeen forlængede for mange biblioteksbesøget og var med til at skabe et hyggeligt og varmt miljø.

Problemet med bibliotekscafeer er, at omsætningen desværre ofte er så begrænset, at det kan knibe for bestyreren at få det til at køre rundt økonomisk. I tiden omkring 1970 kørte det rundt, selv om det næppe var

nogen guldgrube for forpagterparret, hr. og fru Jørgensen. En udfordring var bibliotekets lange åbningstider, der affødte mange arbejdstimer. Et langt biblioteksliv både med og uden bibliotekscafeer har overbevist mig

Blandt arrangementerne indgik ofte teaterforestillinger for børn, som altid trak fulde huse. I dette tilfælde afholdtes arrangementet i Musikbiblioteket. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

om, at cafeer er værdifulde og at biblioteket mister betragteligt i værdi som et hyggeligt og varmt sted at være, når cafeen af økonomiske grunde spares væk.

Lyngby og omverdenen

Tingene havde det med at ske første gang i Lyngby. Men der var ligeledes kraftig vækst i en række af de store omegnsbiblioteker, som Gladsaxe, Søllerød, Gentofte og Hvidovre, der åndede Lyngby i nakken med indførelse af de nye tiltag. Forholdet til Søllerød (hvor Børresens tidligere kone Annalise Børresen var stadsbibliotekar) var ukompliceret. Der var et vist samarbejde på chefplan mellem Gladsaxe og Lyngby, men nogen brændende kærlighed var der ikke tale om. Konkurrencen mellem de to biblioteker var tydelig. Administrativt var Gentofte som centralbibliotek overordnet de øvrige biblioteker i amtet. At Gentofte overhovedet skulle være noget særligt, havde man imidlertid meget svært ved at fatte på chefkontorerne i Gladsaxe og Lyngby. Som centralbibliotek holdt Gentofte regelmæssige møder med amtets biblioteker om det daglige samarbejde. Min stedfortræder Ellen Vestergaard, bogindkøberen Birthe Glente og jeg blev normalt sendt til disse møder. Aage Børresen og Kristian Lindbo-Larsen fra Gladsaxe mødte kun undtagelsesvis op. Det skete mest, når Gentofte havde fremsat samarbejdsforslag, som i de to bibliotekslederes øjne var helt uacceptable. Så kom det til højlydte meningsudvekslinger, inden Gentoftes forslag var tromlet ned.

På mellemliderplan var der et vist samarbejde med de øvrige storkøbenhavnske biblioteker i et fællesudvalg. Samtidig begyndte vi på afdelingsplan så småt at mødes med udlånslederne fra de øvrige københavnske biblioteker, selv om denne mødevirksomhed ikke blev færdigudviklet i min tid.

Aktiviteterne i Lyngby gav mange besøgende fra

ind- og udland. At fortælle og vise rundt var normalt Børresens og fru Ballings opgave. Vi så i afdelingerne delegationerne vandre igennem, medens der blev forklaret. Musikbiblioteket og Kunstbiblioteket var naturligtvis normalt inddraget i rundvisningerne. Udlånet og jeg var det kun undtagelsesvis. Det der især var nyskabende og tiltrak de besøgendes opmærksomhed, var Musikbiblioteket og Kunstbiblioteket.

Musikbiblioteket

Musikbiblioteket lå i Gramlille, den gamle smukke kulturbygning, der ligger ud mod Lyngby Hovedgade.

Et musikbibliotek var et af Aage Børresens grundlæggende mål for det biblioteksvæsen, han ville skabe. Ideen var for så vidt ikke ny, men kendtes fra udlandet. Der havde da også været spæde tilløb herhjemme til at oprette musikbiblioteker, uden at der var kommet noget konkret ud af det.

Børresen højprioriterede allerede fra sin ansættelse musikområdet og der blev indkøbt noder og musik-

Inspireret af sin tidligere hustru Annalise Børresen, der var stadsbibliotekar i Søllerød, engagerede Aage Børresen sig i Lyngby-Taarbæks lokalhistorie. Med 28 år blev han den længst siddende formand for Lyngby-Taarbæks Historisk-topografiske Selskab. Her er han fotograferet ved selskabets 50 års jubilæum i 1979. (Privateje).

Bibliotekscafeen var en af Stadsbibliotekets nyskabelser, som understøttede bibliotekets funktion som et sted, hvor man opholdt sig og overværede arrangementer. Cafeen var møbleret med Eero Saarinens "tulipanstole" og tilsvarende borde. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

litteratur, der indtil videre blev placeret i bibliotekets udlån. Da biblioteket i 1962 overtog Gramlille, havde man pludselig en ramme for et kommende musikbibliotek, og man begyndte at opbygge en grundsamling af grammofonplader. Hovedaktøren i dette grundlæggende arbejde var en af bibliotekets bibliotekarer, Anette Blauenfeldt. Det var i tidens ånd plader med klassisk musik og jazz, idet den rytmiske musik endnu ikke var inde i billedet som et seriøst emne. Musikbiblioteket åbnede sin virksomhed 12. marts 1963 og blev fra starten en meget stor succes, primært med plader med klassisk musik. Alt var i begyndelsen baseret på kollektiv eller individuel aflytning på stedet, men fra 1. april 1965 åbnedes der også for udlån med en samling på 1.000 plader. Også det blev en stor succes, og udbygningen af samlingen intensiveres. I min tid var lederen Christl Jørgensen, som udlånet havde et godt samarbejde med.

I 1971 indrettedes der aflytningspladser for musik både i børnebiblioteket og i ungdomsafdelingen. Hermed rykkede musikken tæt på udlånet. I børnebiblioteket (der blev ledet af Kirsten Gottschalck) i form af en pladebar, hvor musikken kunne høres gennem hovedtelefoner i det Nanna Ditzel'ske børnelandskab. Stille og tyst. Sådan da. For når de små lyttede til børnepladerne, sang de med, så det også kunne høres ind i udlånet. På svensk og med børns evne til at kopiere og ramme den nøjagtige sprogtone:

Här kommer Pippi Långstrump
tjolahopp, tjolahej, tjolahoppsan-sa

I ungdomsafdelingen skete aflytningen ligeledes gennem hovedtelefoner, der kunne lånes i skranken. Repertoiret på 30-40 plader af den tids beat-musik bestod af navne som Beatles, Rolling Stones, Pink Floyd, The Who, Velvet Underground, Procul Harum, Steppenwolf etc.

Musikbiblioteket i Lyngby var det første af sin art i Danmark og blev normsættende. Men musikbibliotekerne skød op i kølvandet på Lyngby alle vegne. I første omgang især i det storkøbenhavnske område og på Frederiksberg. I slutningen af min Lyngby-tid, i 1972, havde Lyngby fortsat den største grammofonpladesamling på ca. 26.000 plader. Men en række biblioteker var nu lige i hælene: Aarhus 25.000, Gladsaxe 23.000, Odense og Søllerød 16.000, Hvidovre 15.000, København 14.000, Frederiksberg 8.000.

Musikarrangementer

Musikbiblioteket begyndte hurtigt efter sin start i 1963 at afholde musikalske arrangementer (grammofonkoncerter) i Gramlille. Arrangementerne bestod i en række komponistaftner og mindre klassiske koncerter med god tilslutning. Der var sideløbende hermed musikarrangementer i filialerne, hvor man i øvrigt fra 1970 også startede udlån af grammofonplader. Samtidig begyndte man i samarbejde med børnebiblioteket at arrangere musikalske legestuer. Enkelte - men ikke særligt mange - musikarrangementer blev afholdt i bibliotekssalen.

Her 50 år efter står et par af disse arrangementer endnu tydeligt i min erindring:

Folkemusikeren Ewald Thomsen var omkring 1970 blevet en populær person i radio, aviser og fjernsyn. Musikbiblioteket havde derfor bedt ham komme og spille op til dans. Ewald medbragte sin søn og endnu et par unge musikere. Fjernsynet var også på. Der var mødt en del, heriblandt mange unge. Salen var godt halvfyldt. Ewald gik med cigar i munden i gang med at spille. Musikken var så medrivende, at de unge begyndte at danse. Nu har spillemandsmusikken sine egen meget klare regler for, hvordan man danser folkedans. Men det var ikke en del af det unge Lyngby/

Sorgenfri publikums opdragelse, så de kastede sig ud i dansen med improviserede, hoppende og lidt klumsede bevægelser, der ikke havde meget med folkedans at gøre, men om ikke andet så i hvert fald udtrykte stor glæde ved Ewalds musik. Ewald selv stod uanfægtet med sin cigar i munden og filede løs på violinen midt blandt det begejstrede publikum. Alt i alt et vellykket arrangement.

Levende beatkoncerter var der meget få af. Berømt i bibliotekets historie blev koncerten med »Burnin Red

Ivanhoe« i 1969. Eller rettere koncerterne, for der var egentlig to, idet den oprindelige koncert i 1969 blev gentaget i 1971. Koncerten i 69 skulle være afholdt i bibliotekssalen, men på grund af den store tilstrømning blev koncerten flyttet til voksenudlånet. Publikum var helt unge teenagere, og man fornemmede under koncerten tydeligt aldersforskellen op til Burnin Reds musikere, der vel var omkring 30 år. Der var mødt over 500. Salen sydede og begejstringen var stor. De unge nøjedes ikke med at lytte, men begyndte spontant at

Musikbiblioteket havde i begyndelsen egne parkeringspladser ud til Lyngby Hovedgade. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

danse til musikken. Ved gentagelsen af koncerten i 1971 var tilstrømningen massivt større og man anslog den til mellem 1.500 og 2.000.

Udlånet var tæt pakket, de unge stod overalt. Støjniveauet før koncerten og mellem numrene var højt. Det kneb med pladsen, og de unge begyndte derfor at kravle op på udlånets egetræsreoler, der gyngede under deres opstigning, rive pyntelisterne på toppen af reolerne til side og sætte sig til rette med dinglende ben og god udsigt til »Burnin Red«. Jeg blev skrækslagen, for jeg så i ånden, at de tunge reoler væltede og faldt ned over de mange unge på gulvet. Mine råb om ikke at kravle op kunne ingen høre, for de druknede i støjen, og ingen af de unge gad i øvrigt tage sig af, hvad en gammel mand på 34 stod og råbte. Der skete gudskelov ingenting og koncerten blev gennemført som en kæmpemæssig succes. Der er bevaret nogle fotos fra koncerten, og jeg har studeret dem grundigt, for jeg ved - ligesom med »Find Holger« billederne - at jeg må være der et eller andet sted midt i hele denne krible-krible-verden. Men hvor?

Kunstabiblioteket

Tanken om et kunstabibliotek var hos Børresen næsten lige så gammel som tanken om et musikbibliotek. I 1965 og 1966 startede man opbygningen af et budget til indkøb af en udlånssamling af original grafik, der skulle danne grundstammen i et kommende kunstabibliotek. I spidsen for opbygningen stod en af husets bibliotekarer, min gamle klassekammerat fra Biblioteksskolen, Ingerlise Koefoed, hvis mand billedkunstneren Flemming Koefoed blev en væsentlig støtte i kunstindkøbet og udformningen. Kunstabiblioteket fik til huse i de gamle bibliotekslokaler på Gl. Rustenborg lige over for det nye Stadsbibliotek. Indvielsen fandt sted 29. april 1969. Profilen for kunstabiblioteket var på forhånd lagt

fast: en samling, der især skulle bestå af nyere dansk grafik. Profilen var rigtig og den mest oplagte, men afspejlede også kunstabibliotekernes dilemma i forhold til de to øvrige materialesamlinger: Et bogbibliotek kan udlåne tekster fra Odysseen til Leonora Christine Skov, et musikbibliotek kan udlåne acceptable lydgenivelser af musikkens mesterværker over middelalderlige madrigaler til den allernyeste rytmiske musik. Alt sammen anskaffet til overkommelige og rimelige stykpriser. For et kunstabibliotek er originale mesterværker udenfor enhver økonomisk eller realistisk rækkevidde. De store klassikere kan bedst formidles gennem genivelser i kunstbøger og dem udlåner man i forvejen i udlånsafdelingerne. Skal man anskaffe original kunst til udlån til overkommelige priser, bliver det først og fremmet ny grafik. Og hermed er der grænser for hvor stor publikumsinteressen er.

I de første år kunne Musikbibliotekets grammofonplader kun høres på stedet. Pladerne blev afspillet på grammofooner i ekspeditionslokalet, og musikken kunne høres i hovedtelefoner i lytterummet i baggrunden, en hyggelig pejsestue fra Gramlilles tid som privat beboelse. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Da jeg kom til Lyngby havde Ingerlise Koefoed forladt biblioteket og gik ind til sin kommende karriere som folketingsmedlem for SF. Hun blev i Lyngby erstattet af den 40-årige Jane Pedersen. Jane var en fremragende og kyndig kunstbibliotekar, der brændte for samlingen og lagde en meget stor arbejdsindsats i den. Privat var hun optaget af tidens venstrerevolutionære ideer, som hun gik op i med et sværmerisk følsomt

Fra en kunstaften på Sorgenfri Bibliotek 31. januar 1968 "Stil eller genre?" med malerne Poul Gernes og Per Kirkeby. På billedet er det Per Kirkeby, der underholder. Forrest til højre stadsbibliotekar Aage Børresen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

temperament. Hun holdt bl.a. ferie med vennerne i et sommerhus i Jylland, hvor den lille jyske klitvej bag huset blev omdøbt til Ho Chi Minh-Stien, noget hun fortalte om i bibliotekstidsskriftet »Bibliotek 70«. Men også noget, som Georg Metz, der på et biblioteksledermøde skulle tale om tidens bibliotekssprog, kunne se som noget karakteriserende for visse dele af faget på den tid. Som kollega var Jane Pedersen en elskelig og tiltalende samarbejdspartner og et stort plus for Kunstbiblioteket.

Jane Pedersen beskrev udførligt kunstbibliotekets virksomhed i en glimrende artikel i bibliotekstidsskriftet »Bogens Verden«, 1971: »Erfaringer fra Kunstbiblioteket i Lyngby«. Der kom hen ad vejen kunstbiblioteker andre steder, men ingen af dem med den samme voldsomme vækst som musikbibliotekerne. Vigtigst ud over Lyngby var kunstbiblioteket på Tranegården i Gentofte.

På længere sigt kunne Kunstbiblioteket i Lyngby ikke overleve. Publikumstilslutningen var ikke massiv nok. Da de økonomiske stramninger satte ind, besluttede man sig i 1974 til af besparelsmæssige grunde at nedlægge afdelingen på Gl. Rustenborg, at overflytte grafiksamlingen til Biblioteksgalleriet, og at overføre Kunstbibliotekets bogsamling til Stadsbibliotekets udlån.

Sal og forfatterarrangementer

Arrangementsvirksomheden var en kerneydelse i Lyngbys store opstartstid. Den prægede hele huset og skabte en helt særlig og berigende atmosfære omkring de grundlæggende formidlinger af bøger for voksne og børn såvel som for musikmedier og kunst, og de fik folk til at komme på biblioteket for andet end at låne bøger.

Arrangementsvirksomheden var forankret i sekretariatsafdelingen omkring Børresen og Balling og den

støtte de fik fra bibliotekets administration. Børresen havde været igangsætter og var en bestandig initiativtager, men det var mit indtryk, at det var fru Baling, der var den egentlige koordinerende kraft i det

daglige arbejde. Ud over den støtte hun havde i sit eget sekretariat og fra afdelingerne, havde man som sagt en kontaktafdeling, ledet af bibliotekar Flemming Thøgersen og med halvtidsassistance af bibliotekar Tor-

Koncerten med Burnin Red Ivanhoe i 1972 foregik i udlånsalen. Salen var fyldt med unge, og nogle klatrede op på reolerne for bedre at kunne høre og se orkestret. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

ben Vinterby. Kontaktafdelingens særlige område var kontakten til bl.a. undervisningsinstitutioner med undervisning i biblioteksbenyttelse. Jeg selv blev en lille smule involveret i denne del, idet Flemming Thøgersen og jeg - på Flemmings initiativ - et år påtog os opgaven en gang eller to om ugen hver for sig i aftentimerne at dukke op på aftenskolernes kurser rundt om i kommunen og - efter forudgående aftale - afbryde undervisningen og på et kvarter fortælle kursusdeltagerne om bibliotekernes lyksaligheder, og hvordan man kunne bruge biblioteket i forbindelse med netop deres kursus. Kursusdeltagerne lyttede velvilligt til vor lovsang, men om den havde nogen efterfølgende virkning på biblioteksbesøget, kunne vi ikke konstatere.

Viften af tilbudte arrangementer var meget bred og bidrog til at give Stadsbibliotekets image et spraglet og vidtfaavnende skær af oplevelsesmuligheder.

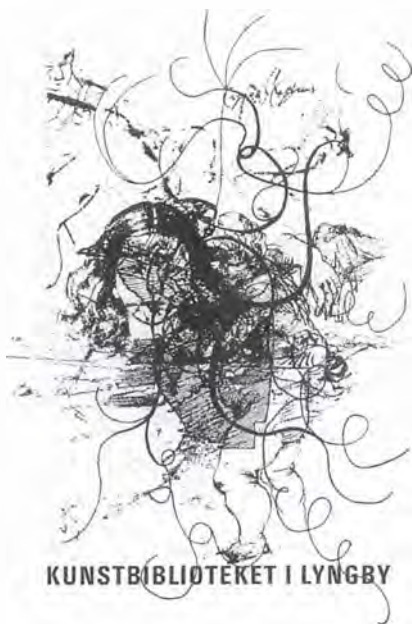
I Kunstbiblioteket på Gammel Rustenborg var de udstillede billeder ophængt på tunge flytbare skærmvægge. Den øvrige grafiksamling, der var monteret i rammer i faste størelser, stod i specialbyggede rilleoler ganske som bøger på en hylde. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Fra starten lå der en forestilling om, at salen kunne danne rammen om en lang række oplevelser. Og der var da også mange teatergrupper, der optrådte i salen gennem de år. Navne som Banden, Rimfaxe, Sans Souci, Fiolteatret, Christianshavnergruppen o.a. Helt ideelle var forholdende i Lyngby dog ikke for grupperne. Jeg oplevede f.eks. hvorledes Odin-teatret fra Holstebro følte sig trængte, da de (som de øvrige grupper) var nødsaget til i aftentimerne at bruge katalogafdelingen som omklædningsrum samt stedet hvor man i dyb koncentration forberedte sig på at optræde.

I vore dage spiller forfatteraftner en stor rolle blandt bibliotekernes kulturtilbud. De eksisterede også i Lyngby-tiden, men ikke som noget dominerende tilbud. På filialerne var der forfatteraftner (i Sorgenfri og hos Maren Hansen i Lundtofte). Af de relativt få forfatteraftner i Lyngby står Inger Christensens oplæsning af sit hovedværk fra den tid, »Det«, stærkest i min erindring. En stor oplevelse. Men ikke helt så stor som de oplæsninger, jeg 20 år senere oplevede med hende i Vejle. Inger Christensen var født og opvokset i Vejle, og vi lokkede hende derfor til at komme og læse »Sommerfugledalen«. Da var Inger Christensen blevet midaldrende og lidt grå og anonym i sin fremtoning. Hun kom stille ind og begyndte at læse med monoton, lavmælt og farveløs stemme. Begge gange skete det samme: Hendes stemme var melodisk insisterende og havde en nærmest hypnotisk gennemslagskraft. De enkelte ord i sonet-kransen stod knivskarpt. Folk tav høfligt, når hun startede oplæsningen. Men efter et minut var stilheden total og luften i lokalet tæt elektrisk ladet, medens folk lyttede musestille, dybt opslugte. Hendes oplæsninger er noget af det mest uforglemelige blandt de utallige forfatteraftner, jeg på fagets vegne og af egen interesse har overværet.

Afdelingsbibliotekar Ingerlise Koefoed og hendes mand, billedkunstneren Flemming Koefoed ved indvielsen af Kunstbiblioteket 29. april 1969. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Brochure fra Kunstbiblioteket fra 1970'erne. Omslaget er tegnet af Per Kirkeby. (Privateje).

Gallerigangen

Gallerigangen er det lange gangareal, der forbinder Stadsbiblioteket med Gramlille, hvor Musikbiblioteket boede. Mod syd består Gallerigangen af vinduer, mod nord af en væg. Ud over at være forbindelsesgang er Gallerigangen et fortræffeligt udstillingsareal og det første man møder, når man træder ind ad hovedindgangen.

Udstillingsvirksomheden var højt prioriteret af ledelsen. Fra omkring 1970 var der knyttet en kunstnerisk konsulent til biblioteket, dog med udstillingerne på Sophienholm som deres primære arbejdsområde. Fra min tid husker jeg Stig Brøgger og lidt senere Bodil Kaalund.

I Gallerigangen var der løbende udstillinger. Mange arrangeret i forbindelse med Musikbiblioteket og Kunstbiblioteket. Men også mange i forbindelse med foreninger, såvel landsdækkende som lokale. Udstillingerne gav et bestandigt afvekslende og farverigt indslag i biblioteksmiljøet. Der var fotoudstillinger, børnetegninger, billedtæpper, Ib Spang Olsen, dansk lertøj etc. Når jeg i dag hører »Dear little mother« med Anisette, er det ikke forestillingen på Det Kongelige Teater, men Gallerigangen i Lyngby, jeg ser for mig, og de mange gange dagligt, hvor jeg passerede gennem en fotostat-udstilling om »Dødens Triumf« med musikken som et dæmpet, kontinuerligt flydende, melodisk bagtæppe.

Der var udstillinger fra foreninger og ambassader. De fleste af udstillerne så vi i udlånet ikke noget til. De var der, når udstillingen blev sat op, og kom igen når den blev taget ned. Men nogen kom jævnligt og så til udstillingen, og vi talte løbende med dem. Jeg husker en billedudstilling arrangeret af en jødisk kvindeorganisation. Og en gruppe rare damer fra den lokale afdeling af Rosenselskabet, som dagligt kom og skiftede vand på deres roser og - da udstillingen blev

taget ned - bad os tage buketterne med hjem. Enkelte gange opstod aktiviteterne spontant. En vinterlørdag kom en lille gruppe fra Lyngbys kommunistparti ind på biblioteket. De havde fået polititilladelse til at synge på Lyngby Hovedgade. Men det var frostvejr, og det

blæste og sneede. Kunne de få lov til at synge i det lune indgangsparti inden for vindfanget? Det fik de. Så Lyngbys parcelhusejere blev den formiddag, når de trådte ind på biblioteket, mødt med taktfast korsang: »Rejs jer, fordømte her på jorden«.

Stadsbibliotekets omfattende arrangementsvirksomhed blev først og fremmest muliggjort af Bibliotekssalen, som kunne rumme 180 personer (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Oplevelserne var mange og for mig blev Gallerigangen på mange måder essensen af, og en sammenfatning af de mangesidede kulturtilbud, som Stadsbiblioteket i Lyngby tegnede i de år. Et nyt, bredt favnende bibliotek og et mødested for hele Lyngby var skabt.

Jørn Godrum Bech (1937-). Bibliotekar 1961. Udlånsleder Stadsbiblioteket i Lyngby 1970-73. Vicestadsbibliotekar Vejle 1973-83, stadsbibliotekar sammesteds 1983-2000.

Gallerigangen mellem Stadsbiblioteket og Gramlille var beregnet til udstillinger (billedet). Da Kunstbiblioteket i 1974 måtte flytte fra Gammel Rustenborg på grund af nedskæringer, blev det i stedet indrettet i Gallerigangen frem til den endelige nedlæggelse i 2004. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Navneregister

- Abel 100
 Absalon 96, 99, 102, 103, 104, 107, 113
 Adrian, Joachim 118
 Akil, Kristian 64
 All Starz 8
 Allerslev Jensen, Erik 141, 158
 The Allison's (band) 55
 Alsted, Claus 20
 Amager 102
 Ammentorp, Sys 64
 Andersen, Henning 160
 -, Knud Jes 64
 -, Rasmus M. 119, 129
 -, Steen Lundgaard 49
 -, Stig 65
 -, Ulrik Ragnar 64
 Andreasen, Carsten Smedegaard 64
 Anesen, Niels 176
 Animals (band) 30, 31, 51
 Ankarfeldt, Morten 22
 Annisette 193
 Apollon Musik 37, 50-51
 Appel, Jacob 138
 Arkitema Architects 165
 Arleth, Winnie 6, 20
 Askhøj 104, 105, 106, 107
 Askov Højskole 138
 Asmussen, Claus 41, 65
 Asmussen, Svend 21
 Asser (ærkebiskop) 103
 Asvarisch, Claus 65
 Bache, Niels Ulrik 64
 Backyard Babies (band) 78, 84
 Bagsværd 102, 103, 106
 Bagsværd Sø 106, 108
 Bagsværdvej 62
 Balling, Inger Marie 170, 172, 173-74,
 183, 185, 190, 191
 Banden (teater) 192
 Bang, Peder 87, 99, 100, 101, 102
 Basa, Mark 109
 Basland, Michael 67
 Bast, Michael 5, 17
 Bastholm (etnografisk forfatter) 143
 Bay (Jois familie) 27, 29, 43
 -, Axel 25, 28
 -, Joi 23-54 passim, 65
 -, Steen Tolle 53
 Bech, Jørn Godrum 167, 195
 -, Søren Cosmus 148
 The Beethovens (band) 63, 64
 Begtrup, Frederik 137
 -, Gregers 143
 -, Holger 137, 138
 Bellevue Strandbad 60
 Belli, Peter 49
 Ben Webster Fonden 19
 - - Prisen 4, 9, 18, 19
 - - Prize Winner Quintet 7
 Bendixen, Bo 58
 Bendtsen, Henning 42, 53
 Bennett, H. Stith 24, 30, 31
 Bennetzen, Jørgen 6, 20
 Bentsen, Charlotte 64
 Bentsen, Henning 28
 Bentzen, Henning 65
 Bentzon, Morten 64
 Bentzon, Nikolaj 78
 Berg, Henrik 64
 Bergulf, Morten 20
 Berry, Chuck 31
 Bielke (adelsslægt) 112
 Bikuben 80
 Bikuben i Lygbys Fond: se Danske
 Bank i Lygbys Fond
 Bille Brahe, Torben 65
 Birkerød 58
 Bjerg, Henrik Lars 114
 Bjerre, Svend Erik 139
 The Black Stones (band) 64
 Blangstrup, Jan 55-62 passim, 64
 -, Winnie 55
 Blauenfeldt, Anette 187
 The Bloodhounds (band) 64
 Blæsenborg 109
 Blæsenborg Mølle 109
 Blåtårn 109, 113
 Bo Kaspers Orkester 67, 75, 77, 78
 Boghandle (band) 75, 77
 Boisen, Eline 127, 128
 -, Frederik 122
 -, S. 144
 Bojsen, Frede 127
 Bojsen-Møller, Jutta 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129, 132, 138, 139
 Bojsensminde 122
 Bondebyen 143
 Borenhoff, Pernille 17
 Bornholm 26
 Bornholms Musikhus (Rønne) 82
 Borum, Niels 20
 Borup, Ernst J. 133, 134, 135, 136, 137,
 139
 Brandbjerg Højskole 7
 Brandbjergstævnerne 5
 Brandes, Georg 131
 Brandt, C. J. 115, 119, 120, 121
 Bredahl, Ole "Sir Henry" 64
 Brede 42
 - Klædefabrik 144, 164
 - Museum 7, 12
 - Mølle 96
 - Skole 148
 - Spisehus 164
 Broby 143
 Det Bruunske Pakhus (Fredericia) 82
 Brændemølle 96

Navneregister

- Brøgger, Stig 193
 Brøndbyerne 141, 168, 174
 Brønshøj 102
 Buccaneers (band) 41, 64
 Buddingevej 66, 149
 Buhl, Andreas 67
 Bundgaard Poulsen, Orla 158
 Bundså 107
 Burgby 102, 103
 Burnin Red Ivanhoe 188-89, 191
 Buss Radio 44
 Bülow, Christina von 14, 22
 Bæk, Peter 6, 20
 Børresen, Annalise 185
 -, Aage 141, 142, 155, 158, 165, 168-91
   passim
 Baadfarten 12, 13, 73
 Baal (band) 78
 Carlsberg 69
 Carlsen, Randi 20
 Carlshøjvej 58
 Carnaby Street 33, 53
 Caroline Amalie 115
 Cela, Camilo José 176
 Celestinus III (pave) 103
 Celinder, Peer 173
 Christensen, Gunna 141
 -, Holger 114
 -, Inger (forfatter) 19
 -, Inger (fritidsinspektør) 5, 81
 -, Niels Trap 67
 -, Søren 20
 Christian II 108
 - III 108, 109, 111, 112, 113
 - IV 112
 Christian X's Allé 149
 Christian Winther Salen 11
 Christiansborg 99
 Christiansen, C. P. O. 138, 139
 -, Erling 139
 -, Hans 64
 Christiansen, Margrethe 138
 Christianshavnergruppen (teater)
   192
 Christianskirken 12
 Christoffer af Oldenburg 108, 109,
   110, 111
 Christoffersen, Jacob 18
 Chumbawamba (band) 78
 Clidows, The (band) 48
 Club 10 45
 Club 16 68
 Copenhagen Jazzfestival 14
 Copenhagen JazzHouse 71, 82
 La Cour, J. C. 118, 119, 121, 123, 129,
   137
 Cute Ones (band) 64
 Dahl, Christina 14, 18
 Dandy Swingers (band) 49
 Danish Sharks (band) 47
 Danmarks Biblioteksskole 167, 189
 Danmarks Radio 4, 24, 25, 31, 39, 51,
   68
 Dansk Gardin & Textil Fabrik 147,
   154
 - Jazzforbund 19
 - Kvindesamfund 122, 127
 - Musikerforbund 13
 Danske Bank i Lyngbys Fond 11, 19
 De danske Beatles 63
 Den danske Cliff Richard 63
 De danske Kinks 63
 Danske Kancelli 112
 Dantzer, C. U. 66
 Datacentralen 178
 Davidsen, Leif 64
 Davis, Miles 4
 The Dawnpipers (band) 64
 Defenders (band) 45
 Deltones (band) 64
 Dethlefsen, Carl Otto 17, 18
 Diallo, Moussa 74, 78
 Dinesen, Lars 64
 Ditzel, Nanna 159, 160, 181, 182, 187
 Dixon, Willie 31
 Dizzy Mizz Lizzy (band) 77
 DNSAP 176
 Dragsholm 94, 97-98, 107, 111, 112, 113
 Dragsholm Len 96, 98
 Drescher Radio 40
 Drew, Kenny 16
 Drewsens Hospital 146
 Drewsens Minde 145, 147, 148, 149
 The Drifters (band) 26, 30
 DTU 69, 80, 86
 Dybbøl 119, 131
 Dyrehavsbakken 41, 43, 47-50, 58, 59
 Dørge, Pierre 5, 7, 9, 10, 78
 Døssing, Thomas 148
 Døvtummeinstituttet 145
 Eagle Nightclub 68
 Early Birds (band) 64
 Ebbesen, Sune 103, 107, 108
 Eiding, Jørgen 6, 20
 Ekstra Bladet 60
 Elers, Kåre 6, 20
 Elevforeningen (Grundtvigs
   Højskole) 138
 Elverhøjkorret 5
 Emdrup 102
 Engberg, Nils 114
 Engel, Jørgen 64
 Engelsborgskolen 148, 164
 Eremitageparken 142, 164, 180
 Erik af Pommern 105
 - Klipping 101
 - Plovpenning 99, 100, 102
 Eriksen, Inge 64
 Erlandsen, Jacob 87, 100-01, 102
 Espersen, Niels 65
 The Everly Brothers (band) 55
 Farholt, Ann 20
 Fenneberg Salen 12

Navneregister

- Fenneberg, Paul 141, 155, 158, 168
 Fermaten (Herning) 71, 82
 Feuk, Tora 176
 Fick, Ole 64
 Figaro (Dyrehavsbakken) 47, 49
 Finn Zieglers Kvartet 6
 Fiolteatret (teater) 192
 Firskovvej 79
 Fischer, Jacob 21
 Five Danes (band) 64
 Flensborg 155
 Det Flydende Teater 73
 Flækken (arkæologiklub) 90, 94, 96, 97, 104, 106, 109, 114
 Fog, Per 20
 Fogde, Poul 64
 For Almeenvel (tidsskrift) 145
 Forbrændingen (Albertslund, spillested) 82
 Det Forenede Venstre 116
 Foreningen Øvelokaler i Lyngby 73
 Forpagteriet (Virumhallen) 12
 Forum 43
 Foxes (band) 64
 Franck, Daniel 8
 Frederik I 108
 - II 112
 - IV 143
 Frederiks Hospital 145
 Frederiksberg Musikbibliotek 187
 Frederiksborg Højskole 133, 134, 137, 138
 Frederiksborg Højskoles Elevforening 138
 Frederiksdal 88, 109, 110
 - 87, 92, 109
 - Gods 109
 - Kro 45, 46-47
 - Vandmølle 88
 Frederiksen, Chr. 149
 Friis-Hansen, Niels 5
 Frilandsmuseet 115, 117, 119, 120, 124, 137
 Frisenette, Kean 64
 Frivillighuset 165
 Fuglevad Vandmølle 120
 Fuglevad Vindmølle 120
 Fuglsangårdsskolen 45
 Furesø Arkæologigruppe 114
 Furesøen 47, 88, 91, 92, 93, 94, 108, 109
 Fæstningskanalen 88
 Gade, Jacob 64
 Gammel Estrup 119
 - Lundtoftevej 147
 - Lundtoftevej 8 145
 - Rustenborg 141, 142, 150-53, 164, 167, 189, 190, 192, 195
 Garcia Marquez, Gabriel 176
 Gaucho Records 80
 Geels Kro 57, 58, 59
 Geels Plads 29, 41, 44, 164, 169, 180
 Gentofte 102, 103, 153, 154, 190
 Gentofte Biblioteksvæsen 167, 176, 185
 Gentofte Kommune 15
 Gernes, Poul 190
 Gerwin, John 64
 Ginman, Lennart 18
 Gladsaxe Biblioteksvæsen 167, 185
 - Kommune 15
 - Musikbibliotek 187
 - Teen Club 5
 Glente, Birthe 174, 176, 185
 Godske, Peder 110, 111, 112-13
 The Go-Getters (band) 55-62, 63, 64
 Gottschalck, Kirsten 187
 Gramlille 142, 153, 154, 155, 157, 158, 164, 165, 167, 169, 182, 185, 187, 189, 193, 195
 Gregers, Peter 64
 Gregor X (pave) 101
 Grevens Fejde 108-09
 Grove, Carl 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 139
 Grundtvig, Marie 115
 Grundtvig, N. F. S. 115-40 passim
 Grundtvigs Hus 137
 Grundtvigs Højskole 115-40
 Grut, Flemming 153, 155
 Grønne Område, Det (avis) 5, 16, 17, 18, 22, 75
 Grønnevej 36
 Grønnevej 59 164
 Gulbrandssen, Trygve 176
 Gundlach, Steen 64
 Gurre 95
 Gustav Vasa 108
 Hagelberg, Holger 48
 Hagstrøm Musik 56, 58
 Halberg, Poul 78
 Haley, Bill 26
 Hansen, C. E. 179
 -, Carlo 141
 -, Helge "Busser" 55
 -, Jes Jessen 143
 -, Maren 153, 170, 180, 192
 -, Tom 33, 38, 39, 46, 47, 53, 65
 Haraldsgade 115, 118
 Harbeck, Jan 19
 Harder, Gudrun 179
 Harkjær, Ole 141, 155, 158, 165, 168, 170, 174
 Harris, Jet 26, 30, 32
 Hartvigsen, John 55-62 passim, 64
 Hasebart, Bent 49
 Hass, Thomas 78
 Haugeland, Reiner 64
 Haugstrup Jensen, Søren 139
 Heat House (Helsingør) 43
 Hedegaard, Jesper 22
 Heise, Mathias 9
 Hellerup 44, 50
 Helveg Petersen, K. 158

Navneregister

- Henningsen, H. C. 137
 Henriksen, Jørgen 55
 Herbst, Torben 64
 Hillerød 115, 118, 120, 136, 138, 139, 140
 Hindsgaul, Leif 27, 28, 29, 52
 Hirabayashi, Makiko 14
 Hirschsprung 36
 Historisk-topografisk Selskab 132, 185
 Hit House (Frederiksberg) 39, 46
 Hitmakers (band) 45
 Hjortholm 47, 87-114
 Hjortholm Len 96, 98, 113
 Hjortholms Mølle 88, 96, 108
 Holding, fru (biblioteksassistent) 179
 Holm & Grut Arkitekter 163
 Holm, Tyge 153, 155, 158
 Holmstrøm (Pers forældre) 62
 -, Leonard 129
 -, Per 55-62 passim, 64
 Holst, Eva 153, 170, 172-73, 176, 183
 Holstebro 192
 Holte 41, 44
 Hotel Hunger (band) 78
 Hotel Hvide Hus 45
 Hotel Ørholm 58, 59
 Houby, Per "Hopper" 64
 Hounders, The (band) 64
 Huitfeldt, Arild 110, 111, 112
 Hulsø 108
 Huset i Magstræde 71
 Hvenegaard-Lassen, Helle 150, 183
 Hvidovre 141
 Hvidovre Bibliotek 168, 185
 Hvidovre Musikbibliotek 187
 Hvidtfeldt, Peter 87
 Hvilan (svensk højskole) 129, 139
 Hyhne, Mads 13
 Høgsted, Ruwald 65
 Højholt, Per 176
 Højnæsbjerg 106
 Hørsholm Arkæologiforening 104-05, 114
 Høsterkøb 102, 103
 Høstvej 1 143
 Haast, Erik 58
 Haastrup, Benita 4, 5, 13
 Haastrup, Bent 5, 6, 20
 Ibens (band) 78
 Ibsen, Henrik 131
 Idrætshuset på Carlshøjvej 58
 Illum 33
 Ingmann, Jørgen 56
 Innocens III (pave) 104
 Inside The Whale (band) 75, 78
 Jagger, Mick 33
 Jan Kaspersens Quintet 6
 Jaromar af Rügen 101
 Jazz Special (tidsskrift) 15, 17
 JazzDanmark 14
 Jazzhouse 6
 Jazzhus Montmartre 16
 Jelling Seminarium 120
 Jenle, Flemming 114
 Jensen, Arne 56
 -, E. 148
 -, Henning 64
 -, Ole 139
 -, Torben Oustrup 65
 Jerichau, Jan "Joshua" 55, 62, 64
 Jernbanevej 66, 68, 80, 153
 - 16 149
 - 21 153
 Jesper Thilos Kvintet 120
 Jiménez, Juan Ramón 176,
 Jimmy J. E. Bennets Group 64
 Johan af Hoya 111
 Johannes Fogs Fond 19
 Johansen, Kjeld 5, 6
 Juul, Søren 64
 Jægergården (Jægersborgvej 1) 59
 Jægerspris 112
 Jørgensen (caféforpagter) 184
 -, Anita 161, 163
 -, C. V. 78
 -, Christl 187
 -, Claus 64
 Kannibalerne (band) 64
 Karla og Jørgen Storchs Optimistfond 20
 Kashmir (band) 75, 77
 Kaslov, Lars 38
 Kasper, Bo 67, 75, 77, 78
 Kaspersen, Jan 6, 78
 KB Hallen 51, 63
 The Kids (band) 64
 Kighanerenden 104, 105, 106
 King's Hat (pub) 80
 Kinks (band) 30
 Kinky Boot Beast (band) 78
 Kirk, Snorre 21
 Kirkeby, Per 190, 193
 Kirsten Marie Hjemmet 12
 Kitty Woo (band) 78
 Kjærgaard Larsen, Erik 64
 Kjærholm, Poul 160
 Kjærulff, Jørgen 6
 Kjærumgård, Morten 65
 Klampenborg Station 148
 Klampenborgvej 44, 153
 Klint, Kaare 160
 Knardrupgård 107
 Koch, Mogens 160
 KODA 17, 22
 Koefoed, Flemming 189, 193
 Koefoed, Ingerlise 189, 190, 193
 Kold, Christen 116
 Kollekolle 108
 Kommunebygningen 147
 Kongedybet (Virum) 40
 Det Kongelige Bibliotek 136, 145, 146
 Det Kongelige Kapel 158

Navneregister

- Det Kongelige Teater 193
 Kongevejen 58, 119
 Kongevejens Skole 26, 27, 28, 29, 42,
 43, 46, 51, 53, 64, 65
 Korch, Johanne 176
 Korch, Morten 176
 Kotzebue (romanforfatter) 143
 Kraft, Ole Bjørn 64
 Krag, Niels 110, 111, 112
 Kronborg 112
 Kuhlau Salen 8, 11
 Kultunaut 17, 21
 Kulturhuset (Lyngby-Taarbæk
 Kulturhus) 6, 7, 8, 9, 20
 Kulturministeriet 82
 Kulturstyrelsen 21
 Kunstbiblioteket i Lyngby 142, 159,
 164, 165, 167, 169, 185, 189-90, 192,
 193 195
 Kunstrådets Musikudvalg 82
 København 15, 30, 44, 70-71, 80, 81,
 99, 100, 102, 103, 108, 115-40 passim,
 145, 148
 Københavns Amt 6, 82
 - Amts Avis 145
 - Højskoleforening 133, 134
 - Kommune 104
 - Len 112
 - Museum 109
 - Musikbibliotek 187
 - Slot 109, 113
 - Universitet 112
 Køge 112
 Kaalund, Bodil 193
 Lammefjorden 97
 Landbohøjskolen 118-19
 Landboskolen ved Lyngby 117, 118,
 119, 120, 121, 128, 129, 134, 135, 137
 Landbrugsmuseet 119, 120, 135
 Landhusholdningsselskabet 119, 142,
 144
 Landsperg, Th. P. 146
 The Lanes (band) 64
 Langberg, Kasper 67
 Langsøbjerg 108
 Langsøbjerg Mølle 88, 96, 108
 Larsen, Gerner 64
 -, Lars 64
 -, Sten 65
 Lauest (Jans forældre) 43
 Lauest, Jan 23, 25, 28, 32, 34, 35, 36,
 38, 40, 43, 44, 46, 50, 51, 54, 65
 Ledreborg Allé 119, 137
 Leeds, The (band) 64
 Lekkende Len 96, 98
 Lemche, Gyrithe 141
 Lemche, Johan 141
 Lennon's (pub) 80
 Lessing (romanforfatter) 143
 Lidemarksgård 112-13
 Lille Værløse 108
 Lindbo-Larsen, Kristian 185
 Lindegaard, Lis 141
 Littauer, Henrik 64
 Live Jazz Danmark 17, 21
 Live Jive Jungle orkester 19
 Lollikhus 58
 Lomborg, Johannes 45
 Loppen (spillested) 71, 82
 Louisiana 141
 Louisiana Jazzband 5
 Lughna Mølle 96, 97, 108
 Lund 103
 Lund Domkirke 101
 Lund, Morten 18
 Lundgaard, Jesper 7, 16
 Lundtofte 96, 97, 147
 - Afdelingsbibliotek 142, 164, 170,
 180, 192
 - Medborgerhus 68, 142, 164
 - Skole 149, 164
 - Udlånsstation (bibliotek) 149
 Lundtofte Ungdomsklub 36, 58
 Lundtofteparken 58
 Lundtofteparken 18 164
 Lyngby 24, 41, 44, 55, 63, 64, 65, 67, 70,
 73, 80, 115-40 passim, 141-66 passim
 - Almuebibliotek 145
 - Bibliotek 144-53
 - Børnebibliotek 150, 152, 164
 - Centrum 12
 - Fattiggård 145
 - Gamle Kirkegård 146
 - Hovedgade 25, 50, 80, 154, 185, 188,
 194
 - - 8A 154
 - - 14-22 158
 - - 18 153
 - - 18-26 158
 - - 24 158
 - - 26 153, 158
 - - 27-29 158
 - - 28 153, 154, 164
 - - 33 145
 - - 38 153
 - - 56 149
 - - 57 55
 - Højere Almenskole 149
 - Kirke 169
 - Kirkestræde 145, 147
 - Konsignation 55
 - Kulturnat 79
 - Kunstforening 12
 - Landbrugsskole (Roskilde) 119
 - Menigheds- og Missionshus 147
 - Mølle 143
 - Mølledam 153, 154, 156, 159, 167,
 169, 175
 - Nordre Mølle 154
 - Private Skole 149
 - Realskole 149
 - Rhythm Boys 55
 - Rockklub 58

Navneregister

- Rådhus 94, 162
 - Skole 143
 - Sogneråd 145
 - Sogns Bogsamling 146
 - Station 153
 - Statsskole 149
 - Storcenter 75, 158, 175
 - Sø 13, 88
 - Søndre Mølle 154
 - Tekniske Skole 66, 68, 149
 - Ungdomsklub 64
 Lyngby-Taarbæk Brass Band 20
 - - Jazzklub 4-22, 70, 81-82
 - - Kommune 6, 9, 15, 16, 17, 21, 27, 42, 45, 68, 93, 124, 137, 141, 142, 147, 148, 150, 168, 178
 - - Kommunes Biblioteker 150
 - - Kommunes Kulturpris 73, 81
 - - Musikskole 5, 15
 - - Sogneråd 148
 - - Stadsarkiv 24, 47, 52, 53, 54, 66, 91, 92, 120, 123, 126, 127, 132, 135, 141, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 159, 162, 168, 170, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195
 Lønborg Jensen, Harald 124
 McCartney, Paul 60
 Mads Tolling Quartet 21
 Madsen, Carl 180
 -, Eva Søltøft 180
 -, Finn Toft 65
 Magasin 33
 Malmø 108
 Malmøhus 112
 Marckmann, J. W. 144
 Margrethe Sambiria 101
 Marielyst 115, 116, 117, 120, 139, 140
 Marott, Peter 21
 Marstrand, Helle 13
 Martini, Kira 13
 Marvin, Hank B. 26, 32, 50, 55
 Mathias Heise Quadrillion 9
 Mathias, Mads 9
 Mauritzen, Christian 64
 Mazur, Marilyn 4, 14, 78
 Meadows (band) 45
 Mean Beats (band) 27, 64
 Mejlhede, Jakob 139
 Melbye, Peter 64
 Melbye, Steffen 64
 Mette Juul Kvintet 16
 Metz, Georg 190
 Mikkelsen, Bent 78, 82
 Mikkelsen, Bent 65
 Milow Radio 29, 44-45, 53
 Misfit Bluesband 64
 Mistral, Frédéric 176
 Moe, Torben 65
 Mogensen, Børge 160
 Montmartre (Nørregade) 71
 Moreno, Bob 7
 Moseholm, Erik 26
 Mother Superior (band) 78
 MTV 30
 Mulvad, Hanne 171
 Munkøe, Lars 171
 Museum Nordsjælland 104
 Musikbiblioteket i Lyngby 33, 142, 159, 164, 167, 169, 184, 185, 187-88, 189, 193
 Musikcafeen (Virum Gymnasium) 68
 Musikteatret (Aarhus) 82
 Müffelmann, Alvilda 167
 Mürer, Thomas Christopher 143-47 passim
 Møballe, Eivart 149, 151, 153, 169, 180
 Møllehøj, Per 13
 Møllemarken (Frederiksdal) 92, 93, 109, 110, 112, 114
 Møller, Frederik 122
 -, Hans-Jørgen 59
 Møller, Jan 91
 -, Stig 79
 Mølleåen 46, 88, 94, 96, 106, 108, 124, 126, 140
 Mørkhøj 102, 103
 Maar, Axel 149, 151
 Narayana Press 176
 Nationalmuseet 91, 93, 94, 114
 Naturstyrelsen 106
 Naur, Andreas 143
 Nautilus (band) 73
 Nedergaard, Niels Peder 64
 Neergaard Jacobsen, Bo 20
 Neruda, Pablo 176
 New Jungle Orchestra 5, 9, 10, 78
 Niels Jørgen (medlem af The Lanes) 64
 Niels Jørgen Steens A-team 7
 Niels Jørgen Steens Monday Night Big Band 11
 Nielsen, Lars 176
 Nilsson, Kaj 64
 The Noblemen (band) 41, 65
 Nobodys 64
 Nora Bio 50
 Nordby, Cecilie 7
 Nordea Fonden 19
 Nyborg Slot 92
 Nyhavn 42
 Nyhavn 13 33, 38
 Nyhavn 41 35, 39, 41, 42
 Nymølle 88, 96
 Nymølle ved Hjortholm 108
 Nystrøm, Arne 87, 89, 91, 93, 94, 114
 Nystrøm, Eiler 87
 Nærum 41, 44, 55, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109
 - Gadekær 104
 - Ungdomsgård 55, 58, 61
 Nærumgård 104, 106
 Næstved 101

Navneregister

- Nørgaard, Ingvar 148
 Nørgaard, Martin 52, 54
 Nørregade 115
 Nørregård-Nielsen, Hans Edvard 180
 Nørregaard-Nielsen, Regitze 180
 Nørrelund, Peter 6, 20
 Odense Musikbibliotek 187
 Odin-teatret 192
 OK-pop 58, 59
 Olsen, Brdr. (band) 64
 -, Jørgen 64
 -, Niels 64
 -, Olaf 94
 Olsens Damptog (band) 65
 Olufsen (romanforfatter) 143
 Oppdal (ved Trondheim) 156
 Otterstrøm, C. V. 45
 Ousen, Ole 55
 Outlandish (band) 78
 Overfredningsnævnet 93
 Page One (band) 78
 Pedersen, Hans Ove 65
 -, Ivan 78
 -, Jane 190
 -, Jørgen 65
 Persson (ekspeident) 50
 Peter Rørdamsvej 62
 Petersen, Ejvind 64
 -, Jesper Elgaard 64
 -, Peter Chr. 130
 Pierre Dørges Trio 7
 Place Pigalle (Dyrehavsbakken) 47, 49
 Pohl, Eva 160
 Politiets Ungdomsklub 58
 Pors, Stig 112
 Post Modern Jazz Quartet 4
 Post Pubben 80
 Preisler, Johan Georg 143
 Pretenders (band) 65
 Pretty Things (band) 30, 31
 Prinsens Vaskergård 143
 Psyched Up Janis (band) 77-78
 Radio Luxemburg 25, 51
 Radio Mercur 25
 Rambøll & Hannemann 69
 Rambøll, Børge 69
 Rantzau, Johan 108
 Rasmussen, Birgit 64
 -, Hugo 8, 78
 -, Per 64
 -, Steen 20
 Rathleff, John 65
 Raveonettes, The (band) 78
 Red Warszawa 72
 Reedtz, Jørgen 63
 Rehorst, Torben 64
 Reipurth, Claus 64
 Reipurth, Jeppe 64
 Rias-Moore, Indra 15
 Richard, Cliff 26, 30, 44, 59, 60, 61
 Riel, Axel 16
 Rifsdal, Jens Peter 65
 Rimfaxe (teater) 192
 Ring, Katrine 68
 RioJAZZ4 22
 Rittig, Marianne 173
 Robbins, Harold 176
 Rockwell, Bob 7
 The Rodgers (band) 65
 Roland Hansen, Kasper 20
 Rolin, Jørgen 64
 Rolling Stones (band) 30, 31, 33, 43, 75
 The Roosters (band) 65
 Rosefarmers Group (band) 65
 Rosendal, Anna Kathrine 121, 128, 130, 131
 -, Eleonora Elisabeth 128, 131, 132
 -, Hans 120-39 passim
 -, Hans August 123-34 passim, 137
 -, Nicolaj Chr. Peter 131
 Rosenselskabet 193
 Roskilde 108, 119, 137
 - Domkapitel 98
 - Domkirke 90
 - Stift 87, 96, 97, 98-99, 100, 101, 102, 103, 107, 113
 Rud, Knud 111
 Rude Mortensen, Morten 64
 Rudersdal Kommune 15
 Den Rullende Rockscene 79
 Rust (spillested) 71, 82
 Rustenborg: se Gammel Rustenborg
 Rustenborgvej 154, 164, 165, 167, 169
 - 1 150, 151, 152
 - 6 142, 154
 Rytmeposten (Odense) 71
 Rytmetemplet 68
 Rytmetemplet (forening) 9
 Det Rytmiske Musikonservatorium 5, 15, 26
 Rødkilde Højskole 127
 Rødovre (Averchi) 102, 103, 141
 Rønholdt, Per 64
 Rønne, Bone Falch 142, 146
 Rønnebæksholm 112
 Rønnow, Joachim 109, 113
 Rørdam, H. F. 118, 122
 Rørdam, Peter 144, 145
 Raadvad Skole 149, 164
 Raadvad Udlånsstation (bibliotek) 149, 164
 Raageleje Jazz 5
 Samwell, Ian 26
 Sand, Mogens 23, 28, 29, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 50, 54, 65
 Sander (romanforfatter) 143
 Sander, Peter 23, 25, 28, 29, 32, 33, 38, 39, 42, 54, 65
 Sandfeld, Kr. 130, 131
 Sandfeld, Marie f. Rosendal 130, 131
 Sans Souci (teater) 192

Navneregister

- Santos, Caio Marcio dos 22
 Saxo 111
 Saybia (band) 78
 Scanart Music 48
 Scarlets (band) 45
 Schack, Karen 141, 154, 168
 Schmidt, Jørgen B. 5, 6, 20
 -, Lars 17
 -, Marie Louise 5, 13
 -, Michael Sonne 32
 Schousboe, N. P. 146
 Schrøder, Ludvig 138
 Schultz, Rene 64
 Searchers (band) 39
 Secrets (band) 65
 The Shadows (band) 26, 29, 30, 31, 32,
 33, 44, 50, 55, 59, 62
 ShuBiDua (band) 41, 65
 Sigur Rós (band) 78
 Sigvaldi 176
 Silver Bullit (band) 78
 Sir Henry and his Butlers (band) 49,
 64
 Six City Stompers 21
 Skander Madsen (Peters forældre)
 56, 59, 61-62
 --, Jørgen 62
 --, Peter 55-62 passim, 64
 The Skeletons (band) 46, 65
 Skjoldager, Chr. 146
 Skovshoved 108
 Smith, Wilbur 176
 Solomon, Ayi 78
 Soojin, Birgitte 15
 Sophienholm 12, 141, 175, 182, 193
 Sophisticated Ladies 4, 5, 13, 14
 Sophisticated Ladies Super Sekstet
 14
 Sorgenfri 73, 167, 168, 169, 177
 - Afdelingsbibliotek 142, 164, 180,
 181, 190, 192
 Sorgenfri Slot 118
 - Station 180
 - Torv 180
 Sorgenfriskolen 39
 Sorø 122, 123
 Spang Olsen, Ib 193
 Spangaard, Michael 64
 Sparekassen for Lyngby og Omegn
 68
 Stadsbiblioteket i Lyngby 7, 9, 12, 15,
 16, 21, 141-66, 167-95
 Stampen 96
 Starmount (skjortefabrik) 153
 Statens Bogsamlingskomité 148
 - Kunstfond 16, 17, 160
 - Musikråd 6, 82
 Statsministeriet 93
 Steen, Niels Jørgen 7, 11
 -, Ole Koefoed 20
 -, Uffe 18
 Steenberg, Tom 64
 Steffensen, Steffen O. 59
 Steins Musik 55
 Stengade 30 (spillested) 71, 82
 Stenkilde, Helge 153
 Steppeulvene (band) 79
 Steptoe, Phillip 23, 27, 30, 35, 39, 42,
 45, 54, 65
 Stevns Len 112
 Stief, Bo 78
 Stigsen, Niels 87, 99, 100, 102
 Stilling, Niels Peter 104
 Storch, Jørgen 20
 Storch, Karla 20
 Storm P. 7
 Strandvejen 50
 Strawberry Slaughterhouse (band) 78
 Strøget 176
 Staal, Ole 6, 20
 Sunesen, Anders 103, 104, 111
 -, Ebbe 108
 Sunesen, Lars 108
 -, Peder 103, 104, 107, 108
 Superheroes (band) 78
 Suwalski, Katrine 14
 Sverker II (konge) 108
 Sweet (band) 78
 Swing Cats 5
 Syberg, Jack 65
 Søborg 95
 Söderholm, Margit 176
 Søllerød Biblioteksvæsen 167, 176,
 185
 Søllerød Musikbibliotek 187
 Sølvhøj, Hans 155
 Sønderborg 131
 Søndergaard, Mads 13
 Sønderjylland 120, 128
 Sørensen Penge 20
 Sørensen, Birgit 5, 162
 Sørensen, Søren 5
 Saarinen, Eero 160, 186
 Tages Pølser (Taarbæk) 183
 Tallinn (Reval) 104
 Tangoorkestret 21
 Teater PræCedens 73
 Teglvangen 112
 Tempelrødderne 21
 Templet 4-21 passim, 67-86
 Tempo (blad) 24
 Them (band) 30, 31
 Theperson, Cassius 22
 Thilo, Jesper 19, 78
 Third Crowd (band) 65
 Thomsen, Ewald 187-88
 Thomsen, Niels Bødker 114
 Thybo, Morten 64
 Thybo, Niels 64
 Thygesen, Finn 41, 64
 Thøgersen, Flemming 183, 191, 192
 Toftebæksvej 145
 Tolling, Mads 21

Navneregister

- Tranegården 190
 Trolle, Lars 65
 Tscherning Sørensen, F. 148
 T-Supreme (natdiskotek) 82
 Tøjhusmuseet 94
 Tønsberg, Jeppe 66, 88, 114, 119, 141,
 145, 146, 147, 149, 161, 163, 171, 173,
 175, 182
 Taarbæk 5
 Taarbæk Bibliotek 142, 148, 149, 164,
 165, 181-82, 183
 - Havn 182
 - Kro 148, 164, 183
 - Kulturcenter 12, 142, 148
 - Skole 148, 149, 164, 182
 - Strandvej 148
 - Strandvej 102 164
 Ulrik, Hans 78
 Ulrikkenborgskolen 55
 Undervisningsministeriets
 Båndcentral 26
 Univers på Vers 12
 Urban III (pave) 102
 Utterslev 102, 103
 Vad, Hegert 171
 Vain, Allan 27
 Valdemar den Store 102
 Valdemar Sejv 104, 111
 Valhalla (Dyrehavsbakken) 41, 48-50,
 53, 58, 59
 Vangede Ungdomsklub 58
 The Vanguard (band) 26
 Vartov 115
 Vega (spillested) 82
 Vejle Bibliotek 167, 176, 183, 192
 Velvet Crush (band) 78
 Vestergaard, Ellen 174, 183, 185
 Vi Unge (blad) 24
 De Vilde Mus (Bakken) 58
 Villa Olga (Lyngby Hovedgade 18)
 153
 Vind, Ole 115, 140
 Vinding Højskole 120
 Vinkelvej 58
 Vinkelvej 5-7 153
 Vinterby, Torben 183, 191-92
 Vinterjazz (festival) 15, 16, 17, 21
 Virum 5, 23-53 passim, 64, 65, 87, 102,
 103, 107, 108, 112, 144, 147, 168
 - Afdelingsbibliotek 142, 164, 169, 180
 - Gymnasium 68
 - Mikrobibliotek 165
 - Møllevej 109
 - Skole 148, 164
 - Statskole 64
 - Torv 164
 - Udlånsstation (bibliotek) 149
 - Ungdomsklub 45, 46
 Virumhallen 12
 Virummarken (Frederiksdal) 93, 109,
 112
 Visby 113
 Vognporten 71
 The Voice (radiostation) 82
 Vor Frue Kirke 103, 108, 113
 Værebros Å 107
 Værløseegnens Historiske Forening
 87
 Wahl, Inge 20
 Wain, Allan 64
 Weaterdale, Roy 20
 Webster, Ben 19
 Weedons (band) 45
 Welch, Bruce 32
 Wesselsminde 106
 Who, The (band) 30
 Wiinblad, Bjørn 80
 Windfeld, Kathrine 14
 Winther, Christian 167
 The Woodpeckers (band) 23-54
 passim, 65
 Yardbirds 30, 31
 Youtube 30
 Zerlang, Torben 64
 Ziegler, Finn 6, 7
 Øresund 129
 Ørholm Kro 57, 58
 Ørholm Mølle 96
 Ørskov, Willy 160, 164
 Ørsted Pedersen, Niels Henning 16
 Østerbro 115
 Østerby, Torben Kock 6, 20
 Åbrinken 36
 Aagaard (butiksejer)
 Aagaard Antik 25, 40, 50
 Aagaard-Svendson, Ida 20
 Aagaard-Svendson, Rolf 5, 6, 20
 Aarhus Musikbibliotek 187
 Aastræde 145, 147

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 2018:

Seniorkonsulent cand.polit.

Henrik Brade Johansen

Cand.mag. Dorete Dandanell,
formand

Dommer Hanne Ekstrand

Ingeniør Niels G. S. Friderichsen,
næstformand

Virksomhedsejer Claus Harkjær

Datanom Hanne Lise Jørgensen

Tidligere kurator

Niels-Kristian Petersen

Revisor Ole Poulsen, kasserer

Tidligere skoleleder Jørgen Reedtz

Advokat Uffe Thorlacius

Tidligere borgmester

Rolf Aagaard-Svendsen

Selskabets adresse:

Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv

Frieboeshvile

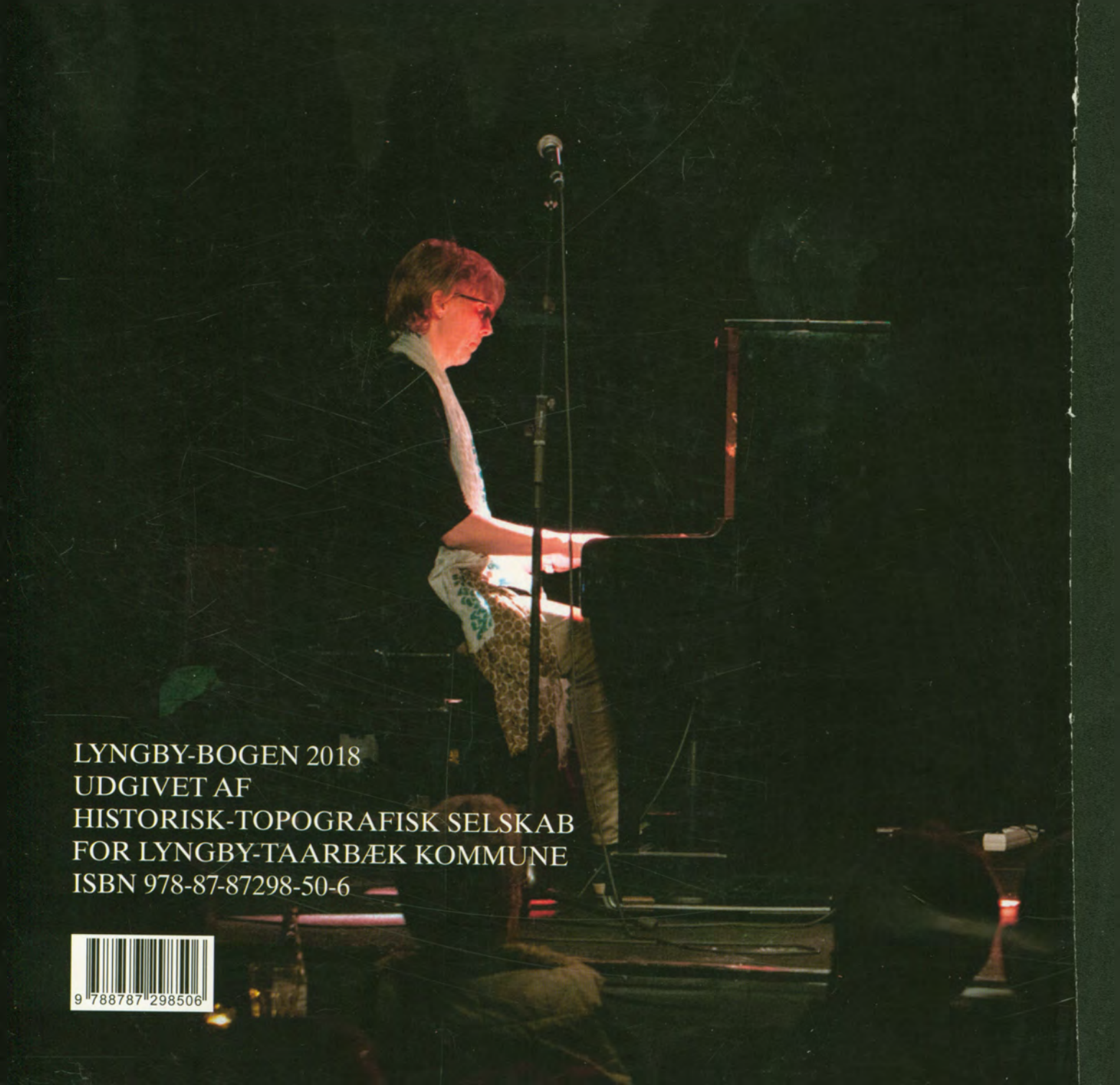
Lyngby Hovedgade 2

2800 Lyngby

Telefon 4588 4383

Telefax 4588 8627

E-mail: stadsarkivet@ltk.dk

LYNGBY-BOGEN 2018
UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE
ISBN 978-87-87298-50-6

9 788787 298506